

פיתוח וייעוץ מקצועי: רחל לוין-איגר ועירית עופרי

רחל לוין-איגר, עו"ס מומחית msw - מפקחת ארצית קטינים נפגעי עבירה, השירות לילד ולנוער, האגף לשירותים אישיים וחברתיים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים

עירית עופרי, עו"ס msw - מומחית בטיפול בנשים וטראומות - רכזת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה סניף תל אביב

שותפות לפיתוח התדריך

מפקחות נפגעי עבירה (עורכות תסקירים), השירות לילד ולנוער, האגף לשירותים אישיים וחברתיים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים

מחוז חיפה והצפון:

סיגל בירן, עו"ס msw **אניסה דכור-חורי**, עו"ס ומ.א בקרימינולוגיה

מחוז תל אביב והמרכז:

נעמי זריז, עו"ס msw קלינית **עמית לוי**, עו"ס msw קלינית

מחוז ירושלים:

ענת הראל, עו"ס msw **איילת רצון**, עו"ס ומ.א בקרימינולוגיה

מחוז הדרום:

ליאת ארמרמן, עו"ס msw **ענת הראל**, עו"ס msw

בתדריך זה נעשה שימוש במושג "קטין" - המייצג את לשון החוק ומתייחס לטווח הגילים מלידה עד 18 ולמושגים הקשורים בו - תינוקות, פעוטות, ילדים, בני נוער וכיו"ב.

בגלל אופייה של השפה העברית וכדי למנוע סרבול, נכתבה החוברת לעיתים בלשון נקבה ולעיתים בלשון זכר תוך כוונת התייחסות שווה לנשים ולגברים.

לתשומת לב הקוראות והקוראים - המסמך ערוך להדפסה דו-צדדית

עריכה, עיבוד, כתיבה ועיצוב: ערה קרניאף, פיתוח ידע וכתיבה מקצועית, בית הספר המרכזי, סניף ת"א

תודה מיוחדת על החומרים לשימוש במסגרת התדריך

- **דר' אתי אבלין**, עובדת סוציאלית קלינית, מומחית בטיפול בטרומה ו-PTSD, משבר, אובדן ואבל
- **דר' טלי גל**, משפטנית, מרצה במכון לקרימינולוגיה והפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית, ירושלים
- **אביטל מרמלשטיין**, עובדת סוציאלית קלינית, פסיכותרפיסטית, מדריכה אנשי מקצוע והורים
- **בתיה פריד**, עובדת סוציאלית msw - מפקחת ארצית, מרכזי חירום, השירות לילד ולנוער, האגף לשירותים אישיים וחברתיים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
- **עירית עופרי**, עובדת סוציאלית msw - מומחית בטיפול בנשים וטרומות
- **אשר מקואנט רחמים**, עובד סוציאלי ומנהל תחום שירותי טיפול ליהודי אתיופיה במרכז הישראלי לטיפול בפסיכותרומה

תודות על עיבוד המאמרים

- **ליאת ארמרן**
- **סיגל בירן**
- **שושי בן חיים**
- **נועה בר**
- **שולי גרסון**
- **אניסה דכור-חורי**
- **ענת הראל**
- **פולט הראל**
- **דניאלה חממי**
- **קרן ישראליאן**
- **ענת כהן**
- **עמית לוי**
- **רחל לויין-איגר**
- **עומר עווד**
- **נטלי פורליט**
- **בתיה פריד**
- **איילת רצון**
- **היאם שקיר**

תוכן עניינים

עמוד

11	דבר מנהלת השירות לילד ולנוער
13	דבר עו"ס ראשית לחוק הנוער (טיפול והשגחה)
15	דבר מנהלת ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה, סניף תל אביב
17	מבוא
25	התדריך ודרכי השימוש בו
29	פרק ראשון - קטינים נפגעי עבירה
31	זכויות קטינים נפגעי עבירה: נקודות ציון היסטוריות
35	מאפייני התפתחות ותגובות לטראומה לפי גיל
39	מחקר על עדויות ילדים בקשר למקרים שחוו כעדי ראיה
45	דחק פוסט-טראומתי והתמודדות אצל ילד משכונת מצוקה עירונית פגיעה טראומתית של מי שהיה עד לאלימות בין הוריו ולרצח
55	חוסן נפשי נוכח חוויות ילדות של פגיעות נפשיות, גופניות ומיניות ממבוגרים במשפחה
59	הגישה האקולוגית- מושגי יסוד ויישום המודל האקולוגי
64	תפישות בין תרבותיות: יוצאי אתיופיה בישראל במעבר בין-תרבותי

67	פרק שני – נפגעי עבירות מין
	ניתוח ציטוטים מתסקירים על נפגעי עבירות מין בגזרי דין
69	אבחון יכולת ההתאוששות אצל מבוגרים עם היסטוריה של
73	התעללות בילדות
	ההשלכה הטראומתית של התעללות מינית בילדים: המשגה
78	פגיעה מינית בין אחים: העלייה במודעות לטראומת ילדות, שלא זכתה
84	להתייחסות עד כה
89	פרק שלישי - נפגעי אלימות
	קורבנותיהם של עבריינים קטינים: רכיב חשוב במשוואת
91	הצדק המשפטי לנוער
95	פרק רביעי – נפגעי המתה
	אבל, שכול, מוות אלים והפרעות בהתמודדות עמם –
97	סקירה מושגית
	מסע בני משפחה של קורבנות רצח: מחקר איכותני
109	על חוויותיהם לאחר הרצח
	השפעתם של אבל וטראומה על ילדים ומשפחות
116	
126	קונפליקט נישואין באמצעות שליח אחרי רצח האב את האם:
	המטפל המשפחתי כעד מומחה בביהמ"ש
	שאלון אבחון - הפרעת "אבל מורכב"
131	

פרק חמישי – הנחיות לעריכת תסקיר על אודות נפגעי עבירה קטינים

שלבי עריכת תסקיר על נפגע עבירה

- שלב ראשון - קדם עריכת תסקיר
- שלב שני - קבלת הסכמה לעריכת תסקיר
- שלב שלישי - הכנה לפגישות עם הנפגע והמשפחה
- שלב רביעי - מהלך הפגישות עם הנפגע ומשפחה ויתור סודיות, בקשה לחיסיון
- שלב חמישי - איסוף מידע מגורמי טיפול, בריאות וחינוך
- שלב שישי - כתיבת התסקיר והגשתו
- שלב שביעי - לאחר הגשת התסקיר

נספחים

- חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001
- חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982
- חוק העונשין התשל"ז-1977 – סעיפים המקנים סמכות לביהמ"ש לעריכת תסקיר נפגע
- חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"א - 2004
- חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו - 2006
- חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א - 2001
- חוק המרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות, התשנ"ה - 1995, (תיקון מס' 14), התשע"ב-2012* הוספת סעיף 3א

דבר מנהלת שירות ילד ונוער

החברה בישראל עברה במשך העשור האחרון שינוי בתפישתה את נפגעי העבירה, הלא הם - הקורבנות. השינוי החברתי הוביל את חברי הכנסת וארגוני הרווחה ליזום תיקוני חוק וחקיקת חוקים חדשים, אשר מעניקים יותר זכויות לנפגעי העבירה. במסגרת העצמה זו ומתן הזכויות, יכולים נפגעי העבירה להשמיע קולם בהליך הפלילי ולזכות להגנה מפני הפוגע.

תיקון חוק סדר הדין הפלילי מהווה את הבסיס לעריכת תדריך ייחודי זה. ייעודו של התיקון בחוק - להשמיע את קול הנפגע במסגרת ההליך הפלילי וכן לאפשר הצגת הנזק שנגרם לנפגע כתוצאה מהעבירה. התיקון (מ-1995) מהווה חלוץ בסדרת החוקים המקנים זכויות לנפגעי העבירה בהליך הפלילי. במרוצת השנים נכללו בתיקון חוק זה מגוון קטגוריות (כל עבירות המין; עבירות אלימות חמורה; עבירות סחר בבני אדם; בני משפחות של נרצחים ונרצחות בעקבות רצח והמתה; עבירות אלימות במשפחה). באמצעות התסקיר יכול בית המשפט להכיר את הקטין הנפגע, את עולמו הפנימי וכן את משמעות הפגיעה על כל אפיוניה: מבחינה גופנית, נפשית וקוגניטיבית, משפחתית וקהילתית.

הניסיון שהצטבר בעריכת תסקירים אודות נפגעי עבירות מין ואלימות, מראה שבתי המשפט בגזר הדין מתייחסים למצבו של הנפגע ואף קובעים פיצוי כספי לנפגע, כחלק מהענישה.

כך ניתנה למשפחות, אפשרות להסתייע ולשקם את חייהן מבחינה בריאותית ונפשית. לחלקן אף נחסך הצורך בפנייה בתביעת נזיקין לבית המשפט. זאת ועוד: בתי המשפט מאפשרים, לעיתים, פרסום של גזרי הדין ואף את עובדת קביעת הפיצויים. יש בכך כדי לעודד נפגעים המתלבטים בנוגע להגשת תלונה במשטרה - להגישה - בכל זאת.

עורכות התסקירים נחשפות בעבודתן לכל מצבי הקיצון בחברה הישראלית וזקוקות לחוסן נפשי גבוה כדי להקשיב, להבין ולהציג בכתב את משמעות הפגיעה והשלכותיה, באופן שיחבר את השופט לאישיות הנפגעת/ת ולמהות הפגיעה בו/ה.

כדי שהעובדות הסוציאליות - עורכות התסקירים, יוכלו למלא משימה זו פעם אחר פעם, השירות לילד ולנוער מחויב לדאוג לחוזקן הנפשי באמצעות הכשרה והדרכה שוטפים.

תדריך זה מכיל תפוקות של הקורס "**ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים**" שנערך בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה סניף תל אביב בשנים 2010 - 2011. בקורס השתתפו מפקחות נפגעי עבירה - קטינים מהשירות לילד ולנוער וכן עובדות סוציאליות מהמחלקות לשירותי רווחה ברשויות המקומיות הגדולות. התדריך נכתב בשיטת "עשה זאת בעצמך": משתתפות הקורס

עסקו בעיבוד המאמרים המופיעים בתדריך; המרצים תרמו את המצגות שנוסחו מחדש בהתאמה; המפקחת הארצית, רחל לויין-איגר כתבה את החלק של המבוא ומודל העבודה. צוות מפקחות נפגעי עבירה - קטינים היו שותפות לפיתוח ולניסוח כלי העבודה.

ברצוני להודות לכל מי שטרחו ותרמו לתהליך ולתפוקותיו -

- לגב' יפה שור - מנהלת סניף ת"א של ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה, על תרומתה לבניית הקורס ולהפקת התדריך.
- לגב' עירית עופרי - מרכזת הקורס, אשר בנוסף לריכוז, סייעה בחשיבה על מבנה התדריך ובאיסוף המאמרים והמצגות.
- לכל משתתפות הקורס - על קריאת המאמרים ועיבודם.
- למרצות ולמרצים - שנתנו הסכמתם לפרסום הרצאותיהם.
- לגב' שרה קרניאל - עורכת התדריך.
- לגב' רחל לויין-איגר - המפקחת הארצית לתחום נפגעי עבירה, המנצחת על המלאכה. תחום זה הינו פרי פיתוח שלה משלביו הראשוניים, בטרם הנצו התסקירים הראשונים (למעט פגיעות מיניות). בעשייה שלה נכללים מאיתור, הדרכה וליווי כוח האדם, פיתוח המודעות לתחום במשרד ומחוצה לו - בקרב משרדי ממשלה, בתי משפט וארגונים ציבוריים נוספים ועד לתדריך מגובש ומקיף זה.

אולם, המלאכה עוד רבה!

נדרשת הרחבת הידע הנצבר מתוך המפגש הישיר והבלתי אמצעי עם נפגעי העבירה - הקטינים ובני משפחותיהם, לצורך ייזום תכניות טיפול המותאמות לצרכי הנפגעים הקטינים.

במסגרת החזון שלנו נחתור לקדם שירות ממלכתי משולב לטיפול בנפגעי עבירה (מין, אלימות, אלימות במשפחה ומשפחות נפגעי רצח והמתה), שילווה את הנפגעים והמשפחות מרגע הפגיעה בהליך הפלילי ולכל אורך הטיפול והשיקום של חייהם, עד לתפקודם הבריא ככל האפשר.

יישר כוח!

שלכם,

דליה לב שדה

מנהלת השירות לילד ולנוער

דבר עו"ס ראשית לחוק הנוער (טיפול והשגחה)

**"קטן הוא אדם,
הוא בן אדם, הוא איש,
גם אם איש קטן במימדיו
ואיש, גם איש קטן, זכאי בכל זכויותיו של איש גדול"
(כבוד השופט מישאל חשין, בע"א 6106/92)**

תדריך זה הינו פרי יוזמה ברוכה של גב' רחל לוין-איגר - מפקחת ארצית, קטינים נפגעי עבירה. לראשונה נכתב תדריך לעריכת תסקיר נפגע על ילדים נפגעי עבירות מין, אלימות קשה, רצח והמתה. מטרת התדריך ליצור גוף ידע מקיף ומעמיק, אשר מתייחס להיבטים חוקיים, חברתיים ומקצועיים, ומחדד את השילוב שבין התיאוריה הנלמדת לבין הפרקטיקה המעשית מהשדה. התדריך פותח בפנינו צוהר להכרת מעמדו וזכויותיו של הילד הנפגע בהליך הפלילי.

כולנו עדים לתמורות שחלו בשנים האחרונות במודעות הציבורית לתופעה הקשה והכואבת של התעללות (מינית, אלימות גופנית ורגשית) בילדים ובבני נוער. חובת הדיווח "פגיעה בקטינים ובחסרי ישע" (סימן ו'1 בחוק העונשין - 1989) חושפת כל שנה אלפי מקרים של ילדים הנפגעים מעבירות אלה בתוך המשפחה, מחוצה לה וכן בתוך מסגרות חינוך וטיפול.

הנזק הנגרם לילדים בשל הפגיעה אינו חולף אחרי תקופה קצרה. לעיתים, הוא בלתי הפיך ומותיר נכות או אפילו גורם למוות. לעיתים, הפגיעה המינית נחוות כאירוע טראומתי שאת נזקיו ניתן לראות גם בטווח הקצר, אך קיים סיכון לפתח תסמונת פוסט-טראומתית, הגורמת למצוקה משמעותית הפוגעת בבריאות נפשו ושלומו של הילד הנפגע.

השינוי החברתי הביא להתייחסות המחוקק הישראלי, אשר פרש רשת של חוקי הגנה על ילדים ובני נוער נפגעי עבירות. שינוי זה ניכר, בין השאר, גם בהתייחסות המשפט הפלילי לזכויות הקורבן ולשינוי במעמדם של קטינים כבעלי זכויות ככל האדם, בין אם מדובר באדם בגיר ובין אם באדם קטין.

הכרה באמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד (1989), הטילה את החובה על המדינה להגן על הקטין הנפגע ועל זכויותיו בהליך הפלילי. סעיף 12 לאמנה קובע, כי יש להבטיח שקולו של הקטין נפגע העבירה יישמע, כמו כן, יש להתחשב ברצונו ולכבד את דעתו. הכול בהתאמה לגילו ולמידת בגרותו של הילד.

קולו ודעתו של הקטין מגיעים לבית המשפט באמצעות תסקיר נפגע. האפשרות של הצגת תסקיר נפגע - קבועה בסעיף 187(ב) ו187(ב1), לחוק סדר הדין הפלילי, [נוסח משולב] התשמ"ב-1982, שתוקן ב-1997 והורחב במשך השנים.

חשיבותו של התסקיר בתיאור והבאת העובדות והנתונים על מצבו של הנפגע ומשפחתו, ושל הערכת הנזק הנפשי, כדי לאפשר לבית המשפט לשפוט בצדק את חומרת העבירה על פי הפגיעה ותוצאותיה.

אני רואה בתדריך זה, אבן דרך לעשייה מקצועית ואיכותית של עורכות התסקירים, כלי שיסייע בידן להיטיב את ההתערבות קצרת המועד עם הקטין נפגע העבירה, המהווה נדבך חשוב בתהליך השיקום וההחלמה של נפגע העבירה.

אני מבקשת להודות לצוות **מפקחות נפגעי עבירה**, עורכות התסקירים על תרומתן ולכל עורכי המאמרים על ההתגייסות להכנת התדריך, המעיד על איכות תהליך הלמידה ועל ההשקעה בקריאת המאמרים והכנתם לפרסום.

תודה מיוחדת לגב' **יפה שור**, מנהלת ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה, סניף תל אביב - על המסירות, ההתמדה, והליווי העקבי - מאז קורס ההכשרה הראשון ובמהלך כל השנים. בעזרת העידוד והתמיכה - התאפשרה עריכת התדריך והוצאתו לאור. תודה לגב' **עירית עופרי**, מבית הספר המרכזי, על הייעוץ והליווי המקצועי.

תבואו כולכם על הברכה וההצלחה

בברכה,

חנה סלוצקי

עו"ס ראשית לחוק הנוער (טיפול והשגחה)

**דבר מנהלת ביה"ס המרכזי
להכשרת עובדים לשירותי הרווחה - סניף תל אביב**

עמיתים ובוגרים יקרים,

ביה"ס המרכזי, באמצעות האגף למחקר, תכנון והכשרה, מקדם במסגרת מדיניותו את פיתוח הכתיבה המקצועית המשלבת ידע יישומי עם חכמת השדה.

הכשרה זו עסקה בסוגיית הקטינים נפגעי עבירה, המפגש שלהם עם מערכת המשפט ומבטה על הנפגע, כדמות משמעותית בשפיטת הנאשם-העבריין.

גב' רחל לויין-איגר, מפקחת ארצית, קטינים נפגעי עבירה בשירות לילד ולנוער וגב' עירית עופרי, מרכזת ההכשרה בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה - נדרשו לחקירה וללמידה מעמיקה של תחום ידע מתפתח - בארץ ובעולם.

ההכשרה התגבשה תוך כדי הלמידה. הידע נרכש באמצעות כלים חווייתיים ובגישה יצירתית. צוות ההוראה הנחה והדריך תוך הקשבה ופתיחות לקולן של המשתתפות, ותוך תשומת לב והתאמה לצרכיהן הרגשיים והמקצועיים.

תדריך זה הינו תוצר של המפגש בין הידע הנרכש לבין הניסיון המקצועי של מובילי הנושא בשדה ובבית הספר המרכזי.

תקוותי שהתדריך ישמש מקור לידע, למידה והשראה לכל בעלי העניין בתחום הטיפול בקטינים נפגעי עבירה.

יבואו על הברכה - ההוגים, היוזמים והמבצעים -

גב' רחל לויין-איגר - מפקחת ארצית, קטינים נפגעי עבירה בשירות לילד ולנוער;

מר יקותיאל צבע - מנהל אגף בכיר למחקר תכנון והכשרה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים;

גב' ענת הראל - מרכזת תחום כתיבה מקצועית בביה"ס המרכזי, על הפיתוח ועריכת החומרים למהדורה זו;

גב' עירית עופרי - מרכזת התוכנית בביה"ס המרכזי;

גב' חגית יערי-רוטשטיין - מנהלת הספרייה, על תרומתה בעבודת העיבוד והגיבוש של חוברת זו.

גב' יעל בואק - מיחידת ההערכה בביה"ס המרכזי, על עיבוד שלבי עריכת התסקיר.

שאו ברכה בעמלכם,

בהערכה

יפה שור

מנהלת ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה סניף תל אביב

מבוא

רחל לוין-איגר¹

לפניכם מתואר הרקע להתפתחות תחום עריכת התסקירים על אודות קטינים נפגעי עבירה. מוצגים שורה של נושאים שעצבו את התחום: התפתחויות חקיקה; מאפייני התסקיר; ייחודם של קטינים נפגעי עבירה; שיקולי הדעת שהנחו את ארגון מסגרת העבודה; דרישות התפקיד של עורכות תסקירים על נפגעי עבירה קטינים; מתכונת העבודה ושותפי התפקיד במגוון מערכות משיקות - משפט, משטרה, רווחה, בריאות, חינוך.

התפתחות החקיקה

בשני העשורים שחלפו חל שינוי בתפישת החברה בישראל כלפי קורבנות עבירה. הביטוי המשמעותי לשינוי זה הוא תיקוני חוק וחקיקה של חוקים חדשים², אשר מעניקים זכויות לנפגעי עבירה. כוונת המחוקק היא העצמת הנפגע ובני משפחתו ומתן זכויות אשר בעזרתן יכולים נפגעי עבירה להשמיע את קולם בהליך הפלילי, לזכות להגנה מפני פוגע / נאשם וכן לקבל טיפול לצרכי שיקום ולריפוי הנזק שנגרם כתוצאה מהפגיעה.

ב-1995, תוקן חוק סדר הדין הפלילי וניתנה אפשרות לבית המשפט להורות על עריכת תסקיר על אודות הנפגע במקרים של פגיעה מעבירות מין או עבירות אלימות³:

"הרשיע בית המשפט נאשם בעבירת מין, או בעבירת אלימות, רשאי הוא להורות לעובד ציבור, שמינה לעניין זה שר העבודה והרווחה, לערוך ולהגיש לו תסקיר על מצבו של הנפגע בעבירה (להלן - הנפגע), ועל הנזק שנגרם לנפגע כתוצאה מן העבירה".

ב-2007 נערך תיקון נוסף, אשר מתייחס לתסקיר על אודות נפגעי עבירות המתה⁴:

"הרשיע בית המשפט נאשם בעבירת אלימות שגרמה למותו של אדם, רשאי הוא להורות לעובד ציבור, שמינה לעניין זה שר הרווחה והשירותים החברתיים, לערוך ולהגיש לו תסקיר; תסקיר כאמור יתייחס למצבו של אחד או יותר מבני משפחתו של מי שהעבירה גרמה למותו ולנזק שנגרם לו כתוצאה מן העבירה, או למצבה של משפחתו כיחידה ולנזק שנגרם לה כתוצאה מן העבירה, הכל לפי שיקול דעתו של עובד הציבור".

¹ עו"ס רחל לוין איגר היא מפקחת ארצית קטינים נפגעי עבירה, בשירות לילד ולנוער.

² החוקים הבולטים בתחום זה

□ חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 - תיקון מס' 18 ותיקון מס' 52

□ חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001

□ חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א-2001

□ חוק מגבלות על חזרתו של עברייני מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה-2004

□ חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006

³ סעיף 187(ב) בחוק

⁴ סעיף 187(ב) בחוק

באמצעות התסקיר מובאים בפני בית המשפט תיאור של מצב הנפגע, הנזק שנגרם לו כתוצאה מהעבירה וכן ניתנת לנפגע הזדמנות ל"השמיע קולו", לא רק את עדותו, באולם בית המשפט. התיקון יצר שינוי משמעותי בסטטוס של נפגע העבירה: עתה הוא אדם הנתפש כעולם ומלואו בהליך הפלילי. ראוי לציין כי, בעוד אשר בסדר הדין האזרחי - שני הצדדים - הפוגע (הוא הנתבע) והנפגע / הניזוק (הוא התובע) מתדיינים ביניהם במישרין זה מול זה בבית המשפט, הרי בסדר הדין הפלילי המדינה היא התובעת. עד לתיקון בשנת 1995 קולו של הנפגע לא נשמע, ולכל היותר שָׁמַשׁ עַד אשר תפקידו לתקוף את העובדות בדבר העבירה ולסייע לתביעה להוכיח את כתב האישום.

תיקון זה, שהוחל ב-1997, התייחס, כאמור, לפגיעה כתוצאה מעבירת מין.

במהלך השנים הורחבה תכולת החוק:

- בשנת 2007 הורחב החוק לכל עבירות המין, לעבירות של אלימות חמורה (שהעונש הצפוי עליהן הוא משבע שנים ומעלה) וכן לנפגעי סחר בבני אדם.
- בנובמבר 2008, הוחל התיקון על בני משפחות שכולות כתוצאה מרצח והמתה.
- בנובמבר 2009 הוחלה ההרחבה גם על נפגעי אלימות במשפחה.

החוק קובע את זהות עורך התסקיר ומציין שעליו להיות עובד ציבור שמונה על ידי השר הממונה, דהיינו שר הרווחה והשירותים החברתיים.

מאפייני התסקיר

תסקיר על אודות נפגע עבירה נערך על פי הוראת בית המשפט ומאפשר לשופט/ים לקבל זווית ראייה כוללת הנחוצה לצורך החלטה על גזר הדין.

קטינים עד גיל ארבע עשרה (14), עדותם נשמעת באמצעות חוקר הילדים. מעל גיל זה, לא תמיד הם מעידים, מפאת מצבם הרגשי והנפשי. כך למעשה, נמנעת מבית המשפט ההתרשמות הישירה מהנפגע הקטין ומתוצאות הפגיעה בו.

התסקיר מצלם מצב. יש בו פירוט המציג את העבר האישי, המשפחתי והקהילתי של נפגע העבירה ותיאור הנזק שנגרם לו כתוצאה מהעבירה - בהיבטים פיזיים, קוגניטיביים, רגשיים, משפחתיים וחברתיים.

נפגע העבירה הוא במוקד התסקיר. התיאור המובא בפני בית המשפט, מספר את הנרטיב של הנפגע עצמו. עורכת התסקיר מביאה את הדברים בצורה אותנטית ביותר באמצעות תיאורו הפיזי של הנפגע, התנהגותו, הבעות פניו ובעיקר מביאה את הדברים במילותיו, משפטיו של הנפגע כשהוא מציג את השפעת האירוע על חייו.

התסקיר, מעצם מהותו, מתאר את מצבו של נפגע העבירה ואת התייחסותו של הנפגע לנזק שנגרם לו. לפיכך, יכול להתקיים פער בין התיאור הניתן על ידי הנפגע, לעובדות כתב האישום. נפגע עבירה קטין אינו מתאר את שאירע לו במונחים משפטיים אלא בשפתו שלו. עורכת התסקיר נפגשת ומשוחחת עם הנפגע ובני משפחתו, אוספת מידע מגורמים נוספים ומתארת את הפגיעה בשפתו של הנפגע ובמילותיו. התפקיד הייחודי של עורכת התסקיר הוא בניתוח הדברים ומתן הסבר והערכה לגבי סיכויי הריפוי והשיקום. היא מנתחת ומעריכה את השפעת הפגיעה ביחס לגיל הפגיעה, הימשכותה, הקשר עם הפוגע, חומרת המעשה ועוד. במסגרת עריכת תסקיר על קטין נפגע עבירה נעשית הערכה של השלכות הפגיעה על התפתחותו של הנפגע בשלבי חיים מאוחרים יותר ואף ניתנת תחזית עתידית לגבי תפקודו בהגיעו לבגרות. חשוב לזכור כי תסקיר הנפגע אינו מסמך משפטי רגיל ואינו ערוך במתכונת המקובלת של מסמך משפטי. עורכות התסקיר והקטינים נפגעי העבירה אינם נחקרים כעדים על העובדות הכתובות בתסקיר. רק לעיתים רחוקות נשאלת עורכת התסקיר על עובדות הכתובות בתסקיר ויש לגביהן מחלוקת.

קטינים נפגעי עבירה

חשוב לציין שיש שוני רב בין עריכת תסקיר על נפגע בגיר לעומת נפגע קטין. עורכת תסקיר על קטין נפגע עבירה נדרשת להתייחס לסעיפי החוק הייחודיים לקטינים תוך מתן תשומת לב למורכבות והרגישות של מערכות משפחתיות בהן גדל הקטין הנפגע.

המאפיינים הייחודיים לקטינים הם -

1. קטינים עד גיל ארבע עשרה (-14) - יש לקבל הסכמת ההורים או אפוטרופוסים להגשת התסקיר לבית המשפט. כאשר סירוב ההורים נובע מטעמים שאינם טובת הנפגע, יש לפנות לבית המשפט לצורך קבלת הנחייה. כאשר מדובר בנפגעים בגירים הרי ההסכמה מתקבלת מהם בלבד ואין צורך להתחשב בדעת בני משפחה נוספים.
2. קטינים מעל גיל ארבע עשרה (+14) זכאים להביע עמדתם לעצם הגשת התסקיר בעניינם. הם אינם רשאים לחתום על ויתור סודיות שיאפשר לעורכת התסקיר לאסוף מידע נוסף. יש מצבים בהם אין הסכמה בין הקטין הנפגע להוריו - בין אם לעצם הגשת התסקיר ובין אם לנושא ויתור הסודיות. לעיתים, יש בכך כדי להוסיף מתח ביחסים בין הקטין הנפגע להוריו. סוגיה זו אינה רלוונטית לעריכת תסקיר אודות בגיר.

3. מפגש עם הקטין עצמו אינו מספיק לצורך הערכת מצבו. לכן, יש להיפגש עם בני משפחתו - הורים וגם אחים, במידת הצורך. כך ניתן ללמוד מהם על מצב הנפגע, התנהגותו בבית, מעמדו במשפחה ויכולת התמיכה בו. יש, כמו כן, צורך לבחון את השפעת האירוע על התנהגותו של נפגע העבירה בבית הספר ו/או בגן, לזהות אם קיימות השפעות על יכולת הלמידה, על קשריו החברתיים ועוד. בדיקה זו נעשית על ידי פנייה לגורמי החינוך, הבריאות והטיפול המכירים אותו. כאשר מדובר בנפגע בגיר, הרי ההערכה היא על סמך דיווח עצמי. השפעת הפגיעה על שלבי ההתפתחות אינה רלוונטית.
4. קטין הנפגע בתוך המשפחה, יש לבחון את השלכת האירוע על כל מערכת היחסים במשפחה. יש לבחון את השלכות ההליך המשפטי כנגד בן המשפחה (הורה / אח / דוד): האם הנפגע נשאר בקרב בני המשפחה או נדרשה הפרדה בינו לבין בני המשפחה? האם הנפגע מואשם על ידי בני המשפחה בהרס המשפחה או זוכה לתמיכה? כאשר מדובר בנפגע בגיר הרי הוא עצמאי לבחור את טיב הקשר שישמור עם בני משפחה ואינו תלוי בהם כקטין.
5. יש נפגעים הנמצאים במצב רגשי שלא מאפשר לשוחח איתם על מצבם. איסוף המידע נעשה באמצעות בני המשפחה וגורמי חינוך וטיפול. למעשה, אין כאן התרשמות ישירה מהנפגע עצמו - אלא באמצעות הקרובים אליו. במצב זה עורך התסקיר נדרש לשקול הכנת התסקיר ואיסוף מידע ללא התרשמות ישירה מהנפגע עצמו. כאשר מדובר בנפגע בגיר הרי ללא שיחה עם הנפגע אין דרך להגיש את התסקיר.
6. לעיתים, ההורים עצמם פונים ומבקשים שלא יערך מפגש עם הנפגע, בנימוק שאין זו טובתו לפגוש אדם שאינו מכיר ושלאחר מפגש אחד לא יפגוש אותו שוב.
7. ישנם מצבים בהם ההורים מסכימים למפגש עם בנם / בתם הנפגעים אך, הגורמים המטפלים בנפגע ממליצים שלא יערך מפגש עמו. שוב נדרש עורך התסקיר לבחון צעדיו והדרך המתאימה לעריכת התסקיר⁵.

הרקע לבניית צוות מפקחי נפגעי עבירה בשירות ילד ונוער

⁵ במקרים המוזכרים בסעיפים 6 ו-7 לעיל, בית המשפט העליון קבע, שניתן להגיש תסקיר אף ללא מפגש עם הנפגע, אם השתכנע עורך התסקיר שזו טובתו. בית המשפט ייתן לתסקיר את המשקל המתאים בהתאם למצב זה.

תסקיר נפגע נערך על ידי אנשי מקצוע מיומנים מתחום העבודה הסוציאלית, המתמחים בתחום ילדים ובגירים במצבי סיכון וסכנה וכן בתחומי הטראומה ומצבי פוסט טראומה, שכול ואבל הנותנים ביטוי למצבו ורגשותיו של הנפגע.

תהליכי הגדרה ותיאור תפקיד עורך תסקירים על קטינים נפגעי עבירה וכן מחשבה על המבנה הארגוני המתאים לצוות עורכי התסקירים, החלו בהנהלת משרד הרווחה והשירותים החברתיים ובשירות לילד ולנוער, כבר בנובמבר 1996. במועד זה הוחלט בהנהלת המשרד על חלוקת עבודה בין שירות המבחן למבוגרים לשירות לילד ולנוער.

הוחלט שתסקירים על בגירים יכתבו על ידי צוות ייחודי בשירות המבחן למבוגרים ותסקירים על קטינים יכתבו על ידי עובדים סוציאליים מחוזיים ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" (פק"ס - פקידי סעד)⁶. גיל הנפגע במועד הכרעת הדין יקבע את זהות עורכת התסקיר וכן את חלוקת העבודה בין השירותים.

בשירות לילד ולנוער הוחלט על למידת התחום בטרם יוכרע המבנה הארגוני המתאים. בתחילה, העובדים הסוציאליים המחוזיים ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" (פק"ס) נבחרו לתפקיד⁷. זאת - לאור היכרותם את תחום קורבנות העבירה בתוך המשפחה ואת הטיפול בנפגעי טראומה - כמו גם מומחיותם בהליכים המשפטיים והגשת תסקירים לבית המשפט. העובדים הסוציאליים המחוזיים ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" (פק"ס) עברו הכשרה כהכנה לתפקיד. לאחר מכן מלאו תפקיד זה, בנוסף לתפקידיהם האחרים שכוללים ליווי, פיקוח ובקרה ברשויות המקומיות בקשר ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" ולרצף החוקים להגנה על קטינים.

בסוף שנת 2003, לאור הניסיון שהצטבר והעומס הרב על העובדים הסוציאליים המחוזיים ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" (פק"ס), החלו דיונים על המבנה הארגוני המתאים, כאשר ההנחה היתה שבחירת מבנה מתאים, תוביל להחלטה על זהות עורכי התסקירים.

השאלה שעמדה בפני מקבלי ההחלטות היתה - האם יש לבנות יחידה ממלכתית (בתוך משרד הרווחה והשירותים החברתיים) או יש להוביל להעברת תפקיד זה לעו"ס ברשויות?

⁶ המונח פק"ס - פקיד סעד - הוחלף במושג עדכני "עובד סוציאלי על פי חוק..." בציון שם החוק. זאת בעקבות חקיקת "החוק להחלפת המונח פקיד סעד" (תיקוני חקיקה), התשע"א - 2010.

⁷ בפועל, בעריכת תסקירים על אודות קטינים נפגעי עבירה לא היה שימוש בסמכויות ובכלים הנגזרים מתפקידו של עובד סוציאלי על פי "חוק הנוער טיפול והשגחה" התש"ך - 1960, (לשעבר פקיד סעד - פק"ס).

להלן - פירוט שיקולים לגבי כל אחד מהמבנים הארגוניים:

חלק אורגני מהרשויות המקומיות		יחידה ממלכתית במשרד הרווחה	
חסרונות	יתרונות	חסרונות	יתרונות
יחלוקת התקנים בין הרשויות והמחוזות מורכבת ומסובכת לאור פיזור רב של כתובות הנפגעים. יפיצול בין הרשויות המקומיות מונע בניית צוות של עורכי תסקירים תוך פיתוח וגיבוש של מומחיות.	יעורך התסקיר מוכר למשפחה בעיקר במקרים של פגיעות בתוך המשפחה. יאפשרות לנגישות רבה יותר לבעלי תפקידים בתחום החינוך והטיפול ברשות, לצורך איסוף מידע. יאפשרות גיוס כוח אדם ברשויות מתוך הצוותים הקיימים.	מעמסה גדולה בעריכת התסקירים - מעמסה בכמות אך גם מעמסה רגשית. י העדר הכרות מעמיקה עם שירותים רלוונטיים בקהילה בכל אחת מהרשויות המקומיות. ימשפחות הנפגעים צריכות להתמודד עם דמות חדשה, לא מוכרת, למפגש חד פעמי. י השקעת זמן רב של עורך התסקיר, בנסיעות ארוכות ברחבי המחוז.	יאפשרות ליצירת מומחיות מקצועית כולל - בניית קבוצה להדרכה ולתמיכה נגישה; י איסוף מידע שיטתי לצרכי הפקת לקחים, לימוד ומחקר. יריכוז מידע על צרכי הנפגעים כבסיס לפיתוח שירותי טיפול בקרבנות. ינגישות לבניית קשרים עם משרדי הממשלה המשיקים לתחום זה, כמשרדי המשפטים, בטחון פנים ובתי המשפט.

מתוך הדיונים עלה שהחלטה על ביצוע עריכת תסקירים במסגרת המחלקות לשירותים חברתיים תִּמְנַע, למעשה, הקמת יחידה ייעודית בתוך המשרד.

בניית יחידה ממלכתית תאפשר קידום של התייחסות מעמיקה וכוללנית לנפגעי עבירות, המבוססת על התמחות מקצועית וכן לפתח שירותים טיפוליים מותאמים. כך ניתן ליישם באופן יעיל את מחויבות משרד הרווחה והשירותים החברתיים לקורבנות עבירה. בסופו של יום, לאחר דיונים רבים, לאור הרחבת החוק והרצון למלא את ייעוד המשרד לשירותים חברתיים⁸ - הוחלט על הקמת צוות אשר יהיה ממוקד בתחום זה.

בהתאם לחוק, עורכת תסקירים על אודות נפגעי עבירה הינה עובדת ציבור - בין אם מתוך משרד הרווחה והשירותים החברתיים ובין אם מתוך הרשויות המקומיות. אם נקבע בעבר, משיקולים מינהליים, שעריכת תסקירים תבוצע על ידי עובד סוציאלי ל"חוק הנוער - טיפול והשגחה" (פק"ס), הרי שלשון החוק מאפשרת למנות לתפקיד עובד ציבור (סעיף 187(ו)) בחוק סדר הדין הפלילי). לתפקיד זה נדרשות מימוניות של דיבוב, ראיון, כתיבה מקצועית, התמצאות בשירותים החברתיים בקהילה ומומחיות מתחומים, כגון: טיפול באלימות, טיפול בטרואמה ופוסט טראומה.

⁸ "משרד הרווחה והשירותים החברתיים משמש חוליה מרכזית במדינת הרווחה הישראלית. ייעודו לעסוק במניעה, הגנה, שיקום וסיוע לכל אדם, משפחה וקהילה הנתונים במצבים של משבר זמני או מתמשך מפאת מוגבלות, עוני והדרה, סטייה חברתית, קשיי תפקוד, גיל, אבטלה, אפליה, ניצול ופגיעה", מתוך: מסמך **מדיניות משרד הרווחה והשירותים החברתיים 2008 - 2012**, בקישור הבא: <http://147.237.77.130/News/Documents/18862791907c4f8f9cf3a2f343765acd200821.PDF>

בתחילת אוקטובר 2009, החלו מפקחות נפגעי עבירה (עורכות התסקירים) על אודות קטינים נפגעי עבירה, לעבוד כצוות ייחודי, בתוך השירות לילד ולנוער.

משמעות הדבר - התנהלות על פי מערכת הנחיות אחידה לכלל המחוזות ותוך קיום של פגישות עבודה רציפות. השקעה רבה ניתנה לבנייה של קבוצת ההדרכה ולמתן תמיכה קבועה. ההליך לבניית היחידה⁹ ולגיבוש התפקידים בה כלל מספר שלבים -

- א. הכרות ובחינה של תכולת המשימות לצורך הגדרת תפקיד עורכת תסקירים;
- ב. הצגת הצוות בתוך השירות, בתוך המשרד וכן למשרדי ממשלה רלוונטיים;
- ג. ייצוב עבודת הצוות, קביעת נהלים, איתור צרכי למידה¹⁰;
- ד. ביסוס עבודת הצוות וגיוס כוח אדם נוסף;
- ה. פיתוח והפעלה של קורס הכשרה במסגרת ביה"ס המרכזי - סניף תל אביב¹¹
- ו. עריכת תע"ס בנושא עריכת תסקירים על קטינים נפגעי עבירה¹²;
- ז. פיתוח כלים לעריכת תסקירים (כגון: טפסים, שאלונים, דפי מידע למשפחות);
- ח. ביסוס קשרים, דרכי עבודה משותפות וקידום תוכניות עם שירותים משיקים.

⁹ במסגרת תהליך הפיתוח של יחידת נפגעי עבירה (עריכת תסקירים על אודות נפגעים קטינים) נלמדו דרכי הפעולה של ועדות מחוזיות לגילוי עריות ולאלימות במשפחה לענייני אסירים ומשפחותיהם, וכן של יחידות הסיוע שלידי בתי המשפט לענייני משפחה.

¹⁰ על בסיסם גובש קורס ההכשרה שהתקיים במהלך 2010 - 2011.

¹¹ בין תכני הקורס - הבטים חוקיים; שונות תרבותית ביחס לנפגעי עבירה; מאפיינים ודרכי זיהוי של טראומה (כתוצאה מעבירות, כגון: פגיעה מינית, אלימות, המתה, רצח); התמודדות עם אובדן ואבל; פרקטיקום.

¹² במועד כתיבת הדריך זה - התע"ס פורסם באוגוסט 2013.

מבנה היחידה

בסוף 2011 מנתה היחידה מפקחת ארצית ו-8 מפקחות מחוזיות הפועלות בשירות לילד ולנוער ובמערך עבודה כדלקמן:

היחידה פועלת עם שירותים משיקים בתוך המשרד -

□ האגף לשירותים אישיים וחברתיים -

השירות לרווחת הפרט והמשפחה (מרכזי הסיוע למשפחות נפגעי עבירות המתה).

□ האגף לנוער, צעירים ושירותי תקון -

- שירות המבחן למבוגרים (עורכי תסקירים);

- שירות המבחן לנוער (חקירות ילדים);

□ הלשכה המשפטית של משרד הרווחה והשירותים החברתיים

כמו כן, היחידה מקיימת קשרים עם משרדי הממשלה הבאים -

□ משרד המשפטים (פרקליטות ובתי המשפט);

□ המשרד לביטחון פנים (יחידת נפגעי עבירה).

התדריך ודרכי השימוש בו

תדריך זה הוא חלק מתהליכי פיתוח והבנייה שיטתית של עבודת עריכת תסקירים על קטינים נפגעי עבירה בקטגוריות של עבירות מין ואלימות וכן על בני משפחה (קטינים ובגירים) שהם בקטגוריית נפגעי עבירות המתה.

מטרות

- התדריך נועד לספק ידע, מידע ושיטות עבודה לכל מי שמעורבת - במישרין או כשותפה - בכתיבה ובעריכה של תסקירים על קטינים נפגעי עבירה, תוך דגש על -
- תפיסה מקצועית המושתתת על מדיניות, נהלים וסטנדרטים;
 - הצגת היבטים חוקיים ותיאורטיים כמסגרת לעבודת כתיבה ולעריכה של תסקירים על קטינים נפגעי עבירה (מין, אלימות, המתה);
 - בחינת סוגיות ייחודיות לכתיבה ולעריכה של תסקירים על קטינים נפגעי עבירה;
 - פירוט מודל העבודה, כלים חומרים המסייעים לפרקטיקה של כתיבה ועריכה של תסקירים על קטינים נפגעי עבירה.

למי מיועד התדריך?

התדריך מכוון לבעלי התפקידים הבאים -

- מפקחות נפגעי עבירה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ועורכות תסקירים על קטינים נפגעי עבירה במחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות;
 - מפקחים ארציים ומחוזיים בשירות לילד ולנוער בקשר לילדים בסיכון;
 - קציני מבחן ארציים ומחוזיים - בשירות המבחן למבוגרים, בשירות המבחן לנוער - כולל חוקרי ילדים;
 - מפקחים ארציים ומחוזיים בשירות לטיפול במתבגרים, צעירות וצעירים;
 - עו"ס הפועלים על פי חוק הנוער ברשויות המקומיות;
 - אנשי קשר ושותפים במערכות המשפט, אכיפת החוק, חינוך, בריאות.
- התדריך מאפשר -

- ❖ להבהיר עקרונות מקצועיים לעריכת תסקירים על קטינים נפגעי עבירה;
- ❖ לבסס תפיסה מערכתית לכתיבה ולעריכה של תסקירים;
- ❖ להעשיר את "ארגז הכלים" המקצועי במידע, שיטות עבודה ואמצעים יישומיים - על מנת להפיק באופן מטובי תסקירים על קטינים נפגעי עבירה.

תכולת התדריך והמלצות לשימוש

בתדריך חמישה פרקים -

פרק ראשון - סקירות בהיבטים היסטוריים, תרבותיים, ארגוניים ומושגיים.

פרק שני - נפגעי עבירות מין.

פרק שלישי – נפגעי עבירות אלימות.

פרק רביעי – נפגעי עבירות רצח והמתה.

פרק חמישי – הנחיות לעריכת התסקיר.

- **בפרק הראשון** מובאת סקירה והסתכלות כללית על תחום נפגעי העבירה כולל היבטים היסטוריים ומושגי יסוד באבחון הנפגעים. מוצגים גם מאמרים שעובדו על ידי משתלמי הקורס העוסקים בראייה רחבה על נפגעי עבירות.
בפרק זה אף הבאנו דוגמא לחשיבות ההסתכלות מתוך רגישות תרבותית והובא המידע כפי שהוצג בקורס על חברי הקהילה האתיופית.

- **בפרקים השני, השלישי והרביעי**, מובאות הרצאות ומצגות שניתנו במהלך הקורס, ונוסף לכך, מוצגים המאמרים שעובדו על ידי משתלמי הקורס, בהתאמה לסוגי העבירות השונות עליהן נכתבים התסקירים- עבירות מין, אלימות רצח והמתה. המשתתפים בחרו את המאמרים מתוך מגוון מאמרים בתחום זה. יש לציין שלתחום נפגעי רצח והמתה ניתן דגש רב יותר בקורס ביחס לנפגעי עבירות מין ואלימות.

- **בפרק החמישי** – מוצג מודל העבודה לפי השלבים השונים שבעבודת עורכת התסקיר, כשלכל שלב מצורפים כלי העבודה שפותחו עבור שלב זה: הנחיות, טפסים ועוד.

- **מקורות לקריאה מומלצת**, להעמקת ולהרחבת ידע.

- **בנספחים** מוצגים החוקים השונים המלווים את עורכת התסקירים בעבודתה.

- פרקי התדריך משובצים במראי מקום המשמשים אסמכתאות לדוגמאות ולנתונים המשולבים בו. התדריך כולל קישורים פנימיים וקישורים חיצוניים.

- הקישורים הפנימיים מפנים לנושאים קרובים / קשורים לנושא הנדון בציון הפרק או הסעיף הרלוונטי.

- הקישורים החיצוניים מפנים לאתרי אינטרנט בהם מופיעים תכנים ומסמכים המאפשרים קריאה לצורך הרחבה ולהעמקה בנושא המוזכר. הקישורים הללו מסומנים בצבע כחול בהיר

וקו מתחת - לדוגמה - קישור אל אתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים - <http://www.molsa.gov.il/MisradHarevacha>. השימוש בקישורים החיצוניים נעשה

באמצעות לחיצה על מקשי + / control.

התדריך מתפרסם, בין השאר, ב"קהילת הידע ילדים בסיכון" וב"קהילת הידע חוק הנוער - טיפול והשגחה" - באתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים בקישור הבא:

<http://www.molsa.gov.il/Kehilot/pages/wflogin.aspx>

הנכח מוזמנות בכל עת - להאיר ולהעיר, להוסיף ולהציע תכנים לתדריך.

משוב, רעיונות והצעות ניתן לשלוח אל -

רחל לוי אגור, מפקחת ארצית קטינים נפגעי עבירה, השירות לילד ולנוער,

האגף לשירותים אישיים וחברתיים, בכתובת הבאה: rachelei@molsa.gov.il.

פרק ראשון - קטינים נפגעי עבירה

זכויות קטינים נפגעי עבירה: נקודות ציון היסטוריות

התקציר מעובד, על בסיס הרצאתה של דר' טלי גל,
במסגרת קורס *ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים*.

זכויות ילדים במבט היסטורי

זכויותיהם של ילדים השתנו מאד במהלך מאתיים השנים האחרונות. עד סוף המאה ה-18 נחשב הילד כרכוש בלעדי של הוריו. זכויותיהם של הילדים נבעו מזכויותיו של המבוגר-ההורה. במהלך המאה ה-19 ובמקביל למהפכה התעשייתית נראים ניצני חקיקה המבשרים על הגנת ילדים, לדוגמה - הגבלת מספר שעות העבודה של ילדים (לא יותר מ-12 שעות). באנגליה ובארה"ב, מתחילת המאה ה-20, החל הילד להיות מוכר כישות משפטית נפרדת (בעניינים מסוימים) ולא כרכוש הוריו. הדגש ניתן לזכות לקיום מינימלי, זכות לבריאות תקינה וזכות להגנה מפני ניצול. הצהרת ז'נבה בשנת 1924 היא ההתייחסות הראשונה לזכויות ילדים במישור הבינלאומי. לאחר מכן בשנת 1959, הורחבה הצהרת ז'נבה להצהרת האו"ם לזכויות הילד. במהלך שנות ה-80 (של המאה ה-20) פותחה אמנה בינלאומית לזכויות הילד וב-20.11.1989 היא אומצה על ידי העצרת הכללית של האו"ם¹³ וקבֵּלה תוקף של חוק בינלאומי. האמנה מבוססת על ארבעה עקרונות אשר חלים על כל אחת מהזכויות הספציפיות הקבועות בה - עקרון השוויון - מניעת אפליה; עקרון טובת הילד; הזכות לחיים, הישרדות והתפתחות; הזכות להשתתפות.

ילדים כקורבנות עבירה

ילדים נמצאים בסיכון גבוה ליפול קורבן לעבירה¹⁴, הם נפגעים ממגוון גדול של עבירות ולהיפגעותם השלכות חמורות. הפגיעות יכולות להיות בקטגוריות שונות: פיזיות, מיניות ונפשיות. קיימות עבירות ייחודיות ביחס לילדים: בריונות, גניבת רכוש (אופניים, מכשיר סלולרי וכדומה), התעללות בתוך משפחה, התעללות על ידי אחראים (מטפלת, גנת, מורה וכדומה). לעיתים ילדים הם קורבנות "משניים", באירועים לדוגמה: רצח של הורה, פריצה לבית. הסבל הנגרם לילדים מההליך הפלילי גדול יותר מאשר בקרב מבוגרים.

¹³ גם מדינת ישראל חתמה על האמנה. עוד לפני כן חקיקה, שהתפתחה לאחר הקמת המדינה, הגדירה חוקי הגנה סוציאליים על ילדים. נוסח עברי של האמנה, על פי תרגום רשמי של משרד המשפטים www.psakdin.co.il/kAnnex/Weekly_218_1.doc

¹⁴ חוק העונשין, התשל"ז - 1977 מכיל סעיפים ייחודיים הנוגעים לעבירות כלפי קטינים, ראי, לדוגמה, סעיפים - 303, 351, 361 - 368 (כולל סעיפים א-ה). www.nevo.co.il/Law_word/law01/073_002.doc

הכרזת האו"ם מ-1985

ארגון האומות המאוחדות קיבל בשנת 1985 את ה"הכרזה בדבר עקרונות בסיסיים לצדק ביחס לקורבנות עבירה ושימוש לרעה בכוח"¹⁵. הכרזה זו קוראת (בסעיף 4) לחברות האו"ם להבטיח, ש"קורבנות יטופלו בחמלה ובהקפדה על שמירת כבודם". נפגעים זכאים להיכלל במערכת המשפט ולקבל פיצוי מהיר על הנזק (במקור: harm) שנגרם להם - כפי שנקבע בחוקי המדינה. העקרונות הנכללים בהכרזה -

הכרה בכבודם של נפגעי עבירה; ינגישות לשירותי סיוע ומנגנונים משפטיים; יפיצויים מהמדינה ומהפוגע; ימידע על ההליך; יהשתתפות בהליך; יזכות להליכים אלטרנטיביים.

החקיקה בישראל כנגד פגיעה בקטינים¹⁶

בישראל התגבשה חקיקה הבאה למנוע פגיעה בקטינים באמצעות - יחוק העונשין (התשל"ז-1977)¹⁷; יחוק למניעת אלימות במשפחה (התשנ"א-1991); יהגנה מפני ענישה גופנית (נגזרת מתוך האמנה הבינלאומית לזכויות הילד).

בנוסף נקבעו הוראות חוק החלות לאחר שארעה פגיעה:

בהיבט הפלילי - יחובת דיווח (תיקון 94 לחוק העונשין - התשס"ז-2007); יתקופת התיישנות מוארכת¹⁸ (סעיף 354 לחוק העונשין התשל"ז-1977); יחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים, התשט"ו-1955).

בהיבט האזרחי - חוק הנוער - טיפול והשגחה (התש"ך-1960); חוק אימוץ ילדים (התשמ"א-1981); חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופוסות (התשכ"ב-1962).

מאז אמצע שנות ה-90 (של המאה ה-20) קטינים נחשבים כשותפים בהליך הפלילי. ב-1995, במסגרת תיקון 18 לחוק סדר הדין הפלילי, נקבע ביצוע תסקיר קורבן גם לקטינים נפגעי עבירה. במסגרת החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים, התשט"ו-1955) ותיקונים, שנעשו בו במרוצת השנים, נקבעו הוראות לגבי השתתפות ילדים בחקירות פליליות ובתהליכים שיפוטניים. בחוק זכויות נפגעי עבירה (התשס"א-2001) נקבע כי הקורבן זכאי - למידע על זכויותיו, על השירותים הקיימים; למידע על התפתחות התיק; לשמירה על פרטיותו וכבודו; להיות נוכח בדיון

¹⁵ הכרזה זו התקבלה ב-29.11.1985 בעצרת הכללית של האו"ם ורשומה כהחלטה 40/34. שם ההכרזה במקור - Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>

¹⁶ החקיקה לוותה בהתנגדויות, אשר בין סיבותיהן ניתן לציין - יפגיעה בזכויות החשוד והנאשם; יחשש מסרבול המערכת ומהתערבות של גורמי חוץ; ינטל כלכלי בלתי סביר; ישיקול פטרנליסטי כאשר מדובר בילדים. ראי פירוט בהערת שולים¹⁶.

¹⁷ הסדר מיוחד לעבירות מין שבוצעו בקטין על ידי בן משפחה או על ידי אחראי על הקטין. תקופת התיישנות מתחילה כאשר הקטין מגיע לגיל 28, כלומר - עד גיל 38 אדם יכול להגיש תלונה על עבירת מין שבוצעה בו על ידי בן משפחה. הסדר זה נובע מכך שקטינים רבים חשפו את פגיעתם מבן משפחה רק בהיותם מבוגרים ולאחר ניתוקם מבן משפחה פוגע, לעתים זו תוצאה של טיפול פסיכולוגי ממושך. כלומר מתווספות עשר (10) שנים להתיישנות 'הרגילה'.

המשפטי; להביע עמדה - בהתאם לחומרת העבירה באמצעות הצהרת נפגע על שחרור מוקדם / חנינה וכן על עיכוב הליכים / הסדר טיעון.

סעיף 4 לחוק גורס כי יש ליישם הזכויות לגבי ילדים (קטינים) ברוח אמנת האו"ם לזכויות הילד ובהתאם לגילם.

במסגרת המלצות ועדת רוטלוי¹⁹, פעלה ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי²⁰ -ליצוק תוכן קונקרטי לסעיף 4 לחוק זכויות נפגעי עבירה - כאשר מדובר בילדים, כולל: יפירוט של הזכות לקבלת מידע וכן הזכות להשתתפות; ובנוסף - הזכות למלווה לקטין; יזכות לקבלת שירותים תחת קורת גג אחת; יזכות לשיקום נפשי וגופני.

צדק מאחה (Restorative Justice)

המושג "צדק מאחה" מתייחס למנגנון יישוב סכסוכים הנובעים מביצוע עבירה פלילית, אשר התפתח בין השאר מתוך צרכיהם של נפגעי עבירה. המנגנון מאפשר לנפגעי עבירה (כמו לפוגעים) שליטה על ההליך ותוצאותיו ומעניק להם מכלול רחב של אפשרויות השתתפות. במסגרת זו, הנזק מוגדר במונחים של פגיעה באדם אחר ובחברה ולא במונחים של עבירה על חוק. במרכז התהליך עומד הנפגע עצמו, המגדיר במונחיו שלו את הפגיעה בו ומשפיע ישירות על התגובה החברתית למעשה. הקורבן, שהינו שותף מלא בתהליך הצדק המאחה, ושהתהליך כולו מתבצע בהסכמתו המלאה, יוצא נשכר מתהליך זה שכן צרכיו ורצונותיו זוכים להתייחסות וסיכוי להשתקם ולחזור לתפקוד מלא גם הם גבוהים.

ניתן לסכם "כללי אצבע" בעבודה עם קטינים נפגעי עבירה המבוססים על החקיקה ועקרונות של צדק מאחה:

- **הוליזם (Holism):** קטינים נפגעי עבירה הינם בני אנוש שלמים;
- **הליך מותאם אישית (tailor-made process):** כל קטין הוא עולם ייחודי בפני עצמו;
- **קטינים כשותפים:** אין מקום לפטרונות;

¹⁹ ביום 27 ביוני 1997 מינה שר המשפטים, מר צחי הנגבי, את הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה. הוועדה מונתה במטרה לערוך בחינה מקפת של הדין הישראלי בשאלות הנוגעות לזכויות הילד, מעמדו המשפטי ורווחתו, לאור האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד אשר ישראל הצטרפה אליה בשנת 1991. בראשות הוועדה מונתה לכהן השופטת סביונה רוטלוי מבית המשפט המחוזי בתל-אביב. עו"ד תמר מורג שימשה סגנית יו"ר הוועדה ועו"ד תמר פלד-אמיר שימשה מרכזת הוועדה. בעבודת הוועדה לקחו חלק כ-70 מומחים ואנשי מקצוע ממגוון רחב של תחומים וביניהם מיטב המומחים בארץ מתחומי המשפט, העבודה הסוציאלית, החינוך, הפסיכולוגיה, הפסיכיאטריה והקרימינולוגיה. אלו לקחו חלק במליאת הוועדה ובשש ועדות משנה שעסקו בתחומים הבאים: חינוך, משפחה, הקטין בהליך הפלילי, רצף ההגנה על ילדים, השמה חוץ ביתית של ילדים וייצוג נפרד של ילדים בהליכים אזרחיים. הוועדה הגישה את המלצותיה במהלך השנים 2003 - 2004. הפרטים מתוך אתר משרד המשפטים,

<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/HavaadLeZhuyot/>

²⁰ דו"ח הוועדה <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/HavaadLeZhuyot/DochPliili/>

- **השתתפות כרצף:** יש לקבל ולכבד את רצונו של הקטין בין אם בוחר שלא להיות שותף ועד הבעת רצון להיות נוכח באופן מלא בהליך ולהשתתף בו באופן פעיל;
- **שחרור קולם של ילדים** (liberating children's voices): חשוב לבטא את הקול האוטנטי של הקטין;
- **שחררו** (let go): יש למנוע יצירת תלות מצד הקטין²¹;
- **הליך מאחה כמטרה:** יש ערך וחשיבות להליך עצמו, ללא קשר לתוצאותיו;
- **תמיכה מעצימה** (empowering advocacy): חיזוק הכוחות של הקטין נפגע העבירה כדי לקבל בטחון במסוגלות שלו להתמודד עם תוצאותיה.

²¹ המשמעות המעשית - לוותר על הנטייה הטבעית לגונן על הילד ממצבים הנתפשים מסוכנים, אך תוך נקיטת אמצעי בטיחות סבירים ומתן אפשרות לילד לממש את רצונו.

מאפייני התפתחות ותגובות לטראומה לפי גיל

מעובד מתוך מצגת של אביטל מרמלשטיין - קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

הטבלאות הבאות מפרטות ארבעה מאפיינים התפתחותיים רלוונטיים לאבחון של השפעות טראומה על קטינים על פי קבוצות גיל (בטווח הגילים מלידה עד 18) בעקבות אלימות והתעללות: יהתפתחות פסיכו-סוציאלית; יהתפתחות הזיכרון; יתפיסת המוות; יהתפתחות מינית.

תגובות לטראומה	מאפייני התפתחות על פי קבוצת גיל
<p>הפרעות שינה; בעיות אכילה; ירידה בבריאות הכללית; נסיגה מהישגי שליטה בצרכים; עוררות יתר ותגובות רתיעה לרעשים חזקים או בלתי רגילים; "קפיאה"; אי-שקט, בכי ונזקקות לא-רגילים; ביטויי תוקפנות; פגיעה ביכולת להגיב באופן חיובי לקשר מיטיב; חרדות פרידה והצמדות למטפל; אובדן של כישורי שפה שנרכשו; התכנסות, נסיגה והעדר תגובתיות; הימנעות או תגובת בהלה להיבטים ספציפיים, שמזכירים את הטרומה.</p> <p><u>תגובות ספציפיות לפגיעה מינית</u></p> <p>תשומת לב או עיסוק באופן חריג באיברים מוצנעים של עצמו ו/או של אחרים. הדגמה של התנהגות או ידע מיניים המאפיינים מבוגרים. אוננות אינטנסיבית לא-אופיינית. נגיעות בלתי-הולמות באחרים. כאב גניטלי, חבורות, זיהום, דימום, הפרשות או אבחנה של מחלה המועברת במגע מיני.</p>	<p>מלידה עד גיל 3</p> <p><u>התפתחות פסיכו-סוציאלית</u></p> <p>רכישת אָמון בסיסי; עצמאות; שליטה עצמית.</p> <p><u>התפתחות הזיכרון</u></p> <p>עדויות לזיכרון החל מהמחצית השנייה של שנת החיים הראשונה; אזכור העבר בין גיל שנה לשנתיים; זיכרון של חוויה טראומתית - למשך 6 חודשים לאחר האירוע.</p> <p><u>תפיסת המוות</u></p> <p>תחושת מוות במושגים בלתי מילוליים ולא קוגניטיביים. ילדים מתחת לגיל 5 אינם תופסים את המוות כקבוע.</p> <p><u>התפתחות מינית</u></p> <p>תינוקות זקוקים למגע ומגיבים לו. לעיתים, בזמן המגע - מופיע עוררות מינית. תינוקות ינסו לגעת בעצמם. בגילאי שנתיים-שלוש קיימת סקרנות לגבי הגוף ולגבי גופם של אחרים.</p>

תגובות לטראומה	מאפייני התפתחות על פי קבוצת גיל
<p>סיפור חזרתי של האירוע הטראומתי; שינויים באופי, במצב הרוח ובהתנהגות; חוסר ביטחון, חרדה ופחד ברורים; נסיגה והשקטה; פחדים ספציפיים הקשורים לטראומה; משחק פוסט-טראומתי; שיתוף חברים במשחק הקשור לטראומה; התנהגויות רגרסיביות; אובדן של קישורים שנרכשו לאחרונה; חרדת נטישה והיצמדות להורה המטפל; אובדן עניין בפעילויות; הפרעות שינה; בלבול וליקויים בהבנה של האירועים הטראומתיים המתבטאים במשחק, יותר מאשר בשיחה; חוסר בהירות בהבנת המוות והסיבות לאירועים שליליים ושימוש בהסברים מאגיים להשלמת פערים בהבנה; תלונות על כאבים או חולי ללא הסבר רפואי; חדירה של דימויים ויזואליים וזיכרונות בלתי-נעימים של הטראומה לתודעה (mind); אובדן של אנרגיה וריכוז במסגרת הלימודים; פחד מחזרת הטראומה; צורך מוגבר בשליטה; רגישות בתגובות לתזכורות מחזוריות או עונתיות של הטראומה; התנהגויות תוקפניות והתקפי זעם.</p> <p><u>תגובות ספציפיות לפגיעה מינית</u></p> <p>משחק מיני עם צעצועים ו/או ילדים אחרים; עיסוק או תשומת לב לא-אופייניים באיברים מוצנעים; אוננות מוגברת לא-אופיינית; נגיעות לא-תואמות או אגרסיביות או התייחסות מינית כלפי אחרים; פחד או חוסר אמון ספציפיים פתאומיים מגברים, נשים או מקומות מסוימים; כאב גניטלי, חברות, זיהום, דימום, הפרשות או אבחנה של מחלה המועברת במגע מיני.</p>	<p>מגיל 3 עד 6</p> <p><u>התפתחות פסיכו-סוציאלית</u></p> <p>פיתוח יוזמה; הפנמה של ערכים ונורמות; השלב האדיפלי.</p> <p><u>התפתחות הזיכרון</u></p> <p>חשיבה לא-לוגית; תפיסה אגוצנטרית; יכולים לזכור חלק מהדימויים היוזואליים של הטראומה; רבים מדגימים את הזיכרון במילים ו/או במשחק; בגילאים הבוגרים יותר בטווח זה יש סבירות גבוהה יותר לזיכרון ויזואלי ומילולי של אירועים טראומתיים מרכזיים.</p> <p><u>תפיסת המוות</u></p> <p>בגילאים הצעירים של הטווח, ההבנה לגבי מוות מתבססת על חשיבה אגוצנטרית, אומניפוטנטית ומאגית; סביב גיל הכניסה לביה"ס, ילדים עשויים להבין את ההיבט הקונקרטי של המוות, אך לא את אי-ההפיכות, הסופיות והאוניברסליות שלו.</p> <p><u>התפתחות מינית</u></p> <p>סקרנות בנוגע לאופן בו באים תינוקות לעולם; חקירת הגוף של עצמם ושל אחרים מתוך סקרנות; התקשרות משמעותית להורה מהמין הנגדי; רכישה של צניעות והבחנה בין התנהגויות פומביות והתנהגויות פרטיות; יש ילדים שנוטים לנגיעה מוגברת באיברי המין שלהם, בעיקר במצבים של עייפות או דאגה.</p>

השלכות ארוכות-טווח של טראומה בגיל הרך:

פגיעה בתחושת הביטחון הבסיסי; פגיעה בתחושת האמון הבסיסי וקושי לחוות קשר כבטוח, מגונן ותומך - עלולים להביא להימנעות מקשרים; פגיעה ברכישת קביעות אובייקט ובהפנמתו כתוצאה מאובדן (ממשי או בשל פגיעה) של הורה; פגיעה בתהליך ספרציה-אינדיבידואציה; אובדן ממשי של הורה - משפיע על התפתחות הזהות המינית באמצעות הקונפליקט האדיפלי; אובדן בילדות המוקדמת נמצא כגורם סיכון לפיתוח הפרעות אישיות הקשורות בתפקודי אגו בסיסיים.

תגובות לטראומה	מאפייני התפתחות על פי קבוצת גיל
<p>סיפור חזרתי של האירוע הטראומתי; חרדה ופחדים ברורים; פחדים ספציפיים פוסט-טראומתיים; שחזור של החוויה הפוסט-טראומתית; פחד מחזרת הטראומה; חדירה של מחשבות, קולות ודימויים ויזואליים בלתי-רצוניים וזיכרונות טראומתיים המפריעים לריכוז ויוצרים חרדה; דריכות-יתר, עצבנות ותגובות רתיעה; אובדן יכולת הריכוז ופגיעה בנוכחות בבית הספר, המלונה בירידה בהישגים; התנהגות המאופיינת ב"ריחוף" או מוסחות; שינויים באופי במצב הרוח ובהתנהגות; רגרסיה להתנהגויות האופייניות לגיל צעיר יותר; "פספוסים" בשליטה בצרכים; נסיגה והשקטה; תוקפנות מוגזמת ובדיקת גבולות; אובדן עניין בפעילויות שנחוו בעבר כמהנות; הפרעות שינה: סיוטים, הליכה בשינה, קשיים בהרדמות ו/או בשינה; תלונות על כאבים או חולי ללא הסבר רפואי; עיסוק באשמה ודאגה לגבי אחריות אישית לטראומה; מודעות מוגברת לתגובות ההורים ורצון להגן עליהם מפני המצוקה שלהם; פחד מהעוצמות הרגשיות של עצמו; רגישות לתזכורות מחזוריות של הטראומה והימנעות מגירויים שמזכירים אותה; חוסר ביטחון לגבי העתיד; קושי לתת אמון ולסמוך על אחרים.</p> <p><u>תגובות ספציפיות לפגיעה מינית</u></p> <p>מעורבות בהתנהגויות מיניות גלויות עם ילדים אחרים או ניסיונות למעורבות במיניות של מתבגרים ומבוגרים; תיאורים מילוליים של חוויות מיניות לא תואמות; עיסוק יתר באברים מוצנעים של אחרים ובהתנהגות מינית בוגרת; התייחסות מינית למבוגרים; רמיזות לגבי חוויה מינית; פחד או חוסר אמון ספציפיים פתאומיים מגברים, נשים או מקומות מסויימים; סימנים מילוליים או התנהגותיים לידע לא תואם גיל לגבי התנהגות מינית בוגרת.</p>	<p>מגיל 6 עד 12</p> <p><u>התפתחות פסיכו-סוציאלית</u></p> <p>יצרנות; פיתוח תחושות יכולת, סיפוק וערך עצמי; תקופת החביון.</p> <p><u>התפתחות הזיכרון</u></p> <p>חשיבה פחות אגוצנטרית ויותר לוגית; עלייה ביכולת לזכור ובכמות המידע הנזכר; ייתכן מיפוי של הזיכרון; תפיסת הזמן עלולה להיות מעוותת.</p> <p><u>תפיסת המוות</u></p> <p>בגילאי 6 - 8 - הבנת האוניברסליות והסופיות של המוות לוקה בחסר; קשר בין חשיפה למוות ואובדן לבין הבנה טובה יותר של המוות; החל מגיל 9 - הבנה של הקביעות, הסופיות והאוניברסליות של המוות.</p> <p><u>התפתחות מינית</u></p> <p>בגילאי 6 - 8 - מודעות להבדלים מגדריים ונטייה לבחור חברים למשחק מאותו מגדר; ההתקשרות הקרובה של הילד נוטה לעבור מהורה בן המין הנגדי להורה בן אותו מין; מודעות מוגברת לנורמות הקשורות למין, עירום ופרטיות; ייתכן שימוש במושגים מיניים לבדיקת תגובת המבוגרים; אוננות יכולה להיות שכיחה;</p> <p>בגילאי 9 - 12 - מודעות גוברת להופעה החיצונית; תחילתם של שינויי גוף הקשורים בהתבגרות המינית; הסקרנות לגבי מיניות גוברת וכן החיפוש אחר מידע כתוב בתחום; ייתכנו התנסויות מיניות ראשוניות, לעיתים בין חברים בני אותו מין; תחילת התעניינות בתמונות עירום ובתמונות פורנוגרפיות.</p>

תגובות לטראומה	מאפייני התפתחות על פי קבוצת גיל
----------------	---------------------------------

התפתחות פסיכו-סוציאלית

גיבוש זהות; הזדמנות שנייה לספרציה-אינדיבידואציה.

התפתחות הזיכרון

יכולת לחשיבה מופשטת; יכולת להבין ולצפות השלכות ארוכות טווח של אירוע; מודעות מלאה ותחושת מצוקה כתוצאה מדימויים וזיכרונות חודרניים של האירוע הטראומתי.

תפיסת המוות

מודעות מלאה למושג המוות; תפיסה עצמית כבלתי פגיעה והתנהגויות הכרוכות בסיכון; התייחסות למושג ברמה הרוחנית-פילוסופית-ערכית.

התפתחות מינית

הופעתן של פנטזיות מיניות; תופעת קרי-לילה; אצל רוב הבנים; אוננות; חרדה לגבי דימוי הגוף; גיבוש הזהות המינית; ניסיונות ליצירת חברויות וקשרים מיניים.

התנהגויות של ביטוי בפעולה (acting out); זעם, עצבנות והתפרצויות רגשיות; מעורבות עם אחרים או נסיגה ממעורבות עם אחרים; מועדות לתאונות; משאלה לנקמה ותגובות בעלות אוריינטציית-פעולה לטראומה; נסיגה, התמקדות פנימית מוגברת והתנתקות רגשית; הפרעות שינה וסיוטים; הפרעות אכילה; מצוקה כתוצאה מדימויים וזיכרונות חודרניים של הטראומה; פגיעות לדיכאון, נסיגה, השקפת עולם פסימית ותחושה של עתיד מוגבל; בריחה לבגרות שנראית כדרך לברוח מזיכרון הטראומה ומהשפעותיה; פחד לגדול וצורך להישאר במרחב המשפחתי: האטה או עצירה של תהליך ההיפרדות מההורים; אובדן עניין בפעילויות שנתפסו עד כה כמהנות ומספקות; רגשות אשמה, בושה, השפלה העלולים לפגוע בדימוי העצמי; דריכות יתרה, חשדנות ועצבנות; קשיי ריכוז העלולים לפגוע בהישגים אקדמיים; התנסות בסמים ובאלכוהול; מחשבות וניסיונות אובדניים; תלונות פיזיות ללא הסבר רפואי.

תגובות ספציפיות לפגיעה מינית

אינטראקציות אגרסיביות עם ילדים צעירים יותר, ו/או כאלה שכוללות ניצול מיני; התנהגות מינית מופקרת או הימנעות מוחלטת מכל מעורבות מינית; בריחה מהבית.

השלכות ארוכות-טווח של טראומה בגיל ההתבגרות:

השהיית עיבוד הטראומה; ערעור בטחונו העצמי של המתבגר; פגיעה במשימות התפתחותיות שונות; טראומה שפגעה ישירות או בעקיפין בהורה/הורים - עלולה לפגוע בתהליך הנפרדות; בידול המתבגר מקבוצת השווים בתקופה בה צרכי השייכות והקבלה מודגשים; פגיעה בגיבוש הזהות המינית בעקבות פגיעה מינית או אובדן של אחד ההורים; יצירת קשרים המבוססים על צרכים ילדיים בלתי-מסופקים או הימנעות - מחשש להיפגע; התקבעות של מגנון התנתקות (מיועד בטווח הקצר לוויסות רגשי) עלולה לפגוע בהתפתחות תפקודים נפשיים חיוניים.

מחקר על עדויות ילדים

בקשר למקרים שחוו כעדי ראייה

Pipe, M.E., Lamb, M.E., Orbach, Y., & Esplin, P.W. (2004). Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24(4), 440 – 468.

עובד על ידי - אניסה דכור-חורי וסיגל בירן במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

במחקר מקיף נבדקה יכולתם של ילדים לזכור באופן מדויק מקרים בהם התנסו. זאת תוך התייחסות לגורמים כגון: השפעת שאלות (של מבוגר) על הטיית העדות של הילד, השפעת מצבים של בלבול ורגישות על מידת האמינות בעדות הילד.

מחקרים קודמים מלמדים שהדיוק של ילדים במתן עדות, שיעור הילדים שניתנים לתמרון, ההיקף, האיכות והכמות של מידע שניתן להפיק מהם - כל אלה משתנים שתלויים בדרכים, אשר באמצעותן שולפים (אנשי המקצוע) את המידע מזיכרון הילד.

המחקר הנוכחי מתעמק בגורמים שמקדמים שליפה ודיוק בדיווחי ילדים על התנסות. ילדים מסוגלים לספק מידע מדויק על ההתנסויות שלהם, אף על פי שהיכולת שלהם למסור את המידע תלויה, לא רק באיכות הזיכרון, אלא גם בסוגים שונים של מנגנוני שליפה ובאיכות התקשורת עם בן השיח.

המאמר דן במאפייני הזיכרון בקרב ילדים, כגון: כמות ודיוק המידע שילד מדווח, וכן בגורמים המשפיעים עליו, לדוגמה - טכניקות לעיצוב ושיפור של זיכרון הילד.

במאמר נבדקים ראיונות הנערכים בהקשר משפטי ומשמעות הזיכרון בהקשר זה. בין המשתנים המשפיעים על זיכרון צוינו - גיל, שינויים התפתחותיים המשליכים על היכולת של ילדים לדווח באופן מדויק על החוויות, התפתחות השפה, גורמים רגשיים, מידת חברותיות של הילד המעודדת את נכונותו לדבר והתלהבותו לשתף.

מאפיינים של זיכרון ילדים

במהלך שנות ה-70 וה-80 (במאה ה-20) החלו חוקרים להתמקד בזיכרון ילדים ביחס לחוויות שחוו ולאירועים שהיו עדים להם. מחקרים מוקדמים הראו שגם ילדים צעירים מאד יכולים לספק סיפורים מאורגנים ועקביים. ילדים צעירים נוטים לספק הסברים יותר חופשיים וקצרים מתוך הניסיון שלהם. אצל מבוגרים ישנו יותר דיוק. ילדים ומבוגרים עושים טעויות של השמטה וכן טעויות של הוספה, טעויות אלה נפוצות יותר אצל ילדים.

הזיכרון מושפע מגיל וכן מהזמן שחלף מקרות ההתנסות ועד למועד הדיווח עליה. ידע והבנה משפיעים שניהם על ילדים ומבוגרים. מחקרים מראים כי ילדים עם ידע רב מפרטים על מקרה יותר מאשר ילדים עם ידע פחות. אף על פי שידע יכול להיות גם בעל השפעות שליליות, איכות הזיכרון של ילדים תלויה גם במשתנים, כמו - צער טראומתי וניסיונות לא נעימים אחרים. קיים יכוח בספרות המחקרית על הרלוונטיות של השפעת הלחץ באירועי התעללות מינית על הזיכרונות. עוררות (arousal) מרובה משפיעה על מידת הדיוק של זיכרון הילד. מצד אחד - מחקרים הראו כי רמת לחץ גבוהה הביאה לדיוק מופחת. מצד שני - מחקרים אחרים מצאו שלחץ משפר דיוק של ילדים. ממצאים לא עקביים אלו מוסברים בהבדלים ברמות הלחץ. לחץ נמוך עשוי לשפר דיוק ולהיפך.

איכות המידע, אשר נדלה בחקירת ילדים, תלויה בקיום ניסיונות חוזרים אצל הילד הדומים אחד לשני, האינטנסיביות של האירועים, מבוכה ובושה בהתנסות המינית, כאב, פרוצדורות רפואיות. ניסיונות טראומטיים ישירים נזכרו על ידי ילדים באופן מדויק יותר, מאשר על ילדים שהיו עדים לאירוע - כצופים. הזיכרון של התנסויות שליליות נזכרו יותר לאורך זמן מזיכרונות של חוויות יומיומיות. זיכרונות של התנסויות המורכבים מלחץ וכאב, יכולים להשתנות מעט לאחר כמה שנים. מחקר מראה כי ילדים בגיל צעיר של 3 שנים, דיווחו יותר מאשר בעת שרואיינו, לאחר 6 שנים. כנראה הילדים גם חזרו במשך הזמן על החוויות לעיתים קרובות עם המשפחה, ידידים, מראיינים ותקשורת.

ילדים, שעברו התעללות מינית, שנחקרו בתוך חודש מאירוע התעללות סיפקו מידע ברֶאיון. אולם, בחקירה, לאחר פרק זמן של 5 - 14 חודשים, הילדים סיפקו פרטים אף יותר מוקדמים מאלה שחקירתם התעכבה.

לא ברור אם התנסויות טראומטיות כוללות מנגנוני זיכרון ייחודיים, או יכולות להיות מוסברות על ידי אותם מנגנונים שמשפיעים על זיכרונות בכללותם.

אירועים טראומטיים הם, לעיתים קרובות, ספציפיים. לכן זיכרונות מהם יישמרו במשך זמן רב יותר מזיכרונות של מקרים פחות משמעותיים. מחקרים בדקו את השפעתם של עוררות מרובה ושל לחץ על דיוק הזיכרון בקרב ילדים. נראה כי הלחץ משפר את הדיוק של הילד בעוד עוררות מקטינה אותו.

מקרים אמיתיים, כמו ילד מתעלל, לא בהכרח יזכרו באופן יותר איכותי מאשר התנסויות וגירויים של מעבדה. לא כל התעללות מינית היא כואבת או טראומתית ולא תמיד נחרטת כך בזיכרון הילד. הסיבות לכך הן בורות של ילדים, או אי הבנה של מקרים מיניים. לעיתים, ההקשר שבו ילדים מתבקשים לספר על האירוע / המקרה, על ידי עובד סוציאלי בתחום החוק (פקיד סעד), שוטרים, עורכי דין או שופטים - יכול להוות לחץ על הילד בלי קשר למקרה.

ישנם מחקרים המתייחסים להשפעת התמיכה של המראיין והמידה שמפחיתה לחץ. אם המקרה יצר בילד תחושות של בושה, אחריות, מבוכה או אשמה, סודיות - יש בכך להשפיע על הזיכרון. לכן, לא ניתן להכליל כי מקרים טראומטיים יזכרו יותר טוב.

ממצאי מחקרים מעלים כי -

- לילדים יש נטייה ליצור הכללה, תסריט, כאשר אירועים חזרו על עצמם. התנהגות זו נועדה לשרת את הילד ולהקל עליו בניבוי העתיד;
- זיכרונות של אירועים חוזרים נבדלים מזיכרונות של מקרים יחידים. באירועים חוזרים יש יותר אפשרות למידע מוטעה;
- בזיכרונות שהם "תסריטים" קיים חסרון. נוצר מבנה יסודי עם מרכיבים שכיחים, ללא פרטים שהשתנו מאירוע אחד לשני. גם ילדים וגם מבוגרים מטשטשים את ההבדלים בין האירועים ומושפעים מהידע הכללי;
- ילדים שהיו קורבנות או עדים לאלימות במשפחה דוכאו באופן משמעותי יותר מילדים שלא היו קורבנות להתעללות פיזית. הדיכוי השפיע לרעה על הזיכרון.

בדיקה של ילדים בטווח גילים בין 4 ל-8, לגבי זיכרון מאירוע אחרון בשרשרת של אירועים, הראתה שהם פֶּרטו דברים שחזרו, לעיתים קרובות, דווקא מאירועים יותר מוקדמים ולא מהאירוע האחרון. תגובה זו צפויה יותר בילדים צעירים מאשר בילדים בוגרים. נראה כי ילדים יכולים לשמור זיכרונות מדויקים של אירוע, אך לבלבל בין המקרים, לא לזכור במדויק. אמנם בהקשרים משפטיים יש חשיבות לפירוט המדויק מה קרה באירוע ספציפי. אי דיוק ובלבול ישפיעו על האמון של העד, אך בתי המשפט צריכים להיות ערים למידע זה, לשיוך הלא נכון של מידע בקרב ילדים. ילדים יכולים להשיג מידע על אירועים, לא רק מההתנסות האישית שלהם אלא גם משיחות, מצפייה בטלוויזיה. הם נוטים לבלבל בין אירועים שהתנסו בהם במישרין לבין אירועים ששמעו וצפו אודותיהם.

לרוע המזל, החוקר לא יודע מה מבין הגורמים הללו משפיע על הזיכרון של הילד. ילדים שחוו אירועים חוזרים, דווקא הם יתקשו להעניק לבית המשפט את העדות הנדרשת. האם זה אפשרי לשפר את הדיוק של זיכרון אירוע ספציפי אשר באופן ברור נבדל מאירועים דומים אחרים?

הנטייה לבלבול גוברת ככל שהגיל יורד. ילדים נוטים לזכור מקרים יוצאי דופן טוב יותר ממקרים שמתאימים להכללות או לתסריטים קיימים. הם עושים פחות טעויות כאשר מתבקשים להציג דברים באמצעות זיכרון חופשי לעומת מענה על שאלות ספציפיות. באחד המחקרים זוהה שיפור התפתחותי, המתרחש בטווח הגילים שבין 4 ל-10, ביכולת לדווח על מידע באופן ספונטני וזאת במקרים מעליבים מוצהרים, כאשר כמות המידע עולה עם הגיל. דיווחים אחרים של מידע גדלים באופן דרמטי מסביב לגילאי 8 עד 10 לכדי שלושה רבעים מהמידע.

לסיכום -

ילדים זוכרים התנסויות גם לאחר פרקי זמן ארוכים וגם אם היו טראומתיות. זיכרון של אירועים דומים קשה יותר ופרטים צפויים להיות מבלבלים. הדיוק משתפר כאשר ילדים מתמקדים באירועים יחידים ובלבול בין מקרים, לא מטילים בהכרח ספק בדיוק או באמון של עדות הילד. האופן בו ילדים נשאלים יכול להשפיע באופן דרמטי על דיוק העדות. חשיפה של ילד למידע - כמו הצגה, פגעה בדיוק השליפה מהזיכרון, בעיקר בגילאי 3-4. פגיעות בדיוק השליפה מהזיכרון פוחתות עם הגיל.

כאשר מבוגרים וילדים מתבקשים לתאר מקרים באופן חופשי "אמור לי כל מה שאתה זוכר..." התשובה יכולה להיות קצרה אך מדויקת יותר. שאלות כמו - "אמור לי עוד על..." "ומה קרה אז...?" מעוררות, לעיתים קרובות, ילדים לזכור פרטים נוספים. זיכרונות נעשים פחות מדויקים כאשר ישנו לחץ על הילד לספק מידע, או זיהום של העמדה. שאלות פתוחות צפויות להיות יותר מדויקות משאלות המוצגות לילד באמצעות רמזים או תבניות.

זיהום זיכרון ילדים

ילדים מושפעים בקלות על ידי מידע מוטעה. ילדים בגילאי 3-4 מוטעים, לעיתים, על ידי שאלות, כגון: "הוא החזיק את הבגדים שלך?" "הוא נשך אותך?" שהציעו פעולות שונות ממה שקרה בפועל ומהתנסותו של הילד.

ילד יכול לענות באופן לא מדויק, כי הוא מאמין שמראיין היה מעדיף תשובה מיוחדת, כאשר אינו מבין את השאלה, אך נלהב להיות משתתף.

שאלות מטעות או מרמזות, הקרובות לאמת, עלולות להשפיע במקרים הבאים: כאשר הזיכרון אינו עשיר או טרי (אירע לאחרונה), כאשר התוכן דומה להתנסות, וכאשר המראיין הוא בעל

סמכות, הילד מרגיש שצריך לקבל את דעתו ואת ההבניה המרומזת של הדברים. יכולת ההטיה של המראיין (סוגסטיביות) פוחתת כאשר הילדים נדרשים רק לדווח על ההתנסות. הבדלים דקים בין סגנון המראיינים יכול אף הוא להשפיע על מידת ההטיה של ילדים. ילדים בני 3 - 7 נמצאו במידה שווה עמידים להצעות בין מראיין נחמד למראיין ניטרלי.

חוקרים הראו כי ילדים בני 6 - 7 שנים, שרואיניו על ידי מראיין תומך, עשו פחות טעויות בתגובה להטיות, מאשר ילדים שנשאלו על ידי מראיינים ניטרליים או לא תומכים. מחקר נוסף הראה כי חוקרים ניטרליים הוציאו פחות פרטים לא מדויקים ויותר מידע מילדים בגילאי 8 - 10 שנים. ילדים שנחקרו על ידי חוקרים תומכים הוציאו מידע יותר מדויק עם יותר פרטים לא מדויקים. מחקר אחר מצא, שיש סבירות גבוהה יותר שילדים יקבלו הצעות של החוקר, כולל זיכרונות על אירועים שלמים, שמעולם לא קרו.

שילוב של טכניקות תומכות, כמו ציורים ובובות משפרות את כמות המידע שהשיג החוקר. אולם, כאשר ילדים פועלים עם טכניקות תומכות, ישנה ירידה בדיוק. ככל שהילדים צעירים יותר, הם פגיעים יותר להצעות החוקר ופחות מסוגלים להשתמש באובייקטים. ציור מקל את השליפה מהזיכרון בקרב ילדים מעל גיל 3 - 4 ומהווה תמיכה חיצונית.

שימוש בפרוטוקול מציף יותר מידע חופשי ומאפשר זכירת פרטים - כאשר הראיונות מאורגנים ואינם מאולתרים. מבנה סיפורי משפר את טכניקת המראיינים: "ספר הכול על...". "מה קרה לפני / אחרי...". שימוש בפרוטוקול עם ילדים צעירים (בגיל 4) ספק כמויות משמעותיות של מידע חשוב. ממצאים מראים שילדים צעירים מסוגלים לספק יותר פרטים רלוונטיים, לגבי שאלות מסוג - מי? מה? מתי?

יכולת היזכרות באירועים והתנסויות, ללא קשר לגיל, משתפרת כאשר מחלקים את הזמן ליחידות או קטעים מצומצמים. כך גם ילדים צעירים יכולים לשחזר מקרים מהעבר ללא "זיהום" של המראיין.

שימוש בציורים של דמויות אנושיות לעיתים קרובות נמצא בשימוש אצל קלינאים וחוקרים, אף על פי שמועט הידע כיצד נכון להשתמש בהם. במחקר שנערך על השפעות של ציורי דמויות בראיון עם ילדים שהינם קורבנות התעללות, הראה שציורים אנטומיים הוציאו מידע נוסף חשוב. אפילו אחרי שהחוקרים האמינו שהוציאו כבר את כל המידע מזיכרונו של הילד.

ילדים בוגרים הם בעלי אסטרטגיות טובות של שחזור (מילולי). הם היו מסוגלים לספק הסברים מלאים על ההתנסויות שלהם, בחלק הרגיל של הראיון. ילדים צעירים הצליחו לשחזר מידע בהצלחה בעזרת ציורים אנטומיים, שהוצגו בראיון, אולם דיוק המידע נשאר לא ידוע.

אין הסכמה על שימוש בבובות תוך כדי ראיונות משפטיים. זאת בשל האפשרות שהן מספקות רמזים, מפריעות לילדים לדבר על ההתנסות הספציפית, מעודדות פנטזיה. עם זאת, שימוש בבובות בגיל צעיר נמצא כמשפר סיפור חופשי של הילד, אך הוביל למספר גדול יותר של סתירות בדברי הילד, יותר פנטזיה ומשחק. בקרב ילדים בוגרים נמצא שהבובות הקלו על ההיזכרות המילולית.

בין הגורמים התומכים בהשגת מידע נמצאו -

- ראיון במקום האירוע: מחקרים מראים שילדים סיפקו הרבה פרטים חדשים (25% מסך הכול), כאשר רואיינו במקום האירוע.
- העדפה של סגנון פתוח על פני תבניות ממוקדות: מידע רב יותר הושג כשהיה שימוש בסגנון פתוח בניגוד לתבנית (format) ממוקדת.
- מידע שנזכר באופן חופשי: שאלות פתוחות וברורות מאפשרות לילדים צעירים (פחות מגיל 4) לספק כמות משמעותית של מידע, בתגובה לזכירה חופשית. ילדים בגילאי 4 - 13 יכולים לספק לפחות חצי מהמידע.

ילדים יכולים לעיתים קרובות לזכור פרטים חשובים של מקרים בהם צפו או התנסו. אף על פי שההסברים שלהם יכולים להיות מתומרנים. מראיינים רגישים המודעים ליכולות של ילדים, יכולים להימנע מלהציג שאלות מנחות (שהן) בעייתיות ולהשיג הרבה מידע שאינו נגוע על ידי האמונות והציפיות של המראיין.

דחק פוסט-טראומתי והתמודדות אצל ילד משכונת מצוקה עירונית. פגיעה טראומתית של מי שהיה עד לאלימות בין הוריו ולרצח

Parson, E.R. (1995). Post traumatic stress and coping in an inner-city child. Traumatogenic witnessing of inter-parental violence and murder. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 50, 272-307.

עובד על ידי - דניאלה חממי ושוש בן חיים במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

המאמר מציג שימוש בפרופיל הדיאגנוסטי של אנה פרויד לגבי ילד משכונת מצוקה עירונית, שבגיל ארבע היה עד לרצח אביו בידי אמו (דקרה את אביו למוות בסכין מטבח), ובגיל אחת עשרה הוערך וטופל בהתאם לפרופיל הדיאגנוסטי.

מטפלים עשויים לתהות האם יש טיפול המסוגל לתקן באופן אפקטיבי - קיבעונות, רגרסיות ונזקים אחרים לאגו (ego) שנפגע על ידי טראומה. השימוש בפרופיל הדיאגנוסטי יכול להציע כיוון לטיפול בילדים אלה.

הפרופיל מאפשר מבט פנומני לגבי מוקל פגוע, חוסר אָמון, פחדים, חרדת נטישה, סיוטי לילה (הכוללים דימויי רצח), אנומליות התפתחותית וכדומה. כל אלה מוצגים (בעזרת הפרופיל) בעוצמה ובבהירות. המטפל משתמש בתגובות של העברת נגד (counter transference), על מנת לפקח (control) על מצב רגשותיו של הילד ולקבוע את מינון המודעות שהילד יכול להפנים מרגע אחד למשנהו.

המטפל משמש גם כמחסום מפני גירויים חיצוניים (להם נחשף הילד) ובוחן רגשות המתעוררים לנוכח אלימות וסטריאוטיפים של ילדים וצעירים משכונת מצוקה, אשר מוצגים על ידי התקשורת. השימוש בפרופיל - כמערך דיאגנוסטי המתעד מידע חיוני - דינמי, מבני, גנטי וכן אימוץ דרכי התמודדות שונות של הילד - נידון בהרחבה ביחס לפרופיל והשימוש בו במקרים דומים.

טראומה גופנית - נפשית (Bio Psychic Trauma)

שאלת הפתוגניות של טראומה פסיכולוגית חשובה בהיסטוריה של הפסיכואנליזה ובאטיולוגיה של הפרעות נפש. אנה פרויד הבינה את התגובה לטראומה כבעיה של זיכרון וכתבה שהקורבן "סבל בעיקר מהיזכרות". הירידה ביכולתה של התרבות העכשווית לנטרל ולווסת את הדחפים האגרסיביים, הובילה רבים לצייר תמונה אפלה של חיי הילדים בשכונת המצוקה. האלימות בקהילות אלו ניתנת להשוואה עם טרגדיה ואובדן ומוות בשדה הקרב. "שדות הקרב" ו"אזורי לוחמה" אלו חושפים את הילדים לאובדן מכאיב, לפחד שלא יתואר ולאלימות - ברחובות, בגנים

הציבוריים, במגרשי המשחקים, בבתי הספר ובבית. באופן פרדוקסלי החברה מתייחסת למקומות אלו כאל מעוזים של מסורת, ביטחון וערכים. נזק טראומתי למוחם וגופם של ילדים מאלימות מקרית ומעדות לרצח של הורים עלולים להתגבר. אלימות תורמת לעיוות פסיכולוגי ופסיכו-פתולוגי בקרב ילדים בשכונות מצוקה²². יש המשווים זאת לסובלים מהלם קרב, כלומר - עומס יתר על האגו בשל נוכחות קבועה של סכנות.

טראומה פסיכולוגית הוגדרה כ"תופעה המשקפת תגובה של היחיד לדרישה או לגירוי, פנימי או חיצוני, שנחווה באופן מסעיר על ידי האגו, ומשפיע על תפקודי התיווך בין האגו לבין החוויות החיצוניות". התפקודים המסננים (תפקודי התיווך) של האגו אינם מסוגלים לפעול אחרי טראומה. ילדים הנפגעים מנורוזה של אלימות, כמו מבוגרים, מציגים תבנית של תסמינים טראומתיים. טראומה ביו-פסיכית (פגיעה בגוף ובנפש) מתייחסת למצב הפסיכולוגי של האגו שבו יש פגיעה בהגנות המנטליות הנורמליות כתוצאה מאירוע קיצוני המצריך שימוש יתר ביכולות הביולוגיות והנפשיות. פרויד קראה לכך מחסום לגירויים, שפירושו - מבנה ביולוגי המווסת גירויים פנימיים וחיצוניים. הפרעות טראומתוגניות הן בעלות טווח השפעה נרחב על תפקודי מערכת החיסון ומובילות לשינויים במערכת העצבים ובפעילויות הורמונליות (endocrinic) בילד: חוסר מנוחה, אי-שקט, הפרעות שינה, עוררות יתר ועוד.

השימוש בפרופיל הדיאגנוסטי של אנה פרויד הוצג במשך שנים רבות כמספק בהירות, דיוק דיאגנוסטי והדרכה אינפורמטיבית לתכנון התערבות פסיכותרפויטית עבור מגוון של בעיות התפתחותיות נוירוטיות, הפרעות של אישיות גבולית (Borderline Personality Disorder), הפרעות פסיכוטיות והפרעות טראומתיות אצל ילדים. כמו כן, השתמשו בפרופיל לתיאור קליני של תינוקות, תינוקות עיוורים וחירשים, הפרעות של מתבגרים, הפרעות אישיות פסיכופטיות ופסיכופתולוגיות אצל מבוגרים. יחד עם זאת, הפרופיל לא שמש לאבחון של פתולוגיה טראומתית אצל ילדים משכונות מצוקה.

פרופיל פוסט טראומתי אצל ילד

הפרופיל הדיאגנוסטי של אנה פרויד נועד לפרט ולתעד, באופן שיטתי, קשת (spectrum) של תסמינים, הגנות, אנומליות התפתחותיות והתמודדות מפרספקטיבה כלכלית, מבנית, גנטית והסתגלותית - בקרב ילדים עם פוסט טראומה. המיקוד הפסיכולוגי והביולוגי בפרופיל הדיאגנוסטי של ילד עם פוסט טראומה עולה (בטיבו) על הקריטריונים ה-DSM IV להפרעות דחק פוסט

טראומתיות (PTSD). זאת משום שהקריטריונים ב-DSM IV אינם מדגישים את האספקטים הנורולוגיים והפסיכולוגיים בתגובות של הילדים לפוסט טראומה.

שימוש בפרופיל הדיאגנוסטי לצורך מחקר על ילדים ממיעוטים אתניים בשכונות מצוקה, הצריך התאמות לתרבות ולסביבת מגורים. המטפל נדרש לרכוש ידע על תרבות שכונות המצוקה ועל האופן שבו מתפקד האגו של ילדים אלו²³.

מרבית הילדים והמתבגרים עם פתולוגיה של אגו שנפגע על ידי טראומה מתוארים כ"נפגעים באופן פסיכו-פתולוגי וסובלים ממצבים משניים כגון הפרעות שינה, התנהגות של התקשרות פגועה, הפרעות התנהגות, היפר אקטיביות, פגיעה בריכוז, חוסר תפקוד קוגניטיבי ואקדמי (לקויות למידה, פיגור מדומה ולקות למידה מדומה), ספקנות אישית, פוביות, חוסר אונים, דיכאון והערכה עצמית נמוכה"

מקורות המידע עליהם נסמך המאמר כוללים -

ראיון פסיכיאטרי, הערכה פסיכולוגית אבחונית, היסטוריה רפואית, היסטוריה סוציאלית של המשפחה, בדיקה נורולוגית, היסטוריה בית-ספרית, טיפול הערכה והערות מכל האמורים לעיל.

הסיבות והנסיבות של ההפניה לטיפול

העלייה באלימות המתרחשת בנוכחות ילדים בתוך המשפחה או בקהילה והגידול בהטרדות מיניות ופגיעות גופניות בילדים הופכים את פיתוח השיטות האבחוניות לחיונית. ילדים שנפגעו על ידי אירועים אלה, מופנים לטיפול בהיקף ניכר על ידי הורים, יועצי בית ספר, בתי משפט, ארגוני דת ושירותי רווחה להגנת הילד. שיטות אבחוניות אמורות לזהות מוקדם ובאופן מדויק את מהות הפגיעה והקפה וכן להנחות תכנון טיפולי יעיל. הילד המתואר בעבודה זו הנו אריק סמית', בן 11, תושב שכונת מצוקה, שהיה עד לרצח אביו בדקירות סכין על ידי האם בהיותו בן ארבע. הילד הגיע לטיפולו של כותב המאמר לאחר טיפולים ואבחונים רבים, שנערכו על ידי אנשי מקצוע במהלך השנים. לאחר שהילד נכח במות אביו באופן כה אלים, הוא סבל משינויים פתאומיים במצבי רוח ובהתנהגותו, שנצפו על ידי המטפלים בו, כולל הורי אומנה שהכירו אותו מאז הלידה. מילד חיובי ונינוח הוא הפך לילד עצבני וחסר מנוחה, שסבל מהתקפי בכי בלתי פוסקים וכן מהפרעות שינה ומסיוטי לילה. הוא פיתח עמדה שלילית כוללנית כלפי עצמו, כלפי משפחתו, חבריו, בית ספרו ואנשים בכלל. חלה נסיגה בהתפתחותו, לדוגמה: איבוד שליטה על צרכיו. למרות

²³ כבר ב-1925 (זיגמונד) פרויד בטא נכונות להתאים את התיאוריה הקלינית הפסיכו-אנליטית לקונפליקטים הפסיכולוגיים של העניים, המכורים והבלתי נשלטים. הצורך להתאים נורמות מחקריות לנורמות של מיעוטים הודגש מזה שלושים שנה ובמהלך השנים אכן נעשו שינויים והתאמות. עם הניסיון שרכש כותב המאמר, במהלך שנים של טיפול בילדי שכונות מצוקה בניו יורק, בולטימור ובחלקים שונים בארצות הברית, הוא למד כי ניתן להשתמש בפרופיל הדיאגנוסטי של אנה פרויד לצרכי טיפול והערכה של אוכלוסיות אלו.

טיפולם תרופתיים ופסיכולוגיים נראה היה שפוסט טראומה השתלטה על מבנה האישיות שלו. הכרוניות בפתולוגיה של האגו יכלה להימנע - אלו טופל (האגו) כהלכה לאחר הרצח. הילד הובא אל עורך המאמר על ידי אמו האומנת, בעידודם של גורמי הרווחה. היא טיפלה בילד מאז הרצח ופרסה את הסימפטומים והתלונות: התנהגות אגרסיבית בבית, בבית הספר ובקהילה, היפראקטיביות, חוסר יכולת או חוסר נכונות לקבל טיפול והנחייה ממבוגרים, חוסר שליטה בצרכים בלילה ותפקודים לימודיים וחברתיים ירודים. מתוך הפירות עם המשפחה לפני הרצח, היא ידעה לציין שכל הסימפטומים הללו התגלו רק לאחר מקרה הרצח.

תיאור הילד

ילד בן 11 אפרו-אמריקאי, עם עור בהיר, בעל התנהגות ספונטנית וחסרת גבולות. קטן קומה לגילו ומוצק, אוהב לשחק ללא התחשבות במקום או באירוע. במהלך הטיפולים נהג תמיד לקחת עוד חפץ ולשחק אתו. נראה היה שיש מוטיבים אוטיסטיים בהתנהגותו. כשהוא משחק הוא מתעלם מהסובבים אותו. לדברי האם האומנת הוא מרטיב מדי לילה ועושה צוואה במכנסיו מאז הטרומה.

רקע משפחתי והיסטוריה אישית

האם הביולוגית: היתה בת 35 כשאריק נולד, הילד הצעיר במשפחה. המידע סופק על ידי האם האומנת. לדבריה, אמו רצתה אותו אבל לא היתה מוכנה רגשית לילד נוסף, ונהגה להזניח את הילד במשך שעות ביום. היא היתה אישה מבולבלת, לא מאורגנת, עם יצר הרסנות עצמית, צרכה אלוהול בכמויות ואלימה כלפי בני משפחתה. האם (הביולוגית) לא היתה מסוגלת לספק לילד עוגן רגשי וטיפול עקבי החיוניים לצמיחה הפסיכולוגית ולהתפתחות החברתית. האם רצחה את אביו, גרמה נזק שהשפיע על כל חמשת ילדיהם, ונשלחה לכלא למספר שנים. לאחר שחרורה גרה

בדירה בקרבת מקום להורים האומנים של אריק. דבר זה יצר בעיה קשה עבורו, משום שנקרע בין הרצון להיות עם אמו הביולוגית לבין הצורך באהבה וביציבות שסיפקו לו הוריו האומנים. יש עדות להתקרבות רגשית לאם הביולוגית, אולם לאחר שגברת סמית' מתה באופן פתאומי, הסימפטומים של אריק גברו. הדבר קרה מספר חודשים לפני ההערכה הפסיכולוגית של כותב המאמר.

האב: היה בן 38 כשאריק נולד, טיפוס של נווד, אדם ללא כיוון בחייו, שלא היה מסוגל לתת לבנו דבר, שתיין כבד, נעלם למשך שבועות מדי פעם, ללא יצירת קשר עם המשפחה. אריק רואה באביו דמות אידיאלית ומתגעגע אליו בעוצמה.

האחים: טוני, האחיות הבכורה, בת 23, חסרת מוטיבציה ונוטה ל"חיים טובים". בגיל 14 ילדה בן שמתופל על ידי ההורים האומנים של אריק, שהיו אז בני 60 ו-70. לאחרונה ילדה בן נוסף.

נטשה, אחותו השנייה - מגיל 13 פחדה לצאת מהבית, ההמנעות הפובית של נטשה ניתנת לייחוס לפחדים פתולוגיים לרצוח גבר דוגמת אמה, או להירצח על ידי גבר בתגובה לרצח שביצעה אמה. אושפזה פעמיים במוסדות פסיכיאטריים.

נורמן, אחיו הגדול, מתגורר במוסד לנערים. אריק העביר אליו את האידיאליזציה שרכש לאביו. בגיל 13 נורמן סולק מבית הספר לאחר שהקה קשות את אחת המורות משום שנזפה בו. הוא כנראה האח עם ההתנהגות המופרעת ביותר בין כל החמישה - זוהו אצלו הפרעות אגו קשות והתנהגות אימפולסיבית, היפר אקטיבית ואלימה.

הוא הצית את הבתים של אמו ושל בן דודו (לאחר שגם אביו, כלומר הדוד של נורמן, נרצח אף הוא על ידי אישה). הוא אף איים מספר פעמים לרצוח את האח הצעיר ממנו, מייקל.

מייקל, המבוגר מאריק בארבעה עשר חודשים צורך תרופות הרגעה והתנהגותו מופרעת אף יותר מאריק. שניהם מועמדים לטיפול במוסדות פסיכיאטריים. גם מייקל (יחד עם אריק ובנה הבכור של טוני אחותם), גר במשפחה האומנת.

חברים: אריק דיווח שהיה מעוניין בחברים למשחק, אך אין לו חברים. בראיון האבחוני טיפולי הוא דיבר על בדידות באופנים שונים. אחד מהקשיים הגדולים שלו להתחבר נבע מהתנהגות היפר אגרסיבית וחוסר יכולתו לחלוק דברים במשחק.

היסטוריה אישית: לדברי האם הביולוגית, ההיריון היה מתוכנן ואריק היה ילד רצוי. היא עצמה חוותה שמחה במהלך ההיריון שכן באותה תקופה היתה פרודה מאביו. הורי האומנה של אריק מדווחים על אי שליטה בצרכים מאז גיל 4, אפילו היום בגיל 11. בתיקו הרפואי מוזכר שנגמל. ככל הנראה, אין סיבות אורגניות לחוסר השליטה.

גורמים סביבתיים בעלי משמעות

נוכחות הילד בעת אלימות בין ההורים: ילד שעד לרצח חוּן את האירוע כנורא מדי מכדי לחוש אותו או להבינו. פיסות הנתונים הטראומטיים מבולבלות בתוכו ואינן ניתנות לניהול על ידי האגו של הילד. אירוע מעין זה עלול ליצור אובדן תחושת "האני" ולקבץ תגובה פתולוגית בכל תפקודי האישיות. הנוכחות בעת הרצח והתגובה לאירוע זה הם הגורמים הסביבתיים המשמעותיים להכנת הפרופיל הדיאגנוסטי של ילד זה.

ההשפעות העיקריות הסביבתיות בחייו של אריק היו: (1) מניעה ונטישה אימהית והורית; (2) רצח אביו על ידי אמו; (3) התפוררות משפחתו; פיזור האחים שלו ואי המודעות שלו לחוסר היציבות והמחלות הפסיכיאטריות שלהם; (4) השפלה ולעג על ידי עמיתיו בבית הספר ובקהילה בהקשר לאי שליטה בצרכים; (5) מותה של אמו ואובדנה בפעם השנייה והסופית לאחר תקופה קצרה של קשר חיובי איתה.

עוד לפני גיל 4 הוא חי בבית לא יציב והוריו לא היו מסוגלים לקדם את התפתחותו באופן הולם. הקשר עם אמו התפתח באופן מזיק: לא נראה שהיתה מסוגלת לתת לו אהבה, היא לא הצליחה להגן עליו מחשיפת יתר לגירויים רבים מדי, כולל פעילות מינית עם חברים שלה. הרצח של האב יצר הפנמה פתולוגית של תפיסה שגברים הם טרף לנשים. גברים תמיד פגיעים ופסיכיים ונשים מסוכנות. ביצעו בבית הספר היו כושלים בהעדר מודלים משפחתיים, שיחזקו בו את החשיבות והערך של הלמידה. בני משפחתו לקו באופן כרוני בתת-הישגיות, כעס ורגשות חסך.

גורמי השפעה לא-סביבתיים

בגיל שנתיים אורתופד שבר את רגליו במתכוון על מנת לתקן פגם שנולד עמו, אירוע שהותיר בו חרדות. חוסר השליטה בצרכים תואר על ידו כחוסר השליטה ברגשות, מחשבות ותכנים של הזהות שלו. מעין חוסר יכולת סימבולי להכיל דברים בתוכו ולשמר אותם. מגיל 4 הוא סבל מסיוטי לילה בהם ראה סכין ודמויות של מישהו נרצח הזקוק להצלה וכן רוחו של אביו הופיעה בחלומותיו, דבר שגרם לו פחדים עמוקים והפריע לו לישון.

גורמים סביבתיים מייצבים בעלי משמעות

בני המשפחה האומנת היו עבורו האנשים היציבים והאמינים היחידים שהכיר אי פעם. הם סיפקו לו בית, הדרכה, משמעת ואהבה. גורם מייצב נוסף הוא הקשר הטיפולי עם כותב המאמר, שספק לו תחושת ביטחון והעלה את הערך העצמי שלו.

הערכת התפתחות

- בילדים עם טראומה נוצר באגו מחסום לגירויים ויש קיבוע באחד משלבי ההתפתחות. אצל אריק הקיבוע הופיע בשלב האוראלי.
- מחקרים מצביעים על כך, שילדים אשר עברו טראומה, מציגים חסך ביכולת לקבל פרספקטיבות של אחרים.
- השקעה נרקיסיסטית ב"אני הגופני": אריק התמקד באני הגופני שלו ונטה להשתמש בגופו כהגנה נגד רעיונות, רגשות ואנשים מסביבתו שעלולים לפלוש לתוכו במצבים אותם תפס כמסוכנים. ההימנעות של אריק מהתנהלות גופנית (אי שליטה בצרכים), נעוצה בקסר של כישורים לדאגה עצמית ותחושה שלו שאינו ראוי שידאגו לו - לא הוא (כלפי עצמו) ולא אחרים (כלפיו). כמו כן, אריק השקיע בדמויות שהיו משמעותיות עבורו, כמו אחותו הבכורה ואחיו

הגדול, שנתפסו עבורו כתחליף להוריו. רק אחרי הטיפול הצליח להתקשר עם הוריו האומנים שסִפְּקוּ לו מודלים בריאים לטיפול ולשליטה.

□ תוקפנות: אריק היה אגרסיבי ונקלע למריבות רבות למרות עונשים על התנהגותו. אחרי מספר חודשים של טיפול (פעמיים בשבוע) הוא הצליח להבהיר את הסיבות לאגרסיביות (משום שהוא אָבָד אָמוֹן באנשים שידאגו לו וכן היה מסוגל לדבר על הקשרים הכואבים שלו עם מבוגרים). במהלך הטיפול אריק בָּטָא עוינות כלפי חברים בגילו, כלפיהם חש מנוכר. הוא חש שהם מאיימים עליו ולא מבינים אותו. הוא התייחס אליהם כאל אויבים. בנוסף לכך, למרות שהוא השתדל להסתיר זאת, במהלך הטיפול עלו נקודות דיכאוןיות, לדוגמה: באחת הפעמים אמר - "אני לא רוצה לדבר על הרגשות שלי. אני לא מסוגל, זה מכאיב יותר מדי...". במקרה אחר הוא דיבר על הדיכאון שלו ועל נטיות אובדניות, משום שחש דחייה הן על ידי בני משפחתו והן על ידי חבריו.

□ התפתחות האגו והסופר אגו: ההתפתחות הגופנית היתה תקינה למעט קושי קל בקואורדינציה מוטורית חזותית. בעיות בהתפתחות השפה²⁴ היו מקושרות להרעלת עופרת שנבעה ממקום המגורים שלהם. כמו כן הוא סבל מלקויות למידה (כל זאת בנוסף להיותו עֵד לרצח אביו בידי אמו). ילדים עם דחק טראומתי מראים, לעתים קרובות, חסך בתפקודי ביצוע של האגו. משום שהאגו הוא הקורבן המרכזי של האירוע הטראומתי, התפקודים שלו מוחלשים. כפי שקרה לאריק - אירוע טראומתי קשה, בנוסף לבסיס התפתחותי רעוע של האגו.

□ תגובת האגו למצבי סיכון: ילדים שהיו קורבנות לטראומה מזועזעים מאיום על חייהם או על חיים של אחרים בסביבתם. אחרי הטראומה האקלים הרגשי של סיכון מתקיים בתוכם בעקביות כנגד הסביבה והם מסגלים רגישות יתר למציאות החיצונית. באופן בסיסי, ארגון ההגנות של ילדים שחוו טראומה מתפתח מתוך הצורך לנהל תופעות נפשיות חודרניות חוזרות. ארגון ההגנות מתבצע על ידי תהליכים מנטאליים דיסוציאטיביים של פחדים וחרדות המאיימים כל העת להציף את ההגנות הנפשיות. השמירה על מערך ההגנות גובה מהילד מחיר כבד שעלול להסתיים בשינויים רגרסיביים באישיות שלו. על מנת לווסת את החרדות מהסכנות הנובעות מהצורך הכפייטי לחזור על הזיכרונות והדימויים מעוררי החרדה של המצב הטראומתי, אריק נקט במנגנוני הגנה כגון טשטוש חושים, הימנעות, הכחשה, השלכה,

²⁴ כפי שצוין לעיל, התוצאות באבחונים פסיכו-דידקטיים שונים שנעשו לאריק הוכיחו יכולת אינטלקטואלית בטווח הממוצע או הנמוך, וחסכים באגו ובתפיסת המציאות, וויסות רגש, דחפים, התפתחות השפה והתקשורת, ארגון המחשבה, שליטה בהתנהגות מוטורית, סובלנות ותסכולים וארגון ההגנות. כמו כן, הוא הציג בעיות בקריאה, איות, כתיבה, יצירה, חשבון, מוטוריקה עדינה ויכולת גרפ מוטורית. כמו ילדים אחרים שסבלו מאלימות, אצל אריק התגלה שילוב של תפקודי אגו מפותחים עם תפקודים רגרסיביים משולבים עם פיגור.

היפוך והזדהות עם התוקף, נסיגה וכן תוקפנות יתר. הגנה זו שימשה את הצורך של אריק להפוך מהדמות הפאסיבית לדמות הפועלת. כמו בילדים רבים שחוו טראומה, ערנות היתר של אריק וההגנות שלו, שנועדו להימנע מטרומה, מנעו את חשיפתו לגירויים סביבתיים מורכבים החיוניים להתפתחות של מורכבות פסיכולוגית, אינטגרציה של ההגנות ואישיות שלמה. ההימנעות מאנשים, מקומות ומצבים בשל החרדה שהטרומה תישנה, היא איום אמיתי על אופן ההתבגרות של הילד בעתיד. כמו כן, אצל אריק ההימנעות לא אפשרה לו לחוות את הטווח המלא של רגשות אנוש. הכישלון לשלוט בפוסט טראומה נראה בחוסר היכולת היחסית להשתמש בחרדות ולייצר אנרגיה ניטלית, שתשמש אותו במקרים אלו. מבני האגו של אריק לא היו מסוגלים להתמודד עם מתחים רגשיים והפכו אותו פגיע. התסמונת הפוסט טראומתית של אריק כללה מצבי מתח פנימי, חרדות, פחדים, עצב, בושה, אשמה, זעם ורגשות אלימים, שליטה לקויה בדחפים, עוררות גופנית וציפייה מתמדת שהוא או מישהו בסביבתו ייהרג שוב. אחת הסיבות לחוסר יכולתו לעבד את האבל על האבידות בחייו היתה חוסר יכולתו לשאת רגש. כדי לעבד רגשות הוא השתמש בהשלכה. אריק שנה כך את הפגיעות שלו לכוח ברוטאלי, את התלות לסיפוק עצמי, את חוסר הישע שלו הוא הפך למעשי גבורה של הצלה קסומה. ההזדהות עם התוקפן הגנה עליו מרגשות רדיפה המקושרות לטרומה. תפקודי הסופר-אגו של אריק מבוססים הן על הפחד לאבד אנשים הקרובים לו ושבהם הוא תלוי להישרדותו, והן על חשש מפעולות תגמול על ידי מבוגרים או אנשים בעלי סמכות. ילדים ומתבגרים שנחשפו לטרומה ואלימות סובלים מקונפליקטים בין האיד (id) לבין המציאות החיצונית ובמידה פחותה בין האיד לבין הסופר-אגו. בחלקו נובע הדבר מכך שהאגו של הילד, שהיה עד ראייה לאלימות, אינו מסוגל לשלוט בדימויים הטרומתיים החודרניים המקושרים לאירוע.

הערכה של קיבעון ונסיגה

הפתולוגיה של אריק מקושרת לעצירה התפתחותית וחוסר ארגון של האגו. בגיל 4 מנגנוני התבגרות מסויימים "קפאו בזמן" והפחיתו את יכולתו של אריק לאמפטיה (שלב אוראלי), נדיבות (שלב אנאלי), אסרטיביות בריאה (שלב פאלי) וערכים ושאיפות (שלב גניטאלי).

הערכה של קונפליקטים

אישיותו של אריק מייצגת שילוב של קונפליקטים מופנמים וחוויות טראומתיות. ארגון ההגנות הפוסט טראומתיות שלו מבוסס על הפיכת פסיביות של קורבן להתנהגות שלילית אקטיבית כתוקפן, על הזדהות עם התוקפן, על דינמיקה שלילית ביחסים עם אחרים, על הימנעות מגירויים המעלים זיכרונות טראומתיים, על תנועותיות יתר כדי לסלק רגש דיכאוני, צער ודימויים פנימיים של טרור. מגיל צעיר אריק הפנים מודלים בוגרים של אלימות וביטוי אימפולסיבי סדיסטי ביחסי

אנוש. חוסר האמון שלו כלפי מבוגרים מבוסס על העיקרון "מבוגרים הורגים, הם רוצחים, אי אפשר לסמוך עליהם שיציעו לי ביטחון, הם עלולים להרוג גם אותי. לכן אני לפעמים מרגיש שאני צריך להרוג קודם". הגנה מעין זו לא הועילה לאריק מפני החששות שלו מהפוטנציאל לאלימות ורצח. החוויה הטראומטית של אריק היתה בהקשר ליחסים בין אנשים. הוא היה עד לקונפליקט רב עוצמה בין הוריו, ולמד שאנשים הורגים האחד את השני כאשר אינם מסכימים, שאנשים הקרובים לו עלולים לגרום נזק ולהרוג האחד את השני, שהוא עצמו צפוי לאובדנים במפגשים אנושיים. כתוצאה מכך הוא פתח גישה של "לתקוף ראשון", כאלו התקיפה תביא לו יתרון לנוכח כל איום. הוא למד לא לסמוך על אנשים העלולים להיעלם מחייו ולהתייחס לאנשים כתוקפן או כקורבן. מתוך הרצון להימנע מלהיות קורבן, הוא בחר בתוקפנות. האישיות של אריק התארגנה מסביב לדינאמיקה של זוועה, סכנה, חרדות פרנואידיות, חוסר אמון, פגיעות עמוקה, שמהם נבעו מנגנוני ההגנה שנועדו להדוף את החרדות.

הערכה של מאפיינים כלליים

ילדי שכונות מצוקה חשופים באופן פוטנציאלי לאלימות בין-אישית. בספרות המחקרית נטען, כי ילדים שגדלו בשכונות אלה לוקים בחוסר תפקוד של תהליכי האגו וחשוב להתייחס לאדישות החברתית ולבורות השוררת בקרבם. יכולות ההתמודדות שלהם בעתות משבר לקויות. נמצא, עם זאת, שיש להם סיבולת רבה יותר לרעשים, בלבול ובידוד, אך במחיר גבוה של פגיעה בלמידה, בסקרנות וביכולות אחרות.

אבחון

בפרופיל של אריק התגלה נזק התפתחותי קשה כתוצאה מחסך מוקדם, הזנחה וחשיפה לאלימות טראומטית. הקיבעונות והנסיגות של אריק צברו תהליכים נפשיים הרסניים שהפריעו בצורה בולטת להתפתחות הכוללת שלו ולהבניית האישיות. יש מטפלים הסבורים כי הערכה של PTSD בילדי שכונות מצוקה אינה נחוצה ונמנעים מההבחנה שבין הפרעת דחק פוסט טראומתי להפרעות פסיכולוגיות. במקרה של אריק, כותב המאמר סובר שהיה הכרחי לשלב תיאוריה פסיכואנליטית של טראומה. זאת במטרה להבין את הדינמיקה הפסיכולוגית של אריק ואת התהליך שבאמצעותו האירוע החיצוני השתלב בקונפליקטים הפסיכולוגיים ובסימפטומים הגופניים שהשפיעו על התפתחות האגו שלו. הפרעת דחק פוסט טראומטית מאופיינת בתופעות ביו-פסיכולוגיות כמוזכר לעיל. בילדים הביטוי של פוסט טראומה שונה מאשר אצל מבוגרים בהיותו מאופיין בהתנהגות לא מאורגנת ועצבנית, בהימנעות מגירויים, בהכחשה, בהתנגדות, בעוררות פסיכו פיזיולוגית, הפרעות שינה וכדומה. כל אלו הופיעו אצל אריק ומתאימים לקריטריונים של PTSD המפורטים ב-DSM-IV.

המלצות לטיפול

- ליצור אָמון ושיתוף פעולה טיפולי.
- להגביר בילד את תחושת השליטה בכאוס הפנימי ובחוסר יכולת הניבוי של הסביבה.
- ליצור אקלים של ביטחון וניבוי במערך הטיפולי.
- לעזור לילד לחבר בין הרגשות לבין ההתנהגות שלו.
- לבנות מחדש אירועים טראומטיים מהילדות²⁵ ולהגביר את היכולת לארגן את האירועים והחוויית לייצוגים פנימיים יציבים.
- לעבוד לעומק דרך מנגנוני ההגנה הפתולוגיים של הילד ועיוותי האישיות שלו.
- להקל על ההחלמה של ההתפתחות הפרוגרסיבית.

חוסן נפשי נוכח חוויות ילדות של פגיעות נפשיות, גופניות ומיניות ממבוגרים במשפחה

מעובד מתוך מאמר שנכתב על ידי עירית עופרי

מהו חוסן נפשי?

אלו גורמים מפרידים בין ילדים שחוו חוויות חיים קשות, שהיו נתונים למצבי לחץ מתמשכים, אך הצליחו לבנות חיים טובים - מאלה שבתנאים אלה מצליחים, לכל היותר, לשרוד ובמקרים אחרים, סובלים מקשיים תפקודיים, רגשיים וחברתיים?

גורמים אלה נקראים בשם חוסן נפשי (resilience). המושג מוגדר באופנים שונים:

- "עמידות בפני לחץ" או "חוסר פגיעות" (invulnerability), כאשר ילדים עם חוסן נפשי יהיו ילדים בעלי יכולת בתחומים חברתיים, התנהגותיים ואקדמיים, למרות חייהם בנסיבות וסביבות קשות;
- מאפיינים יציבים, יחסית, או מערך של מאפיינים הקשורים להתמודדות טובה למדי אל מול גורמי סיכון המחבלים בהתפתחות;
- יכולת להתגבר, לגדול, להיות חזק ואפילו לפרוח למרות הקשיים;
- יכולת הפרט לשנות את הרמה המאפיינת אותו ביחס לחדירות או נוקשות של גבולותיו. יכולת זו הינה חיונית לבניית חסינות האגו ומאפשרת לפרט לחזור לצורה המקורית בחלוף גורמי הלחץ הסביבתיים, כלומר גבולות אגו גמישים הקשורים ביכולתו של הפרט לווסת ולכוון את דחפיו, רצונותיו ורגשותיו.

מחקרים רבים ושונים ניסו לזהות את המרכיבים המחזקים או מחלישים את החוסן הנפשי. ביניהם יש לציין -

מרכיבים מחזקים - תמיכה הורית חזקה / משפחה גדולה כגורם מגן²⁶; יכולת למצוא תמיכה מחוץ למשפחה; פחות אירועים מלחיצים (נוספים להתעללות), שהתרחשו תוך כדי ולאחר ההתעללות; ביצוע מטלות בבית - שמגבירות מיומנויות והערכה עצמית / דימוי עצמי או היכולת (של הפרט) לחשוב דברים טובים על עצמו; יכולת תפקוד בבית הספר; יחסים תקינים עם בני הגיל; מיקוד שליטה פנימי - היכולת להאמין שיש לאדם שליטה על הקורה סביבו, הכרה בכוחות הפנימיים; מתן משמעות לחיים באמצעות אמונה דתית או רוחניות המחזקות טעם ותכלית בחיים; פחות האשמה עצמית בהתעללות תוך ייחוס האחריות למתעלל; האמונה ביכולת הפרט לשלוט על אירועים בעתידו ואמונה שאירועים אלה יהיו חיוביים יותר משליליים. היכולת לראות חיים אחרי הפגיעה וכן לראות את ההתעללות בפרספקטיבה; פילוסופיה חיים אופטימית; נקיטת דרכי התמודדות²⁷, כגון: חשיפה ושיחות על ההתעללות, הגדרה חיובית מחודשת של הפגיעה, הפחתה בהשפעת ההתעללות וסירוב לדשדש בחוויות אלו.

²⁶ לכידות משפחתית, תכיפות נוכחות הורה בארוחה וכן תקשורת עם האם היו גורמים מנבאים להסתגלות טובה יותר בחיים.

²⁷ בעלי החוסן נטו פחות לבקש עזרה מקצועית ונעזרו במקורות עזרה לא פורמליים.

מרכיבים מחלישים - משאבי אגו דלים; רמת האלימות שמפעיל התוקף-המתעלל²⁸; חוסר תמיכה מצד ההורה הלא-מתעלל; העדר מקורות תמיכה סביבתיים; בעיות בריאות. גם לגיל בו התרחשה הפגיעה יכולה להיות השפעה מחלישה.

חוסן נפשי בקרב ילדים שחוו התעללות מינית

ילדים שהיו חשופים להתעללות מינית, נמצאים בסיכון להתפתחות סוגים שונים של קשיים בתחומים רגשיים, התנהגותיים, חברתיים ומיניים. מחקרים רבים בדקו תוצאות אלה של ההתעללות. ההתעללות המינית הינה מהפגיעות החמורות ביותר שהילד נחשף אליהן, כאשר בתוכה מקופלות התוצאות ההרסניות של יחסים בכפיה על ידי אדם בעמדת סמכות ואמון כלפי הילד. אך עם כל תוצאותיה ההרסניות של פגיעה זו, מחקרים רבים הראו גם כי בין 25% ל-33% מהילדים מוכיחים בריאות טובה, נטולת סימפטומים של פסיכופתולוגיה ומתפקדים היטב כאשר הם מדווחים על איכות חיים נפשית טובה. אנשים אלה, יוגדרו בספרות המקצועית כ"חסונים נפשית".

החוסן הנפשי נדחק במשך שנים רבות לקרן זווית, כאשר ההתעניינות של החוקרים הלכה לכוון של בדיקה של פסיכופתולוגיה, נזקים נפשיים, והמחקרים עסקו בעיקר באוכלוסיות קליניות. העיסוק בחוסן נפשי²⁹ החל בסוף שנות ה-80 (של המאה ה-20). מחקר, שנחשב לציון דרך (Warner, 1993), ספג תוצאות מעקב מתמשך, שנערך בהוואי על ילידי 1955 (מיום היוולדם), אשר חיו בתנאי סיכון כגון עוני, השכלה נמוכה של ההורים, עיסוק במלאכת כפים של האב, פסיכופתולוגיה של ההורים. חוקרים נוספים החלו לשאול את עצמם מה מאפשר לילדים שחיים בתנאי סיכון, לבנות מערכת נפשית ללא פגמים, בריאה בנפשה, כאילו "כנגד כל הסיכויים". בתחילת העיסוק בנושא, בחרו חוקרים להשתמש באספקטים של התמודדות חברתית שכללו עמידה בציפיות חברתיות והתפתחות אישית והגשמה עצמית של הפרט, כמדדים להתמודדות וחוסן נפשי. מחקרים אחרים הראו שאין להסתפק במימדים אלו של חוסן, שכן יתכן שהתפקוד התקין של הילד יסתיר תחתיו תחושות של דיכאון וחרדה, ובשל רמת אינטליגנציה והתפתחות אגו גבוהים לא יבואו לידי ביטוי בבעיות הסתגלות חיצוניות במערכות חינוכיות. על כן החלו להשתמש גם במדדים הבודקים סימפטומים של דיכאון וחרדה. החוקרים את שורדי ההתעללות הנפשית מדגישים כי עצם ההשרדות הנה ביטוי לחוסן נפשי.

²⁸ כפיה פיזית של ההתעללות ומצב מצוקתי במשפחה הגרעינית נמצאו גורמים המשמעותיים ביותר בקביעת מידת החוסן הנפשי.

²⁹ כאמור, חוסן נפשי יוגדר כ"יכולתו של האגו של הפרט לעמוד במצבי לחץ ולחזור למצבו הקודם לאחר חלוף הלחץ". אחרים הגדירו חוסן נפשי כ"העדר סימפטומים קליניים והתמודדות חברתית טובה למרות חשיפה לאירועי חיים מלחיצים".

המודל של Wolin & Wolin משמש כבסיס להבנה של חוסן נפשי אצל ילדים שעברו התעללות מינית. לדברי המחברים, המודל המקובל בעבודה טיפולית עם קרבנות הינו "מודל הנזקים". מודל זה מדגיש את הפסיכופתולוגיה של ההשרדות ומעכב את ההחלמה. הביקורת של Wolin & Wolin על מודל הנזקים גורסת כי -

- בהתמקדותו על הפגיעות, משאיר את האדם בעברו, במקום לעסוק בחיים טובים בהווה;
- אינו מציע דרכים איך השורד יכול לבנות ולשמור על יחסים טובים בהווה, כיצד לתפקד ביעילות בקהילתו החברתית, לגדל ילדים;
- אינו מאפשר לשורד ללמוד מה שהוריו לא למדוהו ולמלא פערים רבים;
- לעיתים קרובות, עושה נזק בהכניסו את האדם למלכודת הקורבן, תוך דרישה ממנו לחזור ולספר את סיפור פגיעתו ובכך לחזק את דימויו כחסר אונים;
- מסיט את המבט מהמשאבים הדרושים לשיקום והחלמה;
- משאיר אנשים שעברו כברת דרך מעברם בתחושה שהם נושאים בתוכם פצצת זמן, אשר בה בתהליך בין-דורי אינם יכולים להמלט מחזרה על שגיאות הוריהם, ובגרימת נזק בכך לילדיהם.

מול "מודל הנזקים" הציעו Wolin & Wolin מודל חליפי - "מודל האתגר": הפרט מוצא כוחות בתוך ובעצמו, מחזק ובונה את כוחותיו, משפר בצורה מכוונת ושיטתית את סגנון החיים שלו לעומת הוריו, נישא לתוך משפחה חזקה ובריאה בצורה מכוונת, מעמעם את הזיכרונות הקשים ממשפחתו למען חיים טובים יותר בהווה.

"מודל האתגר" מבוסס על שבעה רכיבים בעלי ערך ותרומה להיווצרות חוסן נפשי.

הרכיבים המשמעותיים לחוסן הנפשי, כוללים, בין השאר -

יתובנה (insight) - היכולת לחוש ולהבין את העיוות שבהתעללות מאפשר בבוא היום גם ללמוד להתרחק ולהימנע מהתוקפן.

יעצמאות - הזכות לגבולות ברורים בין היחיד להוריו הבעייתיים, צו מצפוני וגעגועיו לקשרים משפחתיים. הסימן הראשון לעצמאות בילד הצעיר הינה ההתרחקות מסצנות משפחתיות מכאיבות.

ייוזמה - ההחלטה של הפרט לשלוט בסביבתו. היוזמה מתגלית, כאשר הילד פונה מהתסכול שחש מול הוריו הבעייתיים, ויוצא לחקור את סביבתו בסקרנות.

יחסיים - הילד החסון נפשית מחפש אהבה על ידי התקשרות, או הסבת תשומת הלב של המבוגרים הפנויים לו. מגעים ראשוניים אלו הם מספיקים לילד החסון לחוש בעניין שהוא יוצר. עם עידוד זה, הוא יוצא לגיוס פעיל - מוצא חברים, שכנים, מורים, אנשי דת כתחליפי הורים.

יהומור - ההתבדחות הינה הסתכלות של האדם על עצמו מבחוץ וכן איתור האבסורד בתוך הרצינות התהומית: ההומור הופך משהו מהותי לחסר ערך. ייצירתיות - חיים בתוך בית מתעלל, עמידה בפני קשיים ואתגרים של היחלצות מתוך המערכת המשפחתית הקלוקלת - דורשים דמיון, אשר באמצעותו הילד מבקש לראות מעבר למציאות חייו הקשה. הייצירתיות הופכת משהו חסר ערך לבעל שווי. ימוסריות (מצפונית): הילד החזק נפשית רואה את חוסר הצדק, מרגיש פגוע ומבקש להבין את הסיבות לכך ולהבחין בין טוב ורע. בהתבגרות, השיפוט הערכי הופך לעקרונות של הגינות, חמלה ויושר.

המודל הינו אידיאלי, כאשר אצל כל אדם נמצאות פרופורציות אחרות בין החלק הפגוע לחלק המתמודד. אין אפשרות למחוק את הפגיעה אלא להקטין את נזקיה.

לסיכום

החוסן הנפשי מדגיש כי בכל אדם מצויים משאבי חוזק לצד חולשות. ההתבוננות בפרט - האינדיבידואל - דרך כוחותיו ולא רק דרך קשייו, הינה דרך מרגיעה, מחזקת ומעודדת - הן למטופל עצמו והן לאיש המקצוע (בין אם בהקשר של תהליך טיפולי או במפגש לצורך איסוף מידע מנפגע עבירה). כך ניתן לגלות תקווה בעת מצוקה, ולהעצים יכולות להמשיך במסע החיים למרות הטראומה והשפעותיה.

הגישה האקולוגית מושגי יסוד

ויישום המודל האקולוגי של Edleson & Tolman³¹

עיבוד: עירית עופרי על בסיס המאמר של ברונפנברנר ושל אדלסון ועמיתים

הגישה האקולוגית בוחנת את הסביבות (environments) השונות בהן הילד חי. הסביבות - פיזית, אנושית, רגשית, חברתית, כלכלית ותרבותית - תלויות זו בזו במערכת של קשרים, תהליכים ואירועים. התפתחותו של הילד מושפעת מאיכות יחסי גומלין בין סביבותיו השונות לבין אופיו, צרכיו ויכולותיו על פני רצף הזמן. הבנת הסביבות הללו מאפשרת לבחון ולהעריך את השפעותיהן על הילד גם ביחס לאירועים עתידיים. במודל של ברונפנברנר יש 3 רכיבים מרכזיים -

I: האדם - מתפתח באופן דינמי. משתנה בהתאם לאופן בו תופש את סביבתו ומתייחס אליה בהתאם ליכולת השליטה שיש לו;

II: סביבת החיים - כל הגורמים המשפיעים על חיי האדם - ישירים ועקיפים.

III: יחסי הגומלין בין הפרט לסביבותיו - משתנים בהתאם למרחק של האדם מכל גורם בסביבתו. התבוננות בכל רכיבי המערכת האקולוגית, אשר בה מתרחשת הצמיחה והגדילה של בני האדם, חיונית להבנה של ההתפתחות האנושית. ברונפנברנר מונה 5 תת-מערכות המוכללות זו בזו כשביניהן, כאמור, מתקיימים יחסי גומלין: מיקרו-מערכות (micro-systems):

הנה דפוס של פעילויות, תפקידים חברתיים ויחסים בינאישיים שחווה האדם המתפתח באינטראקציות של פנים מול פנים לדוגמה: משפחה, ביה"ס, בני גיל ומקום עבודה. המבנה הבסיסי במיקרו-מערכת הוא הדיאדה (שני בני אדם), כגון: אם ותינוקה. המודל מזהה, בתוך כל

³⁰ Bronfenbrenner, Urie, (1994): "Ecological models of human development", in: **International Encyclopedia of Education**, vol. 3, 2nd Ed., Oxford: Elsevier. Reprinted in: Gauvain, M. & Cole, M. (Eds., 1993): **Readings on the development of children**, 2nd Ed., pp. 37 - 43, NY: Freeman

ראי בקישור - <http://www.psy.cmu.edu/~sieglar/35bronfenbrenner94.pdf>

30

³¹ הותאם והוכן על ידי עו"ס עירית עופרי, על פי -

Edleson, Jeffrey, L. & Tolman, Richard, M. (1992): **Intervention for men who batter: An ecological approach. Interpersonal violence**, the practice series, 3. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

תרבות ותת-תרבות, דמיון בין מערכות היחסים המתנהלות בבתים ובמרחב הציבורי, לעומת שוני רב הקיים בין תרבות אחת לשנייה.

מערכות ביניים (meso-systems):

נוצרות מחיבורים ומתהליכים המתרחשים בין מספר מיקרו-מערכות, לדוגמה: הקשרים בין המערכת המשפחתית לבין המערכת הבית-ספרית. בין מיקרו-מערכות יכולים להתקיים סוגים שונים של קשרים - שיתופי פעולה, קונפליקטים או נתק.

ברונפנברנר סובר כי השפעות של תהליכים במשפחה ובביה"ס ושל אופי יחסי הגומלין ביניהם גדולות יותר מאשר אלו המיוחסות למצב סוציו-אקונומי או למוצא.

מערכות חיצוניות (exo-systems):

נוצרות מקשרים ומתהליכים המתקיימים בין מספר מערכות-ביניים. לפחות אחת ממערכות הביניים אינה מכילה באופן ישיר את הפרט ומשפיעה עליו באופן עקיף. לדוגמה: מקום העבודה של ההורים, אינו מכיל את הילד עצמו ואינו נוגע בו ישירות, אך משפיע בהבטים כלכליים-חברתיים (רמת הכנסה, סטטוס מקצועי, רשת חברתית) על המשפחה, שהילד הוא חלק ממנה.

מערכות-על (מקרו-מערכות - macro-systems):

מערכות מוסדיות חברתיות-תרבותיות כוללניות המייצגות נורמות, אמונות, גופי ידע, משאבים חומריים, הרגלים, סגנונות חיים, מבני הזדמנות, סיכונים ואופציות למהלכי חיים. ברונפנברנר גורס שמרכיבים אלו של מערכות-על משמעותיים יותר להבנת התפתחות הפרט מאשר תוויות (labels) פשוטות של מעמד או זהות.

מערכות-זמן (chrono-systems):

מימד הזמן אשר קושר בין מהלך חיים של פרט מסוים לבין ההיסטוריה - פרספקטיבת זמן ביחס אל המערכות בתוכן מתפתח הפרט³². כך ניתן ללמוד על מידת היציבות ועל היקפי השינויים שחלים באדם בעיתוי ההתרחשות של תופעות ואירועים.

התפתחותו של הפרט מושפעת הן ממעברים ביולוגיים - חלק בלתי נפרד מגדילה אנושית והן ממעברים בין סביבות שונות. יש שתי קטגוריות של מעברים -

□ מעבר פשוט: שינויים המתקדמים באופן ליניארי - משלב לשלב בחיים. חלק מהמעברים מקובלים ונחשבים נורמטיביים (כגון: מעבר מגן לבית ספר), בעוד אחרים נחשבים, לעיתים, בלתי רצויים (כגון: פרידת הורים במשפחה).

³² במאמר מתוארת השפעה של תקופת השפל הכלכלי הגדול בארה"ב בתחילת שנות ה-30 של המאה ה-20. נמצא כי בני נוער ממשפחות שסבלו מהמצב הכלכלי היו יותר נחושים להצליח בקריירת החיים מאשר צעירים שמשפחותיהן לא סבלו בתקופה זו.

□ מעבר מורכב: נגרם על ידי שינויים סביבתיים העלולים להיות קיצוניים ובלתי צפויים כתוצאה מאירועים משבריים, כגון: משבר כלכלי, מלחמה, אסון טבע.

יישום המודל האקולוגי של Edleson & Tolman³³

באמצעות רמות שונות של ניתוח - מהפרט אל סביבותיו - ניתן לאסוף מידע על הקטין נפגע העבירה - כבסיס להערכת מצבו והשפעת הפגיעה עליו.

רמת הניתוח - אונטוגֶנְזָה (Ontogenesis) - המערכת ההתפתחותית של הפרט: תהליך הלידה ונסיבות הלידה, טמפרמנט, כישרונות, קשיים בסיסיים ועוד	
שאלות רלוונטיות	משתנים קונטקסטואליים
<p>ימהם האירועים המשמעותיים בחייו ומהן עמדותיו ואמונותיו לגביהם?</p> <p>ימהן היכולות הקוגניטיביות של הקטין? (אינטליגנציה, תפיסת עולם אופטימית, יכולת לשלוט במחשבות, יכולת ריכוז ועוד)</p> <p>ימהם הכוחות והמכשולים הרגשיים של הקטין ומה יחסו ואמונותיו לגביהם (כגון יכולת להרגיע את עצמו, הצפה רגשית, התפרצויות זעם, הפרעות קשב וריכוז, ליקויי למידה, מנת משכל ועוד)</p> <p>ימחלות, מגבלות פיזיות, כוחות, יחס לגוף, למיניות, דימוי גוף, הפרעות אכילה, קשיי שינה ועוד. מה יחסו ואמונותיו לגביהם?</p> <p>ימחלות נפש: פוביות, התנהגות כפייתית, חרדות ודכאון</p> <p>יתסמונת פוסט-טראומתית: תגובות המנעות, פולשנות, הבזקים לאחור (flashback), סיוטים, או עוררות יתר ותגובות בהלה</p> <p>יבעיות התנהגות: תוקפנות ואלימות, הסתגרות</p> <p>יכישורים וכישרונות ויחס הקטין אליהם</p> <p>יאיך אירוע הפגיעה השפיע על הקטין?</p> <p>יהאם נפגע בפגיעה מוקדמת בתוך ו/או מחוץ למשפחה?</p> <p>יהאם הפגיעה היא כתוצאה מעבירת מין ו/או מאלימות?</p> <p>יהאם חווה אירועי מוות טראומטיים במשפחתו?</p>	<p>אירועים היסטוריים משמעותיים בחיי הקטין</p> <p>משאבים קוגניטיביים וקשיים</p> <p>משאבים רגשיים ומכשולים</p> <p>יכולות ומגבלות פיזיות</p> <p>בעיות פסיכולוגיות</p> <p>יכולות ומגבלות התנהגותיות</p>

³³ הותאם והוכן על ידי עו"ס עיריית עופרי, על פי -

Edleson, Jeffrey, L. & Tolman, Richard, M. (1992): **Intervention for men who batter: An ecological approach. Interpersonal violence**, the practice series, 3. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

רמת הניתוח - מערכות ביניים (meso-systems) - קשרים בין המיקרו-מערכות: הקשרים והתהליכים המתרחשים בין שתיים או יותר מסגרות המכילות בו-זמנית את האדם המתפתח	
שאלות רלוונטיות	משתנים קונטקסטואליים
יהקשרים - בין הבית לבית הספר; בין ההורים לחברים; בין המערכות הפורמליות והלא פורמליות; בין הורי הקטין ומערכות הבריאות; בין הורי הקטין והקטין ומערכת הרווחה; בין הורי הקטין ומערכת המשפט. ימה יחסו לקשרים אלו? יהאם יש קשר עם חברות בטוח בעניין הפגיעה? יהאם יש מחשבה על תביעה אזרחית?	מערכות קשרי הגומלין בין הרשתות החברתיות השונות אליהן קשור הקטין

רמת הניתוח - מערכות חיצוניות (exo-systems): הקשרים והתהליכים המתרחשים בין שתיים או יותר מערכות הביניים, שלפחות אחת מהן לא מכילה את האדם המתפתח, אך קורים בה אירועים שבאופן לא ישיר משפיעים על התהליכים במסגרת המיידית שבה האדם מתפתח	
שאלות רלוונטיות	משתנים קונטקסטואליים
ימהי המדיניות החברתית המכתיבה התערבות והתייחסות לקטין הנפגע? (חוקים, תקנות, יחס המשטרה, מוסדות הבריאות, החינוך, הקהילה) ימה יחסו של הקטין כלפי מדיניות זו?	המדיניות הארגונית והחברתית כלפי קטינים קורבנות פשע, מערכות ההגנה, היחס לעבירה המסוימת לה היה חשוף הקטין

רמת הניתוח - מערכות-על (מקרו-מערכות - macro-systems): התשתית של כל תרבות או תת תרבות נתונה; במיוחד מערכת של אמונות, גופי ידע, משאבים חומריים, מנהגים, אורח חיים, מבני הזדמנויות, מכשלות והזדמנויות במהלך החיים. המאקרוסיסטם	
שאלות רלוונטיות	משתנים קונטקסטואליים
• האמונות והעמדות החברתיות והתרבותיות בקבוצה/ עדה לה משתייכים הקטין ומשפחתו • ימה יחס הקטין ומשפחתו לאמונות ועמדות אלו? • האם ישנם תכתיבים מגדריים לגבי הקטין והתנהגותו ומה עמדתו ועמדת משפחתו לגביהם? • מגדרים שונים (נשים / גברים); מגזרים שונים (לאום / עדה / גזע, דת, מעמד) • יקהילות סגורות ופתוחות	מהן ההתייחסויות החברתיות, התרבותיות, האתניות כלפי הקטין והעבירה המסוימת אליה היה חשוף? תפקידי מגדר / מוצא (דתי) / (עדתי) מאפייני הקהילה

רמת הניתוח - מערכות-זמן (chrono-systems) - המהלכים ההיסטוריים: השפעת מהלכים היסטוריים על חיי הפרט. מערכת זו כוללת שינויים ויציבות בממד ההיסטורי ולאורך זמן. לא רק במאפייני הפרט אלא ביחס הסביבה בה הוא חי. שינויים בהרכב המשפחתי במהלך החיים, מעמד סוציו אקונומי, תעסוקה, מגורים ורמת יציבות או חוסר יציבות -	
שאלות רלוונטיות	משתנים קונטקסטואליים
• האם היה אירוע חברתי או פוליטי שדרש עקירה מהבית? • האם היו שינויי מדיניות חברתית או תעסוקה שגרמו לשינוי במעמד הכלכלי של המשפחה? (כמו קיצוץ קצבאות) • האם היו שינויים תרבותיים כמו חזרה בתשובה / שאלה שהשפיעו על המשפחה?	השפעות האירועים - חברתיים או היסטוריים - על הפרט וסביבתו, כגון: מלחמות, פיגועים, שינויי חקיקה ומדיניות חברתית, שינויים פוליטיים, הלך רוח חברתי ועוד)

תפישות בין-תרבותיות: יוצאי אתיופיה בישראל במעבר בין-תרבותי

מעובד מתוך מצגת שהוכנה על ידי אשר מקוננט רחמים

ישראל מתאפיינת במגוון רב של קבוצות באוכלוסייה, אשר נבדלות זו מזו מבחינה אתנית, דתית ותרבותית (שפה, נורמות חברתיות ומנהגים). סקירה זו היא "על קצה המזלג" ובאה להמחיש את החשיבות למודעות ולהבנה של השונות וכן את הערך שיש לרגישות התרבותית. מומלץ להרחיב הידע ביחס לאוכלוסיות נוספות (חרדים, ערבים, יוצאי חבר המדינות) באמצעות המקורות לקריאה ולהעשרה.

המשפחה באתיופיה

מרבית יוצאי אתיופיה חיו בקהילות קטנות כפריות בארץ מוצאם. רק מיעוטם חיו בעיר. המשפחה הייתה חלק מקהילה, שחבריה היו אחראים זה לזה במשך דורות. הקהילה היתה מושתתת על מתן כבוד בהתאם להיררכיה של סמכויות, כמו לדוגמה - גיל (הצעיר מציית למבוגר), סטטוס במשפחה (סמכות האב מוחלטת על בני משפחתו) או תפקיד (ציות לקייס כבעל מעמד בקהילה בתוקף תפקידו המקביל לרב).

מבנה המשפחה באתיופיה היה, כאמור, היררכי תוך חלוקת תפקידים ברורה. במסגרת המשפחה היה לגבר מעמד סמכותי - על פיו יישק דבר. אשתו וילדיו נתפסו ככפופים לו במדרג המשפחתי והם היו מצופים למלא אחר הוראותיו ללא עוררין. הגבר עבד מחוץ לבית, בעוד האישה עובדת במשק הבית ומטפלת בילדים.

המבוגרים היו מרכז המשפחה, בעוד הילדים נדרשים לקבל את סמכות הוריהם (הוראת "כבד את אביך ואת אמך" - נשמרה בקפדנות). ילדים וצעירים נשמעו למבוגרים מהם ודיברו רק לאחר קבלת רשות. סטייה מהתנהגות צייתנית גררה עונש חמור. האישה נדרשה להפגין צניעות מופלגת. תפקידה לשמש רעיה ואם טובה שנמדדת בהתנהגות מעודנת, בצייתנות לבעל וכן בסיפוק רצונו וצרכיו של בעלה.

מערכת היחסים הזוגית התנהלה לפי כללים חברתיים ברורים ביותר תוך שמירה קפדנית על כבוד המשפחה. במקרים רבים לאישה אסור היה להגיד לא לבעלה. הצייתנות לבעל שסמכותו גבוהה משלה הייתה מוחלטת ואם רצתה לסרב היא יכלה, לכל היותר, לשתוק.

אינטימיות בקשר הזוגי

גילויים של אהבה / חיבה בין בני-זוג, רווקים או נשואים, במרחב הציבורי, היו דבר נדיר באתיופיה - לא מקובל ולא מכובד.

במקרים מסוימים הענקת מתנות נחשבה לביטוי לאהבה בין גבר לאישה. ככלל, בשל הנימוסים והכבוד, אנשים לא הראו רומנטיות גלויה בסגנון המערבי - דברים נעשו בעדינות וברמיזה. העובדה שגבר ואישה באו בברית הנישואין מעידה על אופי הקשר ביניהם ומה שנעשה בפרטיות - אינו מעניינו של אף אחד. החתונה, המחויבות, ההתחשבות, העזרה ההדדית - כל אלה נתפשו כביטויי אהבה מובהקים, ואין צורך להציגם בראש חוצות. יתרה מזו, הורים אינם נוהגים לשוחח עם ילדיהם המתבגרים על אהבה ואינטימיות. אלה משלימים את החסר בעיקר משיחות עם חברים בוגרים.

יחסי מין

בקהילה לא מקובל לדבר על מין. בעיני המבוגרים, הנושא כמעט בגדר טאבו. צעירים עשויים אמנם לשוחח על מין, אך לא בדרך הגלויה והישירה. אמצעי מניעה לא היו נגישים באתיופיה. בערים הגדולות הייתה מודעות כלשהי לנושא, והמעטים שהצליחו לשים ידם על קונדומים או גלולות למניעת הריון, עשו בהם שימוש מעת לעת. בכפרים המרוחקים, ניתן להניח שאיש לא שמע על אמצעי מניעה וגם אם כן - אנשים לא היו מעלים בדעתם להשתמש בהם, מטעמים דתיים (מעשה הנוגד את הטבע). חילול כבוד המשפחה נכלל בהגדרת סטייה מקוד ההתנהגות המינית, המבוגרים מתייחסים כלפיו בחומרה. לדוגמה: נערה שהרתה לבן-משפחתה היתה צפויה לנידוי ולהגליה לעיר אחרת.

המציאות בישראל

לאחר הגעתם לישראל, יוצאי אתיופיה חוו שינויים רבים במגוון היבטים של חייהם. בתהליך הקליטה התפוררו כמעט כל המוסכמות, הנורמות והערכים המשפחתיים-תרבותיים. דוגמה לכך היא הפגיעה במעמד הקייסים (המקבילים בקהילה האתיופית לרבנים). הקהילה עדיין מיטלטלת בין מסורתיות למודרניות, בין שמרנות למתירנות, ובין דתיות לחילוניות, תוך שנאבקת על הגדרת הזהות העצמית.

מעמד ההורים נפגע, הקודים התרבותיים הפכו לא-רלוונטיים והדור הצעיר נאלץ לסגל לעצמו מערכת ערכים חדשה. סגנון-החיים וקודי ההתנהגות של החברה הישראלית, שיבשו לחלוטין את הצופן התרבותי של יוצאי אתיופיה. לכל אלה יש, כמובן, השלכה ישירה על מערכת היחסים הזוגית והאינטימית, על המבנה ההיררכי החדש של התא המשפחתי, על יחסי הורים-ילדים ועוד. מה שהיה עד אתמול בבחינת "ייהרג ובל יעבור", נחשב היום דבר של מה-בכך: לדוגמה - נישואין בין קרובי משפחה.

מתח בין בני זוג ובין הדורות

בישראל, נוצר מתח בין דפוסי החינוך המסורתי-סמכותי שהיה נהוג באתיופיה לבין התפיסה הישראלית ששמה את הילד במרכז. מעמד הילדים בארץ שונה מן המקובל באתיופיה. כאן הם זוכים לתשומת לב רבה יותר - הן מצד החוק והן מהמבוגרים.

הילדים, מרביתם משולבים במערכת החינוך - לומדים את השפה ואת מנהגי המקום ובמקרים רבים הופכים למייצגי המשפחה ומתורגמנים עבור ההורים. התמצאותם המהירה במנהגים המקובלים בארץ, הופכת את היוצרות. בעוד שבאתיפיה הילדים נזקקו להורים, כאן ההורים תלויים בילדיהם. שינויים ומגמות אלו מעלים את המתח בין המינים ובין הדורות. הגברים - בעיקר המבוגרים - במגננה, מנסים לשמור על מעמד המסורתי. המתבגרים, שבארץ-המוצא ראו בהורה דמות מצליחה, מודל לחיקוי, מתאכזבים היום מהדמות שאינה מסוגלת להתמודד עם המציאות החדשה ומשתדלים במקרים רבים להתרחק ממנה וממה שהיא מסמלת.

אובדן הסמכות ההורית

ההשפעה והסמכות ההורית מתפוגגות במהירות וההורים חווים חוסר שליטה על ילדיהם. בגלל העדר תקשורת ושליטה בשפה (הורים אינם דוברי עברית וילדיהם נמנעים מדיבור באמהרית), רבים מההורים נעשים פסיביים ביחס לילדיהם. ההורים הופכים להיות מונהגים במקום מנהיגים. במקרים רבים הורים אינם יודעים - מה קורה עם ילדיהם? מה הוא/היא עושה? מה לומדים? פער הדורות מתרחב ומעמיק.

סגירות והימנעות

גם אם בקרב יוצאי אתיפיה בישראל, קיימת מודעות לאמצעי מניעה, עדיין אינם בשימוש נפוץ. יש מבוגרים הטוענים, כי קיום יחסי מין עם קונדום כמוהו כאוננות. התירוץ השכיח להעדר שימוש באמצעי מניעה - הם הופכים את יחסי המין לפעולה מכאנית והורסים את הספונטניות...

כתוצאה מכך יש סיכוי גבוה יותר למחלות מין ולהריונות לא-רצויים בקרב האוכלוסייה. יחסי מין בכלל ושימוש באמצעי מניעה בפרט, נחשבים בקהילה לנושאים מביכים שהשתיקה יפה להם. צעירים לא יעלו על דעתם לשתף את הוריהם בחוויות או במשברים בחיי המין שלהם. בדרך כלל, ההתמודדות עם הריון לא-רצוי היא באמצעות פנייה למחלקות לשירותים חברתיים, או לוועדת ההפלות של משרד הבריאות.

פרק שני – נפגעי עבירות מין

ניתוח ציטוטים מתסקירים על נפגעי עבירות

מין בגזרי דין³⁴

מעובד מתוך עבודה של עו"ס בתיה פריד, במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

שאלות מהותיות עולות בעקבות הגשת תסקירי נפגע לבית המשפט -

- כיצד נעשה בהם שימוש במסגרת ההליך השיפוטי?
- האם בית המשפט מצליח לראות את הנזק שנעשה לנפגע, גם אם אינו נזק פיזי גלוי לעין?
- האם אפשר ללמוד מהתסקיר על היקפה הממשי של הפגיעה באיכות החיים של הנפגע עצמו, ביכולת ההתפתחות שלו ובמעגל התמיכה הראשוני - המשפחה?
- האם בית המשפט לוקח בחשבון את המשמעות של הפגיעה במשפחה בהקשר לפגיעה בקורבן?

הדרך שנבחרה כדי לענות על שאלות אלה היא באמצעות סקירת גזרי דין במשפטיהם של נפגעי עבירות מין שונים. זאת מתוך שימת לב לציטוטים של השופטים בבתי המשפט במחוזות, בהרכבים ובערכאות השונים.

על בסיס הסקירה נעשה ניתוח מגמות לגבי השימוש שעושה בית המשפט בחומר המוגש לו על ידי עורכות תסקירי נפגע.

תסקיר נפגע במסגרת הליך בחוק סדר הדין הפלילי³⁵

לתסקיר נפגע מספר יעדים -

- לתת לנפגע תחושה שנעשה צדק בעניינו וקולו נשמע;
- להציג בפני ביהמ"ש את מצב הנפגע והשפעת העבירה עליו בטרם מתן גזר הדין;
- לאפשר לביהמ"ש לגזור פיצוי על המורשע בגין הסבל שגרם;

³⁴ הניתוח מבוסס על 9 גזרי דין - כולם בעבירות מין, שניתנו בבתי משפט מחוזיים. מתוכם 3 גזרי דין ניתנו אחרי ערעור לביהמ"ש העליון וגזר דין אחד שניתן בתביעת נזיקין.

³⁵ "התסקיר מהווה איזון מול זכותו של הנאשם לטעון בשלב הטיעונים לעונש. הוא מעצים את הנפגע בהליך הפלילי, משמש כלי לחיזוק הפרקליטות, וממלא יעד מאקרו - עידוד נפגעים להתלונן", ראי - ינאי, אורי (2003): "חידוש במשפט הפלילי: הגשת תסקיר נפגע עבירת מין על ידי שירות המבחן למבוגרים" בתוך: חובב, מ.; סבה, ל.; אמיר, מ. (עורכים, תשס"ג): מגמות בקרימינולוגיה - תיאוריה, מדיניות ויישום, ירושלים: האוניברסיטה העברית, הפקולטה למשפטים, המכון לקרימינולוגיה.

<http://info.1202.org.il/pages/140.aspx>

- להבטיח שהנפגע יוכל להביע חששו מכך שהפוגע יפגע בו בעתיד;
- לעודד את הציבור להתלונן על פגיעות פליליות תוך הבטחה שהאינטרסים שלהם יישמרו במהלך המשפט.

פסק דינה של השופטת סביונה רוטלוי³⁶ מפרט את חשיבות קבלת תסקיר הנפגע גם אם הוסכם בין הצדדים שעסקת הטיעון כוללת הסכמה על חומרת הענישה, "אנו סבורים שבית המשפט מוסמך להורות על הגשת תסקיר נפגע מכוח סעיף 187 (ב) לחוק סדר הדין הפלילי שעה שנאשם הורשע על יסוד הסדר טיעון, ואין בית המשפט מתפרק מסמכותו, גם כאשר הצדדים הסכימו אחרת, על אחת כמה וכמה כאשר לא הוכחה הסכמה שכזו. טענות בא כוח הנאשם בעניין זה נדחות".

נתונים שנדלו מתוך גזרי הדין שנסקרו³⁷

- מתוך 12 גזרי הדין - כולם בקשר לעבירות מין -
- 7 עבירות היו של גילוי עריות או שבוצעו על ידי בני משפחה מורחבת, כולל על ידי בן משפחה אומנת³⁸.
- 5 עבירות בוצעו על ידי אנשים מחוץ למשפחה, כולל 3 מקרים שהיו מוכרים לנפגעים ונחשבו כבני משפחה או מקורבים מאד.
- העבירות נעברו ב-18 קטינים (16 בנות; 2 בנים).
- טווח גילם של הנפגעים בעת קרות הפגיעה היה בין 4 ל-16.
- טווח גילאי הנאשמים נע בין 12 (קטין בעצמו) ועד 40.
- מחצית מגזרי הדין ניתנו לאחר עסקות טיעון³⁹. אחת מהן כוללת גם עסקה על עונש המאסר ומכתב התנצלות.
- אחד מגזרי הדין הסתיים באי הודאה ואחד הסתיים בהודאה מפורשת.

ניתוח מגמות והתרשמויות⁴⁰

נבחנו מספר פריטים מתוך התסקירים המצוטטים בגזרי הדין:

³⁶ מיום 18.07.2006 בשבתה בראש הרכב שופטים של בית המשפט המחוזי תל-אביב-יפו.
³⁷ 10 מההרכבים בגזרי הדין הללו הם של בתי משפט מחוזיים. הרכב אחד הוא של בית משפט השלום והרכב אחד היה של בית משפט מחוזי בשבתו כבית משפט לנוער.
³⁸ 3 על ידי אבות; 1 על ידי גיס; 2 על ידי אחים; 1 על ידי אח באומנה
³⁹ עסקות הטיעון מושגות בעיקר כדי למנוע העדה של הקרבנות.
⁴⁰ יודגש כי מדובר במדגם קטן מאד. יתכן שגזרי דין אלו הגיעו לעורכות התסקיר מלכתחילה, בגין אזכור התסקיר. בפועל, אין מידע מלא על התסקירים שנכתבו ובית המשפט לא מצא לנכון לצטט. ייתכנו לכך סיבות שונות, כגון: לא היה מה להוסיף מהתסקיר; עורכת התסקיר ביקשה חיסיון ובית המשפט נמנע, לפיכך, לחשוף מה שנכתב בתסקיר.

התייחסות למשמעות לנפגע/ת ו/או למשפחה המיידית⁴¹: עיקר השימוש שעושה בית המשפט בתסקיר, נוגע למשמעות הפגיעה בחיי הנפגעים עצמם. רק מעט ציטוטים מדגימים ישירות את משמעות הפגיעה למשפחה כולה. זאת, בין אם הפגיעה נעשתה על ידי בן משפחה ובין אם נעשתה מחוצה לה.

רק בשלושה (3) גזרי דין⁴² נמצאה התייחסות ישירה לציטוטי התסקיר בדבר המחיר שמשלמת המשפחה כולה ו/או חלקים ממנה. במקרים אלו, נראה כי דבר זה מעצים בעיני בית המשפט את חומרת המעשה. גם אם בגזרי הדין שנסקרו אין תמיד התייחסות של בית המשפט למשפחה, הרי בגזרי דין נוספים מופיעים ציטוטים מתוך התסקיר על המשפחה, אך ציטוטים אלו אינם מקושרים על ידי בית המשפט לחומרת המעשה ו/או לעונש שיטיל, גם אם הדבר מתבקש, לכאורה. חרף האמור לעיל, יצוין, כי יש גם ציטוטים מהתסקירים על אודות מקרים בהם האם מתוארת כחסרת מסוגלות הורית ו/או כתומכת באב הפוגע ובכך יש פגיעה נוספת בנפגע/ת.

התייחסות לגיל הנפגע/ת בעת הפגיעה: בית המשפט מצטט תסקירים המתארים את הפגיעה ומשמעותה על תהליך ההתפתחות של הקטין. בגיל הרך זו היא פגיעה בסיסית באמון וביכולת להתפתחות תקינה. בגיל ההתבגרות הפגיעה משפיעה על בניית הזהות האישית של הנפגע/ת.

התייחסות לפיצוי לנפגע/ת: ניתן להתרשם מקשר ישיר בין ציטוטי חומרת הפגיעה ומשמעותה לנפגע לבין המלצת בית המשפט לפיצוי כספי לנפגע/ת בנוסף לעונש המאסר. במיוחד ברור העניין כאשר עורכת התסקיר ציינה (וצוטטה בגזר הדין) את החיוניות והדחיפות בטיפול נפשי ממושך ואינטנסיבי בנפגע/ת.

שימוש בתסקיר ללא שיחה עם הנפגעים/ות: רק במקרה אחד של שתי אחיות, הוחלט, בהסכמת בית המשפט ובגיבוי שלו, שהתסקיר יערך ללא שיחה ואף ללא פניה אל הנפגעות אלא מתוך חומרים של מטפליהן "כדי למנוע לחץ על הבנות וחידוד קונפליקט הנאמנויות שלהן". כמו כן התקבלה בקשת עורכת התסקיר, להשאיר כל המידע בתסקיר חסוי. לפיכך יש מעט ציטוטים ממנו. יצוין כי במקרה אחר, בו עורכת התסקיר מצוטטת ש"כמעט לא ניתן לשוחח עם הנפגע בשל עצמת פגיעתו". בית המשפט מציין זאת כדבר המעצים חומרת הפגיעה בילד.

התייחסות ישירה לעורכות התסקיר: בשני מקרים שבהם השופט את עורכות התסקיר. במקרה אחד צוינו שמותיהן המפורשים וכי מדובר ב"תסקיר מעמיק". במקרה השני מצוין כי "התסקיר ארוך וממצה" (ללא אזכור שמות).

⁴¹ הנושא מוזכר כאן כי במבנה התסקיר נוסף פרק של השפעת הפגיעה על משפחת הנפגע והשלכותיה על הנפגע עצמו. ⁴² לא נמצא אפיון משותף שמקשר בין 3 המקרים המתייחסים למשפחה כולה: במקרה אחד, יש משמעות לפגיעה במשפחה בהקשר של העדה החרדית. במקרה השני מציין בית המשפט את הפגיעה בחוסן של המשפחה כולה. במקרה השלישי מציין בית המשפט את הנזק הכספי שנגרם למשפחה ואת הטלטלה הגדולה שעברה עם גילוי האירועים.

קיום עסקת טיעון עם הנאשם: ברבים מהמקרים מגיעים הצדדים לעסקת טיעון. נסקרו 6 מקרים בהם הגיעו הצדדים להסדרי טיעון. בין השאר גם כדי למנוע העדת הקטינים הנפגעים. אדם אחד נשפט לאחר הודאתו המלאה ואחר נשפט לאחר אי הודאה לאורך כל הדרך. ערעורים בפני ערכאה שיפוטית גבוהה: ב-3 גזרי הדין של המערערים⁴³ נמצא כי בשניים מתוכם, בהם הערעור נסב גם על עצם השימוש בתסקיר, בית המשפט מגן על התסקיר ומציין את חשיבותו. אולם ההתייחסות שונה בשני המקרים: במקרה אחד טוען בית המשפט כי "תסקיר הנפגע חשוב כמו תסקיר שירות המבחן על הנאשמים. גם הוא אינו רק מכלי ראשון". במקרה השני, בו היה שימוש בערכאה הקודמת בציטוט מהתסקיר: "נזק טראומתי לבת שנכחה בבית", פסק בית המשפט שהדבר מהווה עירוב מין שאינו מינו וכי מטרת התסקיר רק לשמש כלי עזר לבית המשפט על מנת להבין לעומק את הנזק שנגרם לנפגע העבירה. מה גם שנוכחות הבת לא נכנסה לכתב האישום המתוקן. כתוצאה מכך הפחית בית המשפט את עונשו של 'פלוני' בתשעה חודשים.

גזר דין שניתן בתביעה האזרחית: בתביעת נזיקין נמצא כי בית המשפט משתמש בתסקיר בבואו להתייחס לעובדות הנזק. במקרה זה, היחיד שנסקר, מדובר בעיקר בנזק הנפשי - בעקבות אווירת טרור וניצול מיני, שנעשה לבנות. בית המשפט אינו יכול, על פי התסקיר, לקבוע אחוזי נכות ולא הפסד כושר השתכרות. עם זאת, השופט קבע כי יש לראות, חלקית, בתסקיר נפגע-מין חוות-דעת רפואית לעניין הנזק.

לסיכום, הניתוח מלמד כי -
בגזרי דין של תביעות פליליות כנגד נאשמים בעבירות מין - בית המשפט משתמש ואף מצטט משפטים שלמים מתוך תסקירי הנפגע.

⁴³ יצוין כי לא ניתן היה להשתמש בגזרי דין אלו לניתוח, כיון שמובאים בהם רק קטעים שניתנו בערכאה המחוזית ובהם רק ציטוטים מעטים מתוך התסקירים.

אבחון יכולת ההתאוששות אצל מבוגרים עם היסטוריה של התעללות בילדות

Liem, J.H., James, J. B., O'Toole, J.G., & Boudewyn, A.C. (1997). Assessing resilience in adults with hHistories of childhood abuse. *American journal of Orthopsychiatry*, 67(4), 594-606.

עובד על ידי **עומר עווד והיאם שקיר** במסגרת קורס **ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים**

רקע

מחקרים רבים דיווחו על תוצאות שליליות ארוכות-טווח של התעללות מינית בילדות. הקף המקרים מאפשר להבדיל בין קבוצות שונות של שורדים, כולל גם מי שהצליחו להסתגל באופן חיובי לחברה הבוגרת. ניתן לזהות גורמים אישיים וחברתיים, אשר עשויים להפחית את הסכנה מהתעללות ולעודד מיומנויות התמודדות עמה.

אם בעבר הייתה ההתמקדות בהיבטים פתולוגיים, הרי במרוצת השנים חל שינוי ותשומת הלב ניתנת לחוסן ולדרכי מניעה.

המושג "יכולת עמידה תחת לחץ" שנתפש כתכונה סטטית של חוסר פגיעות - מובן עתה כיכולת יחסית לתחומי חיים ולגילים שונים.

אחד החוקרים גילה כי שליש מקבוצת מבוגרים, שסבלו בילדותם לחצים חמורים, נשאר בריאים בנפשם. חוקרים אחרים מצאו ששליש מקרב נחקרים מבוגרים ששרדו מהתעללות מינית - לא סבלו מתופעות פסיכו-פתולוגיות.

הערכה עצמית גבוהה נמצאה כמשתנה המכריע והמשמעותי ביותר המגן על ילדים, ששרדו אירועי התעללות מינית⁴⁴, מפני דיכאון, בושה וחוסר ערך. הערכה עצמית מעלה את האמון העצמי ביכולת ההתמודדות מול לחצים ואתגרים.

החוקרים במחקר הנוכחי ניסו לברר אלו גורמים משפחתיים, כמו לדוגמה - אירועים מלחיצים שהתרחשו במשפחה בתקופת התעללות או לפניה, וכן אלו גורמים פסיכולוגיים, כמו לדוגמה - הפחד מפני כוחנות והצורך בכוחנות, הם המשפיעים על הפגיעות מן התעללות המינית. במחקרים קודמים נמצאו סימנים של דיכאון וחוסר ערך עצמי גם במקרים שלא סבלו מהתעללות מינית וכן נמצאו מקרים שסבלו מהתעללות מינית, שלא נשאר פגועים מסימפטומים אלה.

⁴⁴ קיים קושי לחקור אירועי התעללות מינית מתקופת הילדות על פי שחזור מאוחר של השורדים.

עם זאת, מוסכם כי התעללות מינית בילדות מביאה להערכה עצמית נמוכה ואף לדיכאון. מדידת שני גורמים אלו מעידה על כושר העמידה בפני התעללות מינית בילדות.

החוקרים הניחו שארבעה גורמים משפיעים על יכולת העמידה של השורדים:

1. גורמים אישיותיים כמו כוח נפשי ושליטה עצמית;

2. אווירת הסביבה המטפלת בתקופת החיים המוקדמת;

3. תמיכה מן הזולת בזמן ההתעללות ולאחריה;

4. אווירת הסביבה המטפלת בזמן האירוע.

נוסף לגורמים אלה הייתה הנחה, שעוצמת ההתעללות ומשכה - ישפיעו גם הם על התוצאות הפסיכולוגיות.

שיטת המחקר

שאלונים שונים הועברו ל-687 סטודנטים לתואר ראשון הלומדים בקמפוסים בצפון-מזרח ארה"ב. מתוכם 434 נשים ו-253 גברים המשתייכים לקבוצות אתניות שונות, עירוניים שמרביתם עובדים לצד לימודיהם. טווח הגילים נע בין 16 ל-65.

כלי המחקר כללו -

□ שאלון על אירועים מלחיצים במשפחה בתקופת הילדות, כולל - גירושי הורים, מחלות קשות במשפחה, אובדן בן משפחה, התרחשות של התעללות גופנית, מינית או רגשית. השאלון התייחס גם לאירועים דומים בגיל הבגרות. בהקשר זה נשאלו שאלות על היחסים של הקורבן עם המתעלל, גיל האירוע, עוצמת הזעזוע הריגשי באירוע, חיפוש עזרה אצל אחרים והערכת העזרה שניתנת על ידי הזולת אחרי האירוע.

□ סקר דיכאון (של Beck) המאבחן סימפטומים רגשיים, קוגניטיביים, מוטיבציוניים וסימפטומים גופניים הקשורים לדיכאון.

□ דרוג הערכה עצמית (של Rosenberg) באמצעות שאלון המאבחן רגשות כללים של קבלה עצמית וכיבוד עצמי.

□ סקר סימפטומים באמצעות אסוציאציות (5 גלויות של T.A.T). האסוציאציות כווננו לחרדה, דיכאון, תנודות פסיכוסומטיות, עוינות, חשדנות, פוביות, רגישות בין-אישית, אובססיה כפייתית ואירועים פסיכויים.

קבוצת ביקורת (אשר מנתה 438 נבדקים) ענתה על שאלון דרוג של הרס עצמי כרוני. השאלון התייחס לנטייה להתנהג באופן המגביל תוצאות חיוביות והמגביר תוצאות שליליות. כמו כן, ניתן

לקבוצת הביקורת שאלון (Roter) הבוחן אם הפעולות העצמיות של הנבדק תורמות לסיכויים

לקבל תמורה ולמנוע עונש, או האם התמורה והעונש תלויים רק בגורמים חיצוניים. קבוצה זו התבקשה להגיש את תולדות הבריאות הנפשית שלהם.

מהלך המחקר

כדי להבדיל בין התעללות מינית לבין קיום ניסיוני של יחסי מין בהסכמה, הוגדר, שהתעללות מינית מתייחסת ליחסי מין לא-רצויים מתחת לגיל 14 - כאשר יש הבדל של לפחות 5 שנים בין הקורבן לבין המתעלל, או שהמתעלל משתמש בכוח ובאימים. על פי הגדרה זו זוהו 21% מכל משתתפי המדגם כקורבנות. התעללות גופנית הוגדרה כמכות ודחיפות במטרה לפגוע. התעללות רגשית הוגדרה כהשפלות, איומי נטישה, ביקורת לועגת, הצהרות אי-אהבה. כ-28% (N = 40) מקרב הנבדקים שזוהו כקורבנות - לא הראו סימני דיכאון, ציוניהם בהערכה עצמית היו גבוהים מממוצע המדגם והם הוגדרו כקבוצת "העומדים בלחץ". קבוצה זו הושוותה עם שאר 105 הנבדקים של קבוצת הקורבנות בקשר לאפיונים של אישיות, סביבה משפחתית מוקדמת ומאוחרת, עוצמת חווית ההתעללות המינית ותוצאות האירועים בתקופת הבגרות.

תוצאות ודיון

ההנחה שכושר העמידה עולה, כאשר הפגיעה קטנה יותר - לא אושררה. שתי הקבוצות - המתאוששים והנפגעים נמצאו כשורדים מאותן פגיעות, באותו גיל ולאורך פרקי זמן דומים. חלוקת הפגיעות היתה - כ-30% בתוך המשפחה וכ-70% מחוצה לה. בתוך המשפחה הפגיעות נעשו על ידי דודים ובני דודים ופחות על ידי בני המשפחה הגרעינית. עם זאת הנפגעים דווחו על אלימות גלויה יותר מאשר המתאוששים. עוגמת הנפש של המתאוששים הייתה שווה לזו של הנפגעים. גם המתאוששים דווחו שהפגיעה השפיעה על כל חייהם. הם התפלאו על כושרם להתאושש והתפעלו מכך. יש בכך להעיד שהם סבלו פחות מהאשמה עצמית מאשר הנפגעים.

אפיונים דמוגרפיים

מספר הגברים בקרב המתאוששים נמצא גדול יותר ממספרן של הנשים. ייתכן שתוצאה זו נובעת מכך שנשים נוטות לדווח על דיכאון יותר מאשר גברים. לכן גורם הדיכאון אינו מהימן. בגרות השורדים השפיעה על כושר ההתאוששות שלהם. ככל שעובר יותר זמן ממועד ההתעללות, כך משתפר כושר ההתאוששות.

שורדים ממשפחות מרובות ילדים נמצאו עמידים יותר מאחרים. רק מחקר נוסף יכול לבדוק את הסיבות לכך, אך ניתן לשער כי -

- אחים במשפחה יכולים להיות גורם תמיכה לשורד;
- אחים רבים יכולים להסיט את תשומת הלב של הנפגע לדברים מכוּוּנים לחיים;
- חלוקת האחריות במשפחה מכשירה את הילד להתמודדות בחיים.

אפיונים אישיותיים

השורדים, היותר עמידים בפני הפגיעה, נמצאו כמי שסומכים על שליטתם הפנימית, כמוקד השפעה על אירועי חיים - יותר מאשר שורדים שמסתמכים רק על אירועים חיצוניים כשולטים על אירועי החיים. השורדים העמידים, שהסתמכו על עצמם בחיים נטו פחות להתנהגות הרסנית. לעומתם, השורדים שלא התאוששו - הראו נטייה להזניח את עצמם ולהסתבך במצבים מסוכנים בעודם מאשימים את הנסיבות החיצוניות בתוצאות ההרסניות.

סביבה משפחתית מוקדמת

ההנחה שטראומות או לחצים בסביבה המשפחתית, בנוסף להתעללות, משפיעים על יכולת העמידה של השורדים - אושררה. עם זאת, בחינת העיתוי של הלחצים המשפחתיים העלתה ששתי הקבוצות של השורדים סבלו מאותם לחצים משפחתיים לפני ההתעללות עצמה. לעומת זאת, התברר שלחצים במשפחה בזמן ההתעללות ואחריה - היו רבים יותר בקרב השורדים שלא התאוששו מהפגיעה. כנראה, שלחצים משפחתיים, לפני הפגיעה בילדות המוקדמת, נתפסים כאירועי חיים טבעיים.

מאידך - לחצים בזמן הפגיעה ואחריה - מחריפים את תחושת חוסר האונים של השורדים מול טראומות.

דרכי התמודדות

ההנחה היתה ששורדים לא עמידים להתעללות ירגישו אשמים יותר מאלה העמידים לפגיעה ולכן יסתירו אותה. למרות זאת, נמצא שהעמידים לפגיעה - גם הם לא ספרו על כך לאיש ולא חפשו עזרה. גם כאשר חפשו עזרה - היא לא נמצאה יעילה אצל שתי הקבוצות. רבים יותר מקרב הלא עמידים פנו בבגרותם לטיפול פסיכותרפי, אך לא הצליחו להיעזר בו.

גורמים המנבאים עמידה בפני פגיעת התעללות מינית המנבאים הראשיים - עוצמת הפגיעה הגופנית והלחצים במשפחה בילדות המוקדמת. בנוסף להם - יעמדות אישיות כלפי מיקוד השליטה באירועים; ישייכות למשפחה מרובת ילדים. למעשה, קל יותר לנבא חוסר עמידה בפגיעה מאשר לנבא עמידה.

סיכום

למחקר זה יש מספר מגבלות -

- שחזור אירועים על פי הזיכרון עלול היות מטעה;
- קבוצת המחקר, המבוססת על סטודנטים, איננה מייצגת בהכרח את כלל האוכלוסייה, בהיותה קבוצה חזקה, יחסית, של אנשים אשר מסוגלים ללמוד;
- עמידות מול דיכאון ומול חוסר ערך עקב התעללות מינית בילדות יכולה להיות קשורה לכוחות נפש ליצור יחסי גומלין עם הזולת, אך כוחות אלה אינם שייכים לתגובה הנפשית כלפי הפגיעה;
- אי-דיווח על דיכאון ולא חוסר ערך עלולים להיות ביטוי להכחשת תחושות אלה וניתוק מהן;
- עוצמת התקיפה הגופנית בהתעללות הייתה הגורם הבולט ביותר המבדיל בין השורדים העמידים ללא עמידים. עוצמה זו עלולה לשבור, כנראה, את כושר ההערכה העצמית ואת מיקוד השליטה על אירועי החיים, אך יש לקחת בחשבון גם את המנטליות החברתית בה גדל הילד וכן את הלחצים האחרים בהם היה נתון.

ההשלכה הטראומטית של התעללות מינית בילדים: המשגה

Finkelhor, D., & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530-541.

עובד על ידי - איילת רצון וענת הראל במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

המאמר מציג תפישה ומודל אשר מגדירים מדוע וכיצד פגיעה מינית בילדים יוצרת טראומה בעלת אפיונים ספציפיים כמו תפקוד מיני לקוי, דיכאון וערך עצמי נמוך. המחברים סבורים כי ניתן לנתח חוויה של פגיעה מינית באמצעות ארבע דינאמיקות (דהיינו - גורמים) מחוללות טראומה: טראומת־זציה מינית; בגידה; חוסר אונים; תיוג. לארבע הדינאמיקות מחוללות הטראומה השלכות למחקר ולהתערבות. ניתן להיעזר בהן בפיתוח כלים להערכה של השפעות ההתעללות המינית, כאשר באים לטפל בילדים, הורים ובוגרים. דינאמיקות מחוללות טראומה הן כלליות, לאו דווקא ייחודיות לפגיעה מינית, אך חיבור של ארבעתן בהקשר לאירוע אחד, הוא המייחד את הטראומה של פגיעה מינית. דינאמיקות אלו משנות את התפישות (orientations) הקוגניטיבית והרגשית של הילד כלפי העולם ויוצרות טראומה על ידי עיוות של תפיסת העצמי של הילד, תפיסת עולמו ויכולתו הרגשית, לדוגמה: דינמיקת התיוג מעוותת את התחושה של הילד לגבי הערך העצמי שלו. דינמיקת חוסר אונים מעוותת את תחושת היכולת של הילד לשלוט בחייו. ניסיונות הילד להתמודד עם העולם דרך עיוותים אלו, עשויים להוביל לחלק מהבעיות ההתנהגותיות הנפוצות בקרב ילדים שהם קורבנות תקיפה מינית.

ארבע הדינאמיקות מחוללות הטראומה

1. טראומת־זציה מינית

משמעותה - תהליך בו מיניות הילד מעוצבת מבחינה התפתחותית בצורה לא תקינה ובקשר בינאישי לקוי, כתוצאה מניצול מיני, לדוגמה: כאשר הילד מתוגמל באופן חוזר על ידי הפוגע על התנהגויות מיניות, שאינן תואמות את השלב ההתפתחותי שלו. הילד לומד להשתמש בהתנהגויות בלתי מתאימות אלו לסיפוק צרכים התפתחותיים שונים שלו, עם דמויות אחרות. הפיכה למיני (sexualization) נעשית טראומתית כאשר חלקים אנטומיים של הילד מקבלים חשיבות מעוותת, וכן, דרך הבלבול בנוגע להתנהגות ומוסר מיניים, אשר מועברים לילד מהפוגע וכאשר זיכרונות ואירועים מאיימים מתקשרים במוחו של הילד עם פעילות מינית. פגיעות מיניות משתנות בעוצמת הטראומה המינית הנלוות אליהן. הדבר תלוי בניסיון של הפוגע לעורר בילד תגובה מינית, לעומת שימוש פאסיבי בילד ככלי. מידת ההבנה של הילד את המשמעות המינית המלווה בפגיעה, משפיעה אף היא. ילדים אשר חוו מיניות טראומתית מפתחים התנהגויות מיניות, בלבול והבנה מוטעית לגבי תפיסת העצמי המיני שלהם וכן, הם בעלי אסוציאציות רגשיות לא מקובלות לפעילות מינית.

2. בגידה

דינמיקה בה ילד מגלה שאדם בו היה תלוי, פגע בו. תחושת הבגידה עלולה להיות קיימת גם כלפי בני משפחה שלא פגעו בו, אך גם לא הגנו עליו, לא רצו להאמין לו, או שינו יחסם אליו בעקבות חשיפת הפגיעה המינית.

התעללות מינית בידי אדם קרוב, טומנת בחובה תחושה רבה יותר של בגידה, בהשוואה לפגיעה על ידי אדם זר. גם כאשר הפגיעה היא על ידי אדם קרוב, אם הקשר נחוה מלכתחילה כמיטיב ואוהב, הבגידה רבה יותר, מאשר אם הקשר נחוה מלכתחילה כמנצל ולא מיטיב. מובן שמידת הבגידה תלויה גם בתגובת המשפחה לחשיפת הפגיעה. ילדים שלא האמינו להם, האשימו אותם או לעגו להם, חווים תחושה רבה יותר של בגידה, מאשר ילדים שמקבלים תמיכה ממשפחתם.

3. חוסר אונים או נטילת הכוח

פירושם - תהליך בו רצון הילד, שאיפותיו ותחושת המסוגלות שלו, מבוטלים באופן מתמשך. היבטים רבים של הניצול המיני תורמים לדינמיקה זו. הטענה היא, כי חוויה של חוסר אונים בסיסי משתרשת ומופנמת בעצמי של הילד, כאשר יש פלישה חוזרת ונשנית למרחב האישי שלו, בניגוד לרצונו. לכך מתווספת ההשפעה של מעשים שונים שהפוגע עושה או דורש מהילד לעשות, כחלק מהניצול המיני ואשר מגבירים את הניצול המיני. חוסר האונים גובר כאשר הילד לא מצליח להפסיק את הפגיעה בו. חוסר האונים גובר גם, כאשר ילדים חשים פחד, לא מצליחים לגרום לאחרים להבין או להאמין למה שקורה להם, או כאשר הם מבינים כיצד מצבי תלות לכדו אותם בתוך סיטואציית הפגיעה. ילד חש לכוד בסיטואציה, לא רק כאשר מופעל כלפיו כוח פיזי או איומים, אלא, לעיתים, גם מתוך הבנה של השלכות חשיפת הפגיעה, שלא מאפשרות לו לחשוף את סוד הפגיעה. במקרים בהם הילד מצליח להביא להפסקת הפגיעה, הוא מצליח לחוש מעט פחות חסר אונים.

4. תיוג

תהליך בו מועבר לילד ההקשר השלילי (בושה, אשם) בקשר להתנסויות המיניות ואשר הופך להיות חלק מדימויו העצמי. ההקשר השלילי יכול להיות מועבר על ידי הפוגע עצמו, שמאשים את הילד במעשה, או על ידי דרישה לסודיות.

התיוג נעשה גם על ידי התייחסות או אמירות של הסביבה בנושאים מיניים, אשר מתעצמים במצב בו הפגיעה נחשפת, הסביבה מגיבה בהיסטריה או מאשימה את הילד, ולעיתים אף מתייחסת לילד במונחים שליליים כמו "פגוע" או "מקולקל".

הדינאמיקות הנזכרות לעיל מתארות את המקורות העיקריים להשלכות הטראומה של התעללות מינית. רצוי להבין אותם כקטגוריות רחבות, אשר יכולות לסייע לנו להבין את השלכות הפגיעה המינית על ילדים.

מה הן ההשלכות הנובעות מארבעת הדינאמיקות?
להלן ההשפעות אשר מיוחסות לארבע הדינאמיקות שהוזכרו לעיל.

מיניות טראומתית: בקרב ילדים צעירים נראה עיסוק אינטנסיבי וחוזר בהתנהגות מינית כמו אוננות או משחק מיני כפייתי או ידע ועניין מיני, שאינו תואם גיל. ילדים ובעיקר בנים בגיל ההתבגרות, הופכים להיות אלימים מינית ואף פוגעים בבני גילם או בילדים צעירים מהם. מטפלים אף מדווחים על מתירנות מינית, התנהגות מינית כפייתית וסיכון גבוה מהרגיל לעסוק בזנות, אם כי דבר זה לא הוכח אמפירית.

הבעיות המיניות המדווחות, של מבוגרים שחוו התעללות מינית, הן בעיקר רתיעה ממיניות, זיכרונות חודרניים מהפגיעה, קשיים בעוררות המינית ובסיפוק המיני, כמו גם יחס שלילי למיניותם ולגופם. הסיכון הגובר למעבר מילדים שנוצלו מינית למבוגרים שפוגעים מינית, קשור גם הוא לטראומתזציה המינית.

התנהגויות וקשיים אלו מעלים השערה לגבי ההשלכות הפסיכולוגיות הנובעות ממיניות טראומתית. פגיעה מינית מגבירה את מודעות הילד לנושאים מיניים ויוצרת גירוי מיני והתניה בין מין והתנהגויות אחרות, הנלוות למצב זה. פגיעה מינית גם מעוררת אצל הנפגע שאלות, קונפליקטים ובלבול ביחס לעצמו, ליחסיו הבין אישיים ולזהות המינית שלו. מיניות טראומתית קשורה גם לבלבול בנורמות המיניות. לילדים שנפגעו לרוב ישנה הבנה מוטעית לגבי מין ומיניות, כתוצאה ממעשיו ואמירותיו של הפוגע. מין הופך להיות קשור למשמעויות שליליות. רגשות של פחד, כעס, סלידה ועוד עלולים לפגוע בעתיד בקשרים מיניים ואינטימיים.

תיוג שלילי (הטלת סטיגמה - stigmatisation): ילדים שנפגעו מינית, לעיתים קרובות, חשים מבודדים ובעקבות זאת נוטים להשתייך לשכבות חברתיות בעלות סטיגמה שלילית. כך, הם מגיעים לשימוש בסמים, אלכוהול, פעילות עבריינית וזנות. השפעת התיוג עלולה להוביל להתנהגויות של הרס עצמי עד כדי אובדנות.

ההשפעה הפסיכולוגית באה לידי ביטוי בתחושת אשמה ובושה של הנפגע, כתוצאה מהפגיעה. אשמה ובושה קשורים לתיוג, כיון שהם נובעים מתגובות האחרים לפגיעה.

תיוג נובע גם מתחושת השונוּת: אחרים לא חוו את שחוּוה הילד הנפגע. אם תתגלה הפגיעה שעבר, ידחו את הילד הנפגע.

בגידה: תגובות אבל ודיכאון בשל אובדן הדמות בה האמינו הקורבנות, אכזבה עמוקה והתפכחות מרה, מקושרים עם חווית הבגידה. יחד עם זאת, עשוי להיות רצון עז להחזרת האָמון והביטחון, אשר מתבטא בתלות קיצונית ושיפוט לקוי, באשר לבחירת האנשים הראויים לאמון.

נשים, קורבנות גילוי עריות, נמצאות בסיכון גבוה במיוחד להיות מעורבות ביחסים זוגיים בהם הן שוב קורבנות לפגיעה פיזית, רגשית ומינית.

תגובה הפוכה לבגידה מאופיינת בכעס ועוינות. חוסר האמון מוביל לבידוד חברתי ורתיעה מקשרים אינטימיים. מחקרים הראו שבעיות זוגיות בקרב קורבנות פגיעה מינית, נובעות מהצפה של חוסר אמון וחשדנות.

הכעס, שמבטאים בעיקר מתבגרים שעברו פגיעה מינית, עלול להיות מנגנון הגנה פרימיטיבי מפני בגידות עתידיות. גם התנהגות אנטי סוציאלית ועבריינות, קשורים לעיתים להיסטוריה של פגיעה מינית ועשויים להיות ביטוי לכעס ושאיפה לנקמה.

חוסר אונים: ישנן מספר השלכות של פגיעה מינית, אשר קשורות לתחושת חוסר האונים של ילדים. חווית הפחד והחרדה משקפים את חוסר היכולת לשלוט בסיטואציות הפוגעניות ומתבטאת בסייטים, פוביות, ערנות-יתר, תלות באחרים ותלונות סומטיות, אשר קשורות לחרדה. מאפיינים אלו עלולים להמשיך גם בבגרות.

השפעה נוספת של חוסר האונים, היא הפגיעה בתחושת המסוגלות ובכישורי ההתמודדות. חוויה זו של חוסר יכולת, עלולה להוביל לייאוש, דיכאון ואף לאובדנות. הדבר עלול אף להתבטא בקשיי למידה, בריחה וקשיי תפקוד תעסוקתיים. בנוסף, זוהה קשר למצב קורבני חוזר ונשנה, המתרחש בקורבנות התעללות מינית. קורבנות אלו חשים חסרי יכולת להרחיק מעליהם אחרים, אשר מנסים להפעיל עליהם מניפולציות ולפגוע בהם. הניסיונות לפצות על תחושת חוסר האונים, מובילים להשפעה נוספת של התנהגות אלימה ואגרסיבית. ישנם קורבנות התעללות מינית, אשר חשים צורך בשליטה, בעיקר בקרב קורבנות ממין זכר. קורבנות אשר הופכים להיות פוגעים ומשחזרים את הפגיעה בהם, ייתכן שהדבר נובע מתוך ניסיון לשחזר תחושת כוח ויכולת, שנלקחה מהם, על ידי מי שפגע בהם.

ראוי לציין שאין מתאם של אחד לאחד בין דינמיקה מחוללת טראומה, לבין תגובה. יתכן גם שתגובה מסוימת תהיה קשורה ליותר מדינמיקה אחת. למשל, דיכאון יכול לנבוע מתיג, בגידה או חוסר אונים. חשוב להבין מהי הדינמיקה אשר עומדת מאחורי התגובה, על מנת לעבוד עם הגישה הטיפולית המתאימה.

הערכה קלינית המבוססת על מודל הדינמיקות מחוללות הטרומה המודל המוצע מאפשר הערכה מורכבת יותר של טראומה פוטנציאלית. בעזרת מושגים אלו, המטפל יכול להעריך חוויה טראומתית בארבעה מישורים ולבנות בהתאם אסטרטגיה טיפולית. כך, המטפל יכול לעבור בין השלבים ולשאול, עד כמה ההתנסות הזאת גרמה למיניות טראומתית? עובדות לגבי ההתנסות, כמו - האם התרחשה חדירה, כמה זמן זה נמשך ומידת

השתתפות הילד, כולן יכולות לתרום להערכת הפגיעה **במיניות**. בהמשך, ישאל המטפל עד כמה האירוע גרם **לתיוג**? גורמים כמו משך הזמן, גיל הילד, מספר האנשים שיודעים על הפגיעה ועד כמה האשימו את הילד לאחר החשיפה, יתרמו להערכת הדינמיקה הזו. כך גם לגבי **הבגידה**. עובדות לגבי היחסים בין התוקף לקורבן, האופן בה התוקף ערב את הקורבן כמו גם הניסיונות של הקורבן לקבל תמיכה ממשפחתו, כולם יילקחו בחשבון. לבסוף, העובדות לגבי מידת השימוש **בכוח**, כפייה, משך ההתעללות והנסיבות בהן ההתעללות נפסקה, יקבעו את מידת חוסר האונים.

למרות שהתעללות מינית היא גורם הטראומה העיקרי, כל ניסיון להבין או להעריך טראומה, צריך לקחת בחשבון את הניסיונות והחוויות של הילד - לפני ההתעללות ולאחריה. התעללות תשפיע באופן שונה על ילדים והדבר תלוי ביכולת ההסתגלות שלהם ותגובת הסביבה להתעללות. ארבע הדינאמיקות לא שייכות אך ורק לאירוע ההתעללות, אלא הן תהליכים מתמשכים לפני ואחרי ההתעללות. ניתן להעריך אותן בכל שלב.

לפני ההתעללות, חשוב להבין את הדינמיקה בעיקר בהקשר של הילד, חיי משפחתו, והאפיונים האישיותיים שלו, לדוגמה: ילד, שלפני התרחשות ההתעללות המינית היה קורבן להתעללות פיזית או רגשית, יתכן וכבר חווה סבל מדינמיקת חוסר הישע.

לאחר הטראומה, ישנם שני מישורים עיקריים אשר משפיעים על הטראומה. הראשון הוא תגובת המשפחה לחשיפת הפגיעה. השני הוא תגובת החברה והמוסדות השונים לחשיפת הפגיעה. לדוגמה: חלק נכבד מהתיוג עלול להתרחש לאחר הפגיעה, במפגש של הילד עם משפחתו והחברה. ילד, אשר באופן יחסי לא חש מתויג על ידי ההתעללות עצמה עלול לחוש את הסטיגמה בעקבות דחייה על ידי חברים, או אשמה על ידי המשפחה.

לכן, כאשר באים להעריך את מצבו של הילד בעקבות ההתעללות, חשוב לקחת בחשבון גם את הדינאמיקות מחוללות הטראומה לפני ואחריה.

פגיעה מינית בין אחים: העלייה במודעות לטראומת ילדות, שלא זכתה להתייחסות עד כה

Peterson, A.L.T. (2006), Sibling sexual abuse: An emerging awareness of an ignored childhood trauma. Retrieved from

עובד על ידי - שולי גרסון ופולט הראל במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

במהלך שנות ה-90 (של המאה ה-20) החלו לעלות למודעות (ציבורית) סודות שהיו שמורים (היטב) בתוך המשפחה על אלימות המתרחשת בה. אך למרות שבשנים האחרונות התפרסמו עדויות ומחקרים רבים הנוגעים לפגיעה מינית בתוך המשפחה, עדיין קשה למצוא מידע הנוגע לנושא שנותר בגדר אחד מהטאבו האחרונים - פגיעות מיניות בין אחים. העדר הנתונים נובע, בין השאר, מאי-הקצאה של תקציבים למחקר וכן מחוקרים שאינם שואלים את השאלות הנכונות, או שאלותיהם אינן מתוחכמות מספיק ולפיכך לא מצליחים להעלות על פני השטח את התופעה.

למרבה הצער והאבסורד ולעיתים קרובות, נתפסת פעילות מינית בין אחים כחקירה מינית תואמת לגיל, אשר נעשית בהסכמה. לעיתים נדירות (בלבד) - יתכן שכך הדבר. במרבית המקרים מפעיל אחד האחים כוח כלפי אחותו, אחיו ומאלץ (אותה או אותו) בדרך פוגענית לקיים פעילות מינית - בכפייה ובכורח.

שכיחות

שכיחות התופעה גבוהה והורים צריכים להתייחס ברצינות גמורה לכל רמז או תלונה של אחד מילדיהם על כך שנוצל ו/או נפגע מינית על ידי אח אחר. בתחילת שנות ה-90 נטען כי 2.3% לערך מקרב הנשים בארה"ב היו קורבן לפגיעה מינית על ידי אחים במשפחה לפני שמלאו להן 18 (Jane Mersky Leder).

נתונים על פגיעה מינית של אח בידי אחות בילדות מוכחים ומוסווים בגלל ערכים מאצ'ואיסטיים: גברים אינם מודים בבעיותיהם הנובעות ממצב בו אישה (female) שלטה במ (וכפתה עליהם דבר מה). גברים שנפגעו מינית בילדותם על ידי אחיהם המבוגרים מהם, במיוחד אם חוו הנאה גופנית מהסיטואציה, יסתירו זאת בגלל רגשות של בושה ואשמה ואף תחושת בלבול הנובעת מאפשרות שהדבר מעיד על נטייתם המינית. אין נתונים ידועים על פגיעה של ילדות (בנות) בידי אחיותיהן. ככל הנראה, התופעה קיימת אך אין עליה נתונים סטטיסטיים.

נגישות

הסיבה לריבוי המקרים היא הנגישות של הקורבן לתוקף. פגיעה מינית בין אחים מתרחשת כאשר הורים נעדרים - רגשית או פיזית - מהבית, או במצבים בהם ההורים מתעללים זה בזה, או מתעללים בילדים. ההורים לא מתייחסים למידע אודות הפגיעה של הילדים זה בזה. הילדים הפוגעים מפרשים את התנהגות ההורים כמתן אישור להמשך התנהגותם הפוגעת. הקרבנות מפרשים את ההתעללות כהתנהגות רגילה ונורמטיבית, או אף כהתנהגות ויחס שמגיע להם, לדוגמה:

■ מרגריטה, עובדת כמזכירה במשרד עו"ד בוושינגטון, מסכימה עם ההנחות הללו. אחיה, המבוגר ממנה ב-10 שנים, התחיל להתעלל בה מינית כשהייתה בת 3 או 4 שנים לערך. לדבריה - "אמא שלי לא הייתה זמינה עבורי... אף פעם לא הייתה בינינו תקשורת מיטיבה... שנאתי אותה (את האם) מאז ומתמיד...". אביה של מרגריטה, היה שר שמרני (בממשלה) ומעולם לא היה מעורב בחיי ילדיו. האח זכור למרגריטה כאדם היחיד שנגע בה.

■ גרי, אדם נשוי בשנות ה-30 לחייו, ואב לילדים. הוא מספר כיצד לא קיבל בחייו את החום והאהבה שהיה זקוק להם מהוריו. בתכנית טלוויזיה "המופע של פיל דונאהיו" (Phil Donahue Show) בה הופיע גרי, בשנת 1992, הסכים גרי עם המנחה, כי כמה שהיה מגעיל ומשפיל עבורו להיות הקרבן לפגיעה מינית, במידה מסוימת ההתעללות הייתה עבורו תשומת הלב היחידה אותה קיבל באותה עת.

השפעת התוצאות של פגיעה/התעללות מינית בין אחים

לא ברור אם תוצאה של התעללות מינית בין אחים שונה מתוצאה של כל פגיעה מינית אחרת. סימפטומים אשר מהם סובלים אנשים, ששרדו התעללות מינית (במסגרת המשפחה או מחוצה לה), כוללים - רגשי אשם; התמכרות; מצב של קרבנות חוזרת; דימוי עצמי נמוך; דיכאון; קושי להתמיד במערכת יחסים; דיסוציאציה.

נטען גם כי פגיעה מינית בין אחים, היא בעלת ההשפעה המרובה ביותר על הדימוי העצמי. כשמדובר בגילאים קרובים בין תוקף וקורבן, יש קושי ביצירת קשר חברתי עם בני אותו גיל. אלו ששרדו פגיעה מינית בין אחים, מדברים על הקושי ליצור קשרים עם חברים וקשרים אינטימיים ולהתמיד בהם. מעדותו של גרי (אשר מוזכר לעיל) עולה הקושי עם אינטימיות ועם מתן אמון. האמון מתערער - כשאדם קרוב לילד או בעל אחריות כלפי הילד - בוגד באמונו של הילד באופן מיני, פיזי, או רגשי.

טענה אחרת גורסת, כי עקב היות הקורבן קרוב ונגיש לאח התוקף כל הזמן, הרי הוא (הקורבן) זקוק לתגובה מתמשכת. מנגנון הגנה אינטנסיבי, דיסוציאטיבי, מאפשר לו להתנתק מפגיעה המתרחשת בתוך ביתו ועל ידי כך להמשיך ולחיות את המציאות היומיומית שלו, בתוך המשפחה בה נפגע. התגובה הדיסוציאטיבית תתמקד באח הפוגע ובפגיעה.

מומחית נוספת סבורה, שאין הכרה מספקת בכך שפגיעה מינית בין אחים הינה פגיעה חמורה. לדבריה, תוצאות הפגיעה לטווח הארוך, דומות לתוצאות התעללות מינית בין הורה לילד. הדבר נזקק לרקע ולדינמיקה האופייניים למקרים של פגיעה בתוך המשפחה. סודיות ותחושות אשמה במצבים אלו תמיד יהיו נוכחים במשפחה.

האתגר הקשה ביותר עבור הורים לילדים הפוגעים זה בזה (בתוך המשפחה) הוא קבלת המציאות, שההתעללות אינה התנהגות מולדת, אלא נרכשת.

מכל הגורמים התורמים להתפתחות התנהגות של ילד, הפוגע מינית בילדים אחרים, בולטת תופעה חוזרת ונשנית של השפעה טראומתית אשר לא טופלה כראוי, או לא טופלה כלל, בשנים המוקדמות לחייהם, לדוגמה:

■ נער בן 15, שהתברר כי פגע בשני האחים הקטנים שלו. לדברי אמו, בנה למד את ההתנהגות הזו כתוצאה מפגיעה מינית שעבר על ידי הסבא שלו. האם טענה, כי לולא

הפגיעה של הסב בנכד - בְּנָה, הוא לא היה פוגע בילדים אחרים. בניסיון להפריד בינו ובין האחים שאותם ניצל מינית, פנתה האם לרשויות הרווחה, וביקשה לסדר אותו באומנה, ולהכניס אותו לתכנית טיפול אינטנסיבית לפוגעים מתבגרים. לאחר כשנתיים, הנער השתקם וחזר הביתה.

□ אישה בת 39, מספרת כיצד האח הגדול פגע בה מינית. היא זוכרת שחשבה שהוריה מסכימים לכך. לדבריה, אביה פגע בה מינית, ועל פי הבנתה אז, אם לאבא היה מותר, אז גם לאחיה מותר. אביה של אותה אישה טוען עד היום, כי זו הייתה דרכו לבטא אהבה. זו טענה שנאמרת על ידי פוגעים רבים, אך קרבנותיהם סבורים אחרת.

במאמר עיתונאי שפורסם בזמנו, סבורה העורכת כי "למרות שמדובר על התנהגות של ילדים הפוגעים בילדים, הרי (שורשיה נעוצים) בדפוס התנהגות בין-דורי הקורה במשפחות מסוימות". ילדים המקבלים אהבה וסביבה מיטיבה לא יפגעו מינית (בזולת). יחד עם זאת, אנשים שכן נפגעו בילדותם, אך חיפשו ריפוי בדרכים שונות, יפתחו קשרים חיוביים, יתייחסו לילדים שלהם בדרך נורמטיבית ויפסיקו את הפגיעה הבין דורית.

השבת תחושת הכוח

יש הרואים ב"מוטיב הכוח" מרכיב מרכזי בתחום ההתעללות המינית. מרכיב הכוח הוא מניע נפוץ בהתעללות בילדים, בין בני זוג, בין אחים, או בין זרים. ההתעללות היא המסלול המהיר להשגה של כוח ושליטה. רבים מהקרבנות מחזירים את תחושת הכוח, באמצעות השגת שליטה על תוצאות ההתעללות. במקרים מסוימים באמצעות התמודדות ועימות עם הפוגעים. תוצאות העימות יכולות לנוע על רצף של הכחשה, כעס, צער והתנצלות אמיתית, או התעלמות. כמעט ואין דרך לצפות כיצד יגיב תוקף לעימות והאשמות בנוגע לפגיעה, לדוגמה:

□ גרי (מוזכר לעיל) התעמת עם האח הפוגע. האח הגיב סתמית ב"הא, זה". למרות שהתגובה של האח, נראית כשלילית, גרי הרגיש, שהתגובה של האח הינה אישור לכך שהתעללות אכן קרתה.

□ מרגריטה, (מוזכרת לעיל) שלחה לאחיה מכתב ובו כתבה לו שהיא סולחת לו. היא עשתה זאת שנים לפני שהחלה לטפל בתוצאות הפגיעה. האח הגיב למכתב, ואמר לה כי הוא רואה עצמו כ"אדם רע". כשנפגשו מאוחר יותר במפגש משפחתי, מרגריטה התעמתה עמו. האח טען כלפיה כי אין צורך בהעלאת הדברים, כי כבר סלחה לו ויצא מהחדר בכעס רב. לפני יציאתו מהחדר, שמעה אותו מרגריטה אומר, כי הפגיעה היא באחריות המבוגר. הילד לא אשם.

מצב בו הפוגע מודה באשמה ולוקח אחריות על הפגיעה, נותן לשורדים מהפגיעה כוח רב. למרות זאת, העימות לא הכרחי לצורך השגת הכוח. אנשי מקצוע מתחום בריאות הנפש מציעים כי לפני נטילת הסיכון הנפשי הכרוך בעימות עם התוקף, על קרבנות הפגיעה לבחון ולשקול זאת בהתאם לתהליך השיקום וההחלמה מהפגיעה, וכן להתייעץ עם המטפלים שלהם.

פרק שלישי – נפגעי אלימות

קורבנותיהם של עבריינים קטינים: רכיב חשוב במשוואת הצדק המשפטי לנוער

Seymour, A. (2004). Victims of juvenile offenders: An important component of the juvenile justice equation. *Corrections Today*, 66(1), 32-34.

עובד על ידי - עמית לוי וליאת ארמרמן במסגרת קורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

בתחילת שנות ה-70 (של המאה ה-20), כאשר תחום הסיוע לקורבנות עבירה היה בראשיתו, רק תשומת לב מעטה ניתנה לזכויותיהם של הקורבנות ולשירותים איכותיים עבורם במערכת בתי המשפט לנוער.

נותני הסיוע פעלו במשך שני העשורים הראשונים למען זכויות הקורבנות במערכת המשפט הפלילית למבוגרים.

המלצות של גופים מקצועיים בארה"ב באמצע שנות ה-90 - הציבו על סדר היום הציבורי את מצוקת הקורבנות של עבריינים צעירים ובקשו למנוע אפליית הקורבנות עקב גילו הצעיר של התוקף.

ההלם, הפגיעות והטראומה שסבלו הקורבנות עשויים להתגבר עקב גילו של העבריין: רוב בני האדם רוצים להאמין, כי ילדים אינם מסוגלים לבצע פשעים, בעיקר פשעים המערבים אלימות. בדרך כלל, מבוגרים חשים כי יש להם שליטה בילדים ובבני נוער צעירים (youth), אך שליטה זו נעלמת כאשר הם מותקפים על ידי תוקף קטין.

מבחינה היסטורית, לקורבנות של עבריינים קטינים יש זכות מצומצמת מאד להשתתף בתהליך עשיית הצדק: גם אם במהלך השנים הייתה התקדמות ניכרת בזכויות ובשירותים למען קורבנותיהם של עבריינים קטינים בתפוצה ארצית, עדיין ישנם תחומי שיפוט רבים בהם השתתפות קורבנות בתהליך שיפוט הנוער מוגבלת.

מאמצע שנות ה-90 (של המאה ה-20) נוצרו שותפויות חשובות בין מערכות השיפוט והענישה של עבריינים קטינים לבין מסגרות ושירותים המסייעים לנפגעי העבירה. מערכת השיפוט והענישה לנוער עָרָה יותר להשפעת הפשעים על הקורבנות. נוסף לכך, שתי המערכות נתרמות מהצעות הקורבנות והשורדים על אודות צרכיהם, אחריותם של התוקפים וכיצד למנוע קורבנות נוספים.

מה מדווחים קורבנות של עבריינים קטינים?

קורבנות רבים היו מופתעים מטווח הרגשות שהפשע גרם להם. קורבן אחד סיפר כי "הופתעתי שלא רציתי להתמודד עם כך שהייתי חלש, ומכך שנתתי לדבר להפריע לי כל כך. מעולם לא חשבתי על עצמי כעל קורבן. חשבתי - אני לא יכול לחיות כך... לברוח מכל דבר שעלול לקרות". קורבן אחר סָּכָם: "לא הבנתי שאני קורבן במשך חודשים. התחושה שהצטיירה לי כפחד - גרמה לי לחשוב שאני אדם חלש עד כדי כך, שלא יכולתי אפילו להתמודד עם תחושת הקורבנות ולהשלים איתה".

פגיעות הקורבנות עשויה להתגבר כאשר הקורבן מכיר את תוקפו הצעיר: קשרים המבוססים על חברות הדדית וכבוד עלולים להחמיר את הפגיעות. אם התוקף הקטין הוא ידיד של המשפחה, הקורבן עלול לפקפק בשיפוטו את אופיים של בני אדם אחרים עמם נמצא בקשרים. כך קשרי אָמון נהרסים בקלות.

קורבנות של עבריינים קטינים עלולים לבצע הכללות כלפי בני אדם המזכירים להם את התוקף: הדבר יכול להשפיע על אמונם בילדים אחרים ועל הימנעותם מאירועים בהם הם נמצאים. מורה בחטיבת הביניים אשר הותקפה על ידי נער ביטאה קשיים בהתייצבות מול כיתה מלאה תלמידים בני גילו של התוקף.

קורבנות מדווחים, לעיתים, על תחושות מבוכה ובושה על כך שהותקפו על ידי ילד: ישנה ציפייה ממבוגרים לשלוט בילדים, ולכן מצב הקורבנות עלול להיתפס כמקור לבושה משום שיחסי הכוחות, הסמכות והשליטה הוטו לצד השני.

קורבנות רבים מדווחים על תחושות פחד מוגברות בעקבות תקיפה על ידי נער: קורבנות אלה לא תמיד מספרים למטפלים המקצועיים שהם נתונים לפחדים או שירצו הגנה. הימנעותם זו נובעת מחשש שיתפסו כחלשים או בלתי רצינוניים. חלקם מדווחים על הפחד כנובע מ"טבעם האימפולסיבי של בני הנוער". אחרים חוששים מכך שהעבריין ימשיך לפגוע באחרים⁴⁵.

14 מאפיינים ייחודיים לקורבנות של עבריינים קטינים

1. ההלם, הפגיעות והטראומה שסבלו הקורבנות עשויים להתגבר עקב גילו הצעיר של העבריין;
2. פגיעות הקורבנות עשויה להתגבר כאשר הקורבן מכיר את תוקפו הצעיר, הדבר עלול לגרום לפקפוק ביכולת שיפוטו של הקורבן;

⁴⁵ לחשש זה יש אחיזה ממשית בנתונים: ב-1997 העלה מחקר בארה"ב, כי 21% מבני 16 שנאסרו - מאסרם הראשון היה בגיל 12.

3. קורבנות של עבריינים צעירים עלולים לבצע הכללות כלפי בני אדם אשר מזכירים להם את התוקף ולהימנע מנוכחותם;
4. קורבנות מדווחים לעיתים על תחושות מבוכה ובושה על כך שהותקפו על ידי ילד;
5. קורבנות רבים מדווחים על תחושות פחד מוגברות בעקבות התקיפה, תחושות הנובעות לעיתים מהחשש שהעבריין ימשיך לפגוע באחרים;
6. כאשר ילדים פוגעים בילדים אחרים יש לכך השפעה מזיקה על אנשים שהכירו את הקורבן וכן את הפוגע (ו/או את משפחותיהם, שכניהם, צוות בית הספר וחברים לכיתה). האנשים חשים צורך לנקוט עמדה, דבר שיכול לערער קשרים ארוכי טווח;
7. לקורבנות של עבריינים צעירים יש מעט מאוד זכויות השתתפות בתהליך עשיית הצדק. הם אינם יכולים להשתתף בשימועים ופעילויות הקשורות למשפט, דבר היכול להגביר את הטרומה;
8. שמירת סודיות ביחס לעבריינים קטינים והגנה (מחמירה) עליהם מוסיפה גם היא לתחושת התסכול של הקורבנות לגבי קבלת מידע הנוגע למקרה שלהם. נמצא כי לקורבנות רבים ישנו עניין רב לדעת מה קרה לעבריין הצעיר, המבוסס על רצון שהילד יקבל עזרה ולא יוסיף לפגוע באחרים;
9. קורבנות רבים של עבריינים צעירים רוצים בהזדמנות לפגוש את התוקף, כאשר פעמים רבות יש להם שאלות לגבי חייו של התוקף וחלקם אף רוצים תפקיד פעיל בקביעת עונשו של התוקף;
10. קורבנות רבים חשים שמערכת המשפט לקטינים הנמיכה את הסטנדרטים שלה לגבי אחריותם של הקטינים. ישנן תחושות של חוסר אונים, תחושות כי לא יעשה דבר כדי לגרום לעבריין הצעיר לתקן את מעשיו⁴⁶;
11. הסבירות כי הקורבנות יפוצו יורדת עם גילו של התוקף, משום שלקטינים אין משאבים כלכליים היכולים לכסות את סכומי הפיצויים ואפשרויות התעסוקה לעבריינים קטינים מוגבלות. לכן פעמים רבות נשארים הקורבנות עם הפסדים כלכליים גדולים כתוצאה מהפגיעה בהם;
12. הקף השירותים לקורבנות של עבריינים קטינים עדיין מוגבל באופן משמעותי. הדבר קורה עקב חוסר במשאבים וכוח אדם להעניק שירות כולל ואיכותי לקורבנות באמצעות מערכת בתי המשפט לנוער.

⁴⁶ דו"ח של האגודה האמריקנית לענישה (ACA - American Correctional Association) והמלצותיו לגבי קורבנות של עבריינים קטינים קובע, כי נפגעי עבירה לא צריכים להיות מופלים לרעה עקב גילו של התוקף.

13. רוב המסקנות אודות התגובה לטראומה מתבססות על מחקרים שנערכו על קורבנות של תוקפים מבוגרים. נדרשים מחקרים ייחודיים לתגובות הקורבנות של עבריינים קטינים, לצרכיהם המיוחדים ולנסיבות.

14. מצבם הייחודי של קורבנות עבירה, שנפגעו על ידי קטינים, דורש מסגרות מובנות להכשרה ולהדרכה של עורכי הדין, מומחי מערכת המשפט ומערכת המשפט לנוער. זאת - תוך יצירת קשרים (network) בקרב בעלי תפקידים אלו, על מנת להעניק לקורבנות של עבריינים קטינים שירותים איכותיים.

מהם הצרכים של קורבנות שנפגעו מעבריינים קטינים?

לצד הייחודיות של כל קורבן שנפגע מעבריין קטין, זהו (באמצעות מחקרים, הערכות ותוכניות תמיכה בקורבנות) מספר צרכים משותפים לקורבנות, כגון:

- יחס מכבד והכרה מצד מערכת המשפט לנוער ומערכת הענישה על היותם קורבנות לפשע;
- קבלת מידע לגבי מערכת המשפט לנוער כולל - זכויות ושירותים זמינים לסיוע לקורבנות, רשימת מונחים וראשי תיבות בשפה ברורה, אשר תאפשר התמצאות;
- קבלה של הודעות ועדכונים לגבי שלבי הטיפול של מערכת המשפט בעבירה וכן היכן שוהה העבריין הקטין;
- קבלת מידע לגבי פיצויים לקורבנות, אשר יכולים לסייע בכיסוי העלויות הנלוות להתמודדות הקורבן, אם מדובר בפשע המערב אלימות;
- זיהוי וטיפול בחששותיהם של הקורבנות לגבי ביטחונם;
- קבלת מידע לגבי תהליכי המשפט ואפשרות להשתתפות פעילה בהם;
- אפשרות להתראיין או למסור הצהרה, לפני מתן גזר הדין, אשר תתיר להם לספר לבית המשפט או לרשות השיפוט לנוער על ההשפעות הפיזיות, הרגשיות, הרוחניות והכלכליות של הפשע, בנוסף להמלצותיהם להטלת האחריות על הקטין לפגיעה ולנזק שגרם;
- הצגת מידע לגבי פיצויים על הפסדיהם הכלכליים והסבר כיצד פועל מערך הפיצויים לקורבנות;
- קבלת מידע לגבי שירותי סיוע הזמינים לקורבנות ממערכת בתי המשפט ובנוסף לכך קבוצות תמיכה;
- מתן משוב למערכת השיפוט לנוער על שביעות רצון מהטיפול לו זכו כקורבנות, ממידת השמירה על זכויותיהם ומאיכות שירותי הסיוע שניתנו להם.

פרק רביעי – נפגעי המתה

אבל, שכול, מוות אלים והפרעות בהתמודדות עמם סקירה מושגית

עיבוד הרצאות של דר' אתי אבלין במסגרת הקורס *ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים*

אובדן ואבל - הגדרות והתפתחות תיאורטית

מאז ראשית הפסיכולוגיה המודרנית עסקה הספרות הקלינית בחקר האובדן והאבל. מי שהניח את היסודות לניסיון המתמשך להבין את אופייה של חוויית השכול היה פרויד. המאמר שלו "אבל ומלנכוליה", התמקד בטיבה של המלנכוליה מתוך ההשוואה לאבל ובו תוארה התגובה להתרחשות הכואבת של אובדן אדם קרוב. תקופת האבל מתאפיינת באובדן עניין בסביבה החיצונית, חוסר יכולת לפתח קשר חדש והפניית עורף לכל מה שאינו קשור למנוח. תהליך האבל כרוך בעיבוד התחושות והזיכרונות הקשורים לאדם שאבד, מה שכונה "עבודת האבל" (Grief Work). בהדרגה משתחררת אחיזתו של האדם האבל בקשר עם המנוח, הוא מכיר בסופיות המוות, ומפנה את האנרגיה הליבידינלית (libidinal) לאובייקט אהבה חדש. פירוש זה מציג את ההתייחסות לאבל כאל תהליך הנחתם סופית בהתרת הקשרים עם המנוח. עם זאת, מכתבים אישיים מאוחרים יותר של פרויד, מרמזים כי חוויותיו שלו לימדוהו על חשיבותה של המשכיות הקשר הפנימי עם דמות המנוח.

מחקרו של לינדמן, שפורסם ב-1944 על עבודה טיפולית עם 101 אבלים, מתאר תגובות נורמטיביות של אבלים בשלב האקוטי של האבל - התמקדות בדמותו של המנוח, תחושה של אי-מצאויות, מצוקה גופנית, אשמה, ריחוק רגשי מאנשים אחרים ואף נטייה להגיב בתוקפנות ועוינות לניסיונות התקרבות. החוקר טען, כי משך תקופת האבל, תלוי בהצלחתה של "עבודת האבל" - תהליך השתחררות מן הקשרים למנוח, הסתגלות לסביבה שהמנוח נעדר ממנה, ויצירה של מערכות יחסים חדשות. הניסיון של חלק מהאבלים להימנע מאזכורים לאובדן, בשל גודל הכאב, הוא מכשול להתקדמותם בעבודת האבל. ההתערבות הטיפולית אמורה להיות קצרה, ולהתמקד במשבר האובדן.

השפעה גדולה בתחום תיאוריות האובדן מיוחסת לבולבי - אבי תיאורית ההתקשרות (Attachment Theory), ולפרקס - ממשיכו ושותפו. מחקריו הראשונים של בולבי עסקו בהשפעה של ניתוק מהאם בגיל מוקדם על התפתחותם התקינה של ילדים. בולבי כונן את התפיסה כי קרבה לדמות התקשרות - דמות מטפלת ונוכחת - היא צורך קיומי עבור ילד, וכי החוויות של

אדם עם דמויות ההתקשרות בתחילת חייו מעצבות ומארגנות את אופן ההתקשרות שלו לאחרים בבגרותו. תיאורית ההתקשרות המקיפה הדגישה בהמשך גם את הצורך של אנשים בוגרים להיות קרובים הן לדמויות משמעותיות בחייהם והן לייצוגים המופנמים של אותן דמויות. על פי בולבי, כמה מן הרגשות האנושיים העזים ביותר מתעוררים במסגרת יחסי התקשרות, בפרט בשלבי היצירה של יחסים כאלה ובעת שבירה וקטיעה של היחסים. בילדות, איום על הקרבה הפיזית לאותה דמות יעורר חרדה והתנהגויות מחאה.

בעת אובדן אדם קרוב, ישקיע עצמו האדם האבל, ראשית, בניסיונות שווא להתקרב ולשמר את הקשר עם המנוח. בתחילה ניסחו בולבי ופרקס את שלבי התגובה לאובדן כהלם, מחאה וגעגועים, ערעור וייאוש ולבסוף התנתקות מן המנוח. מאוחר יותר, תארו את התפתחות התגובה כך - (א) הלם ואי קבלה: שלב האורך בין מספר שעות לשבוע, וכולל לרוב התפרצויות של מצוקה וכעס. (ב) כמיהה וחיפוש אחר דמות המנוח: ניסיונות התקרבות למנוח העשויים להימשך חודשים ואף שנים.

(ג) התפוררות הארגון הנפשי הקיים: כאשר האדם מכיר בחוסר יכולתו להתקרב ולהשיב את המנוח.

(ד) ארגון מחדש: מערכת היחסים עם המנוח משנה בהדרגה את צורתה, אך ממשיכה למלא מקום משמעותי בעולמו הפנימי של האדם האבל.

ניסיון נוסף לתאר את תהליך האבל בשלבים, נעשה באמצעות התיאוריה של קובלר-רוס. קובלר-רוס שעבדה עם חולים הנוטים למות, בנתה במקור מודל שתיאר את שלבי ההתמודדות הנפשית של חולים אלה עם מותם הקרוב. המודל הוסב מאוחר יותר לתיאור שלבי התגובה לאובדן אדם קרוב, והפך למודל השלבים המרכזי בספרות התיאורטית על אבל. על פי המודל עוברים האבלים חמישה שלבים: יתכחשות ובידוד; יכעס; יתמקחות; ידיכאון ולבסוף יישלמה. גישה זו הבנתה את תפיסת תהליך האבל כמסלול ליניארי, תחום בזמן, שסופו קבלה והשלמה עם האובדן.

רובין בנה מודל הנחשב מרכזי ביותר בחקר האבל כיום - "המודל הדו-מסלולי לאבל". המודל משלב בין שתי גישות נפרדות -

□ גישה אחת, בעלת אוריינטציה פסיכו-דינאמית, הצביעה על הפרידה מן המנוח כמרכז התגובה לאובדן. קושי לחזור לתפקוד נורמלי נתפס כתוצאה של קושי בעיבוד האבל והתרת הקשרים עם המנוח.

□ גישה שנייה התייחסה לאובדן אדם קרוב כאל משבר. ההתמודדות עם אובדן נבחנה בכלים דומים להתמודדות לאחר אירועי לחץ וטראומה, והשפעת האובדן הוערכה על פי מידת התפקוד בלבד.

המודל של רובין מורכב משני מסלולים מקבילים, מסלול אחד מתמקד בתפקוד בתחומים המושפעים מן האובדן, ומסלול שני עוסק בקיום ושינוי הקשר עם דמות המנוח. לפי רובין, בעקבות אובדן מתערערים דפוסי ההומיאוסטזיס (שיווי משקל פנימי) של האדם האבל מבחינה פיזיולוגית, נפשית, התנהגותית וחברתית. כתגובה ראשונית לאובדן - על האדם השכול להכיר בעובדת המוות ולהתחיל בצמצום מעורבותו עם המנוח, מה שמאופיין בשינויים קיצוניים בהתנהגות ובתפקוד. מאוחר יותר ישנה הפוגה מסוימת בהיחלשות הקשר ובקיצוניות השינויים. דיכאון וכאב מלווים את ההכרה ההדרגתית כי האובדן הוא סופי. בתקופה זו האיזון התפקודי עשוי לשוב גם אם טרם התרחשה פרידה מן המנוח. לאחר זמן רב, לעיתים שנים, עתיד האדם השכול להגיע לארגון מחדש ולאיזון במימדי הקשר למנוח ובתפקוד (אך לאו דווקא לאותה רמת תפקוד שאפיינה את האדם לפני האובדן). השקעה ביחסים חדשים, על פי רובין, אינה מדד יחיד להסתגלות. יש להתייחס לארגון מחדש של היחסים עם הייצוג הפנימי של דמות המנוח. מחקריו של רובין הראו כי גם לאחר שנים נשמרת מעורבות גבוהה בקשר עם דמות המנוח, בפרט בקרב הורים שכולים. היחסים עם דמות המנוח דומים ליחסים עם ייצוגים מנטליים של אנשים חיים, בעולם הפנימי. קשר נוח ופתוח עם הייצוג הפנימי של המנוח מאפשר איזון והתרה מסוימת ביחסים.

חווית האבל בהקשר התפתחותי

כאשר בוחנים את חווייתו ותגובותיו של אדם בעקבות אובדן חשוב להתייחס לשלב ההתפתחותי בו הוא נמצא. הדבר משמעותי בפרט כאשר נדרש סיוע מקצועי, שכן אופן ההתמודדות והצרכים הייחודיים לכל גיל, משפיעים על אופי ההתערבות. חווית האבל של מבוגרים וילדים בגילאים שונים נבדלת בהיבטים רבים. הבנת המוות כמושג מתגבשת במהלך ההתפתחות. תפיסה בוגרת של המוות נעוצה בהבנה שהמוות הוא אוניברסלי, סופי ובלתי הפיך, ובהבנת סיבתיות המוות. מובן שהאינטראקציה עם הסביבה משפיעה על התהליך ההתפתחותי - תפיסותיהם של ילדים שחוו אובדן שונות, פעמים רבות, מאלה של בני גילם. בנוסף, כיוון שאובדן של בן משפחה קרוב משמעו גם אובדן מערכת היחסים ופגיעה בתחושת העצמי, קשורה חווית האבל בהבנתו של האדם האבל את סוג היחסים. תפיסות מסוג זה משתנות אף הן לאורך ההתפתחות.

חשוב לציין כי ההתפתחות בהבנת מושג המוות ובאופן ההתמודדות, אינה ליניארית לחלוטין. גם אצל מבוגרים אבילים יש, לעיתים, עקבות של חשיבה מוקדמת על המוות.

גיל הינקות

תחושת העצמי של פעוטות בגילאים אלה תלויה מאד בנוכחות ובתמיכה המתמדת של אחר. אובדן דמות התקשרות היא חוויה של היעדרות. נסיבות המוות, בדרך כלל, פחות משפיעות

בגיל זה, אלא עצם ההיפרדות. פעוטות אמנם לא מבינים את המוות אך חווים את החסר ומפגינים מצוקה גם בדרכים לא מילוליות. תגובות מצוקה עשויות להיות הפרעות שינה ועיכול, שינוי בסדרי אכילה, חוסר מנוחה וקושי להתנחם.

גיל הגן

בסביבות גיל ארבע מבינים ילדים את המילה "מוות", אולם זוהי הבנה מצומצמת ומשמעות המושג אינה ברורה עדיין. ילדים צעירים נוטים לחשוב כי המוות לא יפגע בהם או בקרוביהם. אצל ילדים אבילים רבים ישנה נטייה לחשיבה מאגית, הם סבורים כי מחשבותיהם או התנהגותם גרמו למוות או שבכוחן להחזיר את המנוח לחיים. ילדים צעירים (4 - 6) טרם מבינים את נצחיות המוות (אי-הפיכות, irreversibility) וכן את חוסר התפקוד של הגוף המת, הם מוטרדים בשאלות כגון כיצד המנוח יאכל וישתה. תפיסתם לגבי מושג מופשט כ"גן עדן" היא כפשוטו - מקום פיזי. לעיתים קרובות הם ממחזים את המוות תוך כדי משחק. מצוקה עשויה להתבטא בשלב זה בתגובות רגרסיביות כגון מציצת אצבע, דיבור תינוקי והרטבה. הבעת רצון מצד הילד למות או לעלות לגן עדן אינה דווקא ביטוי לרגשות אובדניים, על פי רוב מדובר ברצון להתאחד שוב עם הנפטר.

גיל בית הספר

ילדים בשלב זה מתחילים להבין את הקביעות של המוות, אולם עשויים עדיין לעסוק במשחקים המדמים כי המנוח חי. בגילאים הצעירים מתקשים ילדים להבין כיצד המנוח נמצא הן בקבר והן בגן עדן, וכן נוטים לתפוס את המוות כפיזי - להאנישו, למשל, כרוח רפאים. כמו כן גוברת ההתעניינות בהיבטים כנסיבות המוות, הקבורה וכדומה. מותם שלהם, נראה לילדים בגיל בית הספר רחוק מאד, אולם רבים מהם דואגים לביטחונם של בני משפחה אחרים. בשלב זה התקבלות חברתית הופכת להיות משמעותית ביותר, ילדים שפולים מוטרדים, פעמים רבות, מהיותם חריגים. הם מסוגלים לדבר על תחושותיהם, אך במקביל מפתחים בשנים אלה עולם פרטי ושומרים יותר דברים לעצמם. בגילאי 10 - 12 ילדים מבינים כבר את האוניברסליות של

המוות ואת מושג הנשמה, וריאליסטיים יותר לגבי נסיבות המוות. עם זאת, עדיין נראים לעיתים שרידים של חשיבה מאגית. מצוקה בגילאי בית הספר מתבטאת בדרך כלל בבעיות התנהגות ואגרסיביות.

גיל ההתבגרות

בני נוער מסוגלים לחשיבה מופשטת ומגבשים הבנה בוגרת של מושג המוות. המוות מרתק אותם אך הם חשים חסינים ומרבים לקחת סיכונים. ככלל, מתעניינים בני נוער בשאלות פילוסופיות

לגבי חיים אחרי המוות, ולאחר אובדן הם טרודים בשאלות קיומיות ("למה אני?"). בשלב זה ניתן כבר לבחון את ההיסטוריה האישית ולהשקיף במחשבה על העבר והעתיד, כך שבני נוער מסוגלים להבין את משמעות מערכות היחסים הקרובות שלהם ולתפוס את השפעת האובדן על המשך דרכם. הבנות אלה עשויות לטעת מתבגרים תחושות עצב עמוק. מצוקה בגיל ההתבגרות עלולה להתבטא בבעיות אכילה ושינה ובקשיי ריכוז. היכולות הקוגניטיביות החדשות של מתבגרים עשויות גם לסייע להם בהתמודדות עם תהליך האבל, שכן הן מאפשרות להם לאצור זיכרונות קוהרנטיים יותר של הקשר עם המנוח.

מאפייני התמודדות עם מוות אליים ופתאומי של אדם קרוב

ההתמודדות האישית עם אובדן אדם קרוב, מושפעת הן מאופי היחסים בין האבל למנוח ואישיותו של האבל, והן ממאפיינים אובייקטיבים הנוגעים לאובדן - בראש ובראשונה נסיבות המוות. שכול בנסיבות פתאומיות ואלימות, כדוגמת רצח, התאבדות או תאונת דרכים, מזוהה בספרות כגורם סיכון לקשיים חריפים בתהליך האבל. כ-80% ממקרי המוות של ילדים וצעירים בארה"ב מתרחשים בנסיבות של מוות אליים, כאשר תאונות דרכים הן הנסיבות השכיחות ביותר. אובדן פתאומי, ללא "אזהרה מראש", נחוה לא אחת בקרב בני משפחה כאירוע טראומתי המלווה בתחושה של הלם עמוק וקריסה באחת של העולם המוכר והבטוח. חוויה זו עשויה לשאת אפקט ארוך טווח. נסיבות האירוע עצמו, במקרה של מוות אליים, הן טראומתיות לכשעצמן ועשויות להוות מקור למצוקה פוסט-טראומתית מעבר למצוקת האבל. ליהמן, וורטמן ו-וויליאמס חקרו הסתגלות לאובדן פתאומי של ילד או בן זוג בתאונת דרכים, כ-4 - 7 שנים לאחר האובדן. ההורים והאלמנות הושאו לאנשים שאינם שכולים. מדדי הדיכאון בקרב השכולים היו גבוהים ביותר, ונמצא כי הם חוו את חייהם כשליליים יותר, סבלו מפגיעה בתפקוד החברתי וביציבות חיי הנישואים בעקבות האובדן, ושיעור התמותה בקרבם היה גבוה יותר.

תפיסות תרבותיות שונות נקשרות לנסיבות מוות, אך נראה כי ישנה הבחנה תרבותית אוניברסלית בין "מוות טוב" ל"מוות רע". "מוות טוב" מייצג אידיאל חברתי של ניצחון סימבולי על המוות ומאפשר מתן משמעות והמשכיות. "מוות רע" הוא ההיפך המוחלט: מוות פתאומי, ברוטאלי, כואב ונטול משמעות. תאונות דרכים, התאבדויות ומקרי רצח תואמים להגדרה האחרונה. "מוות רע" מותיר את האבלים חסרי אונים מול היעדר משמעות או רוע בלתי מוסבר. המרכיבים הללו יוצרים בעיני רוחם של האבלים תמונה של אימה. כיוון שהאירוע לא נותר בעבר אלא רודף את האבלים, ההסתגלות לאובדן היא קשה במיוחד. גם מוות בנסיבות צבאיות נחשב למוות אליים, אך הוא נתפס אחרת מבחינה חברתית ומאפשר חוויה קוהרנטית יותר.

במקרים של מוות אלים, האובדן חשוף לעיני הציבור - ההודעה הציבורית והחקירה הפלילית מכבידות במקרים רבים על ההתמודדות האינטימית של המשפחה השכולה. סיפור האובדן מורכב הן מן הנרטיב החיצוני (ההשתלשלות האובייקטיבית) והן מן הנרטיב הפנימי (התפיסות והתחושות האישיות של האדם האבל).

עבור בני משפחה שכולים בנסיבות אלימות, סיפור האובדן הוא, לעיתים קרובות, לא קוהרנטי, מורכב מרסיסי מידע משטרתי ותקשורתי, מידע אישי ופנטזיות לגבי רגעיו האחרונים של האדם הקרוב. בעיקר הדבר נכון עבור ילדים - אלה שלא נכחו באירוע המוות עשויים לסבול מן התיאור שהם בונים בדמיונם, שהוא לעיתים התמונה האפשרית הגרועה ביותר.

קושי מרכזי עבור בני משפחה, שחוו שכול בנסיבות אלימות, הוא חיפוש המשמעות באובדן. תהליך האבל וההסתגלות לאובדן הוא במידה רבה תהליך של הבניית משמעות חדשה לעולם פנימי שעורער מיסודו. רבים מבני האדם, ששכלו קרוב להם, מפגינים צורך ניכר למצוא משמעות למות יקירם ולשינוי שחל בהם. חיפוש המשמעות עשוי להיות קשה במיוחד בנסיבות של מוות אלים, כאשר המוות נבע מפגיעה מכוונת או רשלנות והיה כרוך בפגיעה גופנית ברוטלית.

מחקר אורך שבחן סימפטומים של מצוקה אצל בני נוער שאיבדו הורים בעקבות התאבדות או תאונה, מצא אף הוא ביטויי דיכאון, חרדה וקשיים בתפקוד כשנתיים לאחר האובדן. מוות בעקבות תאונת דרכים הוא, כאמור, המוות האלים השכיח ביותר. יש בו, לעיתים, אפקט טראומתי נוסף מלבד האובדן, שכן בחלק מהמקרים בני משפחה נכחו או צפו בתאונה. בני משפחה שכולים בנסיבות אלה נמצאים בסיכון למצוקה נפשית עמוקה, ומתמודדים לעיתים קרובות עם רגשות כעס ותסכול כלפי הממסד בכל הנוגע להכרה וענישה של הנהג הפוגע. בחלק מתאונות הדרכים מוצאים את מותם כמה בני משפחה אחת. אירועים כאלה גוזרים התמודדות קשה במיוחד עבור בני המשפחה ששרדו.

שכול בנסיבות של רצח

בעשורים האחרונים התעמק המחקר בחוויית האובדן של קרובי נרצחים, על אף שרצח הוא אירוע בעל שכיחות נמוכה יותר מנסיבות אחרות של מוות אלים כתאונות דרכים או התאבדות. טבעו האכזרי והאלים במיוחד של מעשה רצח מזעזע את המעגל הקרוב לנרצח, ולעיתים קרובות גם את הקהילה בקרבה התרחש הרצח.

חלק ניכר מהמצוקה העזה שחווים קרוביהם של נרצחים, קשור לכעס על הרוצח. תחושות זעם ורגשי נקם נותרים דומיננטיים גם לאחר מיצוי הדין עם הרוצח. אמצעי התמודדות עם הזעם

העמוק הוא, לעיתים קרובות, שקיעה בפנטזיות של נקמה ברוצח. נדיר מאד, כמובן, שפנטזיות כאלה ממומשות.

הצורך למצוא סיבה לאובדן מוביל חלק מן האבלים להפנות אצבע מאשימה כלפי דמויות אחרות או מוסדות שהיו יכולים, כביכול, למנוע את הרצח. אנשים שכולים רבים חשים אשמה, בפרט כאשר הרצח התרחש בבית או בקרבתו, וכשמדובר ברצח של ילד. פנטזיות הצלה רווחות אף הן לאחר אובדן בנסיבות של רצח. רבים מקרוביהם של נרצחים סובלים מתחושות מתמשכות של אימה וחרדה. מעשה הרצח מגביר את המודעות לפגיעותם שלהם, ומעלה את החרדה לביטחונם של בני משפחה אחרים. ישנה הזדהות עמוקה עם הקורבן, שבאה לידי ביטוי גם במחשבות וסיוטים חוזרים על הרצח עצמו.

כיוון שרצח הוא אירוע פלילי וציבורי, אינספור גורמים עשויים להגביר את הלחץ שחווה המשפחה. גורמים מרכזיים הם הקשר עם התקשורת (לדוגמה: פלישה לפרטיות המשפחה, פרסום פרטים הקשורים לאירוע לפני יידוע המשפחה), הקשר עם המשטרה (לדוגמה: הרחקה מזירת הרצח, עדכון חלקי בנוגע להתנהלות החקירה), והקשר עם מערכת המשפט (לדוגמה: התארכות התהליך המשפטי).

יש לציין כי התמיכה החברתית עשויה להיות מוגבלת במקרים בהם קורבנות רצח היו מעורבים עצמם בפעילות עבריינית כלשהי, או נתפסים כאחראים באופן כלשהו לגורלם. קרובי נרצחים נאלצים להתמודד לעיתים עם סטיגמה חברתית, בפרט במקרים של רצח במשפחה. נראה כי מעורבות מתמשכת של המשפחה בתהליך הפלילי והמשפטי מגבירה את מצוקת השכולים. במחקר של אמיק-מק'מולן, קילפטרק, ורנון וסמית' נמצא קשר חזק בין מידת הסיפוק של שכולים מהתנהלות מערכת המשפט בתיק הרצח, לרמת המצוקה הנפשית.

כבר במחקרים מוקדמים שעסקו בשכול בעקבות רצח נטען כי תיאוריות אבל אינן מספיקות בכדי להסביר את הקשיים שחווים קרוביהם של נרצחים, כיוון שמדובר בשילוב של אבל וסימפטומים פוסט-טראומטיים. סימפטומים אלה כוללים מחשבות חוזרות וחודרניות וסיוטים אודות הרצח, ובמקביל - הימנעות מזיכרונות, עצמים או מקומות שמזכירים את הרצח. במחקרה של מרפי, בו השתתפו הורים שאיבדו ילד בנסיבות שונות של מוות אלים, נמצא כי הפרעה פוסט-טראומטית רווחה פי שניים בקרב הורים לנרצחים, מאשר בקרב הורים שילדם התאבד או נהרג בתאונת דרכים. כארבעה חודשים לאחר הרצח, ענו 60% מהאימהות ו-40% מהאבות במחקר על הקריטריון המלא של הפרעה.

אבל וטראומה

בשנים האחרונות גובר העניין המחקרי באופי הקשר בין אבל וטראומה. קיימות דעות שונות בנוגע לדמיון או לשוני בין התגובה לאובדן אדם קרוב והתגובה לאירוע טראומתי (כגון תאונה, מלחמה, מעשה אלימות וכדומה), וכן באשר להשוואה בין הסיבוכים הקליניים של חוויות אלה. אירוע טראומתי מתאפיין בחוסר אונים, ניתוק חריף מהחיים הקודמים, סבל עבור הנפגעים ופעמים רבות גם עבור סביבתם הקרובה. עיבוד של אירוע כזה הוא תהליך המתאפיין בחוויה מחדש של האירוע או חלקיו, ובה בעת בהימנעות מהזיכרונות ומשמעותם.

חוקרים בחנו את מודל האבל המוקדם של בולבי ופרקס מול מודל עיבוד הטראומה של הורוביץ. מודל האבל הבחין בין ארבעת השלבים (א) הלים; (ב) מחאה וגעגועים; (ג) ערעור וייאוש; (ד) התנתקות וארגון מחדש.

מודל הטראומה מכיל חמישה שלבים: (א) הלים; (ב) הכחשה - ניסיון להתנהג כמו לא אירע דבר, הימנעות מעיסוק באירוע; (ג) חדירה / הטרדה - חוויה מחדש, לא רצונית, של קטעים מן האירוע ואי-שקט מתמשך; (ד) עיבוד - התמודדות מול הקשיים שהעלתה החוויה הטראומתית; (ה) השלמה - חזרה לפרופורציות ותפקוד.

ברום וקלבר, מן המצדדים בדמיון בין התחומים, הציעו מודל לעיבוד טראומה, בעל שלושה מרכיבים, אשר מכיל גם את מודל האבל:

- שלב הראשון - חוסר אמונה, הלים ובלבול;
- שלב השני - תגובות הכחשה / הימנעות וחוויות חודרניות, לסירוגין;
- שלב השלישי - אינטגרציה מחודשת.

המודלים שהוצגו עד עתה מפרטים את תהליך התגובה "הנורמלי" לאובדן או אירוע טראומתי. אך מה בנוגע לסיבוכים הקליניים המתפתחים בקרב חלק מן האנשים שחוו אירועים שכאלה? התגובה לטראומה, בשונה מהתגובה לאובדן, קיבלה כבר התייחסות פסיכיאטרית במדריכי אבחון בראשם ה-DSM. הפרעה בתהליך הנורמלי של עיבוד הטראומה - התסמונת הפוסט-טראומתית (PTSD), היא כיום הפרעה קלינית בעלת קריטריון אבחון מוסכם. על פי המהדורה

הרביעית של ה-DSM (DSM-IV), הפרעה פוסט-טראומתית עשויה להתפתח בעקבות אירוע הכרוך בסכנת מוות או פגיעה באדם או באחרים, שעורר (בנפגע) פחד אינטנסיבי, חוסר אונים או אימה. ההפרעה מתבטאת בסימפטומים מתמשכים של חוויה מחדש של האירוע, הימנעות מגירויים, מחשבות או רגשות המתקשרים לאירוע ועוררות יתר. זאת כאשר הסימפטומים מתמשכים מעל חודש ופוגעים משמעותית בתפקוד. ישנם קווים חופפים בין הפרעה זו (PTSD) להפרעה הפתולוגית באבל ("אבל מורכב"). בשנים האחרונות נעשה מאמץ רב מצד חוקרים להדגיש את ייחודיותה של הפרעת האבל המורכב, והיותה נבדלת מן ההפרעה הפוסט-

טראומתית - למרות נקודות הדמיון ביניהן. מבחינה תיאורטית מתפתח תחום הטראומה בנפרד מתחום האבל. גם בפרקטיקה הקלינית פועלים מטפלים נפרדים לכל תחום. החוקרים חלוקים בשאלת הדמיון בין שני התחומים. ברום ושותפיו טענו כי ניתן להתייחס לאובדן אדם אהוב כתת-סוג של אירועים טראומתיים. זאת כיוון שאובדן הוא אמנם אירוע בעל תוכן ייחודי, אך תהליך העיבוד של האירוע הקשה וההתמודדות עמו דומים במידה רבה לתהליך אותו עוברים, לדוגמה - קורבנות תאונה או אירוע אלים. אולם גם הם הכירו בכך שתהליך האבל כרוך בויתור על התקשרויות קודמות ופיתוח קשרים ודפוסים חדשים, בשונה ממאורעות טראומתיים אחרים שמתאפיינים פחות בשינויים מסוג זה. חלק מן החוקרים הדגישו דווקא את ההבדלים בין אובדן ואירועים טראומתיים אחרים. ראשית, אובדן הוא אירוע חיים טבעי, שכל בני האדם חווים במהלך חייהם, ואילו אירוע טראומתי הוא מעצם הגדרתו אירוע חריג. טענה נוספת היא כי מודל עיבוד הטראומה של הורוביץ מתייחס לחוויות חודרניות ולהימנעות כאל סימפטומים, בעוד שבתחום האבל מתייחסים אליהם כתהליכי התמודדות.

רפאל הבחינה בין מרכיבים מרכזיים המייחדים את תהליך האבל מתהליך עיבוד הטראומה, אך עמדה גם על שילובם האפשרי - בעיקר במקרים בהם אובדן כרוך בנסיבות טראומתיות (לדוגמה: אדם שחזה בהתאבדות של בן משפחה, או אדם שנפגע בתאונה בה נהרג בן משפחתו). שכול בנסיבות כאלה כונה "שכול טראומתי".

סיבוכים בתהליך האבל - "אבל מורכב"

שכול ואבל הם תופעות שכיחות ונורמליות בחיים האנושיים. מטבעם, הם כרוכים בכאב ובקושי, ובהתמודדות של האדם האבל עם שינויים עמוקים בעולמו הפנימי וקשריו. מגוון התגובות האנושיות לאובדן מעלה את השאלה מהו הגבול בין תגובות נורמליות ואבנורמליות, אולם הספרות טרם הגיעה להסכמה מוחלטת לגבי הגדרה אחת לתהליך אבל נורמלי. עם זאת, כ-80% - 90% מן האבלים חווים חוויה דומה של תקופת אבל חריף ולאחריה הסתגלות, ברמה זו או אחרת.

עם חלוף הזמן, תהליך האבל אמנם לא מסתיים לחלוטין, אך הופך פחות אינטנסיבי. מרבית האנשים מצליחים להסתגל לחיים ללא המנוח, לחדש עניין בסביבתם ולשוב לפעילות ולתפקוד נורמלי. תהליך זה אינו מנת חלקם של האבלים כולם - מיעוט משמעותי מן האנשים שאיבדו אדם קרוב חווה סיבוכים בתהליך האבל וסיכון להפרעה פתולוגית. עבורם, האבל עשוי להתפתח לחוויה מתמשכת של דיכאון, חרדה, אשמה וכעס, שאינם פוחתים לאורך זמן. הם נמנעים מפעילויות ויחסים שמשמעם חזרה למסלול החיים, שקועים במחשבות בלתי פוסקות על המנוח וסובלים ממחשבות חוזרות וחודרניות על מותו. יש הנמנעים מאזכורים לאבדן מתוך קושי להכיר בסופיות ולהכיל את המידע הכואב, יש החווים תחושות אשם וכעס על כך שהמוות לא נמנע, ועל כך

שהם חיים בעוד המנוח איננו. הרגשות נותרים עזים כבהתחלה, הייצוג המנטאלי של המנוח לא עובר שינוי והחיים לא מעוצבים מחדש.

יש לציין כמובן, כי הצבעה על סיבוכים וחריגות במהלך האבל קשורה גם לתפיסות תרבותיות. אבל של אינדיבידואל בתרבות מסוימת, הסוטה מן המקובל באופן מוגזם או ממושך, ייחשב לבעייתי. במשך שנים זיהו חוקרים הפרעות בריאותיות ונפשיות הקשורות לאבל. בחינת הספרות מלמדת על הקושי למצוא הגדרה לתגובות אבל החורגות מהמסלול הנורמלי. דוגמאות ספורות מן השמות הרבים שהוענקו הן - "אבל חולני", "אבל מתמשך", "אבל בלתי-פתור", ו"אבל פתולוגי". כיום נהוג להשתמש במונח "אבל מורכב" (Complicated Grief).

במחקרו המוקדם, התייחס לינדמן לסיבוכים אלה במינוח "תגובות אבל חולניות" (Morbid Grief Reactions). הוא תיאר מצב חריג של "אבל מעוכב" בו האדם השכול אינו מפגין כל סימני אבל, עצבות או פגיעה בתפקוד, במהלך התקופה שלאחר האובדן. כמו כן, פירט תגובות נוספות, כמו לדוגמה - אובדן דפוסים של אינטראקציה חברתית, או חווית סימפטומים שהיו קשורים למחלתו של המנוח.

לינדמן הניח כי ישנם גורמי סיכון להתפתחות של תגובות אבל חולניות - בעיות אישיות קודמות לאובדן, עוינות ביחסים עם המנוח, או אובדן ילד. חלק מהתגובות שתיאר לא נתמכו במחקרים מאוחרים יותר, אולם אחד האלמנטים החשובים בעבודתו הוא השילוב של מספר פרמטרים בהגדרת התגובה החריגה: משך, אינטנסיביות, סימפטומים ותפקוד חברתי.

כאמור, חוקרים רבים נוספים ניסו להגדיר מהי פתולוגיה בתהליך האבל, תוך הצבעה על החפיפה בסימפטומים עם הפרעות אחרות - בפרט דיכאון, חרדה והפרעה פוסט-טראומתית. אולם רק בשנים האחרונות זוהה "האבל המורכב" כהפרעה קלינית ייחודית, שונה מהפרעות אחרות - בעלת אבחון משלה, ושיטות טיפול מיוחדות עבודה. מספר חוקרים הציעו קריטריון לאבחון אבל מורכב, בשאיפה לשלבו כתסמונת מוכרת באבחון הפסיכיאטרי. לאבל מורכב

מאפיינים קליניים וביולוגיים שונים. הוכח כי טיפול המכוון להפחתת סימפטומים של אבל מורכב יוביל לירידה בסימפטומים של דיכאון, אך ההיפך אינו נכון. סימפטומים של אבל מורכב דומים במידה רבים לסימפטומים שחווים כלל האבלים במהלך תקופת האבל החריף - בתקופה הראשונה לאחר האובדן. כאשר הסימפטומים החריפים מתמשכים מעבר לשישה חודשים אחרי האובדן, נראה כי מדובר בתגובה מורכבת הדורשת התייחסות מיוחדת. ג'ייקובס ופריגרסון כינו את האבל המורכב גם בשם "אבל טראומתי" בהציען כי מאפיין אותו שילוב סימפטומים של מצוקת פרידה ומצוקה טראומתית. הסימפטומים של אבל מורכב אינם שוככים בחלוף הזמן, ללא טיפול. הסובלים מהפרעה זו נמצאים בסיכון גבוה להחמרה בריאותית ונפשית, ירידה בתפקוד, אובדנות והזנחה עצמית מסוכנת.

יש לציין, כי במהלך השנים לא התקבלה כל תמיכה מחקרית ביחס להנחת העבר, כי היעדר סימני אבל או פגיעה בתפקוד של שכולים (מה שכונה Delayed / Absent Grief) מעידים על הפרעה פתולוגית בתהליך האבל.

שלוש קבוצות חוקרים, בראשן הורוביץ, פריגרסון ושיר, ניסחו כאמור, קריטריון מיוחד לאבחון ההפרעה. הורוביץ ועמיתיו גרסו כי אבל מורכב ניתן לאבחן לפחות ארבעה-עשר (14) חודשים לאחר האובדן. על פי קריטריון זה, ההפרעה כוללת מספר סימפטומים הפוגעים בתפקוד, וכוללים חוויות חודרניות (לדוגמה: פנטזיות וזיכרונות לא מרוסנים הקשורים למערכת היחסים האבודה) לצד הימנעות וכישלון להסתגל לאובדן (לדוגמה: התרחקות מאנשים, מקומות ופעילויות המזכירים את המנוח).

שתי קבוצות החוקרים האחרות טענו דווקא כי אבחון יכול להתבצע כבר שישה חודשים לאחר האובדן, וכן כי האבחון מותנה בכך שהסימפטומים פוגעים מהותית בתפקוד ואינם משויכים להפרעות אחרות. פריגרסון ועמיתיה מנו סימפטומים של מצוקת פרידה לצד סימפטומים קוגניטיביים, רגשיים והתנהגותיים. שלוש הגרסאות קרובות זו לזו במהותן, בתארן סימפטומים חריגים מבחינת אינטנסיביות ומשך, המשבשים את ההסתגלות והתפקוד. נעשה מאמץ מצד החוקרים להביא להכללתו של קריטריון אחד מן השלושה, או שילובם, במהדורה החמישית הקרובה של DSM. ההפרעה עדיין אינה מוגדרת רשמית אולם בפרקטיקה הקלינית כבר רווח השימוש בכלים לאבחון אבל מורכב כגון שאלון ICG (Intensive Complicated Grief) ומענה טיפולי ספציפי לסובלים מן ההפרעה.

תשומת לב מחקרית רבה הוקדשה להערכת גורמי הסיכון להתפתחות אבל מורכב, לאור הימצאותן של אוכלוסיות אבלים המועדות יותר לסיבוכים בתהליך האבל (יש להבהיר כמובן כי גם בקרב אוכלוסיות אלה יחוו מרבית האבלים אבל נורמלי).

נסיבות מוות הנקשרות לסיכון להתפתחות הפרעה אצל אבלים הן מוות פתאומי ובלתי-צפוי ומוות בנסיבות אלימות, בפרט התאבדות.

היעדר תמיכה חברתית (לתפיסתו של האדם האבל) לאחר האובדן, נחשב לגורם סיכון מרכזי להתפתחות קשיים. גורם סיכון נוסף הוא משברי חיים ולחצים שקדמו לאובדן, וחוויה של אובדנים קודמים, וכן מצב אישיותי ובריאותי מעורער לפני האובדן.

מסע בני משפחה של קורבנות רצח: מחקר איכותני של חוויותיהם לאחר הרצח

Armour, M.P. (2002). Journey of family members of homicide victims: A qualitative study of their posthomicide experience. *American journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 372-382.

רקע

מחקר זה בא להרחיב את ההבנה לגבי צרכי בני משפחות של נרצחים, בהיותם אוכלוסיה פגיעה אך גם שקופה. במחקר נבחנות החוויות הסובייקטיביות של בני המשפחות שיקירם נרצח. תובנות מחוויותיהם מאפשרות לגבש תיאוריה רלוונטית לאוכלוסיות בטרומה, לעצב מדיניות ולסייע להתמחות מקצועית.

קיימת נטייה בספרות המחקרית על רצח להזניח את נושא בני משפחה של קורבנות רצח ולא להכיר בהם כקורבנות של פשע. בדרך כלל, מתייחסים לחוויות בני המשפחה של קורבנות רצח כמו לחוויות של ניצולים ממוות טראומתי מסוגים אחרים, כגון: התאבדות, מוות של ילד ותאונת דרכים. אולם מוות הנגרם מרצח שונה -

- בני המשפחה נותרים להתמודד עם מותו של יקירם, אשר נגרם מפעולה אלימה, בלתי צפויה וכמובן, בלתי רצויה, של אדם אחר.
- רצח הוא אירוע ציבורי ובשם זכות הציבור לדעת "מפשיטים" את בני המשפחה מזכויותיהם לפרטיות ומהאופן בו מוצגים בציבור.
- רצח מוגדר כפשע נגד המדינה, בני משפחה הופכים להיות "משקיפים" וצרכיהם משניים לאלו של המדינה. השכול לא נתפס כעניין פרטי ואישי אלא נשלט על ידי המדינה והסביבה החברתית.

המחקר הנוכחי מתבסס על דבריהם של בני המשפחות ובודק, באמצעות ראיונות, את החוויות לאחר הרצח מנקודת מבטה של המשפחה ואת הנרטיב המשפחתי שנוצר בעקבותיו. רצח מפר את אחדות יחידת המשפחה על ידי קריעה של אחד מחברי המשפחה מתוכה. חברי המשפחה חולקים רגשות של אובדן אדם אהוב, מתמודדים עם הסטיגמה שקשורה לרצח ועם הסבל הנוסף שנגרם מהתערבות הממסד (משטרה, פרקליטות, בית המשפט).

ששה מוטיבים מרכזיים (תמות - themes) זוהו בחוויות בני המשפחה. יש ביניהם יחסי גומלין וכל אחד מהם יכול להיות נוכח בחוויות בן משפחה של קורבן רצח.

מוטיבים מרכזיים בחוויות בני משפחה של קורבנות רצח

1. זה הוא חלום בלהות שממנו אתה לא מצליח להתעורר

כאשר נודע לבני משפחה על רצח יקירם, הם צוללים לתוך עולם שממנו אין שום אפשרות לברוח. החדשות משאירות חותם שלא ניתן למחיקה.

אם שנזכרת בבהירות באופן תגובתה לאחר ששוטרים העירו אותה ב-3:30 לפנות בוקר והודיעו לה על רצח בנה: "הסתובבתי בבית שוב ושוב, צועקת וצועקת עד אור היום, עד שבאו אנשים..." הידיעה הנוראה הביאה את בני המשפחה לתגובת רגרסיה. הם הכירו בזה שצעקותיהם, יללותיהם, דפיקותיהם וצעידותיהם ללא מעש הן התנהגויות, שבדרך כלל, שמורות לצורות נמוכות של החיים. בת משפחה תיארה דחף זר לזרוק כוס קפה: "משום מקום אני... יושבת שם... ופתאום אני ארגיש שאני רוצה להרים את כוס הקפה ולזרוק אותו על הקיר".

החדשות שהתפרסמו על מקרה הרצח היו אחד מתוך שורה של מהלומות שנחתו על בני המשפחה ללא כל אזהרה מוקדמת, ספלו את יכולתם לשוב לקרקע בטוחה והשאירו אותם עם תחושת תבוסה. הורה אחד שהבין שבתו גם נאנסה (לפני הרצח) - אמר: "אני כועס, טבעתי עוד רמה... אתה נופל ולא מסוגל לתפוס את עצמך, אני טובע..."

בני משפחה אינם מסוגלים להבין מדוע מישהו יקפד בכוונה תחילה את חייו של יקירם. שאלת ה"למה" מעוררת אשמה ומשאירה בני המשפחה אבודים בתוך אוקיינוס של אין סוף אפשרויות. קביעות שאלת ה"למה" הפכה להיות אמירה נוקבת על כך שאין שום שליטה, אין שום החלטה או הקלה.

בני משפחה מחכים שהכאב יחלוף, אך לעולם זה לא קורה. לדוגמה, במשך 18 שנה אב אחד לא היה מסוגל להגיד את שמו של הבן הנרצח. אף אחרת תיארה את ההבנה שרצח בתה הוא סיט קבוע: "זה דבר-מה שאי אפשר להתעורר ממנו. זה קבוע, זה אמיתי".

2. אני מרגיש נבגד על ידי מי שחשבתי שאיכפת להם

בני המשפחה הרגישו ללא הרף תחושות של "בגידה" מאנשים שלא עמדו בציפיותיהם. הם גם הרגישו פגיעה וחוסר הערכה כתוצאה מפעולות של אחרים, שלא היו נאמנים להם. תחושות הבגידה הודגמו על ידי תחושה של נטישה מחברים ו/או בני משפחה מורחבת. אם שחשה נטושה על ידי משפחתה, אמרה: "אף אחד לא אמר משהו, לא שאלו אותי 'איך את מסתדרת?'... הם רואים אותי כחזקה, וכך אשרוד. במשך חמש שנים הם לא התקשרו ושאלו אותי מה שלומי." בני משפחה הפכו להיות מנוודים ומנוכרים מקבוצות החברתיות. הם כבר לא "התאימו" וכבר לא הרגישו בטוחים. בני המשפחה עשו רציונליזציה לנטישת משפחיהם וחבריהם: "כולם נעלמו מכיוון שלא יכלו להתמודד..." "אולי הם חוששים לעלות את שמו בגלל הדמעות"... בזמן שהסברים אלו נתנו הגיון לנטישה, הם גם הזכירו לבני המשפחה שהם לבד ושלא יפנו לחברים ולמשפחה לסיוע. תחושת הבגידה הודגמה על ידי תרגול מוטעה של אחרים. אישה שדודה רצח את אחותה, אמרה: "הרצח הזה שבר את אמוני באנשים". התעלמות מהאמת הגיעה גם מאנשים שהיו אמורים לפעול ביושר ובמקצועיות. אב אחד מתאר את היחס הדוחה שקיבל מהמשטרה כשדיווח שבתו נעלמה.

תחושת הבגידה הודגמה על ידי תגובות של חוסר רגישות שקיבלו בני המשפחה מאחרים. במקום לקבל טיפול והתחשבות, הם קיבלו טיפול חפוז ושטחי.

הפריעו לבני המשפחה גם תנחומים בלתי הולמים וחסרי התחשבות: "מי שאומר - 'אלוהים אף פעם לא נותן לנו דבר-מה שאיתו אי אפשר להתמודד' - לא עבר את הגיהנום. לא הייתם בזה, כי אחרת לא הייתם אומרים אמירה כזאת".

בני משפחה חשו נבגדים משום שאמונם בחסד של אחרים נשבר. משפחה וחברים התרחקו. אנשים כבר לא היו אמינים. אלה שהיו אמורים לגלות אכפתיות עשו מאמצים מינימליים בלבד ליצור קשר. חוויות אלו לימדו את בני המשפחה שהאנשים בעולם שפעם הכירו - כבר לא שם בשבילם.

3. מה הזכויות שכבר אין לי יותר?

בני המשפחה גילו במהירות כי זכויות הפרט שלהם נבלעו על ידי סדר יום הציבורי. הם הרגישו בלתי נראים במערכת המשפט הפלילי, כיוון שרצח הינו פשע נגד המדינה ולא פשע נגדם. אולם, הם נחשפו לאור הזרקורים על ידי אנשי התקשורת שטענו שלציבור יש זכות לקבל מידע. הם גם הרגישו מסומנים בקהילה - כדוגמה מאלפת על מה יכול להשתבש בחיים של אדם. שינויים במעמד התרחשו בן לילה. אכן, הזכויות שהשמורות להם כאזרחים פרטיים, נטלו מהם. לדוגמה: בני משפחה השתוקקו למידע על החשוד ברצח, על התקדמות החקירה המשטרית, או על הניתוח לאחר המוות. במקום לתת מענה לשאלותיהם הם הרגישו מוחרמים, מופלים לרעה וזכו ליחס מתנשא.

בני המשפחה למדו, בנוסף, שאין להם זכות לעשיית צדק. נהלי המדינה, פרוטוקול וסדר יום (משפטי) קבֵלו עדיפות. בני משפחה חשו כשחקנים "קטנים" הנאלצים לסבול עיכובים ממושכים בבית המשפט, תעלולי בית משפט ופסקי דין לא צודקים.

בזמן שבני המשפחה לא היו בטוחים באשר לדברים המותרים להם מבחינה חוקית ומשפטית, לנציגי התקשורת לא הייתה שום בעיה במימוש זכות הציבור לדעת - לאסוף, להדפיס ולשדר את כל המידע על הרצח. בני משפחות חשו חשופים ופגועים בעוד אשר יקריהם תוארו באופן (פולשני) ומעוות. בהתאם, המשפחות הרגישו שאיבדו שליטה של האמת שלהם על הקורבן.

בני משפחה אָבְדוּ את זכויותיהם לשלוט על מעמדם בקהילה. חלקם חשו מסומנים: "הרגשתי שיש לי 'ר' גדול על המצח המסמל רצח...". היו ביניהם שהבחינו כי סָוּגוּ כמשפחות עם מזל רע. לעיתים, הם פוטרו מעבודתם - בעדינות או אף באופן בוטה. בני המשפחה חוו את השחיקה במעמד החברתי והרגישו חסרי אונים לעצור את חריצת הדין שהרחיקה אותם מהקהילות שלהם.

4. ניכור ובדידות

משפחות הנרצחים נקרעות מהקרוב האהוב ומהקהילה שלא חולקת איתם את צערם. יחד עם זאת, במספר מקרים, הם חווים השתייכות ויחס המאשרים אנושיות מצד אחרים. תחושת השייכות יכולה לנבוע ממספר מקורות: המשפחה, אנשים החווים כאב, שותפים אוהבים, או זיכרונות מהאדם שאבדו. חברי משפחה חשים יותר מאוחדים כתוצאה מהאירוע הקשה שקרה להם.

חברי משפחות חשים שייכות גם שאחרים מבינים את סבלם, או כשהם מעורבים בסבלם של אחרים. אִם חשה קשר עם השופטת לאחר המשפט: "...השופטת הגיעה אלי, היו לה דמעות בעיניים שזלגו ללחיים..."

משפחות מקבלות תמיכה במסגרת קבוצות תמיכה (לבני משפחות של נרצחים). שם הם פוגשים רק בסדר היום (agenda) הייחודי שלהם ולא של אחרים: "אתה לא צריך אפילו לדבר עם האנשים הללו, אתה יודע שהם יודעים..." . אכן, השאלה הנכונה עוזרת להוציא את הסבל שמצטבר כמְרָקָה בפנים, כפי שמתארת אחותו של נרצח: "הם (בקבוצה) אינם אומרים 'דברי על האלימות והטראומה... אני לא יכול לשמוע... זה נורא...' אלא הם מבקשים - 'ספרי לי על הסיוטים, תחושת הנקמה'..."

בקבוצה, הסבל של המשתתפים פותח אותם לסבלם של אחרים "אנשים פשוט צריכים מישהו שם. רוב הזמן אתה שותק. רק להיות שם..."

בני משפחה חשים תחושת השתייכות משותפים לא-צפויים החולקים עמם את הנטל ומתייחסים אליהם באהבה מְכֻוֹנֶת. זיכרון הכאב קושר בין חברי משפחות לנרצח. אב מתאר את ביקורו בקבר בְּתוֹ: "אתה הולך לקבר והולך (משם)... זו בְּתִי בת ה-13. היא לעולם לא תהיה מבוגרת יותר. אתה יודע שהיא בטוחה. אתה יודע שהיא בסדר. אתה יודע שהיא בגן עדן. אתה לא מבזבז הרבה זמן, כי זה כואב, אך אתה מתנתק משם מחייך".

כאב הזיכרון מזכיר לחברי המשפחה כי הם שייכים גם למשהו גדול יותר מהכאב שלהם... כשחברי המשפחה שייכים, הם חשים נראים. תחושת השייכות מאשרת את האנושיות המשותפת עם אחרים. זה מאשר כי הם שווים..."

5. הפסקתי לחכות שדברים יחזרו לקדמותם...

משפחות נרצחים חיות במתח פסיכולוגי. במקום להגיע למנוחה ולנחלה, הם מוצאים עצמם במצב של שינוי וצמיחה מתמשכים. הם מגלים חלקים על עצמם שלא ידעו קודם לכן. באופן ספציפי - הם יותר ערים לסביבה שלהם. הם חשים רגשות חזקים, מעוררי הלם. הם רואים את לב הדברים, מתמקדים בתשומת לב רבה במה שבאמת חשוב והם מגיבים במיידיות לבעיות. אח אחד סיפר כי הוא ימנע מללכת לסרטנים אם יודע מראש כי הם אלימים. אִם דיברה על יכולתה לראות דברים בדרך אחרת. בעוד שיש שינויים חיוביים, קיימים גם שליליים. בן אחד תיאר את הדיכאון של

אָמו: "ביום שאָמי תחלים היא בטח תמות..." אחות אחרת נזכרה כי אביה החל בשתייה כבדה של אלכוהול, הגיע למוסד סיעודי ומת לבסוף.

בני משפחה היו מודעים כי יש להם בחירה בדבר התגובה לרצח, אך ההחלטה שלהם לא נבעה מרצון חופשי. במקום זאת, הם חשו כי הם נאלצים ללכת בכיוון מסוים. בת אחת: "אני יודעת על שתי הדרכים שקיימות, אבל אני לא מבינה למה הלכתי בדרך אחת. אני לא יכולה לומר שהדבר נובע מכך שאני חזקה יותר ממי שהלך בדרך השנייה..." בני משפחות מודעים לכך שהשינויים שהם עוברים יוצרים הפרדה מאנשים שלא חוו רצח. בת אחת סיפרה כי "אני חשה כי אנחנו יודעים משהו שאחרים בהחלט אינם יודעים..."

בהיותם מודעים שהם שונים ממה שהיו כמו גם שונים מאחרים, בני משפחות של נרצחים אולצו להבין כי הנחת העולם הראשונית שלהם לגבי סדרי עולם ושליטה באירועים, הם ארכאיים. הם מפתחים במהלך חייהם, מערך חדש של הנחות שמספקות להם יותר שליטה על הגדרת הרצח. נוצרות מספר אמונות חדשות:

□ "זה יכול לקרות שוב": בני משפחה מסכימים שלא יכלו לחזות את הרצח. אם הדבר קרה פעם אחת, לא מהנמנע כי יחזור על עצמו;

□ "אני לא שולט בכלום יותר": בני משפחה לומדים כי להיות בשליטה על אירועים ומצבים זה סוג של פנטזיה. הם לא יכולים לעצור את הסבל מסביבם. הם מבינים את מגבלות כוחם לגרום לדברים להתרחש (על פי רצונם);

□ "הם (הקורבנות), לא ישובו לעולם": יש הבנה בסופיות המוות של אהובם;

□ "אין סגירה": בני המשפחה מבינים כי מעולם לא יוכלו לחוש תחושת סיום/השלמה או החלטיות/תקיפות עם התוצאות לאורך הזמן;

□ "סבל הוא טבעי": בני משפחה לומדים כי תחושות עזות לא יחסלו ויהרסו אותם. הם לומדים לכבד את כאבם ולהסתכל עליו כדבר נורמלי, גולמי ונחוץ לבריאותם;

□ "אני מגיע למסקנות בעצמי": קרובי משפחה של נרצחים קובעים לעצמם במה הם מאמינים ומתייחסים אליהם כהצהרת אמת;

□ "אני לא מאמין באתמול": ההתייחסות לגורל היא בהתאם למה שקורה בהווה. בני משפחות משתמשים באמונותיהם כדי להניע את עצמם לפעול - "אנו לא סומכים על המחר... אבל אתה לא חושב על כך עד שאתה מאבד מישהו..."

□ "כל אחד עובר/עושה את זה שונה": קיימת הבנה שכל אדם מתאבל בדרכו: "אתה חייב לכבד אנשים ביחס למה שהם עושים... תן להם להתרפא בדרך שלהם ואל תנסה לכפות דעתך עליהם..."

אמונות אלו מדגישות את הארעיות של אירועים ומאפשרות הבדלים בין פרטים. הן גם מנרמלות סבל ומאפשרות פרשנות מדויקת יותר של משמעות הזמן. בת של נרצח העריכה את חייה על ידי אמירה: "דברים חזרו לנורמליות החדשה שלהם. אני לא יודעת אם החיים טובים או רעים יותר. אני מרגישה שאני יודעת הרבה יותר ומוכנה טוב יותר לשארית חיי..."

6. משמעות חיי היא העיסוק הנמרץ במה שחשוב באמת! הרצח משליך את המשפחות לתוך כאוס וחורבן תהומי. בני המשפחה חשים כי הרצח היה לא נחוץ ולא הגיוני. עולים אצלם רגשות חזקים לגבי מה שקרה להם ויוצרים משמעות לחייהם. הם מביעים בדרכים רבות מה שחשוב להם, לדוגמה: בני משפחה מצביעים על הצביעות שהם ראו מסביבם. אמירתם מבהירה מה נכון וחשוב מבחינתם נוכח העמדת הפנים של האחרים. הם מצהירים בכך על תחושה פנימית של יושרה, שנותנת כוח, הכוונה וקוהרנטיות למסעם. אב אחד הציג ראייה שהציגה את הממשלה כאחראית על רצח בתו: "הרוצח היה יוצא מהבית והמשטרה מעולם לא עצרה אותו... אז הוא הפר את מעצר הבית... הם אפילו לא פרסמו שהוא נעדר (ממעצר הבית)... בגלל שהמשטרה לא בצעה את המוטל עליה, איבדתי את בתי... זה מעולם לא יסתדר לי..."

אם אחת נחשפה למוטיבציה נטולת ההוגנות של העיתונות: "...תמיד אמרתי לאנשי התקשורת (שהיו מסביב)... לעולם לא תשמעו מילה ממני, כי אתם לא עושים זאת לטובתי. אתם עושים זאת כדי למכור עיתונים..."

בני משפחה נלחמים על האמונה במה שצודק ונכון. לעיתים, הם דורשים את מה שמגיע להם. לעיתים, הם נוזפים באחרים על הביצוע המועט שלהם.

אם אחת החליטה לשיר בלוויה של בנה כדרך להגיע לאנשים צעירים ולהשפיע על האלימות בקהילה שלה: "נתתי להם להבין כי לא יכולתי לעשות דבר עבור בני. אך נתתי להם להבין כי להם יש הזדמנות והם צריכים להפסיק את כל ההרג..."

אם אחרת ביקרה בחומרה איש תקשורת על המידע המוטעה שהציג את בנה כפחות ערך: "אני רק אמרתי - אתה אפילו לא מכיר אותי... אתה אפילו לא מכיר את בני, הסיבה היחידה שאתה יכול לעשות זאת זה בגלל שהוא מת. הוא לא יכול אפילו להגן על עצמו... מה שאתה עושה שגוי לחלוטין... אני מקווה כי לעולם לא תאבד מישהו..."

לעיתים, בני משפחה חשים חוזק מתוך תחושת המטרה המוסרית שמלווה מאמצים אלו. הם חשים חזקים כאשר המוות של אהובם לא היה חסר תועלת. הם משתמשים בניסיונם ללמד אחרים. הם משתמשים במוות כבסיס הכוונה לחייהם שלהם. הורים שאיבדו את בתם החליטו

להקדיש את זמנם לארגון "הורים לילדים שנרצחו": "...הבת לא תישָׁפַח, היא לא תהיה רק סטטיסטיקה. תמיד אמרנו זה קודם בשביל הבת ואחר כך עבור ניצולים אחרים של רצח..."

הרדיפה המתמדת אחר מה שחשוב ומשמעותי, באה לידי ביטוי בהצהרת האמת, במלחמה על מה שצודק ובאורח חיים שמכיר בחשיבות של האדם שנרצח. עיסוק זה מבסס משמעות בקרב בני המשפחות, מאפשר להם לחוש שליטה (גם אם) מצומצמת לקחת סיכונים במצב לא מוכר ולבנות משמעות ממנה החיים יכולים להמשיך.

השפעתם של אבל וטראומה על ילדים ומשפחות

Cohen, J.A., Mannarino, A.P., & Deblinger, E. (2006). The impact of trauma and grief on children and families. In *treating trauma and traumatic grief in children and adolescents* (pp. 3-19). New York: Guilford.

עובד על ידי נטלי פורליט ונועה בר במסגרת הקורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

מהם המרכיבים של טראומת ילדות?

ילדים רבים חווים אירועי לחץ כאשר הם נחשפים לסיטואציות כואבות כמו גירושי הורים או מוות של קרוב אהוב ועדיין חוויות אלו לא יחשבו לטראומתיות בהכרח.

ישנם מספר גורמים המייחדים אירועים טראומתיים: היותם אירועים פתאומיים ו/או בלתי צפויים; תחושת ההלם שבעקבותיהם; מוות או איום על החיים או על שלמות הגוף; תחושה סובייקטיבית של חוסר אונים, אימה.

ילדים רבים מתאוששים מהר ולא מפתחים סימפטומים טראומתיים, גם אחרי שחוו אירועים טראומתיים. מספר גורמים, כולל רמה התפתחותית, גמישות מולדת או נלמדת ומקורות תמיכה קובעים אלו מהילדים יפתחו קשיים.

תגובת ילד לאירוע טראומתי מושפעת מגילו ומרמת ההתפתחות שלו. כך לדוגמה, ילדים צעירים תלויים יותר בתגובת הוריהם לטראומה, מאשר ילדים מבוגרים יותר (ללא קשר למידת החשיפה שלהם). אם הוריהם מתמודדים היטב, רוב הילדים הצעירים לא יפתחו סימפטומים טראומתיים רציניים וארוכי טווח.

טראומה שמתרחשת בשלב מוקדם של החיים, יש לה פוטנציאל לשנות את המסלול ההתפתחותי של הילדים יותר מטראומה שמתרחשת בגיל ההתבגרות.

לעיתים, הגילאים הצעירים מוגנים יותר ואילו בנסיבות אחרות, דווקא בגילאים אלו הסיכון יהיה גדול יותר. גם בתוך משפחה אחת יכולים להיות הבדלים בין תגובות הילדים (האחים) לאותו אירוע עצמו. ההתנסות בטראומה תלויה לא רק בחשיפה לאירוע טראומתי, אלא גם בתגובת הילד לאירוע. השוני בתגובות נגרם חלקית בגלל הדרך הייחודית של הילדים להבין אירועים

טראומתיים, לתת משמעות משלהם לאירועים אלו, להיעזר בתמיכה משפחתית ואחרת ולהתמודד עם הלחץ הפסיכולוגי והפיזיולוגי שמקושר לאירועים אלו.

המודל הטיפולי TF-CBT (Trauma-Focused Cognitive-Behavioral Therapy), פותח לטובת ילדים שנחשפו לטראומה, בדגש על ילדים שחוו אבל טראומתי, שהוא אובדן של אדם אהוב בנסיבות טראומטיות. המודל אינו מתאים לילדים שלא פיתחו סימפטומים אלו.

כאשר סימפטומים טראומתיים באים כתגובה לאבל טראומתי, ילדים צריכים להתמודד, לא רק עם הסימפטומים, אלא גם עם העובדה שהסימפטומים הטרומטיים משפיעים ואף פוגעים ביכולתם לעבור תהליך עיבוד אבל טיפוסי. הדבר עלול להביא ילדים אלו למצב בו האבל שלהם אינו מעובד במשך שנים רבות.

הטיפול באבל טראומתי משלב בין מרכיבי טראומה למרכיבי אבל. לאחר שהסימפטומים הטרומטיים שוככים, הילד מסוגל להתחיל תהליך של עיבוד האבל.

לסיכום, ישנן נסיבות בהן ילדים חווים אירועי לחץ קשים ביותר, אך ביכולתם להסתגל להם באופן מוצלח בעזרת תמיכה והכוונה של דמויות משמעותיות מטפלות ומקורות תמיכה נוספים. אולם, חלק משמעותי מקרב הילדים שחוו טראומה, חווים גם סימפטומים רגשיים והתנהגותיים שמלווים אותם לתוך גיל ההתבגרות והבגרות.

מהם סימפטומים טראומתיים?

המונח "סימפטומים טראומתיים", מתייחס לקשיים התנהגותיים, קוגניטיביים, פיזיים ו/או רגשיים שקשורים באופן ישיר לחוויה הטרומטית.

ילדים עם סימפטומים טראומתיים יחוו שינוי עמוק בדרך שלהם לראות ולתפוש את עצמם ואת העולם סביבם, כתוצאה מהחשיפה שלהם לאירוע טראומתי אחד או יותר.

ישנן הוכחות רבות לכך שילדים אלו יחוו גם שינויים פסיכו-ביולוגיים, שעלולים להשפיע על ההתפתחות וה"נוכחות" והעוצמה של סימפטומים אלו.

הסימפטומים הטרומטיים כוללים מספר קטגוריות: סימפטומים רגשיים; סימפטומים התנהגותיים; סימפטומים קוגניטיביים; סימפטומים פסיכו-ביולוגיים; סימפטומים של הפרעת דחק פוסט-טראומתי מורכב (Complex PTSD). מדובר בחלוקה שרירותית בלבד, שכן תחומי הקושי חופפים, לעיתים, ונמצאים באינטראקציה.

סימפטומים טראומתיים רגשיים

סימפטומים אלה כוללים - פחד, דיכאון, כעס, הפרעה בויסות רגשות (שינויים תכופים במצבי רוח ו/או קשיים ביכולת להכיל מצבים רגשיים שליליים).

פחד הוא גם תגובה אינסטינקטיבית וגם נלמדת למצב מפחיד. מערכת העצבים האוטונומית מגיבה לתפישת הפחד על ידי שחרור כמות גדולה של אדרנלין שמועברים באמצעות הניורטרנסמיטורים והדבר עלול להגביר את החרדה.

זיכרונות מפחידים טראומטיים מקודדים במוח באופן שונה מזיכרונות לא טראומטיים. ילדים יחוו תגובות פחד דומות, כשהיו חשופים שוב לאירוע, אשר מזכיר להם אירוע טראומטי קודם שחוו. תגובה זו לפחד יכולה להפוך למוכללת כך שאנשים, מקומות ומצבים לא מוכרים, אך מזכירים לילד את האירוע הטראומטי שחוו בעבר, יגרמו לפחד וחרדה הדומים לאלה שחשו בעת הטראומה המקורית.

בנוסף לפחדים ספציפיים, חרדה כוללת יכולה להתפתח בגלל ההיבט הפתאומי, הלא-צפוי ומעורר אימה של הטראומה. הילד עלול להרגיש לא בטוח, במצב "היכון" כדי להגן על עצמו ו"להיות מופתע" שוב פעם. התנהגויות אלה מפריעות להסתגלות בריאה ועלולות להביא להתפתחות הפרעת חרדה כוללת או הפרעות רקע אחרות.

ילדים עלולים לחוות רגשות דיכאון אחרי טראומה, כתגובה לאובדן פתאומי של אמון באנשים אחרים ובעולם (אובדן התמימות, האמון, התקווה).

לאחר אירוע טראומטי, ילדים רבים חוו אובדנים קונקרטיים יותר כמו: פגיעה בחלקי גוף, ילד/ה שנפגע/ה מינית מאבד/ת גם את הבתולין שלו/שלה וסובל/ת בנוסף מכאבים ופגיעות באיברי המין. באופן התפתחותי נורמלי, ילדים מפתחים תפישה אגוצנטרית של העולם, דבר שיכול להוביל אותם לתחושת האשמה עצמית באירוע הטראומטי ובעקבותיה נוצרים סימפטומים דיכאוניים שכוללים אשמה, בושה, ירידה בהערכה עצמית עד כדי מחשבות אובדניות.

כעס יכול להיות תוצאה של מודעות הילד לכך שהאירוע הטראומטי היה לא הוגן, שהוא לא עשה שום דבר עד כדי כך רע וחמור שזה "יגיע לו"...

כעס אצל ילדים שחוו טראומות יכול להתבטא בהתנהגות לא מותאמת, התקפי זעם לא ניתנים לצפייה או תוקפנות כלפי רכוש או אנשים אחרים. יש לזכור, שלעיתים, הכעס או התקפי הזעם והתוקפנות קדמו לאירוע הטראומטי ולעיתים הינם תוצאה של אותו האירוע.

ילדים שסובלים מסימפטומים טראומטיים כרוניים או חמורים עלולים להגיב ביתר רגישות ועוצמה למצבים חדשים, אשר מקושרים לטראומה קודמת.

ילדים הסובלים מטראומה חמורה יסבלו מקשיים בויסות רגשי, משינויים תכופים במצב הרוח ומקושי להתמודד עם מצבים רגשיים שליליים. קושי בויסות רגשי יתרחש יותר אצל ילדים שחוו מצבים של אלימות בין-אישית, כמו אלימות במשפחה או ניצול, מאשר ילדים שחוו אירוע טראומטי יחיד ולא מכּוּן.

ילדים שסובלים מטראומה כרונית, ככל הנראה, לא זכו לטיפול והרגעה מהזולת מיד או לאחר האירוע הטראומתי. יתר על כן, רבים מקרב ילדים אלה חוו התעלמות או תגובה שלילית של אחרים לרגשות הפחד, העצב או הכעס שלהם, לדוגמה: ילד שחווה אלימות במשפחה, התבקש הן על ידי ההורה התוקף והן על ידי ההורה הקורבן, לשתוק ובדרך הזו לא ניתנה לגיטימציה לרגשות שלו.

ילדים הסובלים מסימפטומים טראומתיים כרוניים נמצאו גם כסובלים משינויים נורו-ביולוגיים, כמו עלייה תמידית ברמת הורמוני הדחק (stress) וברמת הנוירוטרנסמיטורים כמו אפינפרין (אדרנלין) שיוצרים יותר קשיים בויסות רגשי.

סימפטומים טראומתיים התנהגותיים בניסיון להימנע מרגשות כואבים, ילדים יכולים לפתח התנהגויות שמטרתן להגן עליהם מפני כאב. הדבר מוביל לקשיים רבים יותר.

הימנעות מ"תזכורות לטראומה" היא סימן ההיכר של הפרעת דחק פוסט טראומתית (PTSD). בניסיון לברוח מרגשות שליליים קשים, ילדים ינסו להימנע ממחשבות, מאנשים, ממקומות או ממצבים שמזכירים להם במשהו את החוויה הטראומתית.

כאשר ה"תזכורות לטראומה" מוכללות, תתרחש הגבלה משמעותית בפעילות המותאמת לגיל ולרמת ההתפתחות של הילד. לדוגמה: ילד שנוצל מינית בשעות הלילה עלול לפחד בלילה או להימנע מסיטואציות בהם הוא ישן בלילה אצל חברים.

במצבים רבים קשה לילד להימנע מכל ה"תזכורות לטראומה". כאשר ההימנעות לא מצליחה להגן עליו מפני רגשות שליליים, הוא עלול לפתח שיתוק רגשי או במקרה קיצוני יותר, אפילו לחוות דיסוציאציה.

התנהגויות הקשורות לטראומה יכולות להתפתח גם כתגובה לדגם התנהגות (modeling) או התקשרות טראומתית.

Modeling קורה כאשר ילדים שגדלים בבית אלים "זוכים" לאפשרויות רבות לצפות וללמוד התנהגות לא מותאמת ואסטרטגיות התמודדות. הם עלולים גם לראות את ההתנהגויות הללו מתוגמלות שוב ושוב.

לדוגמה: ילד שחווה אלימות במשפחה או ניצול עלול להגיע למסקנה מוטעית שכעס הוא דרך מקובלת להתמודד עם תסכול. אם ילד זה יראה שההורה התוקף שולט בכל מה שקורה במשפחה, בעוד ההורה הקורבן חסר אונים, הוא עלול להגיע שוב למסקנה מוטעית שלהיות אלים היא התנהגות מקובלת ובעלת יתרון.

התקשרות טראומתית מערבת גם modeling של התנהגות לא מותאמת וגם דפוסי התקשרות בלתי מסתגלים. בסוג זה של התקשרות יש קבלה מצד הקורבן של ההתנהגויות הלא מותאמות (הזדהות עם התוקף).

ישנן התנהגויות אחרות המקושרת גם לטראומה. לדוגמה, ילדים עלולים להימנע מיצירת קשרים בריאים ומותאמים עם קבוצת השווים ויעדיפו להתחבר עם ילדים שיש להם בעיות התנהגות או קשיים רגשיים. בחירות אלה קשורות להערכה עצמית נמוכה שילדים שסובלים מטראומה מפתחים, עקב חשש מדחייה על ידי ילדים נורמטיביים.

ילדים רבים הסובלים מטראומה מפתחים כעס שבא לידי ביטוי בהתנגדות, בהתנהגויות תוקפניות, ואף בהתנהגות הרסנית. ילדים אלה נמצאים בסיכון גדול יותר להתמכרויות. זאת כאסטרטגיה המסייעת להימנע מ"תזכורות לטראומה" וכדרך להתמודד עם תחושה ערך עצמי נמוך.

התנהגויות של פגיעה עצמית, כגון: לחתוך את עצמו, לשרוף את עצמו וכן התנהגויות אובדניות מקושרות אף הן לטראומה בילדות. צעירים שניסו לפגוע בעצמם מתארים שיטות אלו כניסיון שלהם "להרגיש". אחרים מחפשים תשומת לב שהם מאמינים שאין ביכולתם לקבל בדרכים מקובלות. אחרים נוהגים כך כתגובה לייאוש ולכאב שהם חשים ובאמת בניסיון לפגוע בעצמם. חלק מהצעירים מתארים את הפגיעה כניסיון להתמודד עם חרדה. הסכנה שבהתנהגויות אלו מצדיקות גישה טיפולית שמתמקדת קודם כל על הפחתה של ההתנהגויות האלה ומתן ביטחון והגנה.

סימפטומים טראומתיים קוגניטיביים

טראומה בילדות יכולה לעוות את החשיבה אצל ילדים על עצמם, על הפוגעים בהם, על אנשים ועל העולם בכלל. ילדים שנפגעו, ינסו לחפש הסבר מדוע דבר כה נורא קרה להם או לאנשים האהובים עליהם. אם לא ימצאו הסבר הגיוני לכך, הם עלולים לפתח אמונות לא רציונליות לגבי הסיבות וזאת במטרה להשיג תחושת שליטה ויכולת ניבוי. האמונה הלא רציונלית והרַוַּחַת ביותר שילדים מפתחים כוללת האשמה עצמית, אם על ידי לקיחת אחריות על האירוע עצמו ואם על ידי כך שלא חזו ומנעו את האירוע.

לחלופין, גם אם לא יאשימו עצמם באירוע, ילדים יכולים לפתח אמונה שהם רעים, אשמים ובעלי 'מזל רע', דבר שמצדיק שיקרו להם דברים איומים. באופן זה, העולם נשאר הוגן, צפוי והגיוני. ילדים הנחשפים לטראומה מתמשכת בביתם (הזנחה או פגיעה מינית) נוטים במיוחד לחשיבה כזו. אולי בשל העובדה שמדובר בפגיעה מכוונת, אישית ומתבצעת לרוב על ידי ההורים שאמורים להגן עליהם. חשיבה מציאותית ונוטלת אחריות (האשמת התוקף) הינה קשה וכואבת מדי. ילדים אלו עלולים לפתח עיוותים נוספים בחשיבה, גם כלפי אנשים אחרים שאינם פוגעים בהם. הם

יכולים להכליל את הניסיון שלהם בו אדם אחד הפר את האמון כלפיהם, להבנה שאף אדם אינו אמין. אמונה כזו עלולה להביא לקשיים ביחסים עם קבוצת השווים ובהתקשרות של הילד להורה השני (שלא פגע בו) וכלפי מבוגרים אחרים. הדבר יביא בעתיד לפגיעה בדימוי העצמי של הילד (הילד יצמצם את מערכות היחסים שלו ויחס את אכזבתו לכישלון עצמי).

לחלופין, ילדים יכולים להגיב למעילה באמון, בניסיון לשחזר או לתקן את הניסיון שלהם בחיפוש לא מותאם אחר יחסים עם שווים או מבוגרים שיכולים לנצלם ובכך לסכן אותם. ילדים עם טראומה יכולים גם לפתח מחשבות שתורמות לאובדן האמון שלהם בצדק, באלוהים ו'בעתיד הבטוח'. מדובר בדרך חשיבה שעלולה להביא לבחירות שנעשות בחזקת 'נבואות שמגשימות את עצמן'.

במקרים מסויימים יש לילדים מחשבות שאינן מועילות, משום שהן יוצאות מהקשרן או מתרכזות רק בחלקים השליליים של סיטואציות. ילדים עם טראומה מתמקדים, לעיתים, במחשבות לא מדויקות ולא מסייעות שמחזקות את החוויות השליליות ואת האופן ההרסני בו הם רואים את עצמם. סימפטומים מחשבתיים אלה תורמים משמעותית לשימור של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD), צורות שונות של חרדה וקשיים התנהגותיים ודיכאונים.

הפרעת דחק פוסט טראומתי מורכב (Complex PTSD) בטרומות מתמשכות, חלק מהילדים, במיוחד בשלבי התבגרות, יכולים לפתח קשיים נרחבים בתחומים רבים: יחסים בינאישיים, דימוי עצמי, יעילות אישית, תפקודים לימודיים ומקצועיים וביטחון אישי.

ילדים אלו יכולים להיות עם מערך (constellation) של בעיות שכוללות מצב רוח לא יציב, רגזנות, יחסים קונפליקטואליים, קושי לשמור על יחסים יציבים, דימוי עצמי נמוך, חוסר אמון בבני אדם, בעיות לימודיות ופגיעות עצמיות. מערך זה של בעיות משויך, לעיתים, לתופעה של הפרעת דחק פוסט טראומתי מורכב (Complex PTSD).

אפקט של טראומות קיים לאורך כל הרצף ועל ספקטרום רחב של תפקודים: החל מקשיים מעטים ועד לבעיות שלא ניתן להתגבר עליהן.

למרות שחשיפה לטראומת עבר היא גורם סיכון לפסיכופתולוגיה חמורה, ילדים ומבוגרים רבים מראים יכולת התאוששות מדהימה ביחס לטראומה חמורה ומתמשכת.

גורמים נוספים מתווכים בין השפעה של טראומה על ילדים ובהם תמיכת הורים, רמות דחק ותפיסה אישית של הטראומה. למרות שלא ניתן לשלוט בחשיפת ילד לטראומת עבר שלו, מודל TF-CBT מנסה להשפיע על תפקודי הורים ועל מחשבות הקשורות לטראומה אצל ילדים, באופן שיצמצם את הסבירות לבעיות קשות יותר ומתמשכות.

סימפטומים טראומטיים פסיכו-ביולוגיים

גופם ומוחם של ילדים מעורבים באופן אינטגרלי בהתפתחות רגשות, מחשבות והתנהגויות. על כן זה לא מפתיע שלאירועים טראומטיים יש פוטנציאל לשנות תפקודים של המוח. כאשר שינויים אלה בתפקודי המוח נותרים למשך תקופה ארוכה, הם יכולים לתרום למשקע של סימפטומים טראומטיים רבים שתוארו קודם לכן.

במקרים מסויימים, שינויים קבועים אלו יכולים לתרום לשינויים מבניים במוח. המבנה הפיזיולוגי של המוח, קשור לתפקודי המוח, לדוגמה: ידוע שמתח מייצר תגובות פיזיולוגיות כמו הגברת דופק הלב, נשימות ולחץ דם.

טראומות ילדות ובמיוחד הפרעת דחק פוסט טראומטי (PTSD) קשורים לשינויים פיזיולוגיים. ייתכן שילדים טראומטיים יהיו בעלי שיעורים גבוהים של דופק בזמן מנוחה, לחץ דם ומתח פיזיולוגי גבוה יותר.

שינויים נוספים במבנה המוח ותפקודיו תועדו אצל ילדים טראומטיים, במיוחד אצל ילדים שהתנסו בטראומה בינאישית כמו התעללות ואלימות בתוך המשפחה. החומרה של שינויים אלה נמצאה בהתאמה לאורך הזמן שהתעללות נמשכה.

יש המאמינים, כי תרפיה והתערבויות טיפוליות אחרות המסייעות לשיפור תפקודים, רגשות, מחשבות והתנהגויות של ילדים, יכולות לצמצם את ההשפעה הנגדית של טראומה על הגוף והמוח.

העורכים סבורים כי ניתן להשיב תפקודים פסיכו-ביולוגיים במגוון דרכים, כולל שימוש במרכיבים פסיכו-תרפויטיים הלקוחים ממודל ה-TF-CBT. גם אם פונקציה טראומטית מסוימת או שינויים במבנה המוח לא יגיבו לפסיכותרפיה, אין בכך כדי להפחית את ערך הפסיכותרפיה כמצמצמת סימפטומים אצל ילדים ומשפרת את תפקודם ואיכות חייהם.

השפעה של אבל טראומטי על ילדים

כאשר ילדים מאבדים אדם אהוב באופן לא צפוי - מאלימות או נחשפים לתיאורים קשים, או נחשפים למראה גופה של אדם אהוב - הם יכולים לפתח מצב שנקרא "אבל ילדות טראומטי" (CTG - childhood traumatic grief). במקרים אלו ילדים מתמודדים עם טראומה בשילוב אובדן. אָבֵל לא-מורכב מתייחס לתהליך נורמלי של אָבֵל על אובדן יחסים משמעותיים. יש שונות גדולה בפרק הזמן שלוקח לאנשים להשלים אבל 'נורמלי'. משימות אופייניות של אָבֵל אצל ילדים כוללות -

□ לחוות את הכאב העמוק בהקשר לאובדן של האדם האהוב;

□ לקבל את האובדן כקבוע (משתנה בהתאם להתפתחות הילד);

- להעלות זיכרונות של האדם האהוב ולקבלו על הטוב והרע שבו;
- להעביר יחסים מאינטראקציה לזיכרון;
- להכליל אספקטים מהאדם האהוב לזהות העצמית של הילד;
- להתחייב ליחסים חדשים;
- לבנות מחדש מסלול התפתחות בריא.

"אבל מורכב" מתייחס לאָבֵל שגלויים לו סימפטומים של מצוקה עקב פרידה וטראומה. בהתייחס למבוגרים, ניתן להחליפו במושג "אבל טראומתי".

"אבל מורכב" אצל מבוגרים, מופיע באופן אופייני לאחר מוות שאינו נחשב לטראומתי. בסוג אָבֵל זה האדם חווה -

1. רמות גבוהות של 'מצוקת פרידה' (מחשבות חודרניות על המת, השתוקקות וחיפוש אחריו ובדידות מופרזת);

2. רמות גבוהות של 'מצוקה טראומתית' (היעדר תכלית לעתיד, חוסר תחושה, אדישות, קושי להכיר במוות, הרגשה שהחיים חסרי משמעות, תחושה שחלק ממני מת, ניפוץ השקפת עולם, רגזנות מוגזמת, מרירות או כעס לגבי המוות).

בנוסף, סימפטומים אלה חייבים להימשך לפחות 6 חודשים (קריטריון 3) ולהוביל לליקוי משמעותי בתפקוד (קריטריון 4).

"אבל מורכב" יכול להימדד בהיקפו (רב / מועט) ואצל מבוגרים קשור להגברת סיכון להפרעות נפשיות פסיכיאטריות ומחלות פיזיולוגיות.

במונח "אבל טראומתי" אצל ילדים, נעשה שימוש משתנה. בהקשר שלפנינו מתייחס "אבל ילדות טראומתי" אצל ילדים (CTG) למצב בו קיימים סימפטומים של "אבל לא פתור" והפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD), המלווים, לעיתים גם בסימפטומים של דִּיקָאון. הסימפטומים של "אבל לא פתור" דומים לאלה המתוארים ב"אבל מורכב" אצל מבוגרים (השתוקקות וחיפוש אחר המת וקושי לקבל את המוות).

הסימפטומים של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD) כוללים מחשבות חודרניות ומטרידות, חלומות וזיכרונות של המוות הטראומתי או על המת, הימנעות מהזכרת המת ו/או דברים המזכירים את הטראומה ביחס למוות, חוסר יכולת תחושה או ניתוק רגשי, כעס ומרירות ביחס למוות.

מדוע להבחין בין אבל ילדות טראומתי (CTG) לצורות אחרות של אבל? אם נותרות חוויות של הורות גם אחרי המוות, אזי גם במקרה של מות הורה, "אבל מורכב" בילדות אינו גורם לילד בסיכון מוגבר להפרעה נפשית מתמשכת.

סימפטומים של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD) משמעותיים בילדות, מהווים סיכון להתפתחות תנאים פסיכיאטריים חמורים אחרים כולל דיכאון, תכני התעללות והפרעת אישיות גבולית, אשר עלולה להימשך גם לתקופת ההתבגרות ואף אחריה. כאשר סימפטומים של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD) גלויים לסימפטומים של "אבל לא פתור", אין זה מספיק להתייחס בנפרד לטראומה או לאבל. חשוב לזהות ילדים עם אבל ילדות טראומתי (CTG) ולספק להם טיפול משולב בטראומה ובאבל, כדי שלא יסבלו מסימפטומים מתמשכים של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD) ויוכלו להתמודד עם משימות האופייניות לאבל.

טיפול מונחה בשלבים

כאשר סימפטומים של טראומה ואבל מופיעים יחד, מומלץ וחיוני לפתור, לפחות באופן חלקי, את נושאי הטראומה לפני שנושאי האבל יפתרו. עקרון זה ניתן ליישום במצבים בהם מופיעים באופן אובססיבי זיכרונות טראומתיים, כמו - ילד המתקבע על הפרט הכי מפחיד שראה בגופה, או שאין לו מידע מדויק כיצד האדם מת והוא מדמיין באופן חוזר את התסריט הגרוע ביותר. אצל ילדים כאלה, לעיתים, אפילו זיכרונות חיוביים לגבי המת (אספקט חשוב בתהליך האבל) הופך לתזכורות טראומתיות. כתוצאה מכך הילד לא יכול לחשוב על המת מבלי להיזכר בפרטים מבעיתים הקשורים במותו. בנוסף, ילדים בעלי סימפטומים של הימנעות, עלולים להיות כה מנותקים מרגשותיהם, עד שהם כלל לא יכולים לחוות את האבל.

מסיבות אלו נעשה שימוש בשלב הראשוני של הטיפול באבל ילדות טראומתי (CTG) בשיטות התערבות הממוקדות בטראומה.

חלק מהילדים יפתרו את מרבית הסימפטומים של הטראומה לפני שיתקדמו לנושאי האבל, אבל הרבה ילדים יצטרכו לעסוק גם בעבודה על הטראומה וגם בעבודה על האבל, בהתאם לנושא הבעייתי ביותר עבורם, בזמנים מסוימים. על כן שלבי טיפול בטראומה ואבל יכולים להיות משולבים, בהתאם למצב הקליני.

גורמים חיצוניים יכולים אף הם להשפיע על שלבי הטיפול. לדוגמה: חקירה, תשומת לב תקשורתית או דיונים משפטיים הקשורים למוות של הנפטר, או התערבות של אירוע טראומתי או מוות במשפחה יכול להוות גירוי (trigger) אשר מעלה תזכורות טראומתיות, הימנעות יתר, כעס או סימפטומים אחרים של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD). במצבים אלו רצוי לחזור להתערבויות הממוקדות בטראומה.

התערבויות הממוקדות באבל אינן מציגות כיצד יש לטפל בילדים המתמודדים עם נושאים של "אבל לא מורכב", או ילדים אשר חוו חוויות טראומתיות ופרידות מהוריהם שלא ממוות (כמו השמה במשפחה אומנת⁴⁷). למרות שחלק מההתערבויות במרכיבי האָבֶל יכולים להיות ישימים, הרי אובדן המתקשר למוות - ייחודי בכך שהוא חסר תקווה של איחוד מחדש, כפי שניתן שיהיה כאשר ילד מושם במשפחה אומנת ואפילו באימוץ.

סיכום

למרות שחלק מהילדים החווים אירועים טראומתיים מתאוששים מהר, רבים אחרים מפתחים סימפטומים טראומתיים שיכולים להיות בעלי אפקט שלילי עמוק ומתמשך על התפתחותם, בריאותם וביטחונם.

סימפטומים טראומתיים כוללים קשיים רגשיים, התנהגותיים וקוגניטיביים ועלולים להוביל לאבחנה של הפרעת דחק פוסט טראומתי (PTSD), הפרעת חרדה או דיכאון, או "PTSD מורכב". גם אם הסימפטומים אינם מתפתחים לכדי הפרעות, עדיין תהיה להם השפעה שלילית משמעותית על תפקודי הילד ומשפחתו. ילדים רבים יסבלו גם משינויים פסיכו-ביולוגיים בתגובה לטראומה.

ילדים שהאהובים עליהם מתו בנסיבות טראומתיות, עלולים לפתח אבל ילדות טראומתי (CTG), מצב בו ילדים 'תקועים' בנסיבות הטרומתיות של המוות ואינם יכולים להתאבל באופן מלא על אהובם.

ה-TF-CBT (Trauma-Focused Cognitive-Behavioral Therapy) והמרכיבים שממוקדים באבל מסייעים לילדים עם קשיים מסוגים אלה.

קונפליקט נישואין באמצעות שליח אחרי רצח האב את האם: המטפל המשפחתי כעד מומחה ביהמ"ש

Kaplan, T. (1998). Marital conflict by proxy after father kills mother: The family therapist as an expert witness in court. *Family Process*, 37(4), 479-494.

עובד על ידי - רחל לזין איגר ובתיה פריד במסגרת הקורס ידע ומיומנויות לעריכת תסקירים על נפגעי עבירה קטינים

רקע

כאשר אב רוצח את אשתו, הילדים נשארים מבחינה רגשית, ללא הורים. המשפחה המורחבת משני הצדדים, מתערבת תכופות בהצעת בית לילדים, או לפחות מבקשים להיות בעמדת השפעה לגבי סידור הילדים ודרך גידולם. במצבים אלו, מתעוררים רגשות חזקים, עוינות וקונפליקטים בין המשפחות המורחבות משני הצדדים והילדים עלולים להילכד במרכז המאבק שנוצר. מאבק המתעצם בעקבות מות האם.

מחבר המאמר ועמיתיו פגשו ביותר מ-300 ילדים שאבדו אחד ההורים שנרצח על ידי בן/בת זוגו⁴⁸. כאנשי טיפול הם היו מעורבים במאבקי המשמורת, כעדים מומחים.

הסוגיה הניצבת במוקד המאמר: מה מקומו המקצועי של המטפל המשפחתי, שמונה כעד מומחה בביהמ"ש, ביריבות המשפחתית שנוצרה?

המחבר מתבסס על ניתוח פגישות עם 45 משפחות ו-90 ילדים ומביא ניתוחי מקרים בהם מתואר הקונפליקט בין המשפחות במצב זה ומוצגות התלבטויותיו של המטפל המשפחתי בבואו לתת חוות דעת כעד מומחה בביהמ"ש.

מטפלים המקבלים פנייה מביהמ"ש לשמש כעדים מומחים, אמורים להעריך מהי טובת הילד בהתייחס לאפשרות של השמתו במשפחת הנרצחת ולא הרוצח. יש לחוות הדעת מספר נקודות מבט: הילדים; המשפחות המורחבות; ההורה הרוצח; המטפל.

בכל היבט יש התייחסות גם לסוגיית הקונפליקט התוך-תפקידי בו נתון המטפל במשפחה, המשמש גם כעד מומחה בביהמ"ש. במאמר, מנסה המחבר -

□ להבהיר את הקונפליקט התוך תפקידי של המטפל המוזמן לשמש כעד מומחה;

⁴⁸ ברוב המקרים עליהם מבוסס המאמר, האב רצח את האם. המאמר מתייחס למצבים אלו ואינו מקפיד להתייחס למקרה ההפוך בו אם רוצחת את האב.

- לבחון את ההשפעה שלו על פיתוח המערכת המשפחתית אותה הוא מאבחן;
- להדגים את ההצעות שסייעו לפתרון קונפליקט התפקיד בכמה מקרים.

ארבע נקודות מבט על רצח הורה בידי בן זוגו

נקודת המבט של הילדים

ילדים שאיבדו את בִּיתם, זקוקים יותר מכל לביטחון ותשומת לב. אך נראה שהם נדרשים מייד בתחילה דווקא לבחינת יחסיהם עם הוריהם ועם המשפחות המורחבות קודם קרות הרצח. כשליש מהילדים נקלע לקונפליקט בין המשפחות. למעשה, נדרשו הילדים למקם עצמם בין הקרובים משני הצדדים, באופן שלא יחמיר את הקטסטרופה בחייהם. המצב החדש מאיר באור שונה את הוריהם: האם הופכת לאם אידיאלית והאב לאיש הרע, גם אם קודם לכן, הילדים חוו את ההורים באופן אחר ולכל אחד מההורים היו היבטים 'טובים' ו'רעים'.

כאשר ההאשמות של משפחת האב פוגשות את המשפחה של האם החשה רגשי אשמה על כך שלא הגנה על בְּתָם, מצבם של הילדים מוחמר. הדינמיקה שנוצרת בין המשפחות, לא מאפשרת להם לזכור משהו טוב מהאב. מצב זה קורה בעת הדיונים במשפט הפלילי. כאשר המאבק בין המשפחות נמשך גם בביהמ"ש האזרחי, בו תיקבע המשמורת, מצב הילדים יחמיר עוד יותר.

נקודת המבט של המשפחות המורחבות

מניסיון המחבר, המשפחות המורחבות, הן אלו שבעצם מייצגות ומעלות ואף מקצינות את הקונפליקט שהיה בין ההורים לפני קרות הרצח. במובן זה הן "השליח". מדובר במשפחות שטרם הרצח הקונפליקט בין ההורים היה כבר מובנה ביחסים והם מצאו דרכים לכאורה לחיות עִמוֹ. הרצח עורר וחשף את הקונפליקט במלוא עוצמתו. המחבר בתפקידו כעד מומחה, למד מהקשר עם המשפחות המורחבות על שלבי התמודדותם, על המבנה הארגוני שלהם ועל מניעיהם להציע עצמם כבית לילדים.

משפחת האב (הרוצח) חשה בשלב הראשון רגשי אשמה ובושה. עמדתם בביהמ"ש נשמעת לעיתים כנגד בנם ובמקרים אחרים נגד כלתם (הנרצחת). רצונם של הורי האב (הרוצח) לקשר עם הילדים, נובע לעיתים, מהפחד לאבד את הנכדים.

לעיתים, הם מבקשים משמורת על הנכדים כדי לשמר את הקשר של הנכדים עם האב ועל מנת שכאשר ישתחרר מהכלא, ימשיך להיות ההורה המשמורן. הן רואות בכך את זכותו חרף הרצח שביצע. לעיתים, רצונם זה נובע מהצורך להתמודד עם ו/או להקל על רגשי האשם שלהם.

משפחת האם (הנרצחת) חוֹנָה בשלב ראשון צער, כאב ואבל. יכולתם להתמודד עם שלב זה טובה יותר אם הרוצח מודה, מביע חרטה ובקשת סליחה וכן אם גם הוריו מביעים צער וכאב.

כשהרוצח אינו מודה, בכל תקופת המשפט עד הכרעת הדין, קשייהם מתעצמים. משפחת

האם מתקשה לאפשר למשפחת האב להיות בקשר ולגדל את הילדים מתוך תחושה של "הרצחת וגם ירשת?"

המניע העיקרי של משפחת האם לקבל את הנכדים לרשותם הוא, לעיתים, רצונם "להחיות" את רוח בָּתָם ולשְׁמֵר את זיכרונה באופן זה. זאת גם אם בחיי בָּתָם הזדהו עם חתנם. כפי שקורה בדיני גירושין, כאשר הדיונים בין הצדדים נערכים בבית המשפט ומעורב בהם גורם רווחת הילד, הפונים/מתדיינים מצפים שהפסיקה בעניינם תגיע מביהמ"ש ולא תיעשה בהליכי גישור וטיפול. מצב זה הגורם לכך שכל צד נלחם על עמדתו ואף מקציץ אותה ומעצים הקונפליקט. קונפליקט זה נמשך לפחות עד שבית המשפט מודיע על החלטתו.

נקודת המבט של האב/הרוצח

המטפלים הקפידו על פגישות גם עם הרוצח/האב, כדי להביא גם אותו להתייחסות לצרכי ילדיו. זאת בעיקר לאחר תום ההליך הפלילי. לאחר שהורשע, יהיה האב פנוי לשמוע את הילדים ולהתייחס לצרכיהם. יכולת האב להבין את צרכי הילדים ואף לספר על כך להוריו, עשויה לסייע למשפחתו המורחבת בהבנת צרכי הילדים ואפילו לשמור על קשר עם הילדים גם אם הוחלט שלא יגורו אצלם. הודגש, כי זה סוג שינוי שמטפל המשמש כעד מומחה יכול לעשות בהתערבות קצרה. המחבר מציין כי תמיד ניתן להציג למשפחות אפשרות שלישית - טיפול בילדים במסגרת חיצונית למשפחות המורחבות. אפשרות זו משחררת את המשפחות מהתחרות ומהקונפליקט ויכולה לעזור לילדים לשְׁמֵר זיכרון מאוזן ולא קוטבי של שני הוריהם.

נקודת המבט של המטפל המשמש כעד מומחה

תפקיד המטפל לייצג את טובת הילד ואת "קולו של הילד" בבית המשפט (המחליט על משמורת), לאחר -

- איסוף מידע מהמשפחות של שני הצדדים יחד עם מידע על הילדים והאינטראקציה שלהם עם המשפחות;
- הבנה של מניעי המשפחות המורחבות לגדל את הילדים, או לפחות להיות מעורבים בהליכים השונים בעניינם.

למעשה, תפקיד המטפל מורכב: גיסא - הוא נדרש להרגעה של המשפחות ולהתערבות מסוימת כדי להגיע לקבלת החלטות והמלצה לטובת הילד, ומאידך גיסא עליו להיות עד מומחה שאינו מייצג אף צד, בעוד חוות דעתו מסייעת לבית המשפט לקבל החלטות לטובת הילדים. המטפל שומע על הקונפליקטים שהיו בין ההורים מכלי שני - המשפחות המורחבות. הוא מגיע למשפחות זמן רב לאחר התרחשות אירוע הרצח ולאחר שכבר נוצר קשר מסוים בין הילדים והמשפחות.

סטטוס טיפולי זה מעלה את הקונפליקט המקצועי של המטפל המשפחתי, שאמור לתת עדות לגבי הקשר המיטבי של הילדים עם מי מהמשפחה המורחבת ולהמליץ לפני בית המשפט על דרכי טיפול.

הקושי במצב זה נעוץ במחויבות המטפל כלפי בית המשפט, בעוד אשר רוב העבודה נעשית עם המשפחות והילדים, מחוץ לביהמ"ש, תוך כדי איסוף המידע והתייחסות לרגשות הטעונים של שני הצדדים.

במגבלות תפקיד זה יש קושי למטפל לשנות יחסי גומלין, עמדות ותפיסות של בני המשפחה. למעשה אינו יכול לתפקד כמטפל משפחתי ממש.

המחבר מציין כי בספרות אין די ידע על טיפול המאפשר ללמוד מההליכים בבית המשפט לטובת המשך טיפול במשפחות. כלומר, נחוץ ידע כיצד להשתמש בהליכים המתרחשים בביהמ"ש לטובת ההליך הטיפולי.

ההליך המשפטי מייצר, למעשה, הסלמה ביחסים בין המשפחות. עובדה זו הביאה את המחבר לתבונה, כי עדותו והסיכום שמביא לבית המשפט כעד מומחה, אמורה להיות מכוונת להרגעת הקונפליקט ולא להסלמתו.

התפקיד של המטפל המשמש כעד מומחה, מתמקד בהבאת המשפחות להבנה ומודעות שתגובותיהן לרצח, לרוצח ולמשפחה שכנגד הן נורמטיביות. הוא גם עוזר להם להבין שהרצון שהרוצח ייענש, הוא אנטייתזה לרצון למחול ולסלוח.

יחד עם זאת על המטפל להביא אותם להבנה כי הסלמת היחסים ביניהן מזיקה לילדים. כלומר, מצד אחד הם צריכים להיות מודעים לתחושותיהם ומצד שני גם להבין את הילדים. ואמנם, המחבר מדווח כי חלק מהמשפחות אכן תפסו את הטיפול כעוזר להבנת רגשותיהם. בחלק מהמשפחות אף הצליח להביא להסתכלות על המצב מנקודת מבטם של הילדים.

ההתערבות הקצרה סייעה בכמה מקרים למשפחת האב, בכך שהביאה אותם ליכולת טובה יותר לשמוע את הילדים, גם כאשר הם דיברו נגד אביהם.

המטפל מתבקש לכתוב המלצות להמשך טיפול. כאשר בית המשפט מאמץ המלצותיו ומורה על יישומם, הדבר מקל על המשפחות לקבל ההמלצה. ההמלצות נכתבות מנקודת מבט של צרכי הילדים. דבר זה מקל על המשפחות לשמוע ולקבל אותן אחרי הכרת בית המשפט בהן. ההתערבות הקצרה והבאת ההמלצות לביהמ"ש מביאה את המשפחות למודעות לגבי מה שקרה להן ועם זאת גם להבנת צרכי הילד.

לעיתים, מעורבותו המקצועית והטיפולית של העד המומחה יוצרת שינוי בקונפליקט בין המשפחות. זאת על ידי הצעת חלופה שלישית, שפרושה הוצאת הילד מחוץ למשפחה המורחבת. במקרה אשר מתואר במאמר, המטפל הצליח להביא את המשפחות לראות את הצד השני

ואת צרכי הילד ובכך יצר לו (לילד) מקום במשפחתו שלו. כך אוּחָה הקרע בין המשפחות ונמנע הצורך להוציא את הילד למסגרת חוץ משפחתית.

דיון וסיכום

מצב של קונפליקט הנגרם על ידי שליח, שבו המשפחות המורחבות מהוות שליחות ומייצגות של הקונפליקט בין ההורים (הרוצח והנרצחת) מונע על ידי רגשות עזים.

קיימת התחפרות בעמדות הצדדים, קיים חוסר יכולת של המשפחות להתגמש ולראות את צרכי האחר וכתוצאה מכך, המשפחות פחות מתאימות לטפל בילדים. המשפחות תופסות הצלחה או כשלון בקבלת הילדים באופן חד-ממדי. ככל שגוברת הציפייה לקבל את הילדים, הרי כאשר אינם מצליחים לקבלם, או כאשר מקבלים אותם ולא מצליחים לגדלם כנדרש, אזי תחושת הכישלון מועצמת והילדים מפסידים שוב.

עם כל מוגבלותו של תפקיד המטפל, שמונה על ידי בית המשפט כעד מומחה, הוא בעל השפעה: יש לו יכולת להפחית את עוצמת המאבק בין הצדדים וכן להשפיע בהמלצותיו, המקבלות הכרה בבית המשפט, על תכנית מיטיבה לילדים.

יכולתו המקצועית של המטפל הבאה לידי ביטוי בעריכת המלצות, היא בעלת ערך רב ביישום תכנית לטובת הילדים.

המטפל צריך להבין שמטרותיו ומטרות בית המשפט אינן זהות תמיד. הבנתו את התהליכים החוקיים המתרחשים בבית המשפט, תאפשר לו להגיש המלצות שביהמ"ש יכיר בהן ויגרום למשפחות להירגע וילידים ליהנות מתכנית מיטיבה.

יש חשיבות לעבודה של המטפל המשמש עד מומחה בצוות רב-מקצועי. זאת לא רק בתמיכה הרגשית בו ובסיוע לו להימנע מהזדהות יתר עם אחד הצדדים, אלא גם בשמיעת מגוון נקודות מבט שישביחו את המלצותיו בדבר דרכי טיפול בילדים.

שאלון אבחון - הפרעת "אבל מורכב"

לביא, נ', וברום, ד' (2011) **אבדן פתאומי: סיוע למשפחות שכולות עקב תאונות דרכים: סקירת ספרות ושירותים קיימים בעולם המערבי**. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.
אוחזר מתוך אתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים, בקישור הבא - בסעיף **סקירות וניירות עמדה / ללחוך** על פריט שלישי מלמעלה:

http://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Pages/OfficePolicy_default.aspx#govxparagraphtitle2

1. מהו האובדן שהתנסית בו (בן/בת, בן/בת זוג, הורה, אח, אחות, אח)

נא לפרט: _____

2. ההרגשה בעקבות האובדן של _____ מהממת והורסת.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

3. אני חושבת/על _____ לעיתים תכופות כל כך שקשה לי מאד לעשות את הדברים שאני בדרך כלל עושה.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

4. זיכרונות על _____ מעציבים אותי.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

5. אני מרגישה שיש לי בעיה לקבל את האובדן.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

6. אני מרגישה כמה/ה ומתגעגע/ת ל _____.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

7. אני נמשך/כת למקומות ולדברים שמזכירים לי את _____.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

8. אני לא יכול/ה להפסיק לכעוס על האובדן של _____.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

9. עדיין קשה לי להאמין ש _____ איננו/ה.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

10. אני המום/מה, מזועזע/ת ומבולבל/ת בעקבות האובדן של _____.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

11. מאז האובדן קשה לי לבטוח באנשים.

(1) תמיד (2) לעיתים קרובות (3) לפעמים (4) לעיתים רחוקות (5) כמעט לעולם לא

12.	מאז האובדן אני מרגישה/ה מרחק מאנשים קרובים לי.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
13.	אני עושה מאמצים גדולים להימנע מכל מה שמזכיר לי את _____.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
14.	אני מרגישה/ה שחיי ריקים וחסרי משמעות ללא _____.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
15.	נעשיתי חסר/ת תחושה מאז האובדן של _____.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
16.	אני מרגישה/ה חוסר צדק על כך שנשארתי בחיים בעוד _____ מת/ה.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
17.	אני מרגישה/ה מר/ת נפש בעקבות האובדן.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
18.	אני מקנא/ה באחרים שלא איבדו משהו משמעותי.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
19.	אני מרגישה/ה שאין כל מטרה או משמעות לעתיד ללא _____.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
20.	מאז האובדן של _____ אני מרגישה/ה בודד/ה.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא
21.	אינני מסוגל/ת לדמיין חיים מספקים ללא _____.	(1) תמיד	(2) לעיתים קרובות	(3) לפעמים	(4) לעיתים רחוקות	(5) כמעט לעולם לא

**פרק חמישי –
הנחיות לעריכת תסקיר
על אודות נפגעי עבירה קטינים**

הנחיות לעריכת תסקיר על אודות נפגעי עבירה קטינים

רקע: ייעודו של התסקיר ועקרונותיו

תסקיר נפגע מוגש לבקשת בית המשפט לאחר הכרעת הדין בעניין הנאשם, בשלב הטיעונים לקביעת גזר דינו. התסקיר הוא אחד מהמסמכים המוגשים לבית המשפט בשלב זה ומאפשר לו לקבל זווית ראייה מקיפה הנחוצה לצורך החלטה על גזר הדין.

התסקיר על אודות נפגע עבירה והנזק שנגרם לו כתוצאה מהעבירה, שנה את המצב בו הקורבנות נשמעו באולם בית המשפט ובהליך הפלילי רק כעדים המסייעים להליך עשיית הצדק. ההסתכלות על הנפגע הייתה מזווית צרה שעסקה בשאלה: האם יצליח להעיד ולסייע לבית המשפט בהליך הפלילי?

התסקיר מאפשר השמעת קולו הייחודי של הנפגע בצורה בלתי אמצעית בפני בית המשפט. באמצעותו יכול בית המשפט להכיר את הנפגע ועולמו הפנימי ולהבין את משמעות הפגיעה על כל אפיוניה - גופני, נפשי, קוגניטיבי, משפחתי וקהילתי.

התסקיר מתייחס להיבטים הבאים:

- יתמונת מצבו של הנפגע בכל תחומי חייו;
- השינוי שחל ברצף ובקצב התפתחותו התקינה של הקטין;
- הנזק שנגרם לקטין ולמשפחתו בעקבות הפגיעה;
- התייחסות הנפגע ומשפחתו לפוגע ולנזק שגרם להם.

תהליך הכנת התסקיר נשען על מספר עקרונות:

- הקפדה על טובת הקטין לאורך כל תהליך איסוף המידע ועריכתו;
- מניעת מצבי דחק ומצוקה נוספים;
- החזרת השליטה לחיי הנפגע והוריו;
- שמירה על אי תלות בצדדים השונים המעורבים;
- שמירה על פרטיות הקטין ומשפחתו.

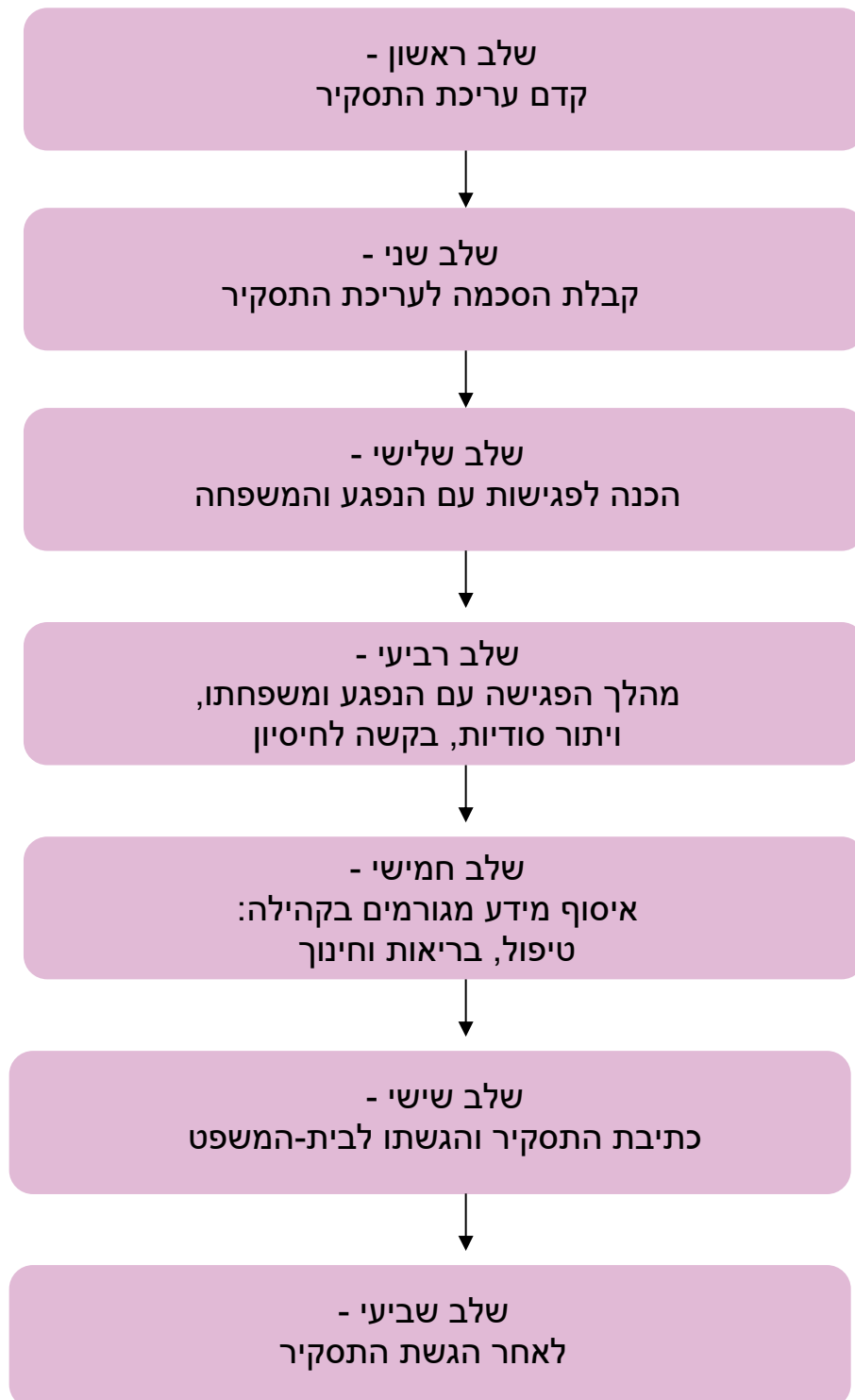
התיאור המובא בפני בית המשפט, מציג את הנרטיב של הנפגע עצמו. עורכת התסקיר מביאה את הדברים בצורה אותנטית באמצעות תיאורו הפיזי של הנפגע, התנהגותו, הבעות פניו ובעיקר מביאה את הדברים במילותיו ובמשפטיו של הנפגע.

התפקיד הייחודי של עורכת התסקיר הוא בניתוח התיאור, מתן הסבר והערכה ביחס להשפעות הפגיעה והשלכותיה על התפתחותו העתידית של הנפגע ועל סיכויי הריפוי והשיקום בשלבי חיים מאוחרים יותר.

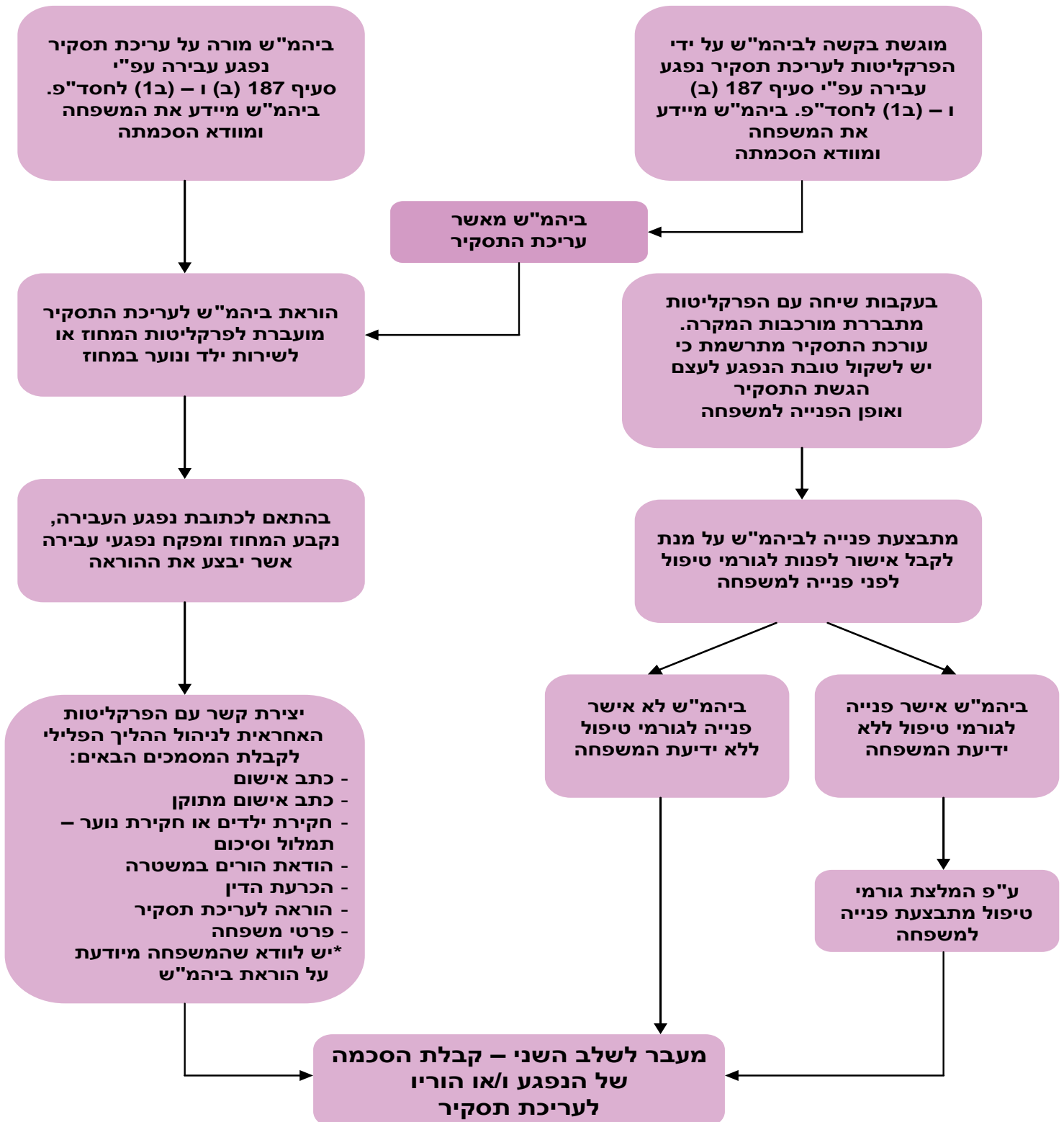
סדר הליך עריכת התסקיר ואופן עריכתו נקבע בחוק סדר הדין הפלילי בסעיף 187(ב) ובסעיף 187(ב1) וכן בסעיף 191.א.א⁴⁹. סעיפי החוק הובילו לבניית סדר עבודת עורכת התסקיר. עבודתה של עורכת התסקיר מתחלקת למספר שלבים הבאים ברצף. יחד עם זאת מכל שלב אפשר להגיע לשלב האחרון וישנם מצבים המחייבים את עורכת התסקיר לשוב לשלב מוקדם יותר.

לפניכם מודל העבודה במילוי הוראת בית המשפט לעריכת תסקיר. המודל מוצג באמצעות שבעה שלבים מרכזיים. בכל שלב מוצג תרשים זרימה, הסבר מילולי וכלי עבודה.

שלבי עריכת תסקיר על נפגע עבירה

שלב ראשון – קדם עריכת התסקיר לאחר הכרעת הדין בבית המשפט

הוראת בית המשפט לעריכת תסקיר על אודות נפגע עבירה

- בית המשפט החליט להורות לעובד הציבור שמונה לצורך כך, על עריכת תסקיר נפגע. התסקיר מוגש לאחר הכרעת הדין, בטרם ניתן גזר דין ונקבע עונשו של הנאשם. החוק מפרט את העבירות (על פי מספר הסעיף בחוק העונשין), המאפשרות לבית המשפט להורות על עריכת תסקיר.
- בית המשפט רשאי להורות לעובד ציבור הנ"ל לערוך תסקיר גם על אודות אחד או יותר מבני משפחתו של מי שהעבירה גרמה למותו.
- היחידה לעריכת תסקירים על אודות קטינים נפגעי עבירה מקבלת את פרטי הקטין הנפגע, כתובתו וגילו מהפרקליטות, יחד עם אמצעי ליצירת קשר עם הנפגע הקטין / או משפחתו.
- נציגת היחידה לעריכת תסקירים על אודות קטינים נפגעי עבירה מבררת עם נציג הפרקליטות, כי המשפחה יודעת על הוראת בית המשפט לעניין התסקיר, טרם יצירת קשר ראשון עם המשפחה. כמו כן דואגת לקבל מהפרקליטות את פרטי התיק והמסמכים מבית המשפט, יחד עם אמצעי ליצירת קשר עם הנפגע הקטין ו/או משפחתו.
- עורכת התסקיר מעיינת במידע מבית המשפט, כולל - כתב אישום (מקורי / מתוקן); הכרעת הדין; עדויות במשטרה; תיעוד של חקירות ילדים; פרוטוקולים רלוונטיים מדיוני בית המשפט.
- עורכת התסקיר בודקת שהנאשם הורשע באחת מהעבירות שברשימת סעיפי חוק העונשין המקנים סמכות לבית המשפט להורות על עריכת תסקיר נפגע:

עבירות אלימות

- 201 - הבאת אדם לידי מעשה זנות
- 202 - הבאת אדם לידי עיסוק בזנות
- 203 - נסיבות מחמירות לסעיפים 201 ו-202.
- 203ב - ניצול קטינים לזנות
- 214(ב1) - המשתמש בגופו של קטין לעשיית פרסום או הצגת תועבה בקטין.
- 305 - ניסיון לרצח
- 327 - שלילת כושר התנגדות לשם ביצוע עבירה
- 329 - חבלה בכוונה מחמירה
- 333 - חבלה חמורה
- 335 - חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות
- 336 סיפא - שימוש ברעל מסוכן
- 367 - גניבת קטין
- 368ב - תקיפת קטין חסר ישע
- 368ג - התעללות בקטין או בחסר ישע
- 369 - חטיפה
- 370 - הוצאה אל מעבר לגבולות המדינה
- 371 - חטיפה לשם כליאה
- 372 - חטיפה לשם רצח או סחיטה
- 374 - חטיפה לשם חבלה חמורה
- 374א - חטיפה לשם מטרות סחר בבני אדם
- 375א - החזקה בתנאי עבדות
- 376 - עיכוב דרכון
- 376ב - גרימה לעזיבת המדינה לשם זנות או עבדות
- 377א - סחר בבני אדם
- 382א - תקיפות בנסיבות מחמירות

- 402 - שוד
- 403 - ניסיון לשוד
- 404 - דרישת נכס באיומים
- 427 - סחיטה בכוח

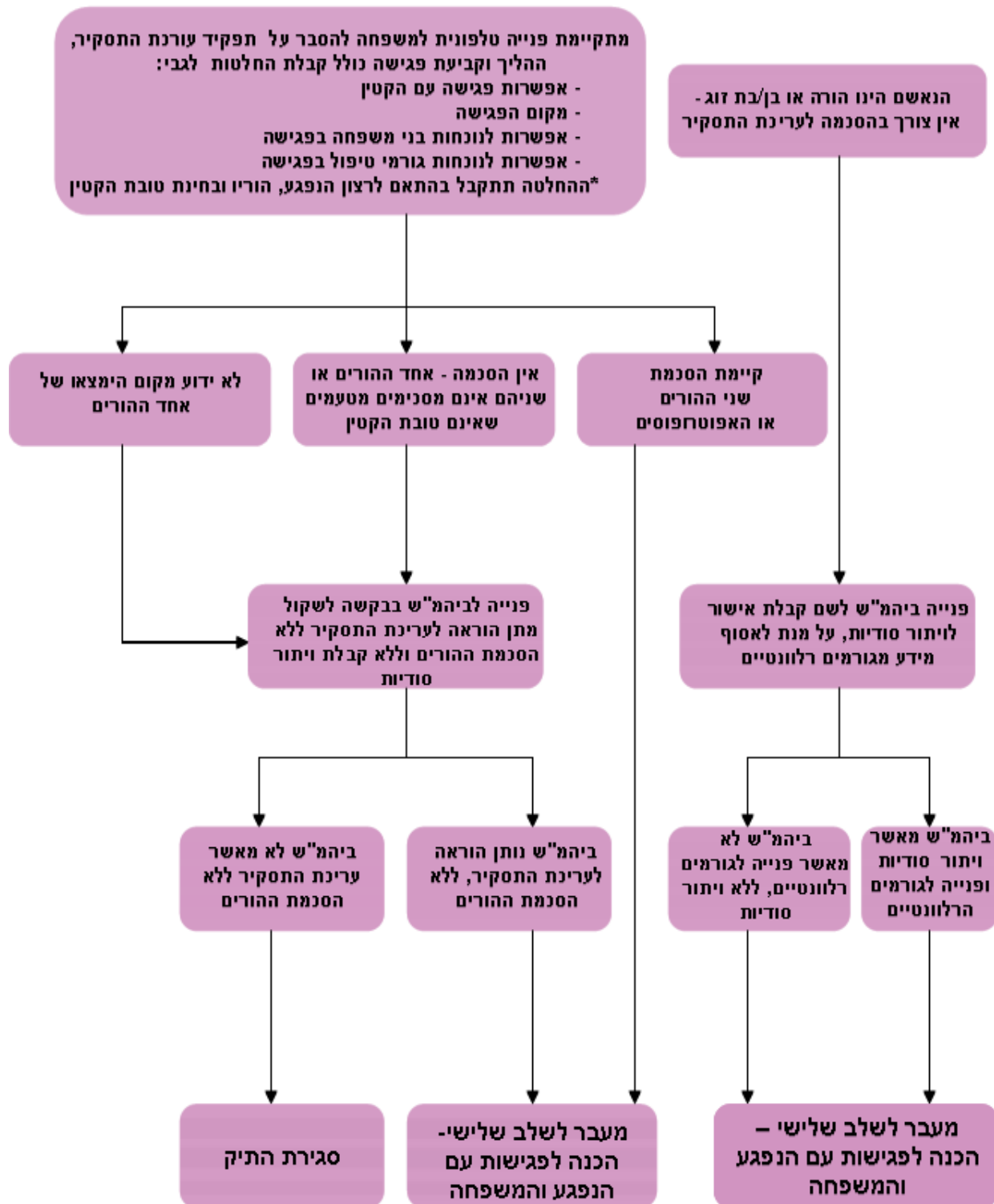
עבירת אלימות שגרמה למות של אדם

- 298 - הריגה
- 300 - רצח
- 302 - שידול או סיוע להתאבדות

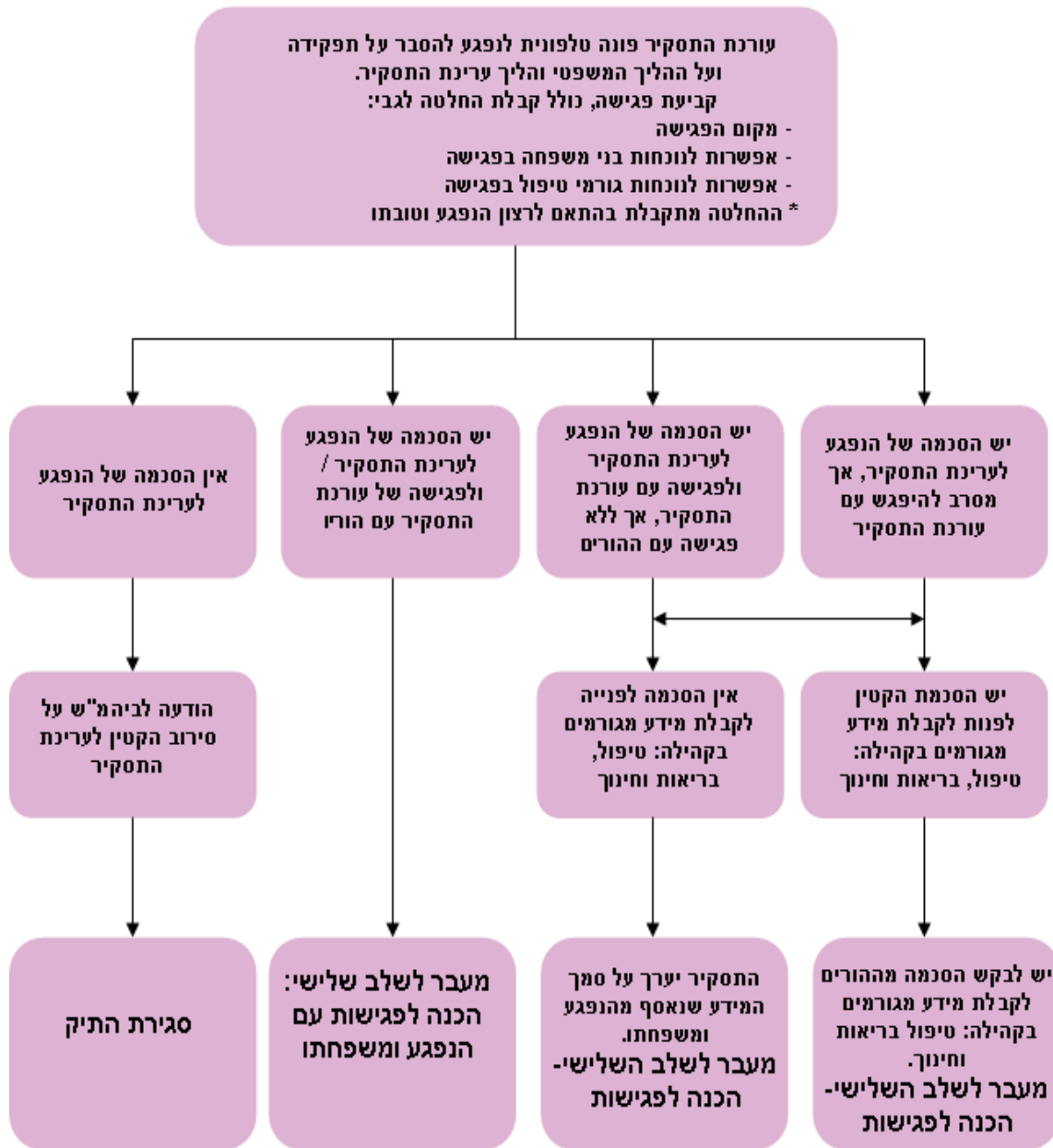
עבירות מין - עבירות לפי סימן ה' לפרק י

- 345 - אינוס
- 346 - בעילה אסורה בהסכמה
- 347 - מעשה סדום
- 347א - יחסי מין בין מטפל נפשי למטופל
- 348 - מעשה מגונה
- 349 - מעשה מגונה בפומבי
- 350 - מעשה גרם העושה את המעשה או גרם שהמעשה ייעשה בו או באדם אחר
- 351 - עבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע
- 353 - סייג לאחריות פלילית
- 354 - סייג להתיישנות עבירות מין בקטין
- 355 - עונש מזערי

שלב שני – קבלת הסכמה לעריכת תסקיר כאשר הנפגע מתחת גיל 14
ולנפגע מדרגה ראשונה של נרצח, כשהנפגע מתחת גיל 14

שלב שני – קבלת הסכמה לעריכת תסקיר כאשר הנפגע מעל גיל 14
ולנפגע מדרגה ראשונה של נרצח, כשהנפגע מעל גיל 14

עורכת התסקיר **חייבת** לקבל את הסכמת הנפגע לעריכת התסקיר באמצעות ההורים (או האפוטרופסים האחרים בהעדר הורים).

- כאשר האפוטרופוס הוא הנאשם או בן זוגו של הנאשם, ובית המשפט **אִשֵּׁר** את עריכת התסקיר, ניתן לערוך התסקיר מבלי לקבל הסכמת האפוטרופוס.
- לנפגעים מתחת לגיל ארבע עשרה (14), נדרשת הסכמה של שני ההורים לעריכת התסקיר. נפגעים מעל גיל ארבע עשרה יש לקבל עמדתם והסכמתם.
- קטין שמלאו לו 14, במועד מתן הוראת בית המשפט לעריכת התסקיר, צריך לתת את הסכמתו הנפרדת לעריכת תסקיר ואינו נזקק לשם כך לאישורו של ההורה/האפוטרופוס.

לצורך קבלת הסכמה לעריכת התסקיר יש ליצור קשר עם הנפגע או משפחתו.

בעת יצירת **הקשר הראשון** עם המשפחה תציג עורכת התסקיר בקצרה את תפקידה, השלב בו נמצא בית המשפט ומהות התסקיר להליך הפלילי. כמפורט:

- מי אני - עובד ציבור שמונה על פי חוק / עובד סוציאלי
- בית המשפט הוֹרָה / מבקש לדעת מה שלומכם
- השלב בהליך המשפטי הוא... הכרעת הדין לקראת גזר הדין... מידע על מערכת נפגעי עבירה (מנ"ע)
- מהו התסקיר? מה הם שלבי עריכתו? (כאן המקום לאפשר לשאול על הכול)
- לעניין ציטוט דברי הנפגעים - הנפגע ומשפחתו יכולים לבקש שלא לצטט חלקים מהשיחה מפאת אינטימיות המידע ועוד.
- חיסיון / גילוי התסקיר: אפשרות לבקש חיסיון על התסקיר מפני הנאשם.
- השוני בין נפגע עבירה בעת הכרעת הדין: נפגע בגיל 14+ או מתחת לגיל 14.
- זכות להסכמה או זכות להתנגדות להגשת תסקיר.
- זכות התניית עריכת התסקיר והגשתו להטלת חיסיון.
- חשיבות התסקיר לנפגע ולתהליך הכנתו.
- דגש על כך שהמפגש חד פעמי.

סוגיות שכיחות איתן מתמודדת עורכת התסקיר, בשלב זה -

- ההורים לא מוכנים לאפשר לעורכת התסקיר להיפגש עם הקטין: כיצד תישקל עמדתם? כיצד אפשר לבחון אם זו אכן טובת הקטין? כאשר עורכת התסקיר סבורה שמניעי ההורים אינם מטעמים של טובת הקטין - כיצד עליה לגבש עמדה? האם יש מקום להעלות זאת לדיון בפני בית המשפט? ואם כן - כיצד?

- הסכמה מהורה אחד בלבד: האם יש נסיבות בהן לא תתבקש הסכמה משני ההורים? לדוגמה: במצב בו ההורים גרושים? כאשר אחד מהם אינו יודע על הפגיעה? כאשר יש בין הורים (גם נשואים) חילוקי דעות לעצם עריכת התסקיר?
- חילוקי דעות בין ההורים לקטין +14: כיצד לנהוג במקרה בו - עמדתו של נפגע מעל גיל ארבע עשרה באשר לעצם הגשת התסקיר - שונה משל הוריו, אחד מהם או שניהם?
- חשש הורים מהחמרה ו/או הפרת איזון אצל הנפגע: הורים הסבורים כי העלאת הנושא עם הקטין זמן רב לאחר הפגיעה, לעיתים לאחר חודשים או שנים, עלולה לגרום לזעזוע, לא רצוי מבחינתם, או מאמינים שכך הנפגע "יִשְׁכַּח" ויחלים מהר יותר ועל כן מסרבים לעריכת התסקיר: כיצד לנהוג? האם לפתח על כך שיחה? כיצד יש לשקול את טובת הקטין?
- הורים הסבורים שעדיף בכלל לא להזכיר את הפגיעה ולא לדבר על ההליך המשפטי: כיצד לנהוג? האם לפתח על כך שיחה? כיצד יש לשקול את טובת הקטין?
- עיתוי עריכת התסקיר: כאשר חלפו מספר שנים מאז הפגיעה, עריכת תסקיר על אודות הנפגע, עשויה לפגוש אותו בעיתוי בלתי מתאים ולא בטובתו. כיצד ניתן לבדוק זאת מראש? האם באמצעות ההורים ו/או גורמי טיפול?
- הורים הנמצאים בקשר עם הפוגע ומשפחתו ועל כן מעדיפים "להתעלם" מהפגיעה ולהמשיך הלאה: כיצד לנהוג? כיצד יש לשקול את טובת הקטין?
- להורים יש אינטרס להקטין את הפגיעה ולצמצמה: כיצד יש לשקול את טובת הקטין במצב זה?
- האם יש לפעול באופן שונה - כאשר הקטינים דרים בבית ההורים, לעומת מגורים במסגרת חוץ-ביתית?
- בנסיבות של פגיעה במשפחה, פגיעה מינית או אלימות במשפחה: כיצד למנוע קונפליקט נוסף או הסלמה במצבו ובמעמדו של הנפגע? לדוגמה - פגיעה בין אחים - מה המשמעות לנפגע והוריו בשיתוף פעולה עם תהליך זה? כיצד לוודא שאין פגיעה חוזרת בנפגע? כיצד לשוחח עם ההורים מבלי לגרום להם "לבחור" בין ילדיהם הפוגע והנפגע? למרות שניתן לפנות לבית המשפט בבקשה למתן הוראה לעריכת התסקיר ללא הסכמת ההורים, מהי טובתו של הקטין הנפגע?
- במקרה של רצח במשפחה: ממי וכיצד לקבל הסכמה לעריכת התסקיר - אם וכאשר משפחת הרוצח מתמנה כאפוטרופוסית לקטינים היתומים?
- כיצד ליצור הקשר עם משפחת הנרצח/ת לצורך הצגת הנושא וקבלת עמדתם לעריכת התסקיר על אודותיהם? (הורים שכולים, אחים שכולים, הקטינים).

- אם ההורה/האפוטרופוס מסרב לתת הסכמתו להכנת תסקיר, עורכת התסקיר מדווחת על כך לבית המשפט⁵⁰ ומבקשת לקבל הוראותיו.
- חתימה על הסכמה לעריכת התסקיר, תתקיים בפגישה הראשונה של עורכת התסקיר עם הנפגע או המשפחה.

⁵⁰ לבית המשפט ניתנת זכות לאשר הכנת תסקיר לקטין מתחת לגיל 14, כאשר האפוטרופוס מסרב לכך. זאת במקרה שבית המשפט סובר שהטעמים לסירוב ההורה \ האפוטרופוס אינם מוטובת הקטין.

שלב שלישי – הכנה לפגישות עם הנפגע והמשפחה

עורכת התסקיר מכינה את הפגישות בהתאם לגיל הנפגע וסדר יומו ולבקשת ההורים:

- מיקום הפגישה
- הסבר על ההליך הפלילי
- ההליך עריכת התסקיר
- זכויות נפגעי עבירה
- שימוש בשפה ובמושגים התואמים את הבנתו של הנפגע ובשפה הידועה לו
- משך השיחה בהתחשב בתכנים שעולים ובמצבו הרגשי של הקטין
- נוכחות אדם נוסף בפגישה: בן משפחה, איש טיפול/חינוך – בהתאם להסכמה ולרצון הנפגע
- הכנת עזרים לשיחה, כגון: דפי ציור ובובות משחק

* לנפגעים עם צרכים מיוחדים – הכנת הפגישות בהתאם

**מעבר לשלב הרביעי –
מהלך הפגישות עם הנפגע
והמשפחה**

תיאום וקיום ראיון לאיסוף מידע

□ לאחר קבלת ההוראה מבית המשפט ו/או הפרקליטות ולאחר קבלת הסכמה לעריכת התסקיר, תתאם עורכת התסקיר פגישה עם הנפגע ו/או ההורים ו/או האפוטרופסים, לצורך ראיונות הערכה לגבי מצב הנפגע ואיסוף מידע רלוונטי אודות המצב לפני ואחרי הפגיעה.

הנחיות לתכנון ולניהול מפגש עם נפגע עבירה

הנחת היסוד בהכנת המפגש ובניהולו היא - שיש לעשות הכול - על מנת למנוע או להפחית מצבי דחק נוספים, למנוע מצב בו הנפגע יאשים עצמו במצב הקיים, בין בעצם קיום העבירה שנעברה בו ובין בלחצים, משברים שהמשפחה עוברת. יש לקחת בחשבון כי -

□ מדובר במפגש חד-פעמי על כל הכרוך והמשתמע מכך;
□ עצם השיח על החוויה הטראומטית יוצר לעיתים אי נוחות, מתח ויש לעשות הכול על מנת להפחיתם.

- גיל הקטין: יש לקחת בחשבון את גיל הנפגע והיכולת הוורבלית שלו.
- מועד המפגש: בבחירת זמן יש לדאוג ככל שניתן לכך שסדר יומו לא ישתנה. יש להתחשב בזמן הלימודים/חוגים ושאר הפעילויות של הקטין ומשפחתו.
- מיקום הפגישה: יש לדעת מראש מהו המקום בו נפגע: בבית, מחוץ לבית, בגינה ציבורית, בית הספר, וכו'. יש לבחור מקום בו הקטין הנפגע מרגיש בטוח ונינוח. יש להקפיד על התאמת מקום המפגש במקום הרצוי לו. יש לשים לב ששישיבה בביתו, בחדרו גם חושפת אותו ויש לנהוג בזהירות ובהתאמה. מומלץ להיפגש בבית הנפגע ואם מסכים - בחדרו.
- הסברה: בהתאם לגיל הקטין הנפגע יש להסביר - מיהו עורך התסקיר? באיזה אופן יכול הנפגע לשלוט בשיחה ובתכניה? מה הן אבני הדרך של ההליך המשפטי? (בהתאם לגילו ולהבנתו); יש לתת מידע על המשך ההליך המשפטי.
- שפה: יש להשתמש במושגים התואמים את הבנתו של הנפגע ובשפה הידועה לו. אם נדרש תרגום, יש לוודא מראש מיהו המתרגם? (בן משפחה/מורה/ אדם מוכר, או להבדיל מעדיף מתורגמן שאינו מוכר לו). חשוב לעשות הכול על מנת שקטין נפגע, לא יהיה המתורגמן של הוריו.
- הקשבה: יש להקשיב לסיפורו של הילד ולנרטיב הנשמע ממנו. לתת לו לספר את סיפורו.

- משך הפגישה: יש להתחשב בגיל הקטין ובעיקר לתכנים העולים. ככל שגילו צעיר יותר הפגישה תהיה קצרה יותר. ברגע שנראה שהנפגע משחזר הפגיעה, חווה מחשבות חודרניות ו/או רמת החרדה עולה, יש לעשות הכול על מנת להביא להרגעה ולסיום הפגישה בצורה הדרגתית.
- נוכחות אדם נוסף: יש לשאול את הקטין לרצונו להיפגש עם אדם נוסף או לרצונו להיפגש לבד. **יש לזכור**: בכל גיל יש דברים שרוצים לומר ללא נוכחות הורים ו/או אדם מוכר אחר. ככל שהגיל עולה יש למצוא את הדרך למפגש ללא נוכחות אנשים נוספים, אלא אם הקטין מבקש נוכחותם.
- אביזרי עזר: בשיח עם קטינים צעירים - ניתן להיעזר בדפי ציור ובובות משחק.
- קטינים נפגעים עם צרכים מיוחדים, כגון: פיגור, קשיי תקשורת, מצב נפשי קשה: יש לתכנן בכובד ראש את המפגש, מיקומו, ומשכו.
- קטינים נפגעים מתחת לגיל 6: יש לשקול את עצם קיום המפגש וכן את דרכי השיח ושימוש באביזרי עזר בהתאם ליכולות ההתפתחותיות והקוגניטיביות, לדוגמה: יכולת להבחין בין מוקדם למאוחר (מה קרה קודם... מה קרה אחר כך...); יכולת להבחין בין סיבה למסובב.

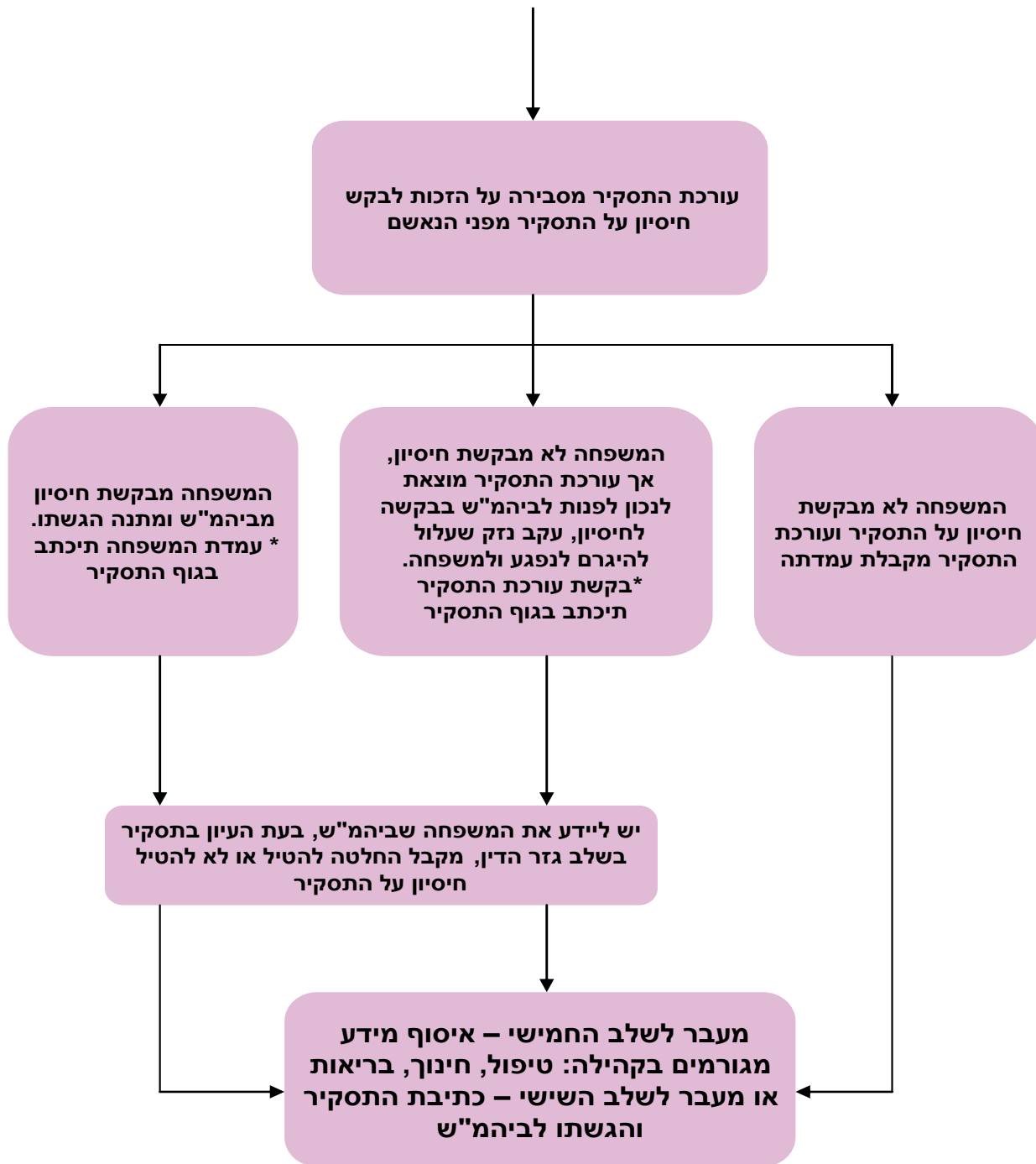
שלב רביעי – מהלך הפגישות עם הנפגע והמשפחה, ויתור סודיות, בקשה לחיסיון

1

הצגת הנושא והצגת עורכת התסקיר והסבר על ההליך המשפטי

שלב רביעי – מהלך הפגישות עם הנפגע והמשפחה, ויתור סודיות, בקשה לחיסיון (המשך)

* במהלך הראיון מתרשמת עורכת התסקיר כי הנפגע בסכנה יש ברשותו חומר המחייב דיווח לפי תיקון מס' 26 לחוק העונשין, יש לדווח לעו"ס לחוק נוער.
* בסיום הפגישה יש לתת מידע לנפגע ולמשפחה על אפשרויות טיפול ומידע על זכויות נפגעי עבירה בהתאם לחקיקה.

נושאים לפתיחה ולסיכום של מפגש עם הנפגע ומשפחתו:

הנושאים שיש לדבר עליהם בתחילת כל מפגש עם נפגעי העבירה ומשפחותיהם

- מי אני - עובד ציבור שמונה על פי חוק / עובד סוציאלי ...
- בית המשפט הורה / מבקש לדעת מה שלומכם...
- השלב בהליך המשפטי הוא... הכרעת הדין לקראת גזר הדין... מידע על מערכת נפגעי עבירה (מנ"ע)...
- מהו התסקיר? מה הם שלבי עריכתו? (כאן המקום לאפשר לשאול על הכול...)
- ציטוט דברי הנפגעים - הנפגע ומשפחתו יכולים לבקש שלא לצטט חלקים מהשיחה מפאת אינטימיות המידע ועוד...
- חיסיון/גילוי התסקיר: זה השלב לדבר על כך שהנפגע אינו צד ולכן, בין השאר, גם לא מקבל את התסקיר לידי.
- הנפגע בעת הכרעת הדין בגיל +14 / מתחת לגיל 14: סטטוס וסמכות על פי חוק.
- זכות הסכמה/ זכות להתנגדות להגשת תסקיר
- זכות להתניית עריכת התסקיר והגשתו, להטלת חיסיון מפני הנאשם.
- חשיבות התסקיר לנפגע ולתהליך המשפטי.
- דגש על מפגש חד פעמי עם עורכת התסקיר

הנושאים שיש לדבר עליהם בסיום כל מפגש עם נפגעי העבירה ומשפחותיהם

- החתמה על טופס הסכמה לעריכת התסקיר.
- החתמה על טופס ויתור סודיות במידה ויש צורך שיח עם גורמים נוספים ובהסכמת הנפגע והוריו/ אפוטרופסיו.
- חיזוק הצדדים החזקים והחיוביים של החשיפה וההתמודדות.
- סיכום הנושאים שיש לאסוף לגביהם מידע נוסף.
- התרשמות אם יש צורך להמשך טיפול והפנייה לקבלת טיפול.
- תזכורת לגבי הזכות לקבל מידע ממערכת מנ"ע.
- תזכורת לגבי הזכות להביע עמדה בנושא חופשות ושחרור מוקדם של הנאשם.
- השארת פתח לשאלות וביירוטים נוספים הקשורים להליך זה ומתן אפשרות להוסיף מידע על הדברים שנמסרו עד כה.
- מסירת מספר הטלפון של עורכת התסקיר.
- להביע תודה והערכה על שיתוף הפעולה וההסכמה לחשיפה.

□ להדגיש את המסר שבכך מסתיים הקשר עם עורכת התסקיר - אלא אם יהיה צורך במידע נוסף.

דגשים בפגישות

במהלך הפגישות יש לשים לב -

- לשלושה מעגלים רלוונטיים: • הנפגע עצמו; • המשפחה; • הקהילה.
- לשלושה פרקי זמן משמעותיים: • לפני הפגיעה; • במהלך הפגיעה; • לאחר החשיפה.
- סדר הפגישות והרכב המשתתפים תלוי במערכות היחסים במשפחה, בגיל הנפגע ואופי הפגיעה.

תבנית של פגישה משותפת הנפגע והוריו בני משפחה נוספים

- הסבר על מטרת המפגש: האם יודעים מדוע אנחנו נפגשים?
- הסבר על המצב המשפטי ("בית המשפט האמין לך") ובקשת בית המשפט לתסקיר.
- הצגה עצמית - עו"ס שהופנה מטעם בית המשפט לברר מה שלומו של הנפגע ("ישנו שופט שלא ראה אותך ולא שמע ולא מכיר אותך כלל... [אם הקטין לא העיד]. הוא ביקש ממני להיפגש אתך ואשמע ממך מה אתה חושב ומרגיש. ואת זה אני אכתוב ואעביר אליהם...")
- נתינת דגש שזו החלטתו של הקטין אם להסכים לבקשה זו, רק כאשר הנפגע הוא מעל גיל 14.
- הסבר על מה שיקרה ("אנחנו נשוחח... אני עורכת את כל מה שנדבר, כי אני לא יכולה לזכור הכול בעל פה וחשוב לי שהשופט ישמע בדיוק את המילים שלך ומה אתה חושב ומרגיש...")
- אם הקטין העיד - להזכיר.
- להדגיש שלא חייבים לדבר על מה שקרה עם הפוגע אלא נתייחס לשלומו של הקטין מאז הפגיעה.
- החתמה על טופס הסכמה.
- לתת למשפחה להחליט על סדר השיחות, לדוגמה: האם ההורים תחילה או הקטין הנפגע?
- האם שיחה של ההורים בצוותא עם הקטין או לחוד? האם יש מקום למפגש של עורכת התסקיר עם אחים?

תבנית של שיחה פרטנית עם הנפגע

יש להתאים את השיחה לגיל הקטין הנפגע ולמצבו הרגשי. אם יש קושי לקבל מידע קונקרטי על הפגיעה יש ליצור סיטואציה של שיחה חופשית ו/או משחק כדי להתרשם ממצבו של הקטין.

- פרטים כלליים: פרטי אחים, הורים, גילאים, בתי ספר, מגורים, תעסוקה.
- חשיפת הפגיעה: האם חשף בעצמו, למי סיפר, התגובות של הסביבה הקרובה.
- אם לא סיפר: מדוע לא סיפר? איך זה היה בשבילו לא לספר? מה הרגיש? מה חשב שיקרה אם יספר?
- השלכות הפגיעה על הקטין: איך מרגיש היום? מה חושב היום על מה שקרה? האם היה שינוי בחייו מאז המקרה? (שאלה כללית, כפתיח, המאפשרת לקטין להיכנס לנושא השיחה מכל כיוון שיבחר).
- סדר יום: בי"ס, אחרי בי"ס, חוגים, חברים, תחביבים, פעילויות (שאלות כלליות כהכרות ראשונית).
- איך רואה את העולם מבחינה רגשית, חברתית, דימוי עצמי, ביטחון עצמי, סיוטים, חלומות והתכנים שלהם. שאיפות לעתיד.
- מצב רגשי, חברתי, לימודי, התפתחותי, מחלות וכאבים גופניים, סימנים פוסט-טראומטיים, הסתגרות, סיוטים, חלומות, קשיי הרדמות או שינה, בעיות אכילה, חרדות ופחדים, עוררות יתר, מחשבות פולשניות, הימנעות התנהגותית.
- מה קורה בבית הספר? האם מישהו שם יודע, מדבר איתו, מציק לו? האם מטופל ואיך מרגיש שם. התקדמות בטיפול ובמצבו.
- יחסים אינטימיים עם בני המין השני: מחשבות על מה יקרה אם יהיה בן זוג בהמשך החיים.
- זהות מינית: האם מרגיש שונה מילדים אחרים בעקבות מה שקרה לך?
- השלכות הפגיעה על המשפחה: על ההורים, האחים, המשפחה בכללותה.
- יחסו אל הפוגע: מי זה הפוגע עבורך? איזה קשר היה ביניהם? מה חושב עליו היום? מה היה רוצה שיקרה לו?
- עמדתו לאורך החקירות והמשפט: עמדתו כלפי ענישה.
- לקראת סיום: משהו שחשוב לך להגיד... מסר לבית המשפט.
- משהו שלא היה רוצה שאכתוב בתסקיר. (יש לזכור שההחלטה הסופית נמצאת בידי עורכת התסקיר).
- סיום הפגישה⁵¹ עם דגש חיובי על כוחות הנפגע. מה עזר לך לשרוד עד היום?

תבנית של שיחה עם ההורים

⁵¹ אופן סיום השיחה יותאם לגיל הנפגע. עיקר תשומת הלב תינתן לנפגעים שמתחת לגיל שבע.

- פרטים כלליים: פרטי אחים, הורים, גילאים, בתי ספר, מגורים, תעסוקה.
- מצב כלכלי: באופן כללי בלבד. לשאול האם מוכרים בלשכת הרווחה.
- גורמי טיפול אחרים: פירוט ובקשת אישור שיחה עם גורמי הטיפול.
- החשיפה: הנסיבות שהובילו לחשיפת הפגיעה, באיזו סיטואציה ובפני מי? כיצד חווה הקטין את תגובות הסביבה לגילוי? האם האירועים נשמרו בסוד? בפני מי ומאיזו סיבה?
- תאור הנפגע: איך היית מתאר/ת את הקטין? מה מייחד אותך? האם יש אבחונים?
- השפעת הפגיעה: יעל הנפגע - מצבו הרגשי והנפשי של הנפגע, בהשוואה למצבו לפני הפגיעה; מצבו הלימודי; מצבו החברתי; הפרעות אכילה; הפרעות בשינה; היגיינה אישית; התנהגות בבית ומחוץ לבית; פחדים, עוררות יתר, הימנעות, חודרנות של מחשבות. יעל ההורים, האחים. יעל המשפחה בכללותה - תמונת מצב של המשפחה; תאור המשפחה לאורך הפגיעה, לאורך החשיפה ולאחריה; היחסים בתוך המשפחה המצומצמת והמורחבת; היחסים בקהילה; תמיכה; רשת חברתית.
- יחס הקטין ומשפחתו אל הפוגע, ההליך הפלילי והעונש; הכרות עם הפוגע. הקשר עם הפוגע; עמדתם כלפי הפוגע; ההרגשה לאורך ההליך הפלילי; עמדתם לגבי העונש.
- לקראת סיום - לברר האם למשפחה ו/או לקטין הנפגע יש משהו שחשוב לומר ושאת כעורכת התסקיר, צריכה לדעת על הקטין; מסר לבית המשפט; איסוף מידע נוסף מאנשים נוספים והחתמה על ויתור סודיות; הסבר על השלכות השיחה שלך ככתובת התסקיר על הקטין; חיסיון התסקיר ומגבלותיו.

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים
להוסיף את פרטי המחוז

תאריך _____

הסכמת הורים / אפוטרופוסים לעריכת תסקיר נפגע

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע בעניינו של _____
אשר אני משמש/ת כאפוטרופוס עליו, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב]
התשמ"ב 1982, סעיף 187 ב.

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע בעניינו של _____
אשר אני משמש/ת כאפוטרופוס עליו, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב]
התשמ"ב 1982, סעיף 187 ב(1).

הובהרה לי מטרת התסקיר והוסברה לי הדרך להכנתו.

שם האב _____ חתימה _____

שם האם _____ חתימה _____

שם האפוטרופוס _____ חתימה _____

הסכמת הורים לפי סעיף 187 (ה) לחוק סדר הדין הפלילי.

טופס - הסכמת קטין +14 לעריכת תסקיר נפגע על אודותיו

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים

להוסיף את פרטי המחוז

תאריך _____

הסכמת קטין מעל גיל 14 לעריכת תסקיר נפגע

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב 1982, סעיף 187 ב.

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב 1982, סעיף 187 ב(1).

הובהרה לי מטרת התסקיר והוסברה לי הדרך להכנתו.

שם הקטין/ה _____ חתימה _____

הסכמת קטין +14 לפי סעיף 187 (ד) לחוק סדר הדין הפלילי.

טופס - הסכמת בגיר (הורה ו/או אח שכול) לעריכת תסקיר נפגע
על אודותיו - במקרה של רצח בן משפחה או של אלימות

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים
להוסיף את פרטי המחוז

תאריך _____

הסכמת בגיר לעריכת תסקיר נפגע

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי
[נוסח משולב] התשמ"ב - 1982, סעיף 187 ב.

אני החתום/ה מטה, נותן/ת הסכמתי לעריכת תסקיר נפגע, כמתבקש על פי חוק סדר הדין הפלילי
[נוסח משולב] התשמ"ב - 1982, סעיף 187 ב(1).

הובהרה לי מטרת התסקיר והוסברה לי הדרך להכנתו.

שם הקטין/ה _____ חתימה _____

הסכמה לפי סעיף 187 ב(ב), ו-187 (ב) לחוק סדר הדין הפלילי.

טופס - הסכמה על ויתור סודיות עבור קטין

לתשומת הלב - יש להחתים טופס זה בנפרד עבור כל גורם אליו מבקשת עורכת התסקיר לפנות.

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים
להוסיף את פרטי המחוז

תאריך _____

הסכמה על ויתור סודיות (עבור קטין)

שם הקטין: _____
שמות ההורים / האפוטרופוסים: _____
אני, החתום/ה מטה, נותן/ת את רשותי לעורך/ת התסקיר _____,
(כאן יצוין שם עורך/ת התסקיר)
לפנות ולבקש פרטים על אודות _____, לצורך עריכת התסקיר
והגשתו, מהגורם הבא:

שם: _____
תפקיד: _____
מס' טלפון _____

שם האב	_____	חתימה	_____
שם האם	_____	חתימה	_____
שם האפוטרופוס	_____	חתימה	_____

טופס - הסכמה על ויתור סודיות עבור בגיר
במקרה של רצח בן משפחה או של אלימות

לתשומת הלב - יש להחתים טופס זה בנפרד עבור כל גורם אליו מבקשת עורכת התסקיר לפנות.

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים
להוסיף את פרטי המחוז

תאריך _____

הסכמה על ויתור סודיות (עבור בגיר)

אני, החתום/ה מטה, נותן/ת את רשותי לעורך/ת התסקיר _____,
(כאן יצוין שם עורך/ת התסקיר)
לפנות ולבקש פרטים על אודותיי, לצורך עריכת התסקיר והגשתו, מהגורם הבא:

שם: _____

תפקיד: _____

מס' טלפון _____

שם _____ חתימה _____

בקשת חיסיון על התסקיר

סעיף 191א. (א) בחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב - 1982, דן בגילוי תסקיר וקובע:

"191א. גילוי תסקיר לפי סעיף 187(ב) (תיקון: תשנ"ה)

(א) העתק של תסקיר לפי סעיף 187(ב) יימסר לבעלי הדין, ובית המשפט ישמע כל טענה באשר לכתוב בו. בית המשפט רשאי להחליט, מטעמים שבטובת הנפגע, שלא למסור לנאשם את התסקיר או חלק ממנו, ובלבד שהנאשם קיבל תמצית מן המידע העובדתי הכלול בתסקיר, אם לדעת בית המשפט המידע חיוני לניהול ההגנה."

הנחיות לעניין בקשת חיסיון על התסקיר -

- יש לשוחח עם בני המשפחה על החיסיון ולברר את עמדתם אם בית המשפט לא יטיל חיסיון על התסקיר מפני הנאשם.
- יש לכתוב בברור בפתח התסקיר את עמדת המשפחה לבית המשפט.
- יש לכתוב בפתח התסקיר כאשר בני המשפחה מבקשים לחזור בהם מהסכמתם להגשת התסקיר במקרה שאין חיסיון מפני הנאשם.
- סעיף 191א. (א), שמוצג לעיל, מאפשר לבית המשפט להורות על חיסיון התסקיר או חלקים ממנו, מפני הנאשם. עורכת התסקיר תשקול פנייה לבית המשפט למתן הוראה על חיסיון גם כאשר המשפחה לא בקשה זאת, במקרים בהם הנאשם מתגורר בסמיכות לנפגע, או שמשפחתו מתגוררת בסמיכות. כך גם כאשר הנאשם הוא דמות משמעותית ומוכרת בקהילה \ בשכונה, לדוגמה: מורה, רופא, איש דת, פעיל ציבור, או אף בעל מכולת או חנות מרכזית בשכונת המגורים.

להלן אשכול שיקולי הדעת לבקשת חיסיון מפני הנאשם:

- יש פגיעה בתוך המשפחה והחשש הוא שהמידע יגיע לנאשם ובני משפחתו וייעשה בו שימוש כנגד הנפגע, או כשעולים פרטים שלא ידועים למשפחה;
- הניתוח וההתרשמות של עורכת התסקיר את מצב הנפגע ומשפחתו אינם ידועים לבני המשפחה ולא נמסרים להם (בקשת חיסיון על בסיס שיקול זה רלוונטית למרבית התסקירים).
- עורכת התסקיר אינה מטפלת במשפחה. אם וכאשר התסקיר יגיע למשפחה שלא בהליך טיפולי רגיש ומכיל - הוא עשוי לגרום נזק. לכן, במרבית המקרים של פגיעה בתוך המשפחה יש לשקול בקשת חיסיון.

- במקרי פגיעה בין אחים - אין להניח שהעובדות ידועות לכולם: יש לשקול במרבית המקרים בקשה להטלת חיסיון, מהטעמים שהוזכרו לעיל.
- פגיעה בין קטינים - בדרך כלל קטינים לא מורחקים מבית הוריהם ומהשכונה והקשר עם הנפגע נמשך, בשל המגורים הסמוכים או הלימודים באותן מסגרות. חשיפת הפרטים הכתובים בתסקיר עשויה לגרום נזק ממשי לנפגע ומשפחתו, אל מול משפחת הנאשם.
- פגיעה על ידי איש סמכות בקהילה - מורה \ רב וכדומה - גם אם הנאשם מורחק - הקשרים הקהילתיים נשמרים ויש לבקש חיסיון.
- כאשר הנאשם לא יודע על פגיעות קודמות של הקטין.
- כאשר הנאשם לא יודע על נסיבות חיים קודמות אצל הקטין הנפגע.
- אירועים שקרו לנפגע ולא קשורים ישירות לפגיעה שעבר, אך הם רלוונטיים לתסקיר ועלולים לחשוף את הנפגע.
- יש לשים לב למקרים בהם אין בסיס לבקשת חיסיון: מקרים בהם הנאשם לא היה מוכר לנפגע ולמשפחתו וקהילתו, הוא אינו יודע היכן הם מתגוררים ואין כמעט סיכוי כי יוכל באופן ישיר או עקיף לפגוע בהם.
- בכל תסקיר בו מצוינת חשיבות בקשת החיסיון מפני הנאשם - יש לתת הסבר מנומק למקרה הספציפי ולקשר בין טובת הקטין לבין הטלת החיסיון.
- כל בקשה לחיסיון עומדת בפני עצמה ואינה תלויה בנפגעים נוספים באותו תיק או באותה משפחה. כלומר, כאשר ישנם מספר קטינים נפגעים על ידי אותו נאשם, יכול להיות מצב בו נבקש בקשה לחיסיון עבור אחד מהנפגעים ולא עבור השני.
- נוסח הבקשה לחיסיון - "מטעמים שבטובת הקטין (לפרט את הטעמים), מתבקש בית המשפט הנכבד, שלא להתיר לנאשם לעיין בתסקיר כולו או בחלקו".
- סעיף 191א. (א) בחוק סדר הדין הפלילי לא מבחין בין קטינים ובגירים. לכן, בתיק של אלימות במשפחה או של רצח יש אפשרות לבקש את החיסיון, בהתאם לכללים שלעיל גם כאשר נערך התסקיר על בגירים במשפחת הנפגע / נרצח.

שירותים לנפגעי עבירה

דף המידע שלהלן יימסר לידי נפגע העבירה, כאשר הינו קטין +14 וכן לידי בני משפחתו. דף המידע יימסר בכל קשר שנוצר בין עורכת תסקירים לבין נפגע העבירה ומשפחתו - בין אם יש הסכמה לעריכת תסקיר ובין אם לא ניתנת הסכמה כזו. **לתשומת הלב:** הפרטים נכונים למועד הכנת התדריך. יש להתעדכן מעת לעת.

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים

נפגעי עבירה ובני משפחתם זכאים לזכויות בתוקף חקיקה מיוחדת - "חוק זכויות נפגעי עבירה - התשס"א - 2001".

- מטרת החוק היא לקבוע את הזכויות של נפגע עבירה ולהגן על כבודו כאדם, מבלי לפגוע בזכויותיהם של חשודים.
- במהלך ההליך הפלילי זכאי נפגע העבירה להגנה ככול הניתן מפני החשוד/הנאשם ומקורביו, ולהתגורר בביתו ללא נוכחות החשוד/הנאשם/הנידון, לפי החלטת בית-המשפט בהתאם לחוק למניעת אלימות במשפחה.
- הרשויות לא ימסרו לנאשם, לסנגורו ולאדם אחר את הפרטים האישיים של נפגע עבירה-מין או אלימות חמורה.
- נפגע עבירה זכאי לקבל מידע על זכויותיו כנפגע עבירה, על שירותי הסיוע הניתנים לנפגעי-עבירה; על הדרך שבה מתנהל ההליך הפלילי, ועל השלב שבו מצוי ההליך הפלילי בקשר לעבירה שממנה נפגע.
- נפגע עבירה זכאי, לבקשתו, לעיין בכתב האישום נגד הנאשם ולקבל העתק ממנו.
- נפגע עבירה מין או אלימות זכאי שאדם המלווה אותו, לפי בחירתו, יהיה נוכח בעת חקירתו.
- אם הדיון בבית המשפט נערך בדלתיים סגורות, זכאי נפגע עבירה להיות נוכח בדיון, למעט מקרים חריגים, וזכאי הוא להיות מלווה באדם לפי בחירתו.
- במקרים שעולה כוונה לעיכוב הליכים, זכאי נפגע העבירה להביע את עמדתו לפני הגורמים המחליטים, ובטרם יקבלו החלטה כזו.
- במקרים שעולה האפשרות להגיע להסדר טיעון עם הנאשם, זכאי נפגע העבירה להביע את עמדתו בעניין זה לפני התובע, ולפני קבלת החלטה בעניין.
- נפגע עבירה זכאי למסור הצהרה בכתב לגוף החוקר או לתובע, על כול פגיעה ונזק שנגרמו לו בשל העבירה. ההצהרה תובא לפני בית המשפט בעת הדיון על גזר-דינו של הנאשם.
- נפגע עבירה זכאי להגשת תסקיר-נפגע על אודותיו, תסקיר שיובא לפני בית המשפט בעת הדיון על גזר הדין של הנאשם.
- זכותו של נפגע העבירה להביע עמדתו בכתב בשלבים אלה: כשהנידון מובא לדיון לפני ועדת שחרורים; כשהנידון הגיש בקשת חנינה ובטרם החלטתו של נשיא המדינה.
- אם העבירה גרמה למותו של אדם, עוברות הזכויות לבני משפחתו.
- יחידות סיוע ייעודיות לחוק זה (במשרד המשפטים), ושוטרים-אחראים שקבעה המשטרה יבטיחו את העברת המידע לנפגעי העבירה ואת יישום הוראות החוק.

מידע על שירותים המסייעים לנפגעי עבירה ולבני משפחתם

□ מחלקות לשירותים חברתיים באפשרותכם לפנות לקבלת סיוע מהמחלקה לשירותים חברתיים ברשות המקומית, שם יוכלו להפנות אתכם לשירותי סיוע מקומיים נוספים. המוקד העירוני, לרוב בטלפון 106 או 107, יוכל להפנות אתכם למחלקה.

□ משרד הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל מערך של תמיכה טיפולית וסיוע למשפחות נפגעי עבירות המתה (רצח והריגה). פנייה למרכזי הסיוע -

□ באר שבע והדרום 08-6284785

□ תל אביב והמרכז 03-6089259

□ חיפה והצפון 04-8403369

פרטים נוספים על השירות ניתן למצוא באתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים, [משרד הרווחה](#) • [קהל יעד](#) • [נפגעי עבירה](#) • נפגעי עבירות המתה, או בקישור הבא -

<http://www.molsa.gov.il/Populations/CriminalVictims/CrimesVictimsDead/Pages/CrimesVictimsDeadPageNew.aspx>

□ מוקד משפטי, מופעל מטעם נגה - המרכז הישראלי לזכויות נפגעי פשיעה מספק לנפגעי עבירה סיוע משפטי בחינם בטלפון - 03-9299533.

קישורים

□ מדריך לזכויות נפגעי עבירה בפורטל הממשלה
<http://www.gov.il/FirstGov/TopNav/Situations/SLawGuides/SCrimeOffendedRights/>

□ מערכת מנ"ע - מידע לנפגעי עבירה: הסבר ופרטי קשר בטלפון / באינטרנט
<http://mops.gov.il/CrimeAndSociety/VictimsOfCrime/Pages/Mena.aspx>

□ נגה - המרכז הישראלי לזכויות נפגעי פשיעה - <http://www.noga.org.il/>

□ ארגון משפחות נרצחים ונרצחות - <http://www.murdervictims.org/>

□ מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעים של תקיפה מינית - <http://www.1202.org.il/>

□ דף מידע מפורט מאתר משטרת ישראל המציג מגוון של גורמים המספקים עזרה בריאותית, נפשית, משטרתית ומשפטית
<http://www.police.gov.il/mehozot/agafAHM/hativatHakirof/Documents/serote.pdf>

רשימת מרכזים לטיפול בפגיעות מיניות

שם המרכז	טלפון להפניית מטופלים	פקס	כתובת המרכז	שם המנהלת	מספר טלפון המנהלת	דוא"ל מנהל/ת
מחוז חיפה והצפון						
בית החולים ע"ש "זיו" - צפת	04-6828086	04-6828182	הנרייטה סולד 5, צפת	יהונתן פיאמנטה	04-6828086	yonipi1@gmail.com
יעדים - גליל מערבי	04-9027701	04-9027702	כפר הילדים כרמיאל	מיכל פרידמן	054-6370546	
יעדים - נצרת	054-5419211		רחוב 1001/1 0 נצרת	פאתינה בשארה	054-5419211	fatinab@live.com
עלם - עפולה	077-7652778	077-7652778	השחר 20, עפולה	חפצי רנד	052-3992218	afulamin@gmail.com
בני ציון - חיפה	04-8107257	04-8359922	אליהו גולומב 47, חיפה	נרית ספיח		
רימונים - חדרה	077-5060031	077-5160070	רש"י 32, חדרה	דר' נירית וייסברוד	054-6654433	niritwe@013.net.il
מחוז תל אביב והמרכז						
רימונים - נתניה	077-5060031	077-5160070	רזניק 3, נתניה	דר' נירית וייסברוד	054-6654433	niritwe@013.net.il
בליבנו - בני ברק				בת שבע שיינין	057-3188980	
אלי"י - לוד	03-6091920	03-6091799	השייטת 2, לוד			
אלי"י - חולון	03-6091920	03-6091799		ריקי מאירי	057-3715496	meiririki1@gmail.com
מחוז הדרום						
מאור - קריית מלאכי	08-9302638 054-7300350			דר' אפרת נווה	054-7300350	efratnave9@walla.com
ענבל - באר שבע	08-6417301		יעקב דורי 3, באר שבע	עינת	054-6437746	

שלב חמישי – איסוף מידע מגורמים בקהילה: טיפול, בריאות וחינוך

פנייה לגורמי טיפול, בריאות וחינוך

□ לפי הצורך, ורק בהסכמה של ההורים או האפוטרופוסים או של קטין +14, יכולה עורכת התסקיר לפנות לגורמים נוספים בקהילה (מתחומים כגון: בריאות, חינוך, גורמי טיפול אחרים) ולבקש לאסוף מהם מידע במסגרת הכנת התסקיר.

□ הורה בית המשפט על עריכת תסקיר ללא הסכמת ההורה / האפוטרופוס, יש לבקש מביהמ"ש להורות גם על איסוף מידע מגורמי חינוך, טיפול ובריאות, אף ללא קבלת הסכמת ההורה / האפוטרופוס לויתור סודיות.

תבנית של נושאים לשיחה עם גורם טיפולי

בפתח השיחה יש לתת הסבר על ההליך המשפטי ועל זכותו של הגורם הטיפולי לכך ששמו לא יצוין במפורש בתסקיר.

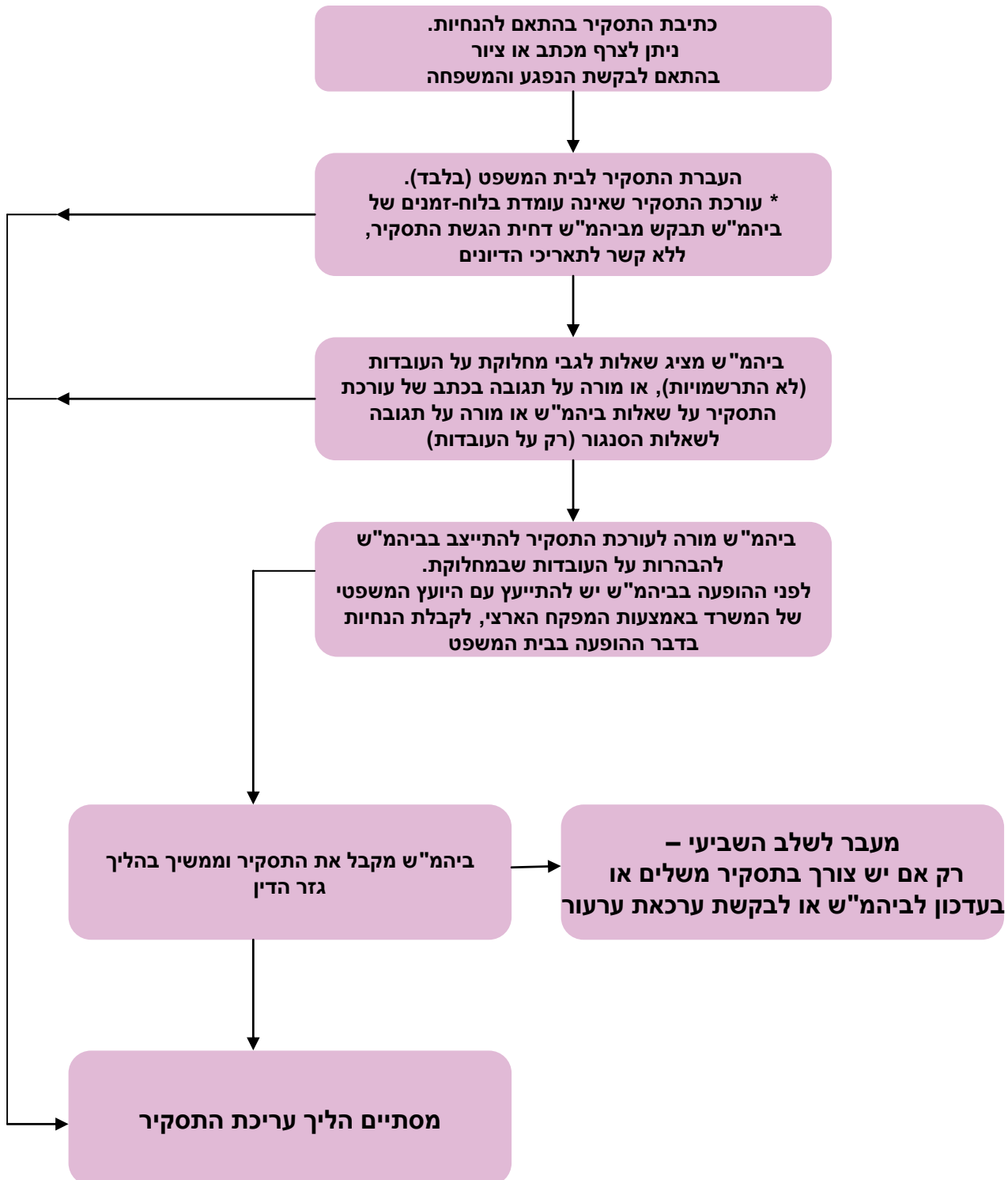
- שם ושם משפחה
- המסגרת הטיפולית: מקום הטיפול והכשרת המטפל בו; משך זמן הטיפול; באיזה שלב נכנס המטפל?
- הטיפול בקטין: מידת הקשר; רמת שיתוף הפעולה של הקטין עם המטפל; נושאי הטיפול; דגשים / נקודות ייחודיות בטיפול בנפגע.
- תאור הנפגע: איך היית מתאר את הקטין? מה מייחד אותו?
- אבחונים / חריגויות / חוזקות / חולשות.
- השלכות הפגיעה: מצבו הרגשי והנפשי של הנפגע, בהשוואה למצבו לפני הפגיעה; מצבו החברתי; מצבו ההתפתחותי.
- הפרעות אכילה / הפרעות בשינה / היגינה אישית / מחלות וכאבים גופניים.
- סימנים פוסט-טראומטיים (הסתגרות, סיוטים, חלומות, קשיי הרדמות או שינה, בעיות אכילה, חרדות ופחדים, עוררות יתר, מחשבות פולשניות, הימנעות התנהגותית).
- התנהגות בבית ומחוץ לבית.
- דגשים מיוחדים לגבי הקטין.
- התרשמות מהמשפחה והקשר עמה.
- עמדת המשפחה לגבי הפוגע, ההליך המשפטי והענישה.
- צפי לעתיד.

תבנית של נושאים לשיחה עם גורם חינוכי

בפתח השיחה יש לתת הסבר על ההליך המשפטי ועל זכותו של הגורם החינוכי לכך ששמו לא יצוין במפורש בתסקיר.

- שם ושם משפחה
- שם בית הספר, חינוך מיוחד, כיתה קטנה וכד'...
- אבחונים, השמות ייחודיות בבית הספר ופירוט קשר טיפולי שוטף.
- תאור הנפגע: איך היית מתאר את הקטין? מה מייחד אותו?
- אבחונים / חריגויות / חוזקות / חולשות.
- מצבו הרגשי והנפשי של הנפגע, בהשוואה למצבו לפני הפגיעה / מצבו הלימודי / מצבו החברתי.
- הפרעות אכילה / הפרעות בשינה / היגינה אישית / התנהגות בבית ומחוץ לבית.
- הקשר עם הפוגע / דגשים.
- שינויים לאורך הזמן בציונים, התנהגות.
- רמת שיתוף הפעולה והתקשורת של הקטין עם הגורמים המקצועיים בביה"ס.
- התרשמות מבני המשפחה והקשר עמם.

שלב שישי – כתיבת התסקיר והגשתו לבית המשפט

הגשת התסקיר לבית המשפט

- תסקיר מוגש לבית המשפט על פי לוח הזמנים שנקבע על ידי בית המשפט.
- אם נדרשת לעורכת התסקיר הארכת זמן - היא תדאג להגשת בקשה מנומקת לבית המשפט. לפי העניין,
- בית המשפט רשאי להציג לעורכת התסקיר שאלות לשם הבהרת עובדות שבמחלוקת (הסבר או השלמה לאמור בתסקיר).

התסקיר נמסר לבעלי הדין

- תסקיר נמסר לבעלי הדין,
- אלא אם כן סבורה עורכת התסקיר שמטעמים הקשורים בטובת הקטין יש להורות על חיסיון התסקיר מפני הנאשם⁵². במצב זה פונה עורכת התסקיר לבית המשפט בבקשה להורות על שמירת חיסיון התסקיר מפני הנאשם⁵³.

עדכון הנפגע והוריו

- עורכת התסקיר תעדכן את הנפגע והוריו בדבר המלצתה לבית המשפט בנוגע לחיסיון ותתעד זאת בתיק.

⁵² לעיתים, עולה בקשה לחיסיון התסקיר מצד הנפגע ו/או הוריו / אפטרופסיו ועורכת התסקיר מציינת זאת בפני בית המשפט.

⁵³ במקרה שבו מתקבלת החלטת בית המשפט לשמור על חיסיון התסקיר (או חלקו) מפני הנאשם - מקבל האחרון תמצית מהמידע העובדתי הכלול בתסקיר - אם בית המשפט סובר שהדבר נחוץ לניהול ההגנה.

בנוסף - עורכת התסקיר תיידע את הנפגע, שלגביו הוכן תסקיר כאמור, שעל פי הוראות החוק הוא - הנפגע - לא ייקרא להעיד על אודות התסקיר ותוכנו.

תבנית כללית לעריכת תסקיר

פרטים הרשומים בכתב נטוי ומופיעים בסוגריים יושלמו בהתאם לנתוני התסקיר הספציפי.

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים
להוסיף את פרטי המחוז

מס' תיק בית משפט
מדינת ישראל נגד
(שם הנאשם)

לכבוד בית המשפט _____
השופט _____
השופט _____
השופט _____
(בימ"ש שלום / מחוזי / עליון - למחוק המיותר)
(שם מקום מושבו של בית המשפט)

הנוסח לפניה לבית המשפט בבקשה להטלת חיסיון מפני הנאשם (אם קיימת בקשה כזו במקרה הנדון): מטעמים שבטובת הנפגעים ובהתאם לבקשת הנפגעים ו/או אפוטרופוסיו (לפי העניין), מתבקש בית המשפט הנכבד, שלא להתיר לנאשם לעיין בתסקיר כולו או בחלקו זאת בהתאם לסעיף 191א. (א). לחוק סדר הדין הפלילי התשמ"ב-1982. (לאחר נוסח זה לכתוב הסיבה לבקשה בתסקיר זה. אם הנפגע ו/או משפחתו, לפי העניין, התנו את הגשת התסקיר באי חשיפתו בפני הנאשם, יש לציין זאת במפורש כאן).

הנדון: תסקיר נפגע - (להשלים: שם הקטין / תאריך לידה / עיר מגורים)
קבוע לתאריך: (להשלים פרטים)

פתיח: בית המשפט הנכבד הורה בתאריך _____, בהתאם לסעיף 187 (ב) או 187 (ב1), (יש לדייק בעריכת תת הסעיף הרלוונטי בחוק) לחוק סדר הדין הפלילי, על הגשת תסקיר אודות הנפגע בתיק זה. בהתאם להוראה זו ולפי סעיף 187 (ג), (ד), או (ה) (לציין את תת-הסעיף הרלוונטי לגבי כל קטין), מוגש בזאת התסקיר.

סעיפי ההרשעה: בית המשפט הרשיע / קבע (חשוב לגבי קטינים נאשמים לדייק באם הורשעו או שבית משפט קבע כי ביצעו את העבירה), כי (להשלים פרטי הנאשם) ביצע את העבירות כדלקמן: (להשלים מספרי הסעיף/ים ושמות הסעיף/ים בהם הורשע הנאשם - כל סעיפי האשמה).

פרטי עורך התסקיר: התסקיר נערך על ידי (להשלים את שם עורך התסקיר, לציין את התואר בעבודה סוציאלית וכן התואר במקום העבודה: מפקחת - קטינים נפגעי עבירה, או עובד ציבור לחוק סדר הדין הפלילי. יש לציין ממתי יש לעורך התסקיר מינוי לעריכת התסקיר).

עמוד _____ מתוך _____ עמודים

מקורות המידע לעריכת התסקיר: (יש לפרט את כל המסמכים שהתקבלו מהפרקליטות ואת כל השיחות והפגישות שנערכו כולל שמות האנשים ותאריכי הפגישות).

הרכב המשפחה: (פירוט חברי המשפחה הגרעינית).

רקע משפחתי: (תיאור כללי על חיי הקטין [להשלים שם פרטי ושם משפחה של הנפגע]. לשלב תיאור קצר ותמציתי).

חשיפת הפגיעה: (תיאור הפגיעה גילוי הפגיעה, התייחסות של הקטין [להשלים שם פרטי ושם משפחה של הנפגע] ושל משפחתו לאירועים כולל לגבי ההליך הפלילי).

תוצאות הפגיעה והשלכותיה על הנפגע ו/או משפחתו והנזק שנגרם לו/להם לרבות התייחסות כללית לשאלת ההידרשות למשאבים ולטיפול לצורך ריפוי/ם ושיקומו/ם.

תפישת הנפגע ובני המשפחה את ההליך הפלילי

תפישת הנפגע את האירוע ויחסו אל הנאשם

דיון

סיכום

חתימת עורכת התסקיר: (כולל שם מלא, חתימה וחותמת)

עמוד ____ מתוך ____ עמודים

הבהרות לעריכת תסקיר

בעמוד הראשון - הפנייה לבית המשפט:

משמאל למעלה יש לרשום מספר תיק פ"ח (=פלילי חמור) ומדינת ישראל נגד שם הנאשם.

בכותרת:

לרשום את שם הקטין בצורה מלאה, תאריך לידה מלא ועיר מגורים.

אם ציון שם הרשות המקומית בה מתגורר הנפגע עלולה לסכן אותו ו/או את בני משפחתו - אין לציין כתובת.

מימין לרשום את שם כב' השופט. בהרכב שופטים יש לציין כל שם בנפרד.

בתחילת כל תסקיר:

בית המשפט הנכבד הורה בתאריך... בהתאם לסעיף 187 (ב) (לדייק בעריכת תת הסעיף בחוק הרלוונטי) לחוק סדר הדין הפלילי, על הגשת תסקיר אודות הנפגע בתיק זה. בהתאם להוראה זו ולפי סעיף 187 (ג) או (ד) או (ה) - (לציין את הסעיף הספציפי לגבי כל קטין), מוגש בזאת התסקיר. ביהמ"ש הרשיע את הנאשם בעבירות של (לרשום את כל סעיפי האשמה). (לגבי קטינים) - ביהמ"ש קבע כי הקטין הנאשם בצע את המעשה...

חשוב לדייק בכתיבה לפי הכרעת הדין. זאת כיוון שבגירים מורשעים, אך קטינים, לרוב אינם מורשעים. לשים לב לניסוח ביהמ"ש.

התסקיר נערך על ידי (שם עורכת התסקיר). יש לציין את התואר בעבודה סוציאלית וגם לכתוב: בתפקיד מפקחת מחוזית בנושא קטינים נפגעי עבירות ובעלת מינוי לעריכת תסקירים משנת [...] • אם טרם ניתן מינוי, ועד לקבלתו יש לציין את שם העורכת בפועל ולציין: בהדרכת [...] (שם בעלת המינוי ופרטיה - תפקיד ומועד תחילת מינויה).

מקורות המידע לעריכת התסקיר:

לפרט את המסמכים השונים שהועברו מהפרקליטות (לדוגמה: כתב אישום מתוקן מתאריך / פרוטוקול כתב האישום מתאריך... וכד') וכן את כל השיחות והפגישות שנערכו, כולל שמות האנשים ותאריכים. אם מורה או יועצת מבקשות ששמן לא יופיע בתסקיר - אין להזכיר, אלא לציין "שיחה עם בית הספר".

הרכב המשפחה:

פירוט חברי המשפחה הגרעינית, כולל אחים בגירים שלא גרים בבית, או סבים וסבתות שגרים בבית.

רקע משפחתי:

תיאור כללי על הקטין ומשפחתו: יכלול מצב כלכלי, משפחתי, גירושין, סכסוכים, תנאי מגורים, בעיות בריאותיות ספציפיות. בתמציתיות ורק פרטים משמעותיים להבנת המערכת המשפחתית בהקשר לפגיעה.

רקע על הקטין עצמו בקצרה: כיצד הורי הקטין מתארים אותו? אלו בעיות התפתחותיות ספציפיות קיימות? מה הם העיסוקים והתחביבים המיוחדים של הקטין? מיהו הקטין - טרם שנפגע?

אם ישנה הפרדת מוקדמת של הקטין ומשפחתו עם הפוגע - רלוונטית, לציין זאת כאן.

חשיפת הפגיעה:

סיפור הפגיעה, הגילוי, והחשיפה. אין צורך לחזור על פרטי הפגיעה, אך אם הקטין רוצה לספר פרטים משמעותיים לו, או כשיש פער בין פרטי ההרשעה לחוויית הפגיעה של הקטין יש לפרט יותר. חשוב לציין את התייחסות המשפחה להליך הפלילי. אם המשפחה חוֹנה את התהליך כפוגע, יש להציג זאת כתת-פרק בפני עצמו כשהכותרת שלו היא התייחסות המשפחה להליך הפלילי.

תוצאות הפגיעה והשלכותיה על הקטין:

לצורך הערכת הנזק והשפעת הפגיעה על התפתחותו של הקטין וכן הערכה לגבי סיכוי הריפוי והשיקום והבאת הערכה זו בפני בית המשפט, עורכת התסקיר מעיינת בחומר תיאורטי ומסיקה את הסקוטיה, בין השאר, על סמך חומרת העבירה, פרק הזמן שנמשכה, גיל הנפגע, הקשר שבין הנפגע לפוגע, ההשפעה של הפגיעה על שאר בני המשפחה. עורכת התסקיר מביאה בפני בית המשפט גם את עמדת הנפגע ומשפחתו כלפי הפוגע וציפיותיהם לגבי הענישה. השפעות הפגיעה מוצגות בהיבטים כדלקמן: רגשיים; פיזיים-בריאותיים; חברתיים- לימודיים; התייחסות לרמה התפקודית - שינה, אכילה, מקלחת.

השלכות הפגיעה על המערכת המשפחתית:

יש לציין השלכות משפחתיות תוך התייחסות להשפעתן על הנפגע עצמו. פסקה זו יכולה להופיע כתת פסקה של תוצאות הפגיעה בקטין או כפסקה בפני עצמה. זאת על פי שיקול דעתה של עורכת התסקיר.

תפיסת הקטין את האירוע וייחסו אל הפוגע:

יחס הקטין והמשפחה לפוגע, לעונש. להעביר את מסר הקטין והמשפחה לבית המשפט. ניתן לצרף מכתב, ציור וכד' (בהתאם לגיל ולרצונו של הנפגע).

דיון:

לחזור בקצרה על התיאור, לנתח את המצב של הקטין ומשפחתו, להשתמש בספרות מקצועית תמציתית, לכלול הערכה על הנזק שנגרם / הנזק עתידי ומה יידרש לשיקום.

סיכום:

הצגה תמציתית של הנזק/ים לנפגע העבירה ומה נדרש לצורך שיקומו.

בקשת חיסיון על התסקיר

יש לשוחח עם המשפחות על החיסיון ולברר מה תהיה עמדתם אם בית המשפט לא יטיל חיסיון על התסקיר מפני הנאשם.

עמדת המשפחה תיכתב בבירור לבית המשפט. המשפחה אשר מבקשת לחזור בה מהסכמתה להגשת התסקיר - במצב בו בית המשפט לא יקבל את בקשת חיסיון מפני הנאשם - יש לציין זאת בהדגשה מיידי בפתח התסקיר. ניתן לשוב ולציין את הבקשה בסיום התסקיר.

הערה לגבי עריכה ואופן הצגה של תכני התסקיר:

ניתן להכניס במבנה התסקיר תתי פרקים - השיחות עם הקטין, עם המטפלים - או לעשות אינטגרציה של כל המידע. זאת בהתאם לחומר שנאסף.

משלוח תסקירים:

יש לשלוח בדואר רשום, או על ידי שליח, או בפקס כאשר מוודאים טלפונית עם מזכירות בית המשפט את קבלת הפקס.

שלב שביעי – לאחר הגשת התסקיר

לאחר הגשת התסקיר

- עורכת תסקיר שהוזמנה לבית המשפט למתן הבהרות על העובדות שבתסקיר, תבקש תחילה לענות על השאלות בכתב.
- אם בכל זאת הורה בית המשפט לעורכת התסקיר להתייצב בפניו, יש להיוועץ - באמצעות הפיקוח הארצי - ביועצת משפטית של משרד הרווחה והשירותים החברתיים ולקבל הנחייתה בדבר הדרך לענות על שאלות בית המשפט.

טופס - סגירת תיק (סיום מעורבות של עורכת התסקיר)

לוגו של משרד הרווחה והשירותים החברתיים

תאריך _____

מס' תיק בית משפט: _____

בית המשפט: _____

שם הנפגע: _____ תאריך לידה: _____

שם הנפגע: _____ תאריך לידה: _____

שם הנפגע: _____ תאריך לידה: _____

סוג העבירה: _____

שמות הורים / אפוטרופוסים: _____

כתובת מדויקת: _____

טלפונים: _____

קרבה לנאשם: _____

שפת אם: _____

גורמי טיפול / גורמי חינוך רלוונטיים: _____

האם הוגש תסקיר: כן _____ לא _____

אם לא הוגש תסקיר, פרט מדוע והפעולות שנעשו (בהתייחס לגיל הנפגע):

פגישה עם הנפגע: כן _____ לא _____

פנייה לבית המשפט לעריכת תסקיר ללא הסכמת ההורים / אפוטרופוס:

כן _____ לא _____

פנייה לבית המשפט לאיסוף מידע ללא ויתור סודיות של אחד או שני ההורים:

כן _____ לא _____

האם הוגשה בקשת חיסיון: כן _____ לא _____

האם הייתה בקשה לשימוש נוסף בתסקיר, כגון: העברה להליך אזרחי / ערעור:

כן _____ לא _____

_____ אם כן, פרטי:

האם עורך התסקיר נדרש לענות לשאלות בית המשפט / להופיע בפניו:

כן _____ לא _____

_____ אם כן, פרטי:

האם הגיעו בעבר בקשות נוספות לתסקיר עבור אותו נפגע: כן _____ לא _____

_____ אם כן, פרטי:

האם התקבל גזר דין: כן _____ לא _____

עיקרי גזר הדין:

הערות:

חתימת עורכת התסקיר: _____

נספחים

עמוד	החוק
193	• חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א – 2001
203	• חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982
227	• חוק העונשין, התשל"ז - 1977: סעיפים המקנים סמכות לבית המשפט להורות על עריכת תסקיר נפגע
234	• חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה – 2004
238	• חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו - 2006
257	• חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א – 2001
260	• חוק המרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות, התשנ"ה - 1995, (תיקון מס' 14), התשע"ב – 2012, הוספת סעיף 3א

חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א - 2001

פרק א': עקרונות כלליים

1. מטרה

חוק זה מטרתו לקבוע את זכויותיו של נפגע עבירה ולהגן על כבודו כאדם, בלי לפגוע בזכויותיהם על פי דין של חשודים, נאשמים ונידונים.

2. הגדרות

בחוק זה –

"בן זוג" – לענין מי שהעבירה גרמה למותו, לרבות הידוע בציבור כבן זוגו, ובלבד שערב מותו גר עמו וניהל עמו משק בית משותף במשך שנתיים לפחות;

"בן משפחה" – בן זוג, הורה או בן זוג של הורה, בן או בת, אח או אחות;

"הגוף החוקר" – משטרת ישראל או המחלקה לחקירת שוטרים במשרד המשפטים;

"חוק הנוער" – חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971;

"חוק העונשין" – חוק העונשין, תשל"ז-1977;

"חוק סדר הדין הפלילי" – חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982;

"חשוד" – מי שחשוד בביצוע העבירה שפגעה בנפגע;

"נאשם" – מי שנאשם בעבירה שפגעה בנפגע;

"נידון" – מי שנגזר דינו בשל העבירה שפגעה בנפגע;

"נפגע עבירה" – מי שנפגע במישרין מעבירה, וכן בן משפחה של מי שהעבירה גרמה למותו, למעט החשוד, הנאשם או הנידון;

"עבירה" – עבירה, למעט עבירת תעבורה שמתקיימים בה כל אלה:

(1) היא מסוג עוון או פשע;

(2) היא נעברה בישראל, ואם נעברה מחוץ לישראל בית משפט בישראל דן בה;

(3) חקירתה תיעשה בידי הגוף החוקר והתביעה בה תנוהל בידי תובע;

"עבירת מין או אלימות" – עבירה מן העבירות המנויות בתוספת הראשונה;

"עבירת מין או אלימות חמורה" – עבירת מין או אלימות המנויה בחלק א' או בחלק ב' בתוספת הראשונה א';

"עבירת תעבורה" – עבירה ששופט תעבורה מוסמך לדון בה לפי הוראות סעיף 25(א)(1) עד (3) ו-5(5) לפקודת התעבורה, למעט עבירה לפי סעיפים 64 ו-64א לפקודה האמורה;

"פקודת בתי הסוהר" – פקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"ב-1971;

"תובע" – כמשמעותו בסעיף 12(א)(1)(א) או (2) לחוק סדר הדין הפלילי;

"הקצין הממונה" – במשטרה – הקצין הממונה על החקירות בתחנת משטרה, בהעדרו – מפקד התחנה, ובהעדרם – הקצין הממונה על התחנה; במחלקה לחקירות שוטרים – בעל התפקיד המקביל;

"הרשויות" – רשויות החקירה, התביעה וכל רשות ציבורית אחרת שהטיפול בנפגעי עבירה בהליך הפלילי הוא בין תפקידיה;

"השרים" – שר המשפטים והשר לביטחון הפנים.

3. עקרונות

מתן הזכויות לנפגע עבירה ייעשה תוך התחשבות בו ובצרכיו, שמירה על כבודו והגנה על פרטיותו ובתוך זמן סביר.

4. דרכי התאמה במימוש זכויות נפגע עבירה

- (א) מתן הזכויות לנפגע עבירה שהוא קטין ייעשה תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות הענין בהתחשב בגילוי ובמידת בגרותו של הקטין, וברוח עקרונות האמנה בדבר זכויות הילד.
- (ב) מתן הזכויות לנפגע עבירה שהוא אדם עם מוגבלות ייעשה לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998.
- (ג) מידע והודעות לפי הוראות חוק זה יימסרו, ככל הניתן, בשפה מובנת לנפגע העבירה.

5. הבטחת זכויות

בתי המשפט והרשויות, כל אחד בתחומן, ינקטו צעדים הדרושים להבטחת זכויות נפגע עבירה לפי חוק זה.

פרק ב': זכויותיו של נפגע עבירה בהליך פלילי

6. הגנה

במהלך ההליך הפלילי זכאי נפגע עבירה –

- (1) להגנה, ככל הניתן ועל פי הצורך, מפני החשוד, הנאשם או הנידון ומפני שלוחיו או מקורביו;
- (2) לקבל בבית המשפט, ככל הניתן, הגנה מפני מגע או קשר בלתי נחוץ בינו לבין החשוד, הנאשם או הנידון, שלוחיו או מקורביו;
- (3) לקבל מהמשטרה מידע לגבי אפשרויות קיימות להגנה מפני כל אחד מהמפורטים בפסקה (1);
- (4) למדור שקט בביתו בלא נוכחות החשוד, הנאשם או הנידון, אם הוא מתגורר עמו, לפי החלטת בית המשפט בהתאם להוראות החוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991.

7. הגבלה על מסירת פרטים אישיים של נפגע עבירה (תיקון מס' 2) תשס"ה-2004

(א) בסעיף זה –

"חומר חקירה" – כמשמעותו בסעיף 74 לחוק סדר הדין הפלילי;

"מסירה" – לרבות בדרך של העמדה לעיון או להעתקה;

"פרטים אישיים", לגבי נפגע עבירה – כתובת מגוריו, כתובת מקום עבודתו ומספרי הטלפון

שלו.

(ב) הרשויות לא ימסרו לאדם, לרבות לנאשם ולסניגורו, כחלק מחומר החקירה או כחלק מכתב האישום, את הפרטים האישיים של נפגע עבירה מין או אלימות חמורה המנויה בחלק א' בתוספת הראשונה א' שבשלה נפתחה חקירה או הוגש כתב האישום.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב), רשאית כל אחת מן הרשויות, בכפוף להוראות כל דין החלות עליה, למסור את הפרטים האישיים של נפגע עבירה מין או אלימות חמורה המנויה בחלק א' בתוספת הראשונה א', כולם או חלקם, אם מצאה כי המסירה נדרשת לצורך ההליכים הפליליים שענינם העבירה שבשלה נפתחה חקירה או הוגש כתב האישום, לפי הענין, או לצורך הגנה וטיפול בנפגע, והתקיים אחד מאלה:

(1) הפרטים האישיים של הנפגע הם חלק מתיאור העובדות בכתב האישום המהוות את העבירה;

(2) המסירה היא בתוך רשות, בין רשות לרשות או מהרשויות לבית משפט.

(ד) הוראות סעיף קטן (ב) לא יחולו אם נתן הנפגע את הסכמתו למסירה.

(ה) תובע רשאי שלא למסור לנאשם ולסניגורו, כחלק מחומר החקירה או כחלק מכתב האישום, את הפרטים האישיים של נפגע עבירה שאינה מנויה בחלק א' לתוספת הראשונה א', אם קיים לדעתו חשש לפגיעה בשלומן של נפגע העבירה.

(ו) בית משפט רשאי, לבקשת הנאשם או סניגורו, להורות על גילוי פרטים אישיים של נפגע עבירה, כולם או חלקם, שלא נמסרו להם לפי הוראות סעיפים קטנים (ב) או (ה), אם מצא כי מסירת הפרטים נדרשת לצורך ניהול הגנת הנאשם.

(ז) הורה בית המשפט על גילוי פרטים אישיים של נפגע עבירה כאמור בסעיף קטן (ו), רשאי הוא לקבוע תנאים או סייגים לגילוי הפרטים, שתכליתם להגן על פרטיותו של הנפגע.
(ח) על בקשה לפי סעיף קטן (ו) יחולו הוראות סעיף 74(ג) עד (ו) לחוק סדר הדין הפלילי, בשינויים המחויבים.

(ט) הוראות סעיף זה אינן באות לגרוע מכל דין אחר הקובע איסור או הגבלות על מסירת מידע, או חיסיון.

8. זכות לקבלת מידע על ההליך הפלילי

(א) נפגע עבירה זכאי לקבל מידע על זכויותיו כנפגע עבירה ועל הדרך שבה מתנהל הליך פלילי, כפי שיקבעו השרים.

(ב) נפגע עבירה זכאי לקבל מידע על השלב שבו מצוי ההליך הפלילי בקשר לעבירה שממנה נפגע; ואולם לא ייכלל במידע לפי סעיף קטן זה, מידע שמסירתו אסורה לפי כל דין או שיש במסירתו, לפי שיקול דעתו של האחראי על החקירה או התביעה, כדי לפגוע בחקירה או בפרטיותו או בשלום של אדם; השרים יקבעו את דרכי קבלת המידע ותוכנו.

(ג) נוסף על הוראות סעיף קטן (ב) –

(1) נפגע עבירה שביקש זאת זכאי לכך שהגופים המפורטים בתוספת השניה יידעו אותו על שלבים בהליך פלילי בקשר לעבירה שממנה נפגע, כמפורט באותה תוספת;

(2) נפגע עבירת מין או אלימות חמורה שביקש זאת, זכאי לכך שהגופים המפורטים בתוספת השלישית יידעו אותו על פרטים נוספים בהליך הפלילי בקשר לעבירה שממנה נפגע, לרבות לענין זכותו לפי סעיפים 16 ו-17 כמפורט באותה תוספת.

(ד) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהחובה לידע מתלונן לפי הוראות חוק סדר הדין הפלילי.

9. זכות עיון בכתב אישום (תיקון מס' 8) תשע"ב-2012

נפגע עבירה זכאי, לבקשתו או לבקשת בא כוחו, לעיין בכתב האישום נגד הנאשם או בהסדר לסגירת תיק כאמור בסעיף 1' בפרק ד' לחוק סדר הדין הפלילי, לפי הענין, ולקבל העתק ממנו, אלא אם כן התקיים אחד מאלה:

(1) עיון כאמור בכתב האישום או בהסדר לסגירת תיק – אסור על פי דין;

(2) סבר פרקליט המחוז או ראש יחידת התביעות במשטרה, לפי הענין, כי מטעמים מיוחדים שיירשמו אין להרשות את העיון או את קבלת ההעתק כאמור.

10. זכות לקבל מידע על מאסר או משמורת אחרת

נפגע עבירת מין או אלימות שביקש זאת, זכאי לכך שהגופים המפורטים בתוספת הרביעית יידעו אותו על מהלך מאסרו של הנידון, או על מהלך שהייתו של הנאשם או הנידון במשמורת חוקית אחרת בעקבות העבירה, לרבות לענין זכותו לפי סעיפים 19 ו-20 כמפורט באותה תוספת.

11. זכות לקבל מידע על שירותי סיוע

נפגע עבירה זכאי לקבל מידע על שירותי סיוע הניתנים לנפגעי עבירה, בין שהם ניתנים על ידי המדינה ובין שהם ניתנים על ידי גופים לא ממשלתיים, כפי שיקבעו השרים.
12. ניהול הליכים בזמן סביר

ההליכים הנוגעים לעבירת מין או אלימות יקוימו בתוך זמן סביר, כדי למנוע עינוי דין.

13. חקירה של גוף חוקר בדבר עבר מיני

(א) במהלך חקירת תלונה בגוף החוקר בדבר עבירת מין או אלימות לא ייחקר נפגע העבירה על עברו המיני, למעט חקירה הנדרשת בנסיבות הענין בדבר קשר מיני קודם עם החשוד, אלא אם כן קבע הקצין הממונה מטעמים שיירשמו, כי חקירה זו חיונית כדי להגיע לחקר האמת.

(ב) חקירה על עברו המיני של נפגע עבירת מין או אלימות לפי הוראות סעיף קטן (א) תיעשה תוך שמירה קפדנית על כבודו ופרטיותו של הנפגע.

14. זכות לנוכחות מלווה בחקירה

נפגע עבירת מין או אלימות זכאי שאדם המלווה אותו, לפי בחירתו, יהיה נוכח בעת חקירתו בגוף החוקר, אלא אם כן סבר הקצין הממונה, כי יש בכך כדי לפגוע בחקירה.

15. זכות לנוכחות בדיון הנערך בדלתיים סגורות

(א) בכפוף להוראות סעיף 172 לחוק סדר הדין הפלילי, נפגע עבירה זכאי להיות נוכח בדיון בבית המשפט בענין העבירה שממנה נפגע, הנערך בדלתיים סגורות לפי סעיף 68 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984, וכן זכאי הוא שאדם המלווה אותו, לפי בחירתו, יהיה נוכח עמו בדיון כאמור.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א) רשאי בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, שלא לאפשר את נוכחותו של נפגע העבירה או של האדם המלווה אותו בדיון בבית המשפט.

16. זכות להביע עמדה לענין עיכוב הליכים (תיקון מס' 2) תשס"ה-2004

נפגע עבירת מין או אלימות חמורה, שקיבל הודעה לפי סעיף 8(ג)2 על כוונה לעכב את ההליך הפלילי נגד הנאשם, זכאי שתינתן לו הזדמנות להביע את עמדתו בענין בכתב לפני היועץ המשפטי לממשלה או מי שהוסמך מטעמו להחליט בבקשה, לפני קבלת החלטה, במועד ובדרך שיקבעו השרים.

17. זכות להביע עמדה לענין הסדר טיעון או הסדר לסגירת תיק (תיקון מס' 2) תשס"ה-2004

(תיקון מס' 5) תשס"ח-2008 (תיקון מס' 8) תשע"ב-2012

(א) נפגע עבירת מין או אלימות חמורה שקיבל הודעה לפי סעיף 8(ג)2 על האפשרות שהתביעה תגיע להסדר טיעון עם הנאשם או על פרטיו של הסדר טיעון המתגבש עם הנאשם או שהתביעה תגיע להסדר לסגירת תיק עם החשוד או על פרטיו של הסדר לסגירת תיק המתגבש עם החשוד, זכאי שתינתן לו הזדמנות להביע את עמדתו לפני התובע, לפני קבלת החלטה בענין.

(ב) זכויותיו של נפגע עבירת מין או אלימות חמורה לקבל הודעה על פרטיו של הסדר טיעון המתגבש עם הנאשם או על פרטיו של הסדר לסגירת תיק המתגבש עם החשוד, לפי העניין, ולהביע עמדה בעניין זה כאמור בסעיף קטן (א), לא יחולו לגבי העבירות המפורטות להלן, אלא אם כן ביקש נפגע העבירה להביע את עמדתו לענין פרטיו של הסדר הטיעון או ההסדר לסגירת תיק:

(1) עבירה לפי סעיף 192 לחוק העונשין, אם נפגע העבירה הוא בן משפחתו של הנאשם; בפסקה זו, "בן משפחתו" – כהגדרתו בחלק ב' לתוספת ראשונה א';

(2) עבירה לפי סעיף 382(ב) או (ג) לחוק העונשין.

(ג) נפגע עבירת מין או אלימות חמורה המפורטת בתוספת ראשונה ב', שקיבל הודעה לפי סעיף 8(ג)2 על פרטיו של הסדר טיעון שהתגבש עם הנאשם או על פרטיו של הסדר לסגירת תיק שמתגבש עם החשוד, זכאי להביע את עמדתו לענין הסדר הטיעון או ההסדר לסגירת תיק, לפי העניין, לפני הגורם המאשר, בעל פה או בכתב, על פי בחירתו, טרם קבלת החלטה על הסדר הטיעון או על ההסדר לסגירת תיק, לפי העניין; בסעיף קטן זה, "גורם מאשר" – פרקליט מחוז או ממונה בכיר בפרקליטות שפרקליט המחוז הסמיכו לענין זה.

(ד) בדיון לגבי כתב אישום בעבירת מין או אלימות חמורה, שבו מציג התובע לפני בית המשפט הסדר טיעון שאליו הגיע עם הנאשם, יברר בית המשפט האם קוימו הוראות חוק זה לענין זכויותיו של נפגע עבירת מין או אלימות חמורה לפי סעיף זה, לרבות האם הובאו פרטיו של הסדר הטיעון המוצג לפניו, כאמור בסעיף זה, לפני נפגע עבירה כאמור.

(ה) הוראות סעיפים קטנים (א) עד (ג) יחולו, אלא אם כן קבע פרקליט המחוז או ראש יחידת התביעות במשטרה, לפי העניין, כי יש בכך כדי לפגוע באופן ממשי בניהול ההליך.

(ו) השרים יקבעו את המועדים והדרכים למימוש זכויותיו של נפגע העבירה לפי סעיף זה.

18. הצהרת נפגע (תיקון מס' 2) תשס"ה-2004

(א) נפגע עבירה זכאי למסור הצהרה בכתב לגוף החוקר או לתובע, על כל פגיעה ונזק שנגרמו לו בשל העבירה, לרבות נזק גוף, נזק נפשי או נזק לרכוש; מסר הנפגע הצהרה כאמור, זכאי הוא שהתובע יביא את הצהרתו לפני בית המשפט בדיון בענין גזר דינו של הנאשם, לפי הוראות פרק ה', סימן ז' לחוק סדר הדין הפלילי או בדיון בענין נאשם שהוא קטין, לפי הוראות פרק ה' לחוק הנוער.

(ב) אין בהגשת הצהרת נפגע לבית המשפט לפי הוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מהוראות סעיף 187 לחוק סדר הדין הפלילי.
(ג) השרים יקבעו הוראות לענין הצהרת נפגע לפי סעיף זה, לרבות לענין דרכי הגשתה, תוכנה ועדכונה.

19. זכות להביע עמדה לפני ועדת שחרורים

(א) נפגע עבירת מין או אלימות, שקיבל הודעה לפי הוראות סעיף 10 על מועד הבאת הנידון לדין לפני ועדת שחרורים, זכאי שתינתן לו הזדמנות להביע את עמדתו בכתב לפי הודעה, במועד ובדרך שיקבעו השרים, לענין הסיכון הצפוי משחרור הנידון.
(ב) בסעיף זה, "ועדת שחרורים" – כמשמעותה בפרק ו' סימן ב' לחוק העונשין.

20. זכות להביע עמדה לענין חנינה

נפגע עבירת מין או אלימות, שקיבל הודעה לפי הוראות סעיף 10 על בקשת הנידון לחנינה או להקלה בעונשו מנשיא המדינה, זכאי שתינתן לו הזדמנות להביע את עמדתו בכתב באמצעות מחלקת החנינות במשרד המשפטים, לפני החלטת נשיא המדינה בבקשה כאמור, במועד ובדרך שיקבעו השרים.

21. הגנה מפני משפט פלילי או אזרחי

אי קיום זכות מהזכויות הקבועות בחוק זה אין בו כשלעצמו כדי לפסול הליך פלילי, או כדי להוות עילה למשפט פלילי או אזרחי נגד רשות ציבורית או עובד ציבור; ואולם אין בהוראות סעיף זה כדי למנוע נקיטת הליך משמעותי לפי כל דין.

22. זכאות בני משפחה

גרמה העבירה למותו של אדם, יוענקו הזכויות לפי חוק זה לבני משפחתו של נפגע העבירה, לפי סדר הקדימויות שלהלן:

- (1) למי שהיה בן זוגו בעת מותו;
- (2) לילדיו;
- (3) להוריו;
- (4) לאחיו;

בהעדרם של כל אלה למי שהיה אפוטרופסו בעת מותו.

23. הקמת יחידות סיוע בפרקליטות

(א) בפרקליטות המדינה ובפרקליטות המחוז יוקמו יחידות סיוע, כפי שיקבע שר המשפטים, שתפקידן להבטיח את מימוש זכויות נפגע העבירה לפי הוראות חוק זה, ובין השאר:

- (1) להבטיח את העברת המידע מהפרקליטות לנפגעי העבירות ומנפגעי העבירות לפרקליטות;
- (2) להנחות את עובדי הפרקליטות ולסייע להם ביישום ההוראות לפי חוק זה;
- (3) לאסוף מידע עדכני בדבר שירותי סיוע לנפגעי עבירות, ולהפיצו לעובדי הפרקליטות.

(ב) מבנה היחידות, פריסתן, תפקידיהן ודרכי פעולתן ייקבעו על ידי שר המשפטים.

24. מינוי אחראים במשטרת ישראל..... (א) משטרת ישראל תמנה שוטרים אחראים לענין חוק זה, כפי שיקבע השר לביטחון הפנים, שתפקידם להבטיח את מימוש זכויות נפגע העבירה לפי הוראות חוק זה ובין השאר:

- (1) להבטיח את העברת המידע מהמשטרה לנפגעי העבירות ומנפגעי העבירות למשטרה;
- (2) להנחות שוטרים ולסייע להם ביישום ההוראות לפי חוק זה;
- (3) לאסוף מידע עדכני בדבר שירותי סיוע לנפגעי עבירות ולהפיצו לשוטרים.

(ב) דרך מינוי השוטרים, מספרם, תפקידיהם ואופן פעולתם ייקבעו על ידי השר לביטחון הפנים.

פרק ג': תיקוני חקיקה והוראות שונות

25. **בחוק סדר הדין הפלילי, אחרי סעיף 65 יבוא:**

"מתן החלטה בערר

65א. החלטה בערר לפי סעיף 64, לענין עבירת מין או אלימות, מסוג פשע, תינתן ותימסר למתלונן עד תום שישה חודשים מיום הגשת הערר, ואולם היועץ המשפטי לממשלה רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להחליט ולמסור את החלטתו כאמור במועד מאוחר יותר; לענין זה, "עבירת מין או אלימות" – כהגדרתה בחוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א-2001."

26. הודעות לפי חוק זה יישלחו לנפגע העבירה לפי הכתובת שמסר לשם כך או יימסרו לו באמצעות מספר הטלפון שמסר לשם כך, הכל בדרך שקבעו השרים בדרך שקבעו השרים; הודעות שנשלחו לכתובת שמסר נפגע העבירה כאמור או שנעשה מאמץ סביר לשלוח או למסור אותן בדרך אחרת שקבעו השרים, יראו אותן כאילו נמסרו לו.

27. **שינוי התוספות**

השרים רשאים לשנות, בצו, את התוספות.

28. **ביצוע ותקנות**

(א) השרים ממונים על ביצוע חוק זה והם רשאים להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו.

(ב) תקנות וצווים לפי חוק זה טעונים אישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.

29. **תחילה ותחולה** (א) תחילתו של חוק זה, בכפוף להוראות סעיפים קטנים (ב) עד (ה), בתום שלושה חודשים מיום פרסומו (להלן – יום התחילה).

(ב) סעיפים 4(ב) ו-6(ג), 7(ב), 8(ב) ו-10(ג), 16, 17, 18, 19, 20, 23 ו-24 יוחלו בהדרגה, החל ביום שיקבעו לגביהם השרים ועל פי צווים שיקבעו; ההחלה יכול שתהיה לפי אזורים או לפי סוגי הזכויות או סוגי עבירות.

(ג) החלתם של הסעיפים המנויים בסעיף קטן (ב) תושלם לא יאוחר מיום כ"א באדר ב' התשס"ה (1 באפריל 2005) (בסעיף זה ובסעיף 31 – המועד הקובע); לא הושלמה החלת הסעיפים האמורים בצווים שקבעו השרים לפי סעיף קטן (ב) עד למועד הקובע, תהיה תחילתם של הסעיפים האמורים במועד הקובע.

(1ג) הזכויות לפי סעיפים 7, 8(ג), 16 ו-17 כנוסחם לפי חוק זכויות נפגע עבירה (תיקון מס' 2), התשס"ה-2004, והזכויות לפי סעיפים 8(ב), 10 למעט לענין הזכויות שהוחלו בצו זכויות נפגעי עבירה (החלה הדרגתית של סעיף 10 לחוק ושינוי התוספת הרביעית לחוק), התשס"ג-2003, 19 ו-20, כפי שיוחלו בצו לפי הוראות סעיף קטן (ב) ובמועד שנקבע בו, או שתחילתן במועד הקובע לפי הוראות סעיף קטן (ג), יהיו מוקנות לנפגע עבירה רק לגבי הליך פלילי שתיק החקירה בו נפתח במועד החלת הזכויות כאמור או במועד הקובע, לפי הענין, או לאחריו, אלא אם כן קבעו השרים אחרת.

(ד) תחילתו של סעיף 25 תשעה חודשים מיום תחילתו של חוק זה.

30. **תקנות וצווים ראשונים יובאו על ידי השרים לאישור ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת בתוך תשעה חודשים מיום תחילתו של חוק זה.**

31. (א) במהלך התקופה שמיום א' בתמוז התשס"ג (1 ביולי 2003) ועד חודש לפני המועד הקובע, ידווחו שר המשפטים והשר לביטחון הפנים לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת מדי ארבעה חודשים, על מצב ההיערכות ליישום הסעיפים המנויים בסעיף 29(ב), ולהחלתם ההדרגתית.

(ב) במהלך תקופה של חמש שנים שתחילתה ביום א' בטבת התשס"ו (1 בינואר 2006), ידווחו שר המשפטים והשר לביטחון הפנים לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, מדי שנה, על מצב יישום החוק, לרבות אפשרות הקניית הזכויות לפי הסעיפים המנויים בסעיף 29(ג) גם לנפגע עבירה שתיק החקירה בענינו נפתח לפני המועד הקובע.

תוספת ראשונה

(סעיף 2 להגדרה "עבירת מין או אלימות")

עבירות בחוק העונשין

1. לפי סעיף 192, בסימן ט' לפרק ח'
2. לפי סעיפים 203, 203ב ו-214(ב1), בסימן י' לפרק ח'
3. לפי סעיפים 298, 300, 302, 303, 304, 305 ו-307, בסימן א' לפרק י'
4. לפי סעיפים 327, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 336 ו-337, בסימן ד' לפרק י'
5. לפי סעיפים 345, 346, 347, 347א, 348, 349 ו-351, בסימן ה' לפרק י'
6. לפי סעיפים 368ב ו-368ג, בסימן ו'1 לפרק י'
7. לפי סעיפים 369, 370, 371, 372, 373, 374, 374א, 375, 375א, 376, 376ב, 377 ו-377א, בסימן ז' לפרק י'
8. לפי סעיפים 379, 380, 381 ו-382, בסימן ח' לפרק י'
9. לפי סעיפים 402 ו-404, בסימן ג' לפרק י"א
10. לפי סעיפים 427 ו-428, בסימן ו' לפרק י"א

עבירות בחוק למניעת הטרדה מינית, תשנ"ח-1998

1. לפי סעיף 5

עבירות בפקודת התעבורה

1. לפי סעיפים 64 ו-64א

תוספת ראשונה א'

(סעיף 2 להגדרה "עבירת מין או אלימות חמורה")

חלק א'

לענין סעיפים 7(ב), 8(ג)(2), 16 או 17

עבירות בחוק העונשין המנויות בתוספת הראשונה

1. עבירות המנויות בפרט 2.
2. עבירות המנויות בפרט 3, למעט לפי סעיפים 303 ו-304.
3. עבירות המנויות בפרט 4, למעט לפי סעיפים 334 ו-337.
4. עבירות המנויות בפרט 5, למעט לפי סעיף 349.
5. עבירות המנויות בפרט 6.
6. עבירות המנויות בפרט 7.
7. עבירות המנויות בפרט 9.
8. עבירות המנויות בפרט 10.

חלק ב'

לענין סעיפים 8(ג)(2), 16 או 17

עבירות בחוק העונשין המנויות בתוספת הראשונה

1. עבירות המנויות בפרט 1, עבירה לפי סעיף 334, המנויה בפרט 4, ועבירות המנויות בפרט 8, והכל כשנפגע העבירה הוא בן משפחתו של החשוד, הנאשם או הנידון; בפרט זה, "בן משפחתו" – כל אחד מאלה:

(1) מי שמקיים או שקיים עם החשוד, הנאשם או הנידון מערכת יחסים זוגית;

- (2) קטין או חסר ישע, שהחשוד, הנאשם או הנידון, לפי הענין, אחראי עליו או היה אחראי עליו; לענין פסקה זו, "אחראי על קטין או חסר ישע" כהגדרתו בסעיף 368א לחוק העונשין.
2. עבירות לפי סעיפים 303 ו-304, המנויות בפרט 3.

עבירות לפי פקודת התעבורה

1. עבירות לפי סעיפים 64 ו-64א.

תוספת ראשונה ב'

(סעיף 17(ג))

עבירות בחוק העונשין

1. עבירות לפי סעיפים 298, 300 ו-305.
2. עבירה לפי סעיף 329.
3. עבירות לפי סעיפים 345 ו-347(ב).
4. עבירות לפי סעיפים 369, 370, 371, 372, 373, 374 ו-374א.
5. עבירה לפי סעיף 402.

תוספת שניה

(סעיף 8(ג)(1))

הגוף מוסר המידע	השלב בהליך הפלילי
הגוף החוקר	1. העברת חומר החקירה לתובע לפי הוראות סעיף 60 לחוק סדר הדין הפלילי;
הגוף החוקר	2. החלטה שלא לחקור לפי הוראות סעיף 59 לחוק סדר הדין הפלילי; יידוע לגבי שלב זה יהיה כאמור בסעיף 63 לחוק סדר הדין הפלילי ויכלול גם הודעה על זכות הערר לפי סעיף 64 לחוק האמור;
הגוף החוקר	3. החלטה שלא להעמיד את החשוד לדין לפי הוראות סעיף 62 לחוק סדר הדין הפלילי; יידוע לגבי שלב זה יהיה כאמור בסעיף 63 לחוק סדר הדין הפלילי ויכלול גם הודעה על זכות הערר לפי סעיף 64 לחוק האמור;
התובע	א. סגירת התיק בהסדר עם החשוד, לפי סימן א' 1 בפרק ד' לחוק סדר הדין הפלילי;
לגבי שחרור חשוד – משטרת ישראל; לגבי שחרור ממעצר עד תום ההליכים – התובע	4. שחרור של החשוד או הנאשם ממעצר בתנאים כאמור בסימן ו' לפרק ב' בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996, לרבות פירוט התנאים, ובלבד שבית המשפט או הקצין הממונה קבע שתנאי השחרור, כולם או חלקם, נועדו להגן על נפגע העבירה; יידוע על שלב זה יכלול גם הודעה על כך שנפגע העבירה רשאי להעתיק את פירוט תנאי השחרור האמורים;
התובע	5. החלטה להעמיד את החשוד לדין לפי הוראות סעיף 62 לחוק סדר הדין הפלילי;
	6. החלטה לעכב את ההליך הפלילי לפי הוראות

היועץ המשפטי לממשלה או
התובע לפי הענין

סעיף 231 לחוק סדר הדין הפלילי או כל החלטה
אחרת, לפי כל דין, להפסיק את ההליך הפלילי;

7. מועדי הדיונים בבית המשפט, למעט הדיון שבו מתקיימת
הקראת כתב האישום לפי הוראות סעיף 143 לחוק סדר
הדין הפלילי; חלה מגבלה על פי דין על נוכחותו של נפגע
העבירה בדיון מדיוני בית המשפט, תימסר לו הודעה גם
על כך; התובע
8. הכרעת הדין לפי הוראות סעיף 182 לחוק סדר הדין
הפלילי או סעיף 21 לחוק הנוער; התובע
9. גזר הדין לפי הוראות סעיף 193 לחוק סדר הדין הפלילי
או החלטת בית משפט לנוער לפי סעיפים 24 עד 26 לחוק
הנוער; התובע
10. הגשת ערעור על פסק הדין לפי הוראות פרק ז' לחוק סדר
הדין הפלילי. התובע

תוספת שלישית

(סעיף 8(ג)(2))

הגוף מוסר המידע	השלב בהליך הפלילי
הגוף החוקר	1. שם החוקר שמונה כאחראי על חקירת העבירה;
לגבי חשוד – משטרת ישראל; לגבי נאשם – התובע	2. מעצרו של החשוד או הנאשם או שחרורו ממעצר, לפי הוראות פרק ב' לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996, או פרק ג' לחוק הנוער;
היועץ המשפטי לממשלה או מי שהוסמך על ידו להחליט בבקשה	3. כוונה לעכב את ההליך הפלילי לפי הוראות סעיף 231 לחוק סדר הדין הפלילי; יידוע לגבי שלב זה יכול גם הודעה על זכותו של הנפגע להביא את עמדתו בענין לפי הוראות סעיף 16; להחליט בבקשה
התובע	א. כוונה להגיע להסדר לסגירת תיק עם החשוד, לפי סימן א' בפרק ד' לחוק סדר הדין הפלילי;
התובע	4. (א) הודעה על החלטה להעמיד את החשוד לדין כאמור בפרט 5 בתוספת השניה תכלול גם הסבר על כך שיש אפשרות שהתביעה תגיע להסדר טיעון עם הנאשם והודעה על זכותו להביע את עמדתו בענין לפי הוראות סעיף 17(א). (ב) פרטיו של הסדר טיעון המתגבש עם הנאשם, והודעה על זכותו של נפגע העבירה להביע את עמדתו לענין פרטיו של הסדר הטיעון האמור לפי הוראות סעיף 17(א), למעט בעבירות המפורטות בסעיף 17(ב). (ג) בעבירות המנויות בתוספת ראשונה ב' – פרטיו של הסדר טיעון שהתגבש עם הנאשם, והודעה על זכותו של נפגע העבירה להביע את עמדתו לענין הסדר הטיעון בפני גורם מאשר, לפי הוראות סעיף 17(ג).
היועץ המשפטי לממשלה או נציגו	5. (א) מתן צו פיקוח לפי סעיף 12 לחוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו-2006, לרבות תנאי הפיקוח והמעקב כאמור בסעיף 13(4), (5), (7) ו-(9) עד (11) לאותו חוק, וכן כל שינוי בתקופת תוקפו של הצו או בתנאי מתנאיו כאמור בסעיפים 14 ו-23 לאותו חוק. (ב) הודעה על כך שמי שהוצא נגדו צו פיקוח כאמור בסעיף קטן (א) מתגורר או עובד, או עבר להתגורר או לעבוד, בתחום הרשות המקומית שבתחומה נמצא מקום המגורים או מקום

העבודה של נפגע העבירה או שנפגע העבירה הודיע כי הוא מתכוון לעבור אליו, ואם היישוב שבו נמצא מקום המגורים או מקום העבודה של הנפגע הוא בתחום מועצה אזורית – שם המועצה האזורית בלבד, והכל בכפוף לאלה:

- (1) ההודעה תימסר בתקופת תוקפו של צו הפיקוח;
- (2) ההודעה תימסר ככל שהמידע מצוי במרשם לפי סעיף 19 לחוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו-2006;
- (3) ההודעה תימסר רק לנפגע עבירה שהודיע בכתב על רצונו להיות מיועד כאמור לפרקליטות המחוז שהגישה את הבקשה לצו פיקוח כאמור בסעיף קטן (א).

תוספת רביעית

(סעיף 10)

הגוף מוסר המידע	השלב
שירות בתי הסוהר או בית החולים, לפי הענין	1. תחילת ריצוי מאסרו בפועל או אשפוזו בבית חולים, שבו אושפז על פי צו של בית משפט לפי חוק חולי נפש, תשנ"א-1991 (להלן – בתי חולים), של הנאשם או הנידון לפי הענין;
שירות בתי הסוהר או בית החולים, לפי הענין	2. יציאת הנידון לחופשה ממאסר או מבית חולים;
שירות בתי הסוהר	3. מועד הבאת הנידון לפני ועדת השחרורים, לפי הוראות פרק ו' סימן ב' לחוק העונשין ופרק ב' סימן ה' לפקודת בתי הסוהר; יידוע לגבי שלב זה יכלול גם הודעה על זכותו של הנפגע להביע את עמדתו לפני ועדת השחרורים לפי הוראות סעיף 19;
שירות בתי הסוהר	4. תנאים לשחרור הנידון ממאסר לפי הוראות סימן ה' לפרק ב' לפקודת בתי הסוהר, שמטרתם להגן על הנפגע;
שירות בתי הסוהר או בית החולים, לפי הענין	5. בריחת הנאשם או הנידון ממאסר או מבית חולים;
שירות בתי הסוהר או בית החולים, לפי הענין	6. מועד שחרור הנאשם או הנידון ממאסר או מבית חולים;
מחלקת חנינות במשרד המשפטים	7. בקשת הנידון מנשיא המדינה לחנינה או להקלה בעונשו כאמור בסעיף 11(ב) לחוק-יסוד: נשיא המדינה;
מחלקת חנינות במשרד המשפטים	8. החלטת נשיא המדינה למתן חנינה או להקלה בעונשו של הנידון כאמור בסעיף 11(ב) לחוק-יסוד: נשיא המדינה.

מאיר שטרית
שר המשפטים

עוזי לנדאו
השר לביטחון הפנים

אריאל שרון
ראש הממשלה

אברהם בורג
יושב ראש הכנסת

משה קצב
נשיא המדינה

חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982

פרק א': הוראות כלליות

1. הגדרות (218)

בחוק זה -
"מעשה" - לרבות ניסיון ומחדל;
"אזהרה" - אזהרה בדרך הקבועה בסעיף 2 לחוק לתיקון דיני הראיות (אזהרת עדים וביטול שבועה), התשמ"ב - 1980.

2. תחולה (1)

סדר הדין הפלילי יהיה לפי חוק זה, זולת אם נקבע בחוק אחר או על פיו סדר דין שונה לענין הנדון.

3. סדר דין באין הוראות (210)

בכל ענין של סדר הדין שאין עליו הוראה בחיקוק, ינהג בית המשפט בדרך הנראית לו טובה ביותר לעשיית צדק.

4. אי צירוף תביעה אזרחית (208)

אין מצרפים תביעה אזרחית למשפט פלילי.

5. אין דנים פעמיים בשל מעשה אחד (218, 2)

אין דנים אדם על מעשה שזוכה או הורשע קודם לכן בשל עבירה שבו; אולם אם גרם המעשה למותו של אדם, דנים אותו על כך אף אם הורשע קודם לכן בשל עבירה אחרת שבאותו מעשה; "הרשעה", לענין סעיף זה - לרבות העמדה למבחן ללא הרשעה תחילה.

6. סמכות מקומית (3, 4) (תיקון: תשנ"ד)

(א) דנים נאשם בבית המשפט אשר באזור שיפוטו נעברה העבירה, כולה או מקצתה, או נמצא מקום מגוריו של הנאשם.

(ב) בעבירות מן המנויות בתוספת הראשונה שנעברו במצרכי מזון ובעבירות לפי חוק הגנת הצרכן, התשמ"א - 1981, גם בית המשפט אשר באזור שיפוטו שווק או נמכר המצרך מוסמך לדון את הנאשם, ואם הוא היצרן - גם בית המשפט אשר באזור שיפוטו מתגורר המתלונן.

(ג) אם המקום בו נעברה העבירה ומקום מגוריו של הנאשם אינם ידועים או אם נעברה העבירה בחוץ-לארץ, יידון הנאשם בבית המשפט אשר באזור שיפוטו נתפס.

(1) על אף האמור בסעיף קטן (א), בעבירה לפי חוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח - 1988, יידון הנאשם בבית משפט מחוזי שקבע שר המשפטים בצו, ורשאי השר להסמיך בצו את מנהל בתי המשפט להורות שתיקים תלויים ועומדים בבית משפט ביום תחילתו של הצו, ולא החל הדיון בהם, יועברו לדיון בבית המשפט שנקבע בצו.

(ד) שר המשפטים רשאי בצו, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להחליף את התוספת הראשונה או להוסיף עליה או לגרוע ממנה.

7. סמכות בצירוף אישומים או נאשמים (5) (תיקון: תשמ"ב)

צורפו אישומים בכמה עבירות או הואשמו כמה נאשמים בכתב אישום אחד, מוסמך לדון בעניין כל בית משפט אשר לו השיפוט, לפי סעיף 6, באחת העבירות או על אחד הנאשמים.

8. סמכות באין אחיזה בשום מקום (6) (תיקון: תשמ"ב)

קבע היועץ המשפטי לממשלה במקרה פלוני כי לפי סעיפים 6 ו-7 אין בית משפט אשר לו סמכות מקומית, יידון הנאשם בבית משפט בירושלים.

9. התיישנות עבירות (7) (תיקון: תשס"א)

(א) באין הוראה אחרת לענין זה בחוק אחר, אין להעמיד אדם לדין בשל עבירה אם עברו מיום ביצועה -

(1) בפשע שדינו מיתה או מאסר עולם - עשרים שנים;

(2) בפשע אחר - עשר שנים;

(3) בעוון - חמש שנים;

(4) בחטא - שנה אחת.

(ב) בעבירות לפי החוק בדבר מניעתו וענישתו של הפשע השמדת עם, התש"י - 1950, ולפי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התש"י - 1950 - אין התיישנות.

(ג) בפשע או בעוון אשר תוך התקופות האמורות בסעיף קטן (א) נערכה לגביהם חקירה על פי חיקוק או הוגש כתב אישום או התקיים הליך מטעם בית המשפט, יתחיל מנין התקופות מיום ההליך האחרון בחקירה או מיום הגשת כתב האישום או מיום ההליך האחרון מטעם בית המשפט, הכל לפי המאוחר יותר.

(ד) הוראות סעיף קטן (ג) יחולו על עבירת הסגרה שבשלה הוגשה בקשת הסגרה למדינת ישראל וכל פעולה מהפעולות המפורטות באותו סעיף קטן, שנעשתה במדינה המבקשת, תאריך את מנין תקופת ההתיישנות לאותה עבירה לפי סעיף זה, כאילו נעשתה בישראל.

10. התיישנות עונשים (8)

עונש שהוטל לא יתחילו בביצועו, ואם נפסק ביצועו לא ימשיכו בו, אם מיום שפסק הדין נעשה לחלוט, או מיום ההפסקה, הכל לפי המאוחר יותר, עברו -
(1) בפשע - עשרים שנים;
(2) בעוון - עשר שנים;
(3) בחטא - שלוש שנים.

פרק ב': בעלי הדין וייצוגם

11. המאשים - המדינה (9)

המאשים במשפט פלילי הוא המדינה והיא תיוצג בידי תובע שינהל את התביעה.

12. התובעים (10)

(א) ואלה התובעים:

(1) היועץ המשפטי לממשלה ונציגיו, ואלה הם:

- (א) פרקליט המדינה, משנהו, פרקליטי המחוז ופרקליטים אחרים מפרקליטות המדינה ששר המשפטים קבע את תואריהם בצו שפורסם ברשומות;
(ב) מי שהיועץ המשפטי לממשלה הסמיכו להיות תובע, דרך כלל, לסוג של משפטים, לבתי משפט מסויימים או למשפט מסוים;
(2) שוטר שנתקיימו בו תנאי הכשירות שקבע שר המשפטים בהתייעצות עם שר הפנים ונתמנה להיות תובע בידי המפקח הכללי של המשטרה.
(ב) תובע כאמור בסעיף קטן (א)(2) מוסמך לשמש תובע בבתי משפט השלום, בבתי המשפט העירוניים ובסוגי הליכים בבתי משפט אחרים, הכל כפי שיקבע שר המשפטים בהתייעצות עם שר הפנים; אולם רשאי היועץ המשפטי לממשלה להורות שסוג של משפטים, משפט פלוני או הליך פלוני ינוהלו בידי תובע אחר.

13. העמדת סניגור (11)

לא ישמש סניגור אלא מי שמוסמך לכך כדין והנאשם הביע את רצונו בכתב שייצגנו או ייפה את כוחו לכך או שבית המשפט מינהו לכך לפי סעיף 15.

14. סייג לבחירת סניגור (12)

אישר שר הביטחון בכתב כי בטחון המדינה מחייב סייג זה, לא יהיה חשוד או נאשם זכאי להיות מיוצג - אם בהליכי חקירה בעבירה ואם בהליכים לפני שופט או בית משפט - אלא בידי אדם שאושר באישור בלתי מסויג לשמש סניגור לפי סעיף 318 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955.

15. מינוי סניגור מטעם בית המשפט (13) (תיקון: תשמ"ב, תשנ"ה, תשנ"ו)

(א) נאשם שאין לו סניגור, או חשוד בעבירה אשר לשם בירורה הוחלט לגבות עדות לאלתר לפי סעיף 117 ואין לו סניגור, ימנה לו בית המשפט סניגור אם נתקיים בו אחד מאלה:
(1) הוא הואשם ברצח או בעבירה שדינה מיתה או מאסר עולם או שהואשם בבית משפט מחוזי בעבירה שדינה מאסר עשר שנים או יותר, או שהוא חשוד בביצוע עבירה כאמור;
(2) לא מלאו לו שש עשרה שנים והוא הובא לפני בית משפט שאינו בית משפט לנוער;
(3) הוא אילם, עיוור או חרש או שיש חשש שהוא חולה נפש או לקוי בכושרו השכלי.
(ב) בית המשפט שלערעור רשאי לא למנות סניגור אם הנאשם ביקש זאת ובית המשפט ראה שלא ייגרם לו אי-צדק אם לא ייצגנו סניגור.

(ג) נאשם שהוא מחוסר אמצעים על פי אמות מידה שנקבעו לפי חוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו - 1995 ואין לו סניגור, רשאי בית המשפט - לבקשת בעל דין או מיוזמתו הוא - למנות לו סניגור.

(ד) חשוד או עצור שאין חובה למנות לו סניגור ונתקיימו בו התנאים האמורים בסעיפים קטנים (א)(1) עד (3) או (ג), רשאי בית המשפט - לבקשת אותו אדם, לבקשת תובע או מיוזמתו הוא - למנות לו סניגור.
(ה) בית המשפט רשאי למנות סניגור לצורך דיון בבית המשפט בבקשה לדיון נוסף או למשפט חוזר, וכן לצורך הדיון הנוסף או המשפט החוזר, אם ראה הצדקה לכך ונתקיימו במבקש התנאים האמורים בסעיף קטן (א)(1) עד (3), או (ג).

(ו) מינוי סניגור לפי סעיפים קטנים (א) ו-(ג), במחוז שהוקמה בו לשכת סניגוריה ציבורית, יהיה לפי הוראות חוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו - 1995.

(ז) ראה בית המשפט במחוז שהוקמה בו לשכת סניגוריה ציבורית שיש למנות סניגור לפי סעיפים קטנים (ד) או (ה), יפנה את החשוד או העצור ללשכת הסניגוריה הציבורית שבאותו מחוז כדי שימונה לו סניגור; סבר בית המשפט שיש למנות סניגור משום שהחשוד או העצור מחוסר אמצעים, רשאי הוא להורות לסניגור הציבורי המחוזי לבדוק את זכאותו.

16. תפקידי סניגור שמינהו בית המשפט (14)

סניגור שמינהו בית המשפט - ייצג את הנאשם בכל הליך לפני שופט או בית משפט, לרבות בערעור, זולת אם הורה בית המשפט אחרת.

17. הפסקת ייצוג של סניגור (15, 16)

(א) סניגור שהנאשם העמיד לעצמו לא יפסיק לייצגו כל עוד נמשך המשפט או הערעור שלשםם הועמד, אלא ברשות בית המשפט; סניגור שמינהו בית המשפט לא יפסיק לייצג את הנאשם אלא ברשות בית המשפט.
(ב) הרשה בית המשפט לסניגור להפסיק לייצג את הנאשם מחמת שלא שיתף פעולה עם סניגורו, רשאי בית המשפט, על אף האמור בסעיף 15, לא למנות לנאשם סניגור אחר אם ראה שאין בכך להועיל.

18. חילוף סניגורים (17)

העמיד הנאשם סניגור במקום סניגורו שמינה לו בית המשפט, או שהחליף סניגור שהעמיד, לא יסרב בית המשפט ליתן רשות לסניגור הקודם להפסיק לייצג את הנאשם, אלא אם ראה שחילוף הסניגורים מצריך דחייה בלתי סבירה של המשפט.

19. הוצאות ההגנה (18)

(א) מינה בית המשפט סניגור, יחולו על המדינה הוצאות ההגנה לרבות הוצאותיהם ושכרם של הסניגור והעדים, כפי שייקבע בתקנות.

(ב) שוכנע בית המשפט שהנאשם מחוסר אמצעים, רשאי הוא להורות שהוצאות ההגנה לרבות הוצאותיהם ושכרם של עדי הנאשם יחולו על המדינה, גם אם לא נתמנה לנאשם סניגור.

20. איסור קבלת שכר (19)

סניגור שמינהו בית המשפט לא יקבל מאת הנאשם או מאדם אחר כל שכר, פיצוי, מתנה או טובת הנאה אחרת; העובר על הוראה זו, דינו - מאסר שלוש חודשים.

פרק ג': מעצר הנאשם ושחרורו

סימן א': מעצר

21. (בוטל) (תיקון: תשנ"ו)

21א-21ג. (בוטלו) (תיקון: תשנ"ו)

22.-25. (בוטלו) (תיקון: תשנ"ו)

26. דרכי הביצוע (25)

המבצע צו מעצר רשאי, כשהצו או האישור לפי סעיף 25 בידו -

(1) להיכנס לכל מקום שיש לו יסוד סביר להניח שהעצור נמצא בו;

(2) להשתמש בכוח סביר נגד אדם או רכוש במידה הדרושה לביצוע הצו.

27-50. (בוטלו) (תיקון: תשנ"ז)

סימן ג': שחרור מלא

51. - 54. (בוטלו) (תיקון: תשנ"ז)

55. שחרור מערובה באין אישום (49א) (תיקון: תשנ"ה)

(א) חשוד ששוחרר בערובה ולא הוגש עליו כתב אישום תוך מאה ושמונים ימים מיום שחרורו בערובה, יופטרו, הוא וערביו, מערבותם, ואם ניתנו ערבון או ערבות - יוחזרו, לפי בקשת החשוד או הערב, זולת אם הוארכה תקופת הערובה לפי סעיף קטן (ב).

(ב) כל עוד לא הופטרו החשוד וערביו מערבותם, רשאי בית המשפט, על פי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, להאריך את התקופה האמורה בסעיף קטן (א) לתקופה נוספת שלא תעלה על מאה ושמונים ימים; ורשאי הוא לחזור ולהאריכה לתקופה נוספת שלא תעלה על תשעים ימים, אך הבקשה לכך הוגשה בידי היועץ המשפטי לממשלה.

56. שחרור והפטור עם תום המשפט (50)

זוכה נאשם, בוטל האישום או הופסקו הליכי המשפט נגדו, ישוחרר מיד ממעצרו אם הוא עצור ואם שוחרר בערובה יופטרו, הוא וערביו, מערבותם, ויוחזר הערבון הכספי, הכל לפי העניין.

57. מעצר בשל מעשה אחר (51)

אין בהוראות סעיפים 51, 52, 53 או 56 כדי למנוע מעצר החשוד או הנאשם בשל מעשה אחר, או מעצרו על ידי צו בית המשפט שלערעור לפי סעיף 21.

פרק ד': הליכים שלפני המשפט

סימן א': תלונה, חקירה והעמדה לדין

58. תלונה (52)

כל אדם רשאי להגיש תלונה למשטרה על שבוצעה עבירה.

59. חקירת המשטרה (53)

נודע למשטרה על ביצוע עבירה, אם על פי תלונה ואם בכל דרך אחרת, תפתח בחקירה; אולם בעבירה שאינה פשע רשאי קצין משטרה בדרגת פקד ומעלה להורות שלא לחקור אם היה סבור שאין בדבר עניין לציבור או אם היתה רשות אחרת מוסמכת על פי דין לחקור בעבירה.

59א. החלטה שלא לחקור בעבירות מין או באלימות כלפי בן זוג (תיקון: תשס"ב)

(א) בסעיף זה -

"בן זוג" - מי שמקיים או שקיים מערכת יחסים זוגית;
"המרכז" - המרכז לטיפול ולמניעת אלימות במשפחה שברשות המקומית שבה הוגשה התלונה, ואם לא היה ברשות המקומית מרכז כאמור - המחלקה לשירותים חברתיים שברשות המקומית האמורה;
"המתלונן" - בן הזוג המתלונן;

"עבירת מין או אלימות" - עבירה מסוג עוון לפי סעיפים 192, 334, 336 שלא בנסיבות מחמירות, 337, 346(ב), 347(א1), 348(ג) ו-ה), 376, 377 שלא בנסיבות מחמירות, 379, 380 ו-381(א) לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 (ב) בקשת המתלונן שלא לחקור עבירת מין או אלימות שביצע כלפיו בן זוגו לא תהווה, כשלעצמה, סיבה יחידה להחלטה לפי סעיף 59 שאין בדבר עניין לציבור.

(ג) ביקש המתלונן שלא לחקור עבירת מין או אלימות שביצע כלפיו בן זוגו, והבקשה מהווה סיבה מבין הסיבות להחלטה שלא לחקור, יחולו, על אף האמור בסעיף 59, ההוראות האלה:

(1) ההחלטה שלא לחקור תהיה באישור קצין משטרה המכהן כקצין אגף חקירות מרחבי (בסעיף זה - **קצין אגף חקירות מרחבי**);

(2) בטרם יקבל קצין כאמור בסעיף 59 החלטה שלא לחקור או בטרם יאשר קצין אגף חקירות מרחבי את ההחלטה רשאי כל אחד מהם להפנות את המתלונן, בן זוגו או שניהם, בהסכמתו של כל אחד מהם, לפי העניין, למרכז;

(3) פנה המתלונן או בן זוגו, או פנו שניהם למרכז, יעביר המרכז דיווח לקצין המשטרה שהפנה אותם למרכז; הדיווח יתייחס למסוכנות בן זוגו של המתלונן כלפי המתלונן, ויתבסס על המידע שבידי המרכז;

(4) לא פנו הן המתלונן והן בן זוגו למרכז, יחליט קצין המשטרה כאמור בפסקה (2) בעניין פתיחה בחקירה גם בלא דיווח כאמור בפסקה (3);

(5) קצין המשטרה שהפנה מתלונן או בן זוגו או שניהם למרכז כאמור בפסקה (2), יודיע למרכז על ההפניה של כל אחד שהסכים שפרטיו האישיים יימסרו למרכז, לצורך מעקב אם פנה אחד מהם או פנו שניהם למרכז, ואם להמתין לדיווח כאמור בפסקה (3) לפני מתן ההחלטה;

(6) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מסמכויות קצין משטרה או קצין אגף חקירות מרחבי, להחליט לפי סעיף 59.

60. העברת חומר חקירה לתובע (תיקון: תשס"א)

(א) חומר שהושג בחקירה בעבירת פשע תעבירו המשטרה לפרקליט מחוז.
(ב) חומר שהושג בחקירה בעבירה שאינה פשע תעבירו המשטרה לתובע המוסמך לנהל את התביעה, כאמור בסעיף 12 (להלן - תובע מוסמך).

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (א) -

(1) פרקליט המדינה רשאי להחליט כי חומר שהושג בחקירה בעבירות פשע, המנויות בתוספת ראשונה א', כולן או חלקן, יועבר לתובע מוסמך;

(2) פרקליט מחוז רשאי להעביר לתובע מוסמך חומר שהושג בחקירה בעבירת פשע, אם מצא כי חומר החקירה שהועבר אליו אינו מגלה עבירת פשע.

(ד) החלטת פרקליט המדינה לפי סעיף קטן (ג) (1) תפורסם ברשומות.

60א. יידוע על העברת חומר חקירה לתובע בעבירת פשע (תיקון: תש"ס)

(א) רשות התביעה שאליה הועבר חומר חקירה הנוגע לעבירת פשע תשלח לחשוד הודעה על כך לפי הכתובת הידועה לה, אלא אם כן החליט פרקליט מחוז או ראש יחידת התביעות, לפי העניין, כי קיימת מניעה לכך.

(ב) בהודעה תצוין כתובתה של רשות התביעה שאליה ניתן לפנות בכתב לביוריים ולהצגת טיעונים.

(ג) נשלחה הודעה לפי סעיף זה בדואר רשום, רואים אותה כאילו הומצאה כדין גם בלא חתימה על אישור מסירה.

(ד) חשוד רשאי, בתוך 30 ימים מיום קבלת ההודעה, לפנות בכתב לרשות התביעה כאמור בסעיף קטן (ב), בבקשה מנומקת, להימנע מהגשת כתב אישום, או מהגשת כתב אישום בעבירה פלונית; פרקליט המדינה, פרקליט המחוז, ראש יחידת התביעות או מי שהם הסמיכו לכך, לפי העניין, רשאים להאריך את המועד האמור.

(ה) החליט פרקליט מחוז או ראש יחידת התביעות, לפי העניין, מטעמים שיירשמו, כי הנסיבות מצדיקות זאת, רשאי הוא להגיש כתב אישום, בטרם חלפו 30 הימים ואף בטרם פנה החשוד כאמור בסעיף קטן (ד).

(ו) אין בהוראות סעיף זה כדי לשנות מהוראות סעיף 74.

(ז) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על מי שבעת העברת חומר החקירה היה נתון במעצר, והוגש נגדו כתב אישום בתקופת מעצרו.

(ח) הוראות החוק לתיקון סדרי המנהל (החלטות והנמקות), התשי"ט - 1958, לא יחולו לענין סעיף זה, ואולם תינתן לחשוד הודעה בכתב על החלטת רשות התביעה בהקדם האפשרי ורשאית רשות התביעה להזמין את החשוד להציג בפניה את טיעוניה בעל פה.

(ט) שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע סוגי פשעים שלגביהם לא יחולו הוראות סעיף קטן (א).

61. המשך החקירה (55) (תיקון: תשס"א)

הועבר חומר החקירה כאמור בסעיף 60, רשאי היועץ המשפטי לממשלה או תובע להורות למשטרה להוסיף לחקור, אם מצא שיש צורך בכך לשם החלטה בדבר העמדה לדיון או לשם ניהול יעיל של המשפט.

62. העמדה לדין וסגירת תיק (תיקון: תשס"א)

(א) ראה תובע שהועבר אליו חומר החקירה שהראיות מספיקות לאישום אדם פלוני, יעמידו לדין, זולת אם היה סבור שאין במשפט עניין לציבור; ואולם החלטה שלא להעמיד לדין, בשל העדר עניין לציבור תהיה באישור בעל תפקיד כלהלן:

- (1) פרקליט מחוז או פרקליט בכיר שהוא הסמיכו לכך - בעבירות שהן פשע;
 - (2) קצין משטרה המכהן כראש יחידת תביעות או קצין משטרה המשמש כתובע והוסמך לכך - בעבירות שאין פשע, אשר חומר החקירה בהן הועבר לתובע מוסמך.
- (ב) על החלטה שלא להעמיד לדין תימסר לחשוד הודעה בכתב שבה תצוין עילת סגירת התיק והחשוד יהיה רשאי לפנות לתובע שסגר את התיק בבקשה מנומקת לשנות את עילת הסגירה; תיק שנסגר בשל חוסר אשמה, יימחק רישומו מרישומי המשטרה.

62א. סגירת תיק בעבירת מין או אלימות כלפי בן זוג (תיקון: תשס"ב)

(א) בסעיף זה -

- "בן זוג", "המרכז", "המתלונן" - כהגדרתם בסעיף 59א(א);
- "עבירת מין או אלימות" - כהגדרתה בסעיף 59א(א) וכן עבירה מסוג פשע לפי סעיפים 203, 203א, 305, 307, 327, 329, 330, 332, 333, 335, 336, 345, 346(א), 347(א) ו-348(א), (ב) ו-382(א), 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 377, 381(א), 382(ב) בצירוף 379, 382(ג) בצירוף 380-, 402, 404, 427, 428, לחוק העונשין, התשל"ז - 1977.
- (ב) בקשת המתלונן שלא להעמיד לדין את בן זוגו בעבירת מין או אלימות שביצע כלפיו, לא תהווה, כשלעצמה, סיבה יחידה להחלטה לפי סעיף 62(א) שאין במשפט עניין לציבור.
- (ג) ביקש המתלונן שלא להעמיד לדין את בן זוגו בעבירת מין או אלימות שביצע כלפיו והבקשה מהווה סיבה מבין הסיבות שלא להעמיד לדין, רשאי תובע, בטרם יחליט כאמור בסעיף 62(א), להפנות את המתלונן, בן זוגו או שניהם, בהסכמת כל אחד מהם למרכז, ויחולו, לענין קבלת ההחלטה, הוראות סעיף 59א(ג)(3) עד (5), בשינויים המחויבים.

(ד) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מסמכויות תובע להחליט לפי

סעיף 62(א).

63. הודעה על החלטה שלא לחקור או להעמיד לדין (57)

על החלטה שלא לחקור או שלא להעמיד לדין תימסר למתלונן הודעה בכתב בציון טעם ההחלטה.

64. ערר (תיקון: תשס"א)

(א) על החלטה שלא לחקור או שלא להעמיד לדין, משום שאין בחקירה או במשפט עניין לציבור, שלא נמצאו ראיות מספיקות או שנקבע שאין אשמה, רשאי המתלונן לערר כלהלן:

- (1) על החלטה שניתנה על ידי גוף חוקר או תובע מוסמך - לפני פרקליט מחוז או פרקליט מפרקליטות המדינה שמונה למנהל תחום עררים;
 - (2) על החלטה שניתנה על ידי פרקליט מחוז או פרקליט מפרקליטות המדינה, שלא להעמיד לדין בשל העדר ראיות מספיקות או חוסר אשמה, למעט החלטה בערר לפי פסקה (1) - לפני פרקליט המדינה;
 - (3) על החלטה שניתנה על ידי פרקליט המדינה, פרקליט מחוז או פרקליט מפרקליטות המדינה, שלא להעמיד לדין בשל העדר עניין לציבור - לפני היועץ המשפטי לממשלה.
- (ב) היועץ המשפטי לממשלה רשאי לאצול לפרקליט המדינה את סמכותו לפי סעיף קטן (א)(3) למעט לענין החלטה שניתנה על ידי פרקליט המדינה; פרקליט המדינה רשאי לאצול למשנהו את סמכותו לפי סעיף קטן (א)(2) ופרקליט מחוז רשאי, באישור פרקליט המדינה, לאצול את סמכותו לפי סעיף קטן (א)(1) לפרקליט בדרגה שאינה פחות מסגן בכיר לפרקליט המחוז.

65. מועד לערר (59) (תיקון: תשס"א)

הערר יוגש באמצעות המשטרה או התובע, הכל לפי העניין, תוך שלושים ימים לאחר שנמסרה למתלונן ההודעה לפי סעיף 63, אולם רשאי בעל הסמכות להחליט בערר כאמור בסעיף 64 להאריך את המועד להגשת הערר.

65א. מתן החלטה בערר (תיקון: תשס"א)

החלטה בערר לפי סעיף 64, לענין עבירת מין או אלימות, מסוג פשע, תינתן ותימסר למתלונן עד תום שישה חודשים מיום הגשת הערר, ואולם בעל הסמכות להחליט בערר רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להחליט ולמסור את החלטתו כאמור במועד מאוחר יותר; לענין זה, "עבירת מין או אלימות" - כהגדרתה בחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א - 2001.

66. (בוטל) (תיקון: תשס"א)

67. כתב אישום (61)

אדם שיש להעמידו לדין יגיש עליו תובע כתב אישום לבית המשפט.

68. קובלנה (62) (תיקון: תשמ"ב)
על אף האמור בסעיף 11, רשאי כל אדם להאשים בעבירה מן המנויות בתוספת השניה על ידי הגשת קובלנה לבית המשפט.

69. קובלנות על עובדי המדינה (63)
לא תוגש קובלנה לפי סימן זה על עובד המדינה בשל מעשה שעשה תוך מילוי תפקידו, אלא בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה.

70. דין קובלנה (64)
הוראות חוק זה הנוגעות לכתב אישום יחולו על קובלנה, בשינויים לפי העניין; בכל מקום שמדובר בכתב אישום גם קובלנה במשמע, ובכל מקום שמדובר בתובע גם קובל במשמע, אם אין כוונה אחרת משתמעת.

71. התביעה בקובלנה (65) (תיקון: תשמ"ב)
הוגשה קובלנה, יעביר בית המשפט העתק ממנה לפרקליט המחוז; התביעה תנוהל, על אף האמור בסעיף 11, בידי הקובל או בא-כוחו, זולת אם פרקליט המחוז הגיש לבית המשפט, תוך חמישה עשר ימים לאחר שקיבל העתק הקובלנה, הודעה שפרקליט מפרקליטות המדינה ינהל את התביעה.

72. החלפת קובלנה בכתב אישום (66)
הוגשה הודעה כאמור בסעיף 71, תוחלף הקובלנה בכתב אישום מטעם תובע.

73. העמדת הדיון בקובלנה (66א)
נוכח בית המשפט שקובל אינו מסוגל לנהל בעצמו את ענינו בבית המשפט, או שהוא מנהל את ענינו באופן טורדני, רשאי בית המשפט להפסיק את הדיון בקובלנה עד שימנה לו הקובל עורך דין תוך תקופה שיקבע; לא עשה כן הקובל תוך התקופה שנקבעה, רשאי בית המשפט לראותו כאילו לא התייצב ויחול האמור בסעיף 133.

סימן ג': עיון בראיות התביעה

74. עיון בחומר החקירה (67) (תיקון: תשנ"ה)
(א) הוגש כתב אישום בפשע או בעוון, רשאים הנאשם וסניגורו, וכן אדם שהסניגור הסמיכו לכך, או, בהסכמת התובע, אדם שהנאשם הסמיכו לכך, לעיין בכל זמן סביר בחומר החקירה וכן ברשימת כל החומר שנאסף או שנרשם בידי הרשות החוקרת, והנוגע לאישום שבידי התובע ולהעתיקו.

(ב) נאשם רשאי לבקש, מבית המשפט שאליו הוגש כתב האישום, להורות לתובע להתיר לו לעיין בחומר שהוא, לטענתו, חומר חקירה ולא הועמד לעיונו.

(ג) בקשה לפי סעיף קטן (ב) תידון לפני שופט אחד ובמידת האפשר היא תובא בפני שופט שאינו דן באישום.

(ד) בעת הדיון בבקשה יעמיד התובע את החומר שבמחלוקת לעיונו של בית המשפט בלבד.

(ה) על החלטת בית משפט לפי סעיף זה ניתן לערור לפני בית המשפט שלרעור שידון בערר בשופט אחד.

(ו) אין בסעיף זה כדי לפגוע בהוראות פרק ג' לפקודת הראיות (נוסח חדש), התשל"א - 1971.

75. דרכי העיון וההעתיקה (68)
עיון בחומר החקירה או העתקה ממנו יהיו במשרד תובע או במקום אחר שתובע הועיד לכך, ובמעמד אדם שתובע מינה, דרך כלל או לענין פלוני, להבטיח שהעיון וההעתיקה ייעשו בהתאם לחוק ולהוראות התובע.

76. עונשין (69)
המפריע או המכשיל אדם שנתמנה על פי סעיף 75 במילוי תפקידו, דינו - מאסר שלושה חדשים; המוציא מתוך החומר שנמסר לו לעיון או להעתיקה מסמך או מוצג בלי שקיבל לכך רשות בכתב מאת תובע, דינו - מאסר שנה.

77. סייג להבאת ראיות (70)
(א) לא יגיש תובע לבית המשפט ראיה ולא ישמיע עד אם לנאשם או לסניגורו לא ניתנה הזדמנות סבירה לעיין בראיה או בהודעת העד בחקירה, וכן להעתיקם, אלא אם ויתרו על כך.

(ב) הודעה של עד בעניינים פורמליים שאינם מהותיים לבירור האשמה, אין חובה שתהא בכתב, אולם התובע ימסור לנאשם או לסניגורו - זמן סביר מראש - את שם העד, ואת עיקר התוכן של עדותו לפי הידוע לתביעה, זולת אם ויתרו על כך.

78. חומר סודי (71)
הוראות סעיף 74 אינן חלות על חומר שאי-גילוי מותר או שגילוי אסור לפי כל דין, אולם הוראות סעיף 77 חלות עליו.

79. המצאת ראיות שבידי קובל (72)
לא יגיש קובל לבית המשפט ראיה שבכתב שהיתה בידי, אלא אם המציא לנאשם העתק ממנה.

80. סייג לזכות העיון בחומר הראיות (73)
הוראות סימן זה אינן חלות על ראיות הבאות לסתור טענת הנאשם שהתובע לא יכול היה לצפותה מראש, ועל ראיות להסברת העדרו של עד או לעניינים פורמליים אחרים שאינם מהותיים לבירור האשמה.

81. שמירת דין (74)
הוראות סימן זה אינן גורעות מהוראות סעיף 128 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977.

82. הגדרות (א74)

בסימן זה, "חוות דעת" ו"תעודת רופא" - כמשמעותן בסעיף 20 לפקודת הראיות (נוסח חדש), התשל"א - 1971.

83. עיון בעדויות מומחים של הסניגוריה (ב74)

(א) בית המשפט שהוגש לפניו כתב אישום בפשע או בעוון, רשאי - לפי בקשת התובע - לצוות על הנאשם או על סניגורו -

(1) לאפשר לתובע לעיין בכל זמן סביר בכל חוות דעת בכתב או בתעודת רופא, שהנאשם מתכוון להביאן לפני בית המשפט כראיה;

(2) לערוך בכתב את עיקר תכנה של עדות מומחה, שהנאשם מתכוון להשמיע, ולאפשר לתובע בכל זמן סביר לעיין בו;

(3) לאפשר לתובע להעתיק מסמכים כאמור.

(ב) העיון יהיה במעמד אדם שהנאשם או סניגורו ימנה לצורך זה או בכל דרך אחרת שיקבע בית המשפט.

(ג) מועד העיון ומקומו יהיו כפי שיקבע בית המשפט, ובלבד שמועד העיון יהיה לאחר שניתנה לנאשם או לסניגורו - לפי בקשתם - האפשרות לעיין בחומר החקירה לפי סימן ג'.

84. סייג להבאת ראיות (ג74)

לא יגיש נאשם לבית המשפט חוות דעת בכתב או תעודת רופא ולא ישמיע עדות מומחה שלא קיים לגביהן צו שניתן לפי סעיף 83, אלא בהסכמת התובע או ברשות בית המשפט.

סימן ה': אישום

85. תוכן כתב האישום (75)

כתב אישום יכיל -

(1) שם בית המשפט שאליו הוא מוגש;

(2) ציון מדינת ישראל כמאשים או שם הקובל ומענו;

(3) שם הנאשם ומענו;

(4) תיאור העובדות המהוות את העבירה, בציון המקום והזמן במידה שאפשר לבררם;

(5) ציון הוראות החיקוק שלפיו מואשם הנאשם;

(6) שמות עדי התביעה.

86. צירוף אישומים (76)

מותר לצרף בכתב אישום אחד כמה אישומים אם הם מבוססים על אותן עובדות או על עובדות דומות או על סדרת מעשים הקשורים זה לזה עד שהם מהווים פרשה אחת; בצירוף אישומים כאמור מותר, על אף כל דין אחר, לצרף לאישום בבית משפט מחוזי גם אישום בעבירה שאינה פשע.

87. צירוף נאשמים (77)

מותר להאשים בכתב אישום אחד כמה נאשמים אם כל אחד מהם היה צד לעבירות שבכתב האישום או לאחת מהן, בין כשותף ובין בדרך אחרת, או אם האישום הוא בשל סדרת מעשים הקשורים זה לזה עד שהם מהווים פרשה אחת; אולם אין באי-צירופו של צד אחד לעבירה מניעה לשפיטתו של צד אחר.

88. הפרדת המשפט (78)

בית המשפט רשאי, בכל שלב שלפני הכרעת הדין, לצוות על הפרדת המשפט באישום פלוני שנכלל בכתב האישום, או על הפרדת משפטו של נאשם פלוני שהואשם עם אחרים.

89. כתב אישום חדש בהפרדת המשפט (79)

ניתן צו להפרדת המשפט, יוגש כתב אישום אחר בשל האישום שהמשפט עליו הופרד או נגד הנאשם שמשפטו הופרד; ורשאי בית המשפט, אם הוא סבור שלא ייגרם על-ידי כך עיוות-דין, להמשיך במשפט שהופרד מן השלב שאליו הגיע לפני ההפרדה.

90. איחוד משפטים (80)

בית המשפט רשאי, בכל שלב שלפני הכרעת הדין, לצוות על איחוד הדין בכתב אישום נפרדים התלויים ועומדים באותו בית משפט, אם מותר לצרפם בהתאם להוראות סעיפים 86 או 87 ובית המשפט סבור שהצירוף לא יגרום לעיוות דין.

91. תיקון כתב אישום בידי התובע (81)

תובע רשאי, בכל עת עד לתחילת המשפט, לתקן כתב אישום, להוסיף עליו ולגרוע ממנו, במסירת הודעה לבית המשפט המפרטת את השינוי; בית המשפט ימציא העתק מן ההודעה לנאשם.

92. תיקון כתב אישום בידי בית המשפט (82)

(א) בית המשפט רשאי, בכל עת שלאחר תחילת המשפט, לבקשת בעל דין, לתקן כתב אישום, להוסיף עליו ולגרוע ממנו, ובלבד שניתנה לנאשם הזדמנות סבירה להתגונן; התיקון ייעשה בכתב האישום או יירשם בפרוטוקול.

(ב) בית המשפט רשאי לתקן כתב אישום אף אם העבירה שלפי התיקון היא בגדר הסמכות של בית משפט אחר או של הרכב אחר, ואם עשה כן יעביר את העניין לאותו בית משפט או הרכב, אולם אם העבירה היא בסמכותו של בית משפט בעל סמכות שיפוט מצומצמת יותר, רשאי בית המשפט גם להמשיך לדון בה.

(ג) בית משפט שהועבר אליו עניין לפי סעיף קטן (ב) רשאי להמשיך בדיון מן השלב שאליו הגיע קודמו, ורשאי הוא, לאחר שנתן הזדמנות לבעלי הדין להשמיע טענותיהם לענין, לנהוג בראיות שגבה קודמו כאילו הוא עצמו גבה אותן, או לחזור ולגבותן, כולן או מקצתן.

93. חזרה מאישום (83)

תובע רשאי, בכל עת שלאחר תחילת המשפט, לחזור בו מאישום שבכתב האישום, נגד נאשם אחד או יותר; אולם לא יעשה כן אם הודה הנאשם, בין בכתב על-פי סעיף 123 ובין בתשובתו לאישום, בעובדות שיש בהן כדי להרשיעו באותו אישום; לא היה בעובדות שהודה בהן כדי הרשעתו, רשאי התובע לחזור בו מן האישום ברשות בית המשפט.

94. תוצאות חזרה מאישום (84) (תיקון: תשנ"ה)

(א) חזר בו תובע מאישום לפני תשובת הנאשם לאישום, יבטל בית המשפט את האישום; חזר בו לאחר מכן, יזכה בית המשפט את הנאשם מאותו אישום.

(ב) בהסכמת התובע והנאשם רשאי בית המשפט לבטל אישום, בכל עת עד להכרעת הדין, ודין הביטול יהיה כדין ביטול לפני תשובת הנאשם.

(ג) אישום שבוטל, לפי סעיף קטן (ב), לא יוגש מחדש אלא באישור היועץ המשפטי לממשלה ומטעמים שיירשמו.

94א. התליית הליכים (תיקון: תשנ"ה)

(א) בכל עת שלאחר הגשת כתב האישום ולפני גזר הדין, רשאי בית המשפט להתלות את ההליכים, בין מיוזמתו ובין לבקשת תובע, אם נוכח כי לא ניתן להביא את הנאשם להמשך משפטו.

(ב) הותלו ההליכים, לפי סעיף קטן (א) ולאחר מכן ניתן להביא את הנאשם להמשך משפטו, רשאי תובע להודיע בכתב לבית המשפט על רצונו לחדש את ההליכים, ומשעשה כן יחדש בית המשפט את ההליכים, ורשאי הוא להמשיך בהם מן השלב שאליו הגיע לפני התלייתם.

(ג) על אף הוראות סעיף 9 ניתן לחדש את ההליכים באישור היועץ המשפטי לממשלה, מטעמים שיירשמו, אף אם עברו בין מועד התליית ההליכים לבין המועד שבו ניתן להביא את הנאשם להמשך משפטו התקופות האמורות בסעיף 9; ובלבד שההליכים הותלו מהטעם שהנאשם מתחמק מן הדין.

סימן ו': זימון למשפט

95. הזמנה למשפט (85)

משהוגש כתב אישום יקבע בית המשפט מועד למשפט; בית המשפט יודיע על המועד בכתב לתובע וימציא לנאשם הזמנה בכתב למשפט בצירוף העתק מכתב האישום; הגיש סניגורו לבית המשפט לפני קביעת המועד ייפוי כוח לייצג את הנאשם במשפט, יודיע בית המשפט על המועד בכתב גם לסניגורו.

96. תוכן ההזמנה (86)

הזמנה למשפט תכיל -

(1) שם בית המשפט;

(2) ציון המאשים;

(3) שם הנאשם ומענו;

(4) תמצית האישום נגדו;

(5) המקום והמועד שבהם עליו להתייצב;

(6) תמצית הוראות סעיפים 123 ו-128.

97. הודעה על דחיית מועד (87)

נדחה המועד לתחילת המשפט או להמשכו, יודיע בית המשפט בכתב לתובע על המועד שקבע, וימציא לנאשם ולסניגורו הודעה בכתב עליו, אם לא הודיע להם על כך בעל-פה בשעת דיון.

98. צורת ההזמנה (88) (תיקון: תשנ"ה)

הודעה בכתב והזמנה לפי סימן זה תיחתם בידי שופט, רשם או פקיד בית המשפט ובחותמת בית המשפט. אולם הודעה או הזמנה כאמור, לנאשם בעבירה שכתב האישום נגדו הוגש בידי תובע, כמשמעותו בסעיף 12(א), יכול שתיחתם בידי שוטר בלבד.

99. צו הבאה (89)

בית המשפט רשאי לתת בכל עת צו הבאה נגד הנאשם, אם ראה שיש צורך בכך כדי לכפות את התייצבותו למשפט במועד שנקבע.

100. תחולת סעיפים אחרים (90)

על צו הבאה יחולו הוראות סעיפים 22 עד 26, בשינויים לפי העניין.

101. מסירה עם מעצר (91)

העוצר אדם לפי צו הבאה ימסור לו עם העתק הצו גם הזמנה, או הודעה לפי סעיף 97, או העתק מהן.

102. שחרור בערובה (92)

בצו הבאה רשאי בית המשפט להורות לקצין משטרה לשחרר את הנאשם בערובה, כפי שיפורש בצו; כתב ערובה שניתן בפני הקצין יועבר לבית המשפט שנתן את הצו; על הערובה יחולו הוראות סעיפים 43 עד 49 בשינויים לפי העניין.

103. הבאה לבית המשפט (93)

מי שנעצר על-פי צו הבאה ולא שוחרר לפי סעיף 102, יובא בלא דיחוי לפני בית המשפט, והוא יצווה על מעצרו או ישחררו בערובה.

104. תפיסת נכסי נאשם שנמלט (94)

(א) נאשם שנמלט או מסתתר ואין אפשרות למצאו, רשאי בית המשפט, לבקשת פרקליט מפרקליטות המדינה, ואם הוא סבור שהדבר עשוי להביא להתייצבותו של הנאשם, לצוות על תפיסת כל נכס מנכסיו של הנאשם, מיטלטלין או מקרקעין, על רישום עיקול עליהם בפנקסי המקרקעין או על מינוי כונס נכסים עליהם, ולהורות מה יעשה בכנס ובפירותיו כל עוד הצו בתקפו.

(ב) צו לפי סעיף זה לא יפגע בזכותו של נושה לרדת לאותם נכסים.

(ג) ניתן צו זה לפי סעיף זה, רשאי כל מי שתלוי בנאשם ותפיסת הנכס עשויה לפגוע בפרנסתו, לבקש מבית המשפט לבטל את הצו או לשנותו.

סימן ז': הזמנת עדים והמצאת מסמכים

105. פירושים (98 סוגריים)

בסימן זה "מסמכים" - לרבות מוצגים אחרים.

106. הזמנת עד (95, 96)

(א) בית המשפט יזמין, לבקשת בעל דין, כל אדם להעיד במשפט, זולת אם היה סבור שאין בהזמנת אותו אדם להועיל לבירור שאלה הנוגעת למשפט, וכן רשאי בית המשפט להזמין עד מטעמו.

(ב) הזמנת עד תהיה בהמצאת הזמנה בכתב לעד או בהודעה בעל-פה לעד על ידי בית המשפט בשעת דיון.

107. צורת ההזמנה ותכנה (97) (תיקון: תשנ"ה)

הזמנה בכתב לעד תיחתם ביד שופט, רשם או פקיד בית המשפט ובחותמת בית המשפט אולם רשאי שוטר להזמין עד מטעם תובע בחתימתו בלבד; ההזמנה תכיל -

(1) שם בית המשפט;

(2) ציון בעלי הדין;

(3) שם המוזמן ומענו;

(4) המקום והמועד שבהם עליו להתייצב;

(5) (בוטלה).

108. צו להמצאת מסמכים ומוצגים (98)

בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין או מיזמת בית המשפט, לצוות על עד שהוזמן או על כל אדם אחר להמציא לבית המשפט במועד שיקבע בהזמנה או בצו, אותם מסמכים הנמצאים ברשותו ושפורטו בהזמנה או בצו.

109. הזמנת עד על אחר (99)

בית המשפט רשאי לצוות על אדם הנוכח לפניו להעיד או להמציא לו מסמכים במועד שיקבע; ודין אדם כזה כדין מי שהומצאו לו הזמנה או צו להמצאת מסמכים.

110. עד שנבצר ממנו לבוא לבית המשפט (100)

נוכח בית המשפט כי נבצר מעד לבוא לבית המשפט, רשאי הוא לגבות את עדותו במקום אחר.

111. מומחה מטעם בית המשפט (תיקון: תשנ"ה)

(א) בית המשפט רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, למנות מיזמתו מומחה בעניין שבחשבוונאות או בנושא אחר הדורש בדיקה טכנית או חישוב, לצורך הבהרת חומר הראיות שבפניו.

(ב) מומחה כאמור בסעיף קטן (א), יעיין בחומר הראיות שהפנה אליו בית המשפט ויערוך את ממצאיו על פי שאלות שהוצגו לו על ידי בית המשפט; המומחה יגיש חוות דעתו בכתב ויחקר עליה בבית המשפט לבקשת מי מבעלי הדין; הוגשה חוות דעת לפי סעיף זה, רשאים בעלי הדין, להביא ראיות לסתור אותה.

112. (בוטלה) (תיקון: תשמ"ה)

113-115. (בוטלו) (תיקון: תשמ"ב)

סימן ח': שמירת ראיות

116. קבלת מסמכים ומוצגים (112)

בסימן זה, "גביית עדות" - לרבות קבלת מסמכים ומוצגים אחרים.

117. גביה מוקדמת של עדות (106) (תיקון: תשס"ג)

(א) הוגש כתב אישום לבית משפט, רשאי בית המשפט, לבקשת בעל דין, לגבות עדותו של אדם לאלתר, אם ראה שהעדויות חשובה לבירור האשמה וכי יש יסוד סביר להניח שאי אפשר יהיה לגבותה במהלך המשפט או אם מצא שיש חשש שאמצעי לחץ, איום, הפחדה, כוח או הבטחת טובת הנאה יניאו את העד מלמסור עדות אמת במהלך המשפט; נפתחה חקירה בעבירה ועדיין לא הוגש עליה כתב אישום, רשאי לעשות כן בית משפט השלום או בית משפט מחוזי לבקשת תובע או לבקשת אדם העשוי להיות נאשם בעבירה.

(ב) הוגשה בקשה לגביית עדות מוקדמת, כאמור בסעיף קטן (א), בעבירה לפי סעיף 203א לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, יחליט בית המשפט בבקשה לא יאחר משבועיים מיום הגשתה; העדות תיגבה בתוך חודשיים מיום ההחלטה, אלא אם כן האריך בית המשפט את התקופה מטעמים מיוחדים שיירשמו.
117א. עדות מוקדמת של ילד (תיקון: תשנ"ה)

(א) הוגש כתב אישום לבית משפט או נפתחה חקירה בעבירה מן העבירות המנויות בתוספת לחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו - 1955 (להלן - **חוק הגנת ילדים**), רשאי בית המשפט לגבות לאלתר עדותו של ילד כמשמעותו בחוק האמור, על פי בקשתו של תובע או מי שעשוי להיות נאשם בעבירה, ובהרשאתו של חוקר נוער.

(ב) על עדות לפי סעיף קטן (א) יחולו הוראות סימן זה, בשינויים המחויבים, וכן יחולו הוראות סעיפים 2(ב), (ג), 2א ו-10 לחוק הגנת ילדים.

118. נוכחות בעלי דין (107) (תיקון: תשנ"ה)

עדות כאמור בסעיף 117 או בסעיף 117א תיגבה בפני תובע ובפני הנאשם או אדם העשוי להיות נאשם בעבירה, זולת אם החליט בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, לגבותה שלא בפניו של הנאשם או של מי שעשוי להיות נאשם.

119. סדרי גביית העדות (108)

(א) בהזמנת עדים ובסדרי גביית העדויות ינהגו ככל האפשר כדרך שנוהגים במהלך המשפט, ועל הפרוטוקול יחולו הוראות סעיפים 135 עד 139, בשינויים לפי העניין.

(ב) התנגדות לשאלה וטענות אחרות שהושמעו בשעת גביית העדות יירשמו בפרוטוקול, ויחליט בהן בית המשפט שהעדות מוגשת לו כראיה.

120. חתימת הפרוטוקול (109) (תיקון: תשנ"ה)

הפרוטוקול בהליכי גביית העדות ייקרא באזני העד, ולאחר שיאשרנו יחתום עליו וכן יחתום עליו השופט; סירב העד לאשר או לחתום, יירשם הדבר בפרוטוקול. הוראות סעיף זה לא יחולו על עדות שהוקלטה במלואה.

121. העדות כראיה במשפט (110) (תיקון: תשנ"ה)

(א) עדות שנגבתה לפי סעיף 117 או לפי סעיף 117א דינה כדין עדות שנגבתה במהלך המשפט, אך בית המשפט ירשה להזמין את העד לעדות נוספת אם ניתן להביא את העד לבית המשפט ונתקיים אחד מאלה -

(1) לא היתה לנאשם הזדמנות לחקור את העד;

(2) לא ניתנה לנאשם הזדמנות סבירה למנות לעצמו סניגור כדי שיהיה נוכח בעת גביית העדות ויחקור את העד,

או לא מונה לו סניגור שהיתה חובה למנותו;

(3) בית המשפט סבור, מטעמים שיירשמו, שהדבר דרוש לביורר האמת או לעשיית צדק.

(ב) ילד שנתן עדות מוקדמת לפי סעיף 117א לא יזמן למתן עדות נוספת אלא באישור חוקר נוער; על עדותו יחולו הוראות סימן זה, בשינויים המחויבים, וכן יחולו הוראות סעיפים 2(ב), (ג), 2א ו-10 לחוק הגנת ילדים; לא אישר חוקר הנוער את עדותו של הילד לפי סעיף זה והעדות המוקדמת נגבתה לפני שהוגש האישום, לא ירשיע בית המשפט על סמך עדות זו אלא אם כן יש לה סיוע בראיה אחרת.

122. עדות שנגבתה שלא בפני בעל דין (111)

נתקבלה עדות שנגבתה לפי סימן זה ולא היתה לבעל דין הזדמנות לחקור את העד, יביא בית המשפט עובדה זו בחשבון בשקלו את העדות.

סימן ט: הודיה בכתב

123. הודיה בכתב (113)

עד לתחילת המשפט רשאי הנאשם, בהודעה בכתב לבית המשפט, להודות בעובדות הנטענות בכתב האישום, כולן או מקצתן, וכן לטעון עובדות נוספות; העתק מכתב ההודיה יומצא על ידי בית המשפט לתובע.

124. הודיה בכתב אינה מונעת מקדמיות (114)

הודיעה שבכתב אינה מונעת את הנאשם מטעון טענות מקדמיות או מהודות בעובדות או מטעון עובדות נוספות במהלך המשפט.

פרק ה': הליכי המשפט

סימן א': מועד המשפט

125. רציפות המשפט (115)

כל עוד לא הוחל בגביית ראיות, רשאי בית המשפט מזמן לזמן לדחות את מועד תחילת המשפט או המשכו כפי הצורך; הוחל בגביית הראיות, ימשיך ברציפות יום יום עד גמירא, זולת אם ראה, מטעמים שיירשמו, כי אין כל אפשרות לנהוג כך.

סימן ב': נוכחות בעלי הדין

126. נוכחות הנאשם (116)

באין הוראה אחרת בחוק זה לא יידון אדם בפלילים אלא בפניו.

127. נוכחות מורשים של תאגיד (117)

הואשם תאגיד או חבר בני-אדם, לא ינוהל המשפט אלא בפני אדם המורשה כדין לייצג את התאגיד או חבר בני-אדם; אולם מותר לדון תאגיד או חבר בני-אדם שלא בפני מורשה אם נתקיימו התנאים האמורים בסעיף 128; מורשה כאמור דינו לענין סעיפים 99, 140, 161, 189 ו-192 כדין נאשם, והמצאת מסמך לתאגיד או לחבר בני-אדם - היא המצאה למורשה.

128. שפיטה לא בפני הנאשם בתחילת המשפט (118)

נאשם שהוזמן לתחילת המשפט ולא התייצב, מותר לדונו לא בפניו - (1) אם הוא נאשם בחטא או בעוון והודה בהודיה שבכתב בכל העובדות הנטענות בכתב האישום, ולא טען בה עובדות נוספות שיש בהן לכאורה כדי לשנות את תוצאות המשפט; (2) אם ביקש שמשפטו יתנהל שלא בפניו והוא מיוצג בו על ידי סניגור, ובית המשפט סבור שלא יהיה בשפיטתו שלא בפניו משום עיוות דין לנאשם, אולם רשאי בית המשפט, בכל שלב של המשפט, לצוות על התייצבות הנאשם.

129. אין לגזור מאסר לא בפני הנאשם (119) (תיקון: תש"ס) (הקטעים בסוגריים יחולו עד יום 1.9.2003)

נידון נאשם לא בפניו על פי סעיף 128(1), לא יגזור עליו בית המשפט עונש מאסר - (למעט מאסר בשל אי-תשלום קנס) - אלא אם ניתנה לו תחילה הזדמנות להשמיע את טענותיו לענין העונש בהתאם לסעיף 192. (אין באמור בסעיף זה כדי למנוע מבית המשפט להטיל מאסר במקום קנס, ובלבד שבהזמנה למשפט צוין שניתן להטיל מאסר כאמור אם הנאשם לא יתייצב; צו מאסר לביצוע מאסר במקום קנס שניתן שלא בנוכחות הנידון או סניגורו יבוצע בהתאם להוראות סעיף 129א(ג).)

129א. דרכי הטלת מאסר במקום קנס (תיקון: תש"ס, תשס"ג) (בתוקף מיום 25.9.2000 עד יום 1.9.2003)

(א) לא הוטל מאסר במקום קנס כאמור בסעיף 71 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, בעת מתן גזר הדין, רשאי בית המשפט להטילו בצו מיוחד, על פי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, שהוגשה לאחר שהקנס לא שולם במועדו; הוראות סימן ג' לפרק ו' לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, לא יחולו על מאסר לפי סעיף זה. (ב) לא יינתן צו מאסר לביצוע מאסר במקום קנס, או צו מיוחד כאמור בסעיף קטן (א), אלא בנוכחות הנידון או סניגורו או אם בהזמנה למשפט או לדיון למתן הצו המיוחד צוין כי ניתן להטיל מאסר במקום קנס על נידון שלא יתייצב.

(ג) צו מאסר כאמור בסעיף קטן (ב) שניתן שלא בנוכחות הנידון או סניגורו, לא יבוצע בטרם הומצאה לנידון התראה בכתב על כך לפחות 14 ימים מראש; בהתראה תצוין מזכירות בית המשפט שאליה ניתן לפנות לבידורים; דרכי ההמצאה הקבועות בסעיף 237(ד) לא יחולו על התראה לפי סעיף קטן זה.

130. שפיטת נאשם שלא התייצב בהמשך המשפט (תיקון: תשנ"ה, תש"ס) (הקטעים בסוגריים יחולו מיום 25.9.2000 עד יום 1.9.2003)

(א) נאשם שהוזמן להמשך משפטו ולא התייצב, מותר לדונו שלא בפניו אם ההזמנה למועד המשך נמסרה לו בהודעה של בית המשפט בשעת דיון, ובית המשפט הזהירו במהלך המשפט שיהיה רשאי לדונו שלא בפניו אם לא התייצב, או אם הזמנה בכתב הומצאה לו, שלא באמצעות סניגורו, וכן לסניגורו, אם יש לו סניגור, וצווינה בה האזהרה האמורה.

(ב) סעיף קטן (א) יחול על נאשם בפשע רק אם הדיון במשפטו מתקיים בבית משפט שלום והוא היה מיוצג על ידי סניגור באותה ישיבה.

(ג) הורשע נאשם שלא בפניו לפי סעיף זה, רשאי בית המשפט לגזור את דינו שלא בפניו ובלבד שבית המשפט לא יטיל עליו עונש מאסר; בהזמנה לדיון בגזר הדין יפורט דבר הרשעתו שלא בפניו, מועדה ומועד הדיון בגזר הדין; אין באמור בסעיף קטן זה כדי למנוע מבית המשפט להטיל מאסר במקום קנס, ובלבד שבהזמנה לדיון צוין שניתן להטיל מאסר כאמור אם הנאשם לא יתייצב; צו מאסר לביצוע מאסר במקום קנס שניתן שלא בנוכחות הנידון או סניגורו יבוצע בהתאם להוראות סעיף 129א(ג).

(1) על אף האמור בסעיף קטן (ג) לא יגזור בית המשפט את דינו של נאשם בפשע אלא בפניו ולאחר שניתנה לו הזדמנות להשמיע את טענותיו לענין העונש, כאמור בסעיף 192.

(ד) בית המשפט לא ידון נאשם ולא יגזור את דינו שלא בפניו אם שוכנע, כי נבצר מן הנאשם להתייצב מסיבה מוצדקת או אם הוא סבור כי ייגרם לו בכך עיוות דין.

(ה) התנהל דיון שלא בפני הנאשם ושלא בפני סניגורו, לפי סעיף זה, רשאי בית המשפט, על-פי בקשת הנאשם, אף בשעת הדיון, לבטל את הדיון שנערך בהעדרם, לרבות הכרעת הדין, כל עוד לא ניתן גזר הדין, אם נוכח שהיתה סיבה מוצדקת לאי התייצבותו או אם ראה שהדבר דרוש כדי למנוע עיוות דין.

(ו) התנהל דיון לפי סעיף זה שלא בפני הנאשם, אך בנוכחות סניגורו, רשאי בית המשפט, על-פי בקשת הנאשם, לצוות על שמיעתו מחדש של עד אשר העיד בדיון כאמור, וכן רשאי הוא לצוות על ביטול הכרעת הדין כל עוד לא נגזר הדין, אם שוכנע כי בשל העדרות הנאשם באותו דיון לא מוצתה חקירת העד, לא ניתן היה לנהל את הגנתו כראוי או אם ראה שהדבר דרוש כדי למנוע עיוות דין.

(ז) משהתייצב הנאשם למשפט, יסביר לו בית המשפט את זכותו לפי סעיפים קטנים (ה) ו-(ו); התייצב לאחר הכרעת הדין, יקרא בית המשפט לנאשם את הכרעת הדין לפני שיסביר לו את זכותו.

(ח) נגזר דינו של הנאשם בחטא או בעוון שלא בפניו, רשאי בית המשפט, על פי בקשת הנידון, לבטל את הדיון לרבות את הכרעת הדין וגזר הדין אם ניתנו בהעדרו, אם נוכח שהיתה סיבה מוצדקת לאי התייצבותו או אם ראה שהדבר דרוש כדי למנוע עיוות דין; בקשה לפי סעיף קטן זה תוגש תוך שלושים ימים מהיום שהומצא לנאשם פסק הדין אולם רשאי בית המשפט לדון בבקשה שהוגשה לאחר מועד זה אם הבקשה הוגשה בהסכמת התובע.
(ט) בית המשפט שנעתר לבקשת נאשם או נידון לפי סעיפים קטנים (ה), (ו) או (ח) רשאי להטיל על הנאשם או על הנידון תשלום ההוצאות בפועל שנגרמו בשל אי התייצבותם.

131. הודעת ההליכים לנידון שלא בפניו (120)

אין בהוראות סעיפים 126 עד 130 כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט להרחיק מאולם בית המשפט נאשם המפריע לדיוני בית המשפט, אולם ההליכים שהתנהלו לא בפניו יובאו לידיעתו בדרך שיקבע בית המשפט.

132. שפיטה שלא בפני הנאשם מטעמי בריאות (120א)

(א) בית המשפט מוסמך להורות שהדין, כולו או מקצתו, יהיה לא בפני נאשם, אם ביקש זאת סניגורו של הנאשם ובית המשפט סבור שהדין בפני הנאשם עלול להזיק לבריאות גופו או נפשו.

(ב) דיון לצורך החלטה לפי סעיף קטן (א) רשאי בית המשפט לקיימו לא בפני הנאשם ורשאי הוא לקיימו בדלתיים סגורות.

133. העדר תובע (121)

לא התייצב התובע במועד שנקבע למשפט אף על פי שהודע לו המועד, ובית המשפט לא ראה לדחות את המשפט למועד אחר, ינהג בית המשפט כאמור בסעיף 94 כאילו חזר בו התובע מהאישום, אולם רשאי הוא להרשיע את הנאשם בעבירה המתגלית מן העובדות שהודה בהן או שהוכחו, ולגזור את דינו.

סימן ג': פרוטוקול ותרגום

134. ניהול פרוטוקול (122)

במשפט פלילי ינהל פרוטוקול שישקף את כל הנאמר והמתרחש בו והנוגע למשפט.

135. רישום הפרוטוקול (123)

הפרוטוקול יירשם ביד השופט, ביד רושם שקבע בית המשפט, במכשיר הקלטה, באמצעי מיכני אחר, או - ביד עובד בית המשפט, אשר נשיאו או שופט ראשי של בית משפט שלום, לפי העניין, אישרו כקצרן - הכל כפי שיקבע בית המשפט; ורשאי בית המשפט, לבקשת בעל דין, להרשות רישום הפרוטוקול ביד קצרן אחר.

136. צירוף מסמכים לפרוטוקול (124)

כתב האישום, מסמכים שהוגשו ושקיבל אותם בית המשפט וכל תעודה הנוגעת למשפט יצורפו לפרוטוקול והיו חלק ממנו.

137. תיקון פרוטוקול (125)

בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין ולאחר שנתן ליתר בעלי הדין הזדמנות להשמיע את דבריהם, לתקן רישום בפרוטוקול כדי להעמידו על דיוקו; בית המשפט יזקק לבקשת תיקון כאמור גם אם הוגשה לאחר מתן פסק הדין וכל עוד לא עברה התקופה לערעור עליו.

138. רישום תיקון (126)

בקשה לתיקון של פרוטוקול וכל החלטה על בקשה כזאת יירשמו בפרוטוקול וההחלטה תיחתם בידי בית המשפט.

139. הפרוטוקול - ראייה לכאורה (127)

פרוטוקול ישמש ראייה לכאורה למהלך המשפט, אולם בערעור באותו עניין אין לטעון נגד דיוקו של הפרוטוקול ואין להביא ראיות לטעות בו, אלא ברשות בית המשפט שלערעור.

140. מתרגם לנאשם (128)

הוברר לבית המשפט שהנאשם אינו יודע עברית, ימנה לו מתרגם או יתרגם לו בעצמו.

141. ראייה שלא בעברית (129)

ראייה הנמסרת ברשות בית המשפט לא בעברית, או לא בלשון אחרת השגורה בפי בית המשפט ובעלי הדין, מתורגם בידי מתרגם, ועדות שנמסרה כאמור תירשם בפרוטוקול תוך תרגומה לעברית, אם לא הורה בית המשפט הוראה אחרת; רישום התרגום בפרוטוקול ישמש ראייה לכאורה לדברים שתורגמו.

142. שכרו של מתרגם (130)

שכרו של מתרגם ישולם מאוצר המדינה, אם לא הורה בית המשפט הוראה אחרת.

143. תחילת המשפט (131)

בתחילת המשפט יקרא בית המשפט את כתב האישום באזני הנאשם, ויסביר לו, אם ראה צורך בכך, את תכנו, אולם רשאי בית המשפט לא לעשות כן לגבי נאשם המיוצג על ידי סניגור, אם הודיע הסניגור לבית המשפט, כי קרא את כתב האישום באזני הנאשם והסביר לו את תכנו, ואם אישר הנאשם את ההודעה; דברי הנאשם וסניגורו יירשמו בפרוטוקול.

144. הסכמה בדבר עובדות וראיות (131א)

לאחר תחילת המשפט ובכל שלב של הדיון, רשאי בית המשפט - אם הנאשם מיוצג על ידי סניגור - לזמן את הנאשם וסניגורו ואת התובע כדי לברר הסכמתם לשאלות שבעובדה ולקבילות מסמכים ומוצגים, לרבות הגשתם לא באמצעות עדים.

145. הסברת זכויות הנאשם להגנתו (132)

במהלך המשפט יסביר בית המשפט לנאשם, אם ראה צורך בכך, את הזכויות הנתונות לו להגנתו.

146. מועד לטענת פסלות (תיקון: תשנ"ב)

(א) לאחר תחילת המשפט, ובערעור - בתחילת שמיעת הערעור ולפני כל טענה אחרת, רשאי בעל דין לטעון טענת פסלות נגד שופט פלוני לפי סעיף 77א לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), התשמ"ד - 1984; הוחלף שופט כאמור בסעיף 233, רשאי בעל דין לערור טענת פסלות נגד השופט האחר בתחילת הישיבה הראשונה שלאחר החילופין. (ב) (בוטל)

(ג) לא היה באפשרותו של בעל דין לטעון טענת פסלות בשלב האמור בסעיף קטן (א), רשאי הוא לטענה בשלב שלאחר מכן ובלבד שיעשה זאת מיד לאחר שנודעה לו עילת הפסלות.

147. ערעור על החלטה בטענת פסלות (תיקון: תשנ"ב)

(א) בעל דין שבדעתו לערער על החלטת שופט בעניין פסלות יודיע על כך לבית המשפט, ומשהודיע יופסק המשפט ולא יימשך עד להחלטה בערעור, זולת אם החליט השופט, ובמותב - אב-בית-הדין, מנימוקים שיירשמו, שיש להמשיך במשפט.

(ב) הערעור יוגש בכתב, בפירוט נימוקיו, תוך חמישה ימים מהיום שבו הודעה לבעלי הדין החלטת השופט.

(ג) הוחלט להמשיך במשפט כאמור בסעיף קטן (א), רשאי נשיא בית המשפט העליון או השופט שדן בערעור, ובמותב - אב-בית-הדין, להורות על הפסקת המשפט עד להחלטה בערעור.

(ד) מי שדן בערעור ייתן לבעלי הדין הזדמנות לטעון טענותיהם, ורשאי הוא לבקש מהשופט, אשר על החלטתו הוגש הערעור, להעיר את הערותיו.

148. סייג לטענת פסלות (132ג)

טענת פסלות לא תישמע ולא תשמש נימוק לערעור, אלא בהתאם להוראות סעיפים 146 ו-147.

149. טענות מקדמיות (133)

לאחר תחילת המשפט רשאי הנאשם לטעון טענות מקדמיות, ובהן -

(1) חוסר סמכות מקומית;

(2) חוסר סמכות עניינית;

(3) פגם או פסול בכתב האישום;

(4) העובדות המתוארות בכתב האישום אינן מהוות עבירה;

(5) זיכוי קודם או הרשעה קודמת בשל המעשה נושא כתב האישום;

(6) משפט פלילי אחר תלוי ועומד נגד הנאשם בשל המעשה נושא כתב האישום;

(7) חסינות;

(8) התיישנות;

(9) חנינה.

150. דיון בטענה מקדמית (134)

נטענה טענה מקדמית, ייתן בית המשפט לתובע הזדמנות להשיב עליה, אולם רשאי הוא לדחותה גם אם לא עשה כן; בית המשפט יחליט בטענה לאלתר, זולת אם ראה להשהות את מתן החלטתו לשלב אחר של המשפט; נתקבלה טענה מקדמית, רשאי בית המשפט לתקן את כתב האישום או לבטל את האישום, ובמקרה של חוסר סמכות - להעביר את העניין לבית משפט אחר כאמור בסעיף 37 לחוק בתי המשפט, התשי"ז - 1957.

151. טענות מקדמיות בשלב אחר של המשפט (135)

לא טען הנאשם טענה מקדמית בשלב זה, אין בכך כדי למנעו מלטעון אותה בשלב אחר של המשפט, אולם לגבי הטענות המפורטות בפסקאות (1) ו-(3) לסעיף 149 אין הוא רשאי לעשות כן אלא ברשות בית המשפט.

152. תשובת הנאשם לאישום (136) (תיקון: תשמ"ה)

(א) לא בוטל האישום מכוח טענה מקדמית, ישאל בית המשפט את הנאשם מה תשובתו לאישום; הנאשם רשאי שלא להשיב, ואם השיב, רשאי הוא בתשובתו להודות בעובדות הנתענות בכתב האישום, כולן או מקצתן, או לכפור בהן, וכן לטעון עובדות נוספות בין אם הודה כאמור ובין אם לאו; השיב הנאשם באחת הדרכים האמורות, רשאי בית המשפט לשאול אותו שאלות, ובלבד שהשאלות לא יחרגו מהדרוש להבהרת תשובת הנאשם; תגובת הנאשם יכול שתיעשה על ידי סניגורו.

(ב) הימנעות הנאשם להשיב לאישום או לשאלות בית המשפט כאמור בסעיף קטן (א) עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה; בית המשפט יסביר לנאשם את תוצאות הימנעותו.

(ג) בית המשפט יסביר לנאשם שאם ברצונו לטעון טענת "במקום אחר הייתי" - כטענה יחידה או בנוסף לאחרות - עליו לעשות כן מיד, ויסביר לו את תוצאות הימנעותו מעשות כן, כאמור בסעיף קטן (ד), הכל זולת אם ראה בית המשפט שאין מקום לטענה האמורה.

(ד) משלא טען הנאשם מיד "במקום אחר הייתי", או שטען ולא ציין את המקום האחר, לא יהיה רשאי להביא ראיות - בין עדות עצמו ובין ראיות אחרות - כדי להוכיח טענה כאמור אלא ברשות בית המשפט.

(ה) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של הנאשם לפי סעיף 153 לחזור בו מהודיה בנוכחותו במקום ביצוע העבירה, או לשנות מחובת הראיה שעל התביעה.

153. חזרה מהודיה (137)

(א) הודה הנאשם בעובדה, אם בהודיה שבכתב לפני המשפט ואם במהלך המשפט, רשאי הוא בכל שלב של המשפט לחזור בו מן ההודיה, כולה או מקצתה, אם הרשה זאת בית המשפט מנימוקים מיוחדים שיירשמו.
(ב) התיר בית המשפט לנאשם לחזור בו מהודייתו אחרי הכרעת הדין, יבטל בית המשפט את הכרעת הדין במידה שיסודה בהודיית הנאשם ויחדש את הדין אם הדבר מתחייב מן הנסיבות.

154. דין עובדה שהודו בה (138)

עובדה שנאשם הודה בה יראוה כמוכחת כלפיו זולת אם ראה בית המשפט שלא לקבל את ההודיה כראיה או שהנאשם חזר בו מן ההודיה לפי סעיף 153.

155. פסק דין של נאשם שהודה (139)

(א) נאשמו כמה נאשמים בכתב אישום אחד ומהם הודו בעובדות שיש בהן כדי הרשעתם ומהם שלא הודו בכך, לא יגזור בית המשפט את דינם של הנאשמים שהודו לפני שנסתיים בירור המשפט של הנאשמים שלא הודו; ואולם -
(1) נאשם שהודה כך, והתובע או הסניגור מודיעים שהוא ייקרא להעיד במשפטם של יתר הנאשמים, לא יעיד אלא לאחר שנגזר דינו;

(2) בנסיבות מיוחדות שירשום בית המשפט רשאי הוא לגזור את דינו של הנאשם שהודה לפני סיום משפטם של האחרים.

(ב) לענין סעיף זה, גזירת דין - לרבות מתן צו מבחן ללא הרשעה או צו שירות לתועלת הציבור ללא הרשעה.

סימן ה': בירור האשמה

156. פרשת התביעה (140)

לא הודה הנאשם בעובדות שיש בהן כדי להרשיעו באישום או באחד האישומים שבכתב האישום, או שהודה ובית המשפט לא קיבל את הודייתו, תביא התביעה לפני בית המשפט את ראיותיה לעובדות שלא נתקבלה עליהן הודיה, ורשאית היא להקדים להן דברי פתיחה.

157. סיום פרשת התביעה (141)

בגמר ראיותיו יודיע התובע שפרשת התביעה הסתיימה.

158. זיכוי בשל העדר הוכחה לכאורה (142)

נסתיימה פרשת התביעה ולא הוכחה האשמה אף לכאורה, יזכה בית המשפט את הנאשם - בין על פי טענת הנאשם ובין מיזמתו - לאחר שנתן לתובע להשמיע את דברו בעניין;
הוראות סעיפים 182 ו-183 יחולו גם על זיכוי לפי סעיף זה.

159. פרשת ההגנה (143)

לא זוכה הנאשם לפי סעיף 158, רשאי הוא להביא לפני בית המשפט את ראיות ההגנה ורשאי הוא להקדים להן דברי פתיחה.

160. סדר הפתיחה והבאת ראיות של נאשמים אחדים (144)

נאשמו כמה נאשמים בכתב אישום אחד, ישאו תחילה את דברי פתיחתם, לפי הסדר שבו הם רשומים בכתב האישום, ולאחר מכן יביאו ראיותיהם, לפי אותו סדר, והכל אם לא הורה בית המשפט, לבקשת בעל דין, על סדר אחר.

161. דבר הנאשם (145)

(א) הנאשם רשאי לנהוג באחת מאלה:

(1) להעיד כעד ההגנה, ואז יהיה עשוי להיחקר חקירה שכנגד;

(2) להימנע מהעיד.

(ב) בית המשפט יסביר לנאשם כי הוא רשאי לנהוג כאמור בסעיף קטן (א) ואת תוצאות הימנעותו מהעיד כאמור בסעיף 162.

(ג) נאשם שבחר להעיד, יעיד בתחילת ראיותיה של ההגנה; אולם רשאי בית המשפט, לבקשתו, להתיר לו להעיד בשלב אחר של פרשת ההגנה.

162. שתיקת הנאשם (145א)

הימנעות הנאשם מהעיד עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה וכן סיוע לראיות התביעה במקום שדרוש להן סיוע, אך לא תשמש סיוע לצורך סעיף 11 לחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו - 1955.

163. סייג לחקירת נאשם (146)

נאשם שבחר להעיד, לא יישאל בחקירה שכנגד שאלות בעניין הנוגע להרשעותיו הקודמות, מלבד אם העיד על אופיו הטוב או הביא ראיה אחרת לכך, בין בראיותיו ובין בחקירה שכנגד של עדי התביעה.

164. סיום פרשת ההגנה (147)

בגמר ראיותיו יודיע הנאשם שפרשת ההגנה הסתיימה.

165. ראיות נוספות מטעם התובע (148)

בית המשפט רשאי להרשות לתובע להביא ראיות לסתור טענות העולות מראיות ההגנה ואשר התובע לא יכול היה לצפותן מראש, או להוכיח עובדות שהנאשם חזר בו מהודייתו בהן לאחר סיום פרשת התביעה.

166. סתירת ראיות נוספות (149)

הביא התובע ראיות נוספות, רשאי שהנאשם להביא ראיות לסתור אותן.

167. ראיות מטעם בית המשפט (150)

סיימו בעלי הדין הבאת ראיותיהם, רשאי בית המשפט, אם ראה צורך בכך, להורות על הזמנת עד - ואפילו כבר נשמעה עדותו בפני בית המשפט - ועל הבאת ראיות אחרות, אם לבקשת בעלי דין ואם מיזמת בית המשפט.

168. סתירת ראיות מטעם בית-המשפט (151)

הובאו ראיות לפי סעיף 167, רשאים בעלי הדין, ברשות בית המשפט, להביא ראיות לסתור אותן.

169. סיכומים לענין האשמה (152)

בתום הבאת הראיות, או משנתקבלה הודיה בעובדות ולא הובאו ראיות, רשאים התובע ואחריו הנאשם להשמיע את סיכומיהם לענין האשמה.

170. נאשם שאינו מסוגל לעמוד בדין (152א) - (ג)

(א) קבע בית המשפט, לפי סעיף 6(א) לחוק לטיפול בחולי נפש, התשט"ו - 1955, או לפי סעיף 19ב(1) לחוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט - 1969, שנאשם אינו מסוגל לעמוד בדין, יפסיק את ההליכים נגדו; אולם אם ביקש הסניגור לברר את אשמתו של הנאשם, יברר בית המשפט את האשמה, ורשאי הוא לעשות כן אף מיזמתו מטעמים מיוחדים שיירשמו.

(ב) מצא בית המשפט בתום בירור האשמה, כי לא הוכח שהנאשם ביצע את העבירה, או מצא שהנאשם אינו אשם - שלא מחמת היותו חולה נפש לאו-בר-עונשין - יזכה את הנאשם; לא מצא בית המשפט לזכות את הנאשם, יפסיק את ההליכים נגדו, ורשאי הוא להפסיקם גם לפני תום בירור האשמה.

(ג) החלטת בית המשפט לפי סעיף קטן (ב) ניתנת לערעור.

171. נאשם ששב להיות מסוגל לעמוד בדין (152א) (ד)

הועמד נאשם לדין לפי סעיף 17(ב) לחוק לטיפול בחולי נפש, התשט"ו - 1955, רשאי בית המשפט לקבל עדות שניתנה בבירור לפי סעיף 170 בלי לשמוע אותה שנית, אולם בעל דין רשאי לחקור עד חקירה נגדית או חקירה נגדית נוספת והנאשם רשאי לדרוש שעדיו יישמעו שנית; לא ניתן הדבר להיעשות, יביא בית המשפט עובדה זו בחשבון בשקלו את העדות.

סימן ו': סדר חקירת עדים

172. עדים יעידו זה שלא בפני זה (153)

עד שטרם העיד - פרט לנאשם - לא יהא נוכח בגביית עדותו של עד אחר, אולם עד ששמע עדותו של עד אחר, אינו נפסל לעדות בשל כך בלבד.

173. אזהרת עד (154)

בית המשפט יזהיר את העד לפני גביית עדותו, וסעיפים 4 ו-5 לחוק לתיקון דיני הראיות (אזהרת עדים וביטול שבועה), התש"ם - 1980, יחולו.

174. חקירת עד בידי בעלי הדין (156)

עד נחקר תחילה בידי בעל הדין שביקש את שמיעת עדותו; אחריו רשאי בעל הדין שכנגד לחקור את העד חקירה שכנגד, ואחריו רשאי בעל הדין שביקש את שמיעת העד לחזור ולחקרו חקירה חוזרת; בית המשפט רשאי להרשות לבעל הדין להציג לעד שאלה נוספת גם בתום חקירתו כאמור.

175. חקירה בידי בית המשפט (157)

סיימו בעלי הדין את חקירתם, רשאי בית המשפט לחקור את העד; ורשאי הוא לשאול עד שאלה גם במהלך חקירתו בידי בעלי הדין להבהרת עניין שנתערר בה.

176. חקירה נוספת בידי בעלי הדין (158)

חקר בית המשפט עד, רשאים בעלי הדין לחקור את העד חקירה נוספת להבהרת עניין שנתערר בחקירתו של בית המשפט.

177. עדים במשפט של נאשמים אחדים (159)

נאשמו כמה נאשמים בכתב אישום אחד ולא הורה בית המשפט, לבקשת בעל דין, על סדר אחר, יהא סדר חקירת העדים כזה:

(1) היה העד עד תביעה - יחקרוהו הנאשמים חקירה שכנגד לפי הסדר שבו הם רשומים בכתב האישום;
(2) היה העד עד סניגוריה - יחקרוהו חקירה ראשית תחילה הנאשם שביקש שמיעת עדותו ואחר כך יתר הנאשמים לפי הסדר שבו הם רשומים בכתב האישום, ובחקירה חוזרת - בהיפוך הסדר האמור.

178. עד תביעה שלא נקרא להעיד (160)

לא נקרא התובע לעד שצוין כעד התביעה בכתב האישום, והנאשם קרא לעד להעיד, רשאי בית המשפט להרשות לנאשם לחקור את העד בחקירה ראשית כאילו היתה חקירה שכנגד ולקבוע סדר חקירתו בידי בעלי הדין האחרים.

179. עד עוין (161)

קבע בית המשפט כי עד שקרא לו בעל דין הוא עד עוין לאותו בעל דין - בין מפני שמסר בבית המשפט עדות הסותרת את עדותו בחקירת המשטרה ובין מטעם אחר - רשאי הוא להרשות לבעל הדין לחקור את העד בחקירה הראשית כאילו היתה חקירה שכנגד ולקבוע סדר חקירתו בידי בעלי הדין האחרים.

180. זכות חקירה שנגד במקרים מסויימים (162)

היה לבית המשפט יסוד להניח כי עדו של אחד הנאשמים יעיד לרעת נאשם אחר, רשאי הוא להרשות לנאשם האחר, אם לא חקר את העד חקירה ראשית, לחקרו חקירה שכנגד לפני התובע.

181. עדות מטעם בית המשפט (163)

נקרא עד להעיד מיזמת בית המשפט לפי סעיף 167 ייתן בית המשפט לבעלי הדין הזדמנות לחקרו חקירה שכנגד בסדר שיקבע.

181א. מועד למתן עריכת דין (תיקון: תשס"ג¹⁹)

בתום בירור האשמה יקבע בית המשפט מועד למתן הכרעת דין; המועד יהיה בתוך 30 ימים מיום שמיעת הסיכומים לענין האשמה או מיום הגשתם; נשיא או סגן נשיא של בית המשפט רשאים להאריך את התקופה מטעמים מיוחדים שיירשמו; על הארכה כאמור ידווח נשיא או סגן נשיא של בית המשפט לנשיא בית המשפט העליון.

סימן ז': פסק הדין

182. הכרעת הדין (164)

בתוך בירור האשמה יחליט בית המשפט בהחלטה מנומקת בכתב (להלן - הכרעת הדין) על זיכוי הנאשם או, אם מצא אותו אשם, על הרשעתו; בית המשפט יקרא את הכרעת הדין על נימוקיה בפומבי, יחתום עליה ויסימנה בתאריך הקריאה;

בית המשפט רשאי - במקום לקרוא את הכרעת הדין - למסור לנאשם העתק ממנה ולהסביר בפומבי את עיקרי תכנה; זיכה בית המשפט את הנאשם, יודיע דבר הזיכוי בתחילה.

183. נימוקים בזיכוי (165)

על אף האמור בסעיף 182, אם הודיע בית המשפט על זיכוי הנאשם, רשאי הוא -

(1) לפרש נימוקיו מיד או תוך שלושים ימים מיום ההודעה;

(2) לקרוא את הנימוקים בפומבי או, בהסכמת בעלי הדין, להמציאם להם בכתב, תוך שלושים ימים לאחר קריאת פסק הדין.

184. הרשעה בעבירה על פי עובדות שלא נטענו בכתב האישום (166)

בית המשפט רשאי להרשיע נאשם בעבירה שאשמתו בה נתגלתה מן העובדות שהוכחו לפניו, אף אם עובדות אלה לא נטענו בכתב האישום, ובלבד שניתנה לנאשם הזדמנות סבירה להתגונן; אולם לא יוטל עליו בשל כך עונש חמור מזה שאפשר היה להטיל עליו אילו הוכחו העובדות כפי שנטענו בכתב האישום.

185. הרשעה בעבירה שאינה בתחום הסמכות (167)

לענין סעיף 184 אין נפקא מינה שהעבירה שנתגלתה אינה בתחום סמכותו העניינית של בית המשפט, אולם אם נתגלתה עבירה שהיא פשע בבית משפט שאינו מוסמך לדון בו, יעביר את העניין לבית משפט מחוזי, והלה ידון בו כאילו הובא לפניו מלכתחילה, ורשאי הוא לדון בו מן השלב שאליו הגיע בית המשפט הקודם.

186. הרשעה בעבירות אחדות (168)

בית המשפט רשאי להרשיע נאשם בשל כל אחת מן העבירות שאשמתו בהן נתגלתה מן העובדות שהוכחו לפניו, אך לא יענישו יותר מפעם אחת בשל אותו מעשה.

187. ראיות לקביעת העונש (169) (תיקון: תשמ"ח, תשנ"ה, תש"ס, תשס"ז)

(א) הרשיע בית המשפט את הנאשם, יביא התובע לענין העונש ראיות בדבר הרשעותיו הקודמות של הנאשם ובדבר החלטות בית המשפט ובית דין לענין ביצוע עבירה על ידו, אף בלא הרשעה, ורשאי הוא גם להביא ראיות אחרות לענין זה.

(ב) הרשיע בית המשפט נאשם בעבירת מין או בעבירת אלימות, רשאי הוא להורות לעובד ציבור, שמינה לענין זה שר העבודה והרווחה, לערוך ולהגיש לו תסקיר על מצבו של הנפגע בעבירה (להלן - הנפגע), ועל הנזק שנגרם לנפגע כתוצאה מן העבירה.

(1) הרשיע בית משפט נאשם בעבירת אלימות שגרמה למותו של אדם רשאי הוא להורות לעובד ציבור, שמינה לענין זה שר הרווחה והשירותים החברתיים, לערוך ולהגיש לו תסקיר; תסקיר כאמור יתייחס למצבו של אחד או יותר מבני משפחתו של מי שהעבירה גרמה למותו ולנזק שנגרם לו כתוצאה מן העבירה, או למצבה של משפחתו כיחידה ולנזק שנגרם לה כתוצאה מן העבירה, הכל לפי שיקול דעתו של עובד הציבור.

(ג) תסקיר לפי סעיף זה ייערך רק אם עורך התסקיר קיבל את הסכמתו של הנפגע לעריכתו.

(ד) הסכמתם של נפגע שהוא קטין שמלאו לו ארבע עשרה שנים ושל פסול דין המסוגל לתת את הסכמתו, אינן טעונות אישור של אפוטרופוסם.

(ה) בקטין שטרם מלאו לו ארבע עשרה שנים או בפסול דין שאינו מסוגל לתת את הסכמתו, ההסכמה לעריכת התסקיר תהיה של אפוטרופוסם; היה האפוטרופוס הנאשם או בן זוגו של הנאשם, או סירב האפוטרופוס לתת את הסכמתו וסבר בית המשפט שהסירוב נבע מטעמים שאינם מטובת הקטין או פסול הדין, רשאי בית המשפט לאשר את עריכת התסקיר.

(ו) שר העבודה והרווחה ימנה לענין סעיף זה, עובד ציבור המיומן לערוך תסקיר כאמור בסעיף קטן (א); בתקופת המינוי לא יערוך עובד הציבור תסקיר לפי סעיפים 37 ו-38 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977.

(ז) בסעיף זה -

"עבירת אלימות" - עבירה לפי סעיפים 201, 202, 203, 203ב, 214(ב), 305, 327, 329, 333, 335, 336, סיפה, 367, 368ב, 368ג, 370, 371, 372, 374, 374א, 375א, 376, 376ב, 377א, 383(א), 403, 404, 427 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 (בסעיף זה - חוק העונשין)

"עבירת אלימות שגרמה למותו של אדם" - עבירה לפי סעיפים 298, 300, ו-302 לחוק העונשין.

"עבירת מין" - עבירה לפי סימן ה' לפרק י' לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, למעט עבירה לפי סעיף 352;

"עובד ציבור" - עובד מדינה או עובד רשות מקומית.

188. דרכי הוכחה (170) (תיקון: תשכ"ג, תשמ"ז, תש"ס)

(א) מותר לקבל כראיה לענין סעיף 187, בנוסף לכל דרך אחרת של הוכחה כדין, העתק מהמרשם הפלילי המתנהל בידי המשטרה על החלטות של בית משפט או בית דין הדן בפלילים הנוגעות לנאשם, למעט זיכוי -

(1) כשהדין מתנהל בפני הנאשם - אם העתק המרשם הפלילי הוגש לבית המשפט והנאשם לא הכחיש את תכנו;

(2) כשהדין מתנהל שלא בפני הנאשם - אם נתקיימו שני אלה:

(א) לנאשם או לסניגורו ניתנה הזדמנות סבירה לפני מועד הדין לעיין במרשם הפלילי ולהעתיקו;

(ב) בהזמנה למשפט צוין כי אם לא יתייצב הנאשם למשפט, ניתן יהיה לנהוג כאמור בסעיף זה, וכן צוין בהזמנה כי הנאשם וסניגורו זכאים לעיין במרשם הפלילי ולהעתיקו וצוינו המקום והמועדים לעיין;

על העיון במרשם הפלילי לפי סעיף זה לא יחולו הוראות סימן ב' לתקנות המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"ו - 1986.

(3) בעבירות מהמנויות בתוספת הראשונה, מותר לקבל כראיה, בתנאים האמורים בסעיף קטן (א), גם העתק מרשימה המתנהלת במשרדו של השר הממונה על ביצוע החוק הקובע את העבירה.

(4) שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי בתקנות לקבוע שינויים בתוספת הראשונה.

189. דברי הנאשם וראיותיו (171)

סיים התובע הבאת ראיותיו לענין העונש, או שלא הביא ראיות כאלה, רשאי הנאשם לנהוג, לענין העונש, כאמור בסעיף 161 או למסור הודעה בלי להיחקר, וכן רשאי הוא להביא ראיות להקלת העונש.

190. ראיות נוספות לקביעת העונש (172)

לפני מתן גזר הדין רשאי בית המשפט, לאחר שנתן לנאשם הזדמנות להשמיע טענותיו בעניין, לצוות על בדיקת הנאשם בידי רופא או מומחה אחר; ורשאי בית המשפט לצוות על חקירות אחרות הנראות לו מועילות לקביעת העונש.

191. גילוי תסקיר ותוצאות בדיקות וחקירות (173)

העתק התסקיר של קצין מבחן שנתקבל לפי סעיפים 37 ו-38 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, ושל תוצאות הבדיקות והחקירות האחרות יימסרו לתובע ולסניגורו של הנאשם, אם יש לו סניגור, ובית המשפט ישמע כל טענה לכתוב בהם; אולם רשאי בית המשפט לצוות שהעתק כאמור יימסר גם לנאשם, ורשאי בית המשפט, על פי הצעה מנומקת של קצין המבחן או על פי יזמתו הוא, לצוות מטעמים מיוחדים שאין לגלות את תכנם, כולו או מקצתו, לבעלי הדין.

191א. גילוי תסקיר לפי סעיף 187(ב) (תיקון: תשנ"ה)

(א) העתק של תסקיר לפי סעיף 187 יימסר לבעלי הדין, ובית המשפט ישמע כל טענה באשר לכתוב בו. בית המשפט רשאי להחליט, מטעמים שבטובת הנפגע, שלא למסור לתסקיר או חלק ממנו, ובלבד שהנאשם קיבל תמצית מן המידע העובדתי הכלול בתסקיר, אם לדעת בית המשפט המידע חיוני לניהול ההגנה.

(ב) בית המשפט רשאי לבקש, ממי שערך את התסקיר, הסבר או השלמה לאמור בו; נוכח בית המשפט שיש מחלוקת על עובדות שבתסקיר, רשאי הוא להרשות לבעלי הדין להציג שאלות למי שערך את התסקיר, לשם הבהרת העובדה שבמחלוקת.

(ג) נפגע, שלגביו הוכן תסקיר לפי סעיף 187(ב), לא ייקרא להעיד בקשר אליו.

(ד) המגלה מידע מתסקיר שנערך לפי סעיף 187(ב), או המגלה מידע שהגיע אליו עקב עריכת תסקיר כאמור שלא לצורך ההליך המשפטי שבקשר אליו הוא נמסר, או בניגוד להחלטת בית המשפט לפי סעיף קטן (א), דינו - מאסר ששה חודשים.

192. סיכומים לענין העונש (174)

נסתיימו ההליכים האמורים בסעיפים 187 עד 191, רשאים התובע ואחריו הסניגור והנאשם להשמיע את טענותיהם לענין העונש.

192א. ביטול הרשעה (תיקון: תשנ"ה)

הרשיע בית המשפט את הנאשם, ולפני מתן גזר הדין ראה שיש מקום לתת לגביו צו מבחן או צו שירות לתועלת הציבור, ללא הרשעה, רשאי הוא לבטל את ההרשעה ולצוות כאמור.

193. גזר הדין (175)

בתום הטענות לענין העונש יגזור בית המשפט את דינו של הנאשם; בית המשפט יקרא את גזר הדין בפומבי, יחתום עליו ויסמנו בתאריך קריאתו.

194. שמירת דינים (176)
אין בהוראות סימן זה כדי למעט מהוראות כל דין המתיר שלא להרשיע נאשם אף אם הוכחה אשמתו, או שלא להטיל עליו עונש אף אם הורשע.

195. פסק הדין (177)
הכרעת הדין וגזר הדין מהווים יחד את פסק הדין.

196. הסברה על זכות ערעור (178)
בתום קריאת גזר הדין יסביר בית המשפט לנאשם את זכותו לערער על פסק הדין ויודיע לו על המועד להגשת הערעור.

פרק ו': ערעור

197. פירושים (201)
בפרק זה, לגבי ערעור נוסף, "הערכאה הקודמת" - לרבות הערכאה שעליה היה הערעור הראשון.

198. הגשת ערעור (179) (תיקון: תשמ"ז)
ערעור, בין של הנאשם ובין של התובע, יהיה בהגשת הודעת ערעור מנומקת לבית המשפט שלפניו מערערים (בפרק זה - **בית המשפט**), אם במישרין ואם באמצעות בית המשפט שעל פסק דינו מוגש הערעור.

199. תקופת ערעור (180)
התקופה להגשת הערעור היא ארבעים וחמישה ימים מיום מתן פסק הדין, ואם ניתנה הכרעת הדין ללא נימוקים - מיום מתן הנימוקים; היתה דרושה רשות לערער, תוגש בקשת הרשות תוך אותה תקופה, והודעת הערעור תוגש תוך שלושים יום מיום מתן הרשות.

200. תקופת ערעור כשפסק הדין ניתן שלא בפני הנאשם (181)
ניתנו פסק הדין, נימוקיו או הרשות לערעור לא בפני הנאשם, יתחילו התקופות האמורות בסעיף 199 לגבי הנאשם, מיום שהומצאו לו.

201. הארכת מועדים (182) (תיקון: תשנ"ה)
בית המשפט רשאי, לבקשת מערער, להרשות הגשת ערעור או בקשה לרשות ערעור לאחר שעברו התקופות האמורות בסעיפים 199 ו-200.

202. ערעור אוטומטי (183)
פסק דין המטיל עונש מוות יהא נדון בערעור אף אם הנאשם לא ערער עליו.

203. נימוקי ערעור (תיקון: תשמ"ז)
הודעת ערעור תפרט את נימוקיו, ואולם, לא ניתנו בהודעה נימוקים או לא פורטו במידה מספקת, רשאי רשם בית המשפט להורות למערער להגיש נימוקים, או נימוקים מפורטים יותר, במועד שיקבע; לא מילא המערער אחר הוראת הרשם, רשאי בית המשפט, בתחילת הדיון בערעור, לדחות את הערעור מטעם זה בלבד.

204. תיקון הודעת ערעור ונימוקיו (185)
המערער רשאי בכל שלב של הערעור, ברשות בית המשפט, לתקן את הודעת הערעור או את נימוקיו.

205. דיון לפי בקשת רשות (186)
בית המשפט רשאי לדון בבקשת רשות לערער כאילו היתה הודעת ערעור.

206. חזרה מערעור (187)
מערער רשאי לחזור בו מערעורו, אולם משנסתיימו טענות בעלי הדין לא יחזור בו אלא ברשות בית המשפט.

207. איחוד ערעורים (188)
ערעורים על פסק דין שהגישו יותר מבעל דין אחד, יאוחדו ויידונו כאחד, אולם רשאי בית המשפט לדון בהם בנפרד.

208. דיון בפני בעלי הדין (189) (תיקון: תשמ"ז)
הדיון בערעור יהיה בפני בעלי הדין; אולם אם הוזמן בעל דין ולא התייצב, רשאי בית המשפט לדון בערעור לא בפניו, או אם המערער הוא שלא התייצב - לדחות את הערעור מטעם זה בלבד.

208א. ביטול דחיית הערעור (תיקון: תשמ"ז, תשנ"ה)
(א) נדחה ערעורו של נאשם בשל אי-התייצבותו יבטל בית המשפט את ההחלטה על דחיית הערעור וישמע את הערעור אם נוכח, על פי בקשת המערער, כי היתה סיבה מוצדקת לאי התייצבות המערער או אם ראה שהדבר דרוש כדי למנוע עיוות דין.

(ב) בקשה לפי סעיף זה תוגש תוך חמישה עשר ימים מיום שהחלטת הדחייה הודעה למערער או תוך מועד מאוחר יותר שהסכים לו בית המשפט.

209. טענת פסלות שופט בערעור (189א)
בתחילת שמיעת הערעור ולפני כל טענה אחרת רשאי בעל הדין לבקש ששופט פלוני יפסול עצמו מלישב בדיון; הוראות סעיפים 146 עד 148 יחולו, בשינויים המחויבים, על טענת פסלות לפי סעיף זה.

210. סדר הטענות בערעור (190)
(א) בערעור יטען תחילה המערער ואחריו המשיב, ואחריו רשאי המערער לטעון בתשובה לטענות המשיב.
(ב) באיחוד ערעורים של נאשם ושל תובע יטען תחילה הנאשם, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת; באיחוד ערעוריהם של נאשמים אחדים יקבע בית המשפט את סדר הטענות ביניהם.

(ג) יכול בית המשפט להרשות לכל אחד מבעלי הדין להוסיף לטעון או להשיב על טענות בעל דין אחר.
(ד) נתבקש בית המשפט להחליט בעניין ענשו של נאשם, רשאים לעולם סניגורו ואחריו הנאשם לטעון אחרונה לפני סיום הדיון.

211. גביית ראיות (191)

בית המשפט רשאי, אם היה סבור כי הדבר דרוש לעשיית צדק, לגבות ראיות או להורות לערכאה הקודמת לגבות ראיות שיורה.

212. שינוי במסקנות (192)

בית המשפט רשאי להסיק מחומר הראיות שהיה לפני הערכאה הקודמת או לפניו מסקנות שונות משהסיקה הערכאה הקודמת או לקבוע כי אין בו יסוד למסקנותיה.

213. סמכות בית המשפט שלערעור (193)

בית המשפט רשאי, בפסק דינו, לעשות אחת מאלה:

(1) לקבל את הערעור, כולו או מקצתו, ולשנות את פסק הדין של הערכאה הקודמת או לבטלו וליתן אחר במקומו, או להחזיר את המשפט עם הוראות לערכאה הקודמת;

(2) לדחות את הערעור;

(3) ליתן בקשר לפסק הדין כל החלטה אחרת שהערכאה הקודמת היתה מוסמכת לתתה.

214. ראיות במשפט שהוחזר (194)

הוחזר המשפט לערכאה הקודמת, רשאית היא, בכפוף להוראות בית המשפט שלערעור, להיזקק לראיות שבגבתה מלכתחילה בלי לגבותן שנית.

215. דחיית ערעור על אף טענה שנתקבלה (195)

בית המשפט רשאי לדחות ערעור אף אם קיבל טענה שנטענה, אם היה סבור כי לא נגרם עיוות דין.

216. הרשעה בעבירה שונה (196)

בית המשפט רשאי להרשיע נאשם בעבירה שאשמתו בה נתגלתה מן העובדות שהוכחו, אף אם היא שונה מזו שהורשע בה בערכאה הקודמת, ואף אם אותן עובדות לא נטענו בערכאה הקודמת, ובלבד שניתנה לנאשם הזדמנות סבירה להתגונן; אולם לא יוטל עליו עונש חמור מזה שאפשר היה להטיל עליו אילו הוכחו העובדות כפי שנטענו בכתב האישום.

217. תנאי להגדלת העונש (197)

בית המשפט לא יגדיל עונש שהוטל על נאשם, אלא אם הוגש ערעור על קולת העונש.

218. קריאת פסק דין בערעור (198) (תיקון: תשמ"ב)

בית המשפט יקרא את פסק הדין על נימוקיו בפומבי, יחתום עליו ויסמן תאריך קריאתו; בית המשפט רשאי, במקום לקרוא את פסק הדין, למסור לנאשם העתק ממנו ולהסביר בפומבי את עיקרי תכנו; זיכה בית המשפט את הנאשם או דחה ערעור על זיכויו, יודיע על כך בתחילת פסק דינו, ורשאי הוא -

(1) לפרש נימוקיו מיד או תוך שלושים ימים מיום קריאתו;

(2) לקרוא את הנימוקים בפומבי או, בהסכמת בעלי הדין, להמציאם להם בכתב, תוך שלושים ימים לאחר קריאת פסק הדין.

219. הסברת זכות הערעור (199)

בתום קריאת פסק דין בערעור שיש עליו ערעור נוסף, יסביר בית המשפט לנאשם את זכותו לערעור הנוסף ויודיע לו על המועדים הקבועים לכך.

220. מתן הוראות אחרות (200)

נוסף על האמור בפרק זה רשאי בית המשפט לתת כל הוראה שהערכאה הקודמת מוסמכת לתתה על פי כל דין, בתיאומים לפי העניין.

פרק ז' : סדרי דין מיוחדים בעבירות קנס

[התשל"ה (218)]

221. קביעת עבירות קנס (201א) (תיקון תשמ"ב, תשמ"ג, תשמ"ד, תשמ"ה, תשמ"ו, תשמ"ז, תשמ"ט, תש"ן, תשנ"ג, תשנ"ו, תשס"ג)

(א) שר המשפטים רשאי לקבוע שעבירה על הוראה פלונית, שאיננה פשע, היא עבירת קנס, דרך כלל או בתנאים או בסייגים שקבע; היתה העבירה קבועה בחוק, או על פי חוק, ששר אחר ממונה על ביצועו, תהיה קביעת שר המשפטים טעונה הסכמת אותו שר (להלן - **השר הממונה**).

(ב) קבע שר המשפטים שעבירה פלונית היא עבירת קנס, יקבע את שיעור הקנס, ורשאי הוא לקבוע שיעורים שונים לעבירה חוזרת או נוספת שעבר אותו אדם או בהתחשב בניסיונות ביצוע העבירה, ובלבד ששיעור קנס לא יעלה על השיעור שנקבע לו בחיקוק הקובע את העבירה או על 660 שקלים חדשים לגבי עבירה ראשונה ועל 1,300 שקלים חדשים לגבי עבירה חוזרת או נוספת, לפי הסכום הנמוך יותר.

(ג) הוסמך שר בחוק אחר לקבוע עבירה כעבירת קנס, טעונה קביעתו הסכמת שר המשפטים.

(ד) קביעת עבירה כעבירת קנס טעונה אישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.

222. ברירת קנס (201ב)

היה לשוטט או למי ששר הפנים או השר הממונה הסמיכו לכך, או לעובד רשות מקומית שראש הרשות המקומית הסמיכו לכך - לפי העניין - יסוד להניח כי אדם פלוני עבר עבירת קנס, רשאי הוא למסור לו הזמנה בנוסח שנקבע; בהזמנה יואשם המוזמן באותה עבירה ותינתן לו הברירה לשלם קנס בשיעור שנקבע במקום להישפט על העבירה האמורה.

223. תשלום הקנס (201ג)

(א) מי שנמסרה לו הזמנה כאמור בסעיף 222 רשאי תוך חמישה עשר ימים מיום המסירה לשלם לחשבון הסילוקים הנקוב בה את הקנס הנקוב בה.
(ב) שילם אדם את הקנס כאמור בסעיף קטן (א), רואים אותו כאילו הודה באשמה בפני בית המשפט, הורשע ונשא את ענשו.

224. אי-תשלום הקנס (201ד)

לא שילם אדם את הקנס כאמור בסעיף 223, רואים את ההזמנה שנמסרה לו כאילו היתה הזמנה למשפט שהוצאה ונמסרה על פי סימן ו' לפרק ד'; הורשע בבית המשפט על העבירה ונגזר דינו לקנס, לא יפחת הקנס מהסכום הנקוב בהזמנה אלא אם ראה בית המשפט נסיבות מיוחדות המצדיקות הפחתתו.

225. כתב אישום בעבירות קנס (201ה) (תיקון: תשמ"ז)

(א) קביעת עבירה כעבירת קנס אין בה כדי לגרוע מסמכותו של תובע להגיש בשל עבירה כזאת כתב אישום, אם הוא סבור שנסייבות העבירה מחייבות בירור המשפט, ובלבד שטרם נמסרה הזמנה לפי סעיף 222.
(ב) בעבירות לפי פקודת העיריות, לפי פקודת המועצות המקומיות, או לפי אחד החיקוקים המפורטים בתוספת השלישית לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), התשמ"ד - 1984, רשאים להורות על הגשת כתב אישום גם ראש הרשות המקומית שמועצת הרשות הסמיכה אותו לכך או עובד אחר של הרשות המקומית שמועצת הרשות הסמיכה אותו לכך, דרך כלל או לעבירות מסוימות.

225א. מועדי המצאה בעבירות קנס (תיקון: תש"ן, תשנ"ו) 4, 10

(א) עברה שנה מיום ביצוע עבירת קנס, לא יוגש עליה כתב אישום ולא יומצאו בעניינה הזמנה לפי סעיף 222 או הודעת תשלום קנס לפי סעיף 228(ב); ואולם, בעבירת קנס שהיא עבירת תעבורה כמשמעותה בפקודת התעבורה, ובעל הרכב הוכיח כי לא חלה עליו אחריות לעבירה לפי סעיפים 69 ו-70א לפקודה האמורה, ניתן להגיש כתב אישום או להמציא הזמנה למשפט או הודעת תשלום קנס, למי שנהג ברכב אם לא עברו שנתיים מיום ביצוע העבירה.

(ב) אין באמור בסעיף קטן (א) כדי למנוע הגשת כתב אישום נגד מי שביקש להישפט לפי סעיף 229, אף אם עברו המועדים הקבועים בסעיף קטן (א).

226. אי תחולת חוק הנוער (201ו)

בהליכים לפי פרק זה לא יחול חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971, למעט פרק ה' שבו.

227. תחולה (201ז) (תיקון: תשמ"ז, תשנ"ה)

הסמכות לפי סעיף 221(א) לא תחול לגבי עבירות שחוק אחר מסמיך לקבען כעבירות קנס, אולם שאר הוראות פרק ז' יחולו על עבירות כאלה.

228. ברירת משפט (201חא), (ב), (ז) ו-(ח) (תיקון: תשמ"ז, תש"ן)

(א) עבירת קנס שהיא עבירת תעבורה כמשמעותה בפקודת התעבורה וכן עבירת קנס אחרת שקבע שר המשפטים בצו באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, הן עבירות של ברירת משפט ויחולו עליהן הוראות סעיף זה וסעיפים 229 ו-230.

(ב) היה לשוטט או למי שהוסמך כאמור בסעיף 222, יסוד להניח כי אדם פלוני עבר עבירה של ברירת משפט, רשאי הוא למסור לו הודעת תשלום קנס; ההודעה תהיה בטופס שנקבע ויפורטו בה העבירה ושיעור הקנס שנקבע לה.

(ג) היה למי שרשאי למסור הודעת תשלום קנס כאמור בסעיף קטן (ב) יסוד להניח שהעבירה נעברה בנסיבות שתובע הודיע כי הן מחייבות בירור המשפט, לא ימסור הודעת תשלום קנס, אלא הזמנה למשפט.

היתה העבירה עבירת תעבורה והיה למי שהוסמך למסור הודעת תשלום קנס יסוד להניח שהעבירה נעברה בנסיבות מחמירות כאמור בסעיף 29 לפקודת התעבורה, לא ימסור הודעת תשלום קנס אלא הזמנה למשפט.

(ד) קביעת עבירת קנס כעבירה של ברירת משפט, אין בה כדי לגרוע מסמכותו של תובע להגיש בשל אותה עבירה כתב אישום, אם הוא סבור שנסייבות העבירה מחייבות את בירור המשפט, ובלבד שטרם נמסרה הודעת תשלום קנס לפי סעיף קטן (ב).

229. תשלום הקנס (210חג), (ד) ו-(ה) (תיקון: תש"ן, תשנ"ו, תשס"א)

(א) מי שנמסרה לו הודעת תשלום קנס, ישלם, תוך תשעים ימים מיום ההמצאה, את הקנס הנקוב בהודעה, לחשבון שצוין בה, זולת אם פעל באחת מדרכים אלה:

- (1) הגיש לתובע, תוך שלושים ימים מיום ההמצאה, בקשה לביטול כאמור בסעיף קטן (ג);
- (2) הודיע, תוך תשעים ימים מיום ההמצאה, בדרך שנקבעה בתקנות, שיש ברצונו להישפט על העבירה. מי שהגיש בקשה לביטול כאמור בפסקה (1) לא יהיה רשאי להודיע על רצונו להישפט כאמור בפסקה (2), אלא תוך שלושים ימים מיום המצאת ההודעה על החלטת התובע בעניין הביטול.

(ב) לא שילם אדם את הקנס במועד ולא הודיע שיש ברצונו להישפט על העבירה, תיווסף על הקנס; תוספת פיגור בשיעור האמור בסעיף 67 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977; גביית הקנס תיעשה כאמור בסעיפים 68 ו-70 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, וסעיף 69 לאותו חוק לא יחול.

(ג) תובע רשאי לבטל הודעת תשלום קנס אם נוכח כי לא נעברה עבירה או כי היא נעברה שלא בידי מי שקיבל את ההודעה, או אם היה סבור שבנסיבות המקרה אין עניין לציבור בהמשך ההליכים; התובע יערוך רישום של הודעת תשלום קנס שביטל וינמק את החלטתו;

לענין סעיף קטן זה, "תובע" - כמשמעותו בסעיף 12, אם הוסמך במיוחד לענין זה בידי היועץ המשפטי לממשלה.
(ד) החליט התובע שלא לבטל את הודעת תשלום הקנס, ימציא למבקש הודעה על כך ואולם הוראות סעיף קטן (ב) יחולו כאילו לא הוגשה הבקשה לביטול לתובע.

(ה) תובע רשאי לדון בבקשה שהוגשה לאחר המועד האמור בסעיף קטן (א), אם שוכנע שהבקשה לא הוגשה במועד בשל סיבות שלא היו תלויות במבקש ושמונעו ממנו להגישה במועד והיא הוגשה מיד לאחר שהוסרה המניעה.

(ו) מי שלא הודיע כאמור בסעיף קטן (א) שברצונו להישפט ולא שילם במועד את הקנס, רשאי תובע לפטור אותו, על פי בקשתו, מתשלום תוספת הפיגור כאמור בסעיף קטן (ב), כולה או מקצתה, אם נוכח התובע שהעילה לאי-התשלום במועד היא אחת מאלה:

(1) (בוטלה);

(2) נבצר מהמבקש לשלם את הקנס במועד בשל סיבה שאינה תלויה בו;

(3) הסיבה לחיוב בתוספת הפיגור יסודה בתקלה של רשויות המדינה.

(ז) בקשה לפי סעיף קטן (ו), תהיה בכתב, ותהיה נתמכת בתצהיר המאמת את העובדות המפורטות בה. התובע רשאי להחליט בבקשה על יסוד התצהיר בלבד או במעמד המבקש בלבד והחלטתו אינה ניתנת לערעור.

(ח) שילם אדם את הקנס רואים אותו כאילו הודה באשמה בפני בית המשפט, הורשע ונשא את עונשו. אולם הוראות סעיף קטן זה לא יחולו על אדם ששילם את הקנס ותובע ביטל את הודעת תשלום הקנס לפי סעיף קטן (ג).

(ח1) בוטלה הודעת תשלום קנס לאחר שהקנס שולם, יוחזר סכום הקנס ששולם.

(ח2) לא שילם אדם את הקנס, חלפו המועדים להגשת בקשה לביטול הודעת תשלום קנס או להודעה על בקשה להישפט לפי סעיף קטן (א), ולא הוגשו בקשות כאמור או הוגשה בזמן בקשה לביטול הודעת תשלום קנס ונדחתה, יראו אותו, בתום המועדים הקבועים בסעיף קטן (א) להגשת בקשות אלה, כאילו הורשע בבית המשפט ונגזר עליו הקנס הנקוב בהודעת תשלום הקנס.

(ט) שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי להתקין תקנות לביצוע סעיף זה.

230. הזמנה למשפט (201ח"ו) (תיקון: תשמ"ז, תש"ן)

הודיע אדם לפי סעיף 229(א) שברצונו להישפט על העבירה, תישלח לו הזמנה למשפט תוך שנה מיום שנתקבלה הודעתו; בית המשפט רשאי, מנימוקים שיירשמו, לקיים את המשפט גם אם ההודעה האמורה ניתנה באיחור. הורשע האדם בבית המשפט על העבירה ונגזר דינו לקנס, לא יפחת הקנס מהסכום הנקוב בהודעת תשלום הקנס, אלא אם כן ראה בית המשפט נסיבות מיוחדות המצדיקות הפחתתו.

פרק ח': הוראות שונות

231. עיכוב הליכים (202) (תיקון: תשס"א)

(א) בכל עת שלאחר הגשת כתב אישום ולפני הכרעת הדין, רשאי היועץ המשפטי לממשלה, בהודעה מנומקת בכתב לבית המשפט, לעכב את הליכי המשפט; הוגשה הודעה כאמור יפסיק בית המשפט את ההליכים באותו משפט.

(ב)¹⁸ היועץ המשפטי לממשלה רשאי לאצול למשנהו או לפרקליט מפרקליטות המדינה שמונה למנהל התחום לעיכובי הליכים בפרקליטות המדינה (להלן - מנהל תחום לעיכובי הליכים) - דרך כלל, לסוגי עניינים או לענין מסוים - את סמכותו לעכב הליכי המשפט כאמור בסעיף קטן (א), ובלבד שלא יאצול את סמכותו כאמור למנהל התחום לעיכובי הליכים, אלא באישום בעבירת עוון המוגש על ידי תובע כאמור בסעיף 12(א)(2).

לחוק הבזק, התשמ"ב - 1982, ובסייגים האמורים בסעיף 266ג לחוק התכנון והבניה.

232. חידוש הליכים (203)

עוכבו הליכים לפי סעיף 231 רשאי היועץ המשפטי לממשלה, בהודעה בכתב לבית המשפט, לחדשם כל עוד לא עברו מיום עיכובם, בפשע - חמש שנים, ובעוון - שנה; הוגשה הודעה כאמור, יחדש בית המשפט את ההליכים, ורשאי הוא להמשיך בהם מן השלב שאליו הגיע לפני ההפסקה; עוכבו ההליכים בשניה לא יחדשו עוד.

233. המשך משפט בפני שופט אחר (204)

כל עוד לא הוחל בגביית ראיות רשאי שופט אחר להמשיך במשפט מן השלב שאליו הגיע קודמו; הוחל בגביית ראיות ונבצר משופט מסיבה כלשהי לסיים את המשפט, רשאי שופט אחר להמשיך במשפט מן השלב שאליו הגיע קודמו, ורשאי הוא, לאחר שנתן הזדמנות לבעלי הדין להשמיע טענותיהם לענין, לנהוג בראיות שגבה קודמו כאילו גבה אותן בעצמו או לחזור ולגבותן, כולן או מקצתן.

234. שינוי בהרכב חבר השופטים (205)

הוראות סעיף 233 יחולו, בשינויים המחויבים, גם כשהורכב בית המשפט משלושה שופטים או יותר.

235. סמכות שופט ואב בית דין (206)

מקום שבית המשפט דן בשלושה שופטים או יותר, כל סמכות הנתונה לפי חוק זה לבית המשפט - לרבות סמכות לעשות פעולה שבית המשפט נדרש לעשותה - תהיה, כל עוד לא הורכב בית המשפט, בידי כל שופט של אותו בית משפט, ומשהורכב, בשעה שבית המשפט אינו יושב בדין, בידי אב בית הדין; פעולה לפי סעיפים 15, 83, 105(א), 135, 140, 143, 145, 196 ו-219 תיעשה בידי אב בית הדין גם כשבית המשפט יושב בדין.

236. מות הנאשם (207)

נפטר אדם ייפסק כל הליך פלילי נגדו.

237. המצאת מסמכים (209)

(א) מסמך שיש להמציאו לאדם לפי חוק זה, המצאתו תהיה באחת מאלה:

- (1) במסירה לידו; ובאין למצאו במקום מגוריו או במקום עסקו - לידו בן משפחתו הגר עמו ונראה שמלאו לו שמונה עשרה שנים, ובתאגיד ובחבר בני-אדם - במסירה במשרדו ברשום או לידו אדם המורשה כדין לייצגו;
- (2) במשלוח מכתב רשום לפי מענו של האדם, התאגיד או חבר בני האדם, עם אישור מסירה; בית המשפט רשאי לראות את התאריך שבאישור המסירה כתאריך ההמצאה.
- (ב) מסירת המסמך לידו סניגור הנאשם, או מסירתו במשרד הסניגור לידו פקידו, וכן משלוח מכתב רשום עם אישור מסירה לפי מען משרדו, כמוה כהמצאה לנאשם, זולת אם הודיע הסניגור לבית המשפט, תוך חמישה ימים, כי אין ביכולתו להביא את המסמך לידיעת הנאשם.
- (ג) נוכח בית המשפט כי המצאה לפי סעיף זה לא בוצעה עקב סירוב לקבל את המסמך או המכתב, או לחתום על אישור המסירה, רשאי בית המשפט לראות את המסמך כאילו הומצא כדין.
- (ד) נוכח בית המשפט שאי אפשר להמציא את המסמך כאמור בסעיפים קטנים (א) או (ב), רשאי הוא להורות על המצאתו באחת הדרכים האלה:

- (1) בהדבקת עותק שלו במקום הנראה לעין בבנין בית המשפט, וכן בבית שבו, כידוע, גר או עסק הנמען לאחרונה;
- (2) בפרסום מודעה ברשומות או בעיתון יומי;
- (3) בכל דרך אחרת שתיראה לו.

238. פגמים שאינם פוגמים בדין (211)

ליקוי טכני בעריכתו של מסמך הנערך לפי חוק זה, אין בו כדי לפגום בתקפם של ההליכים על פיו, אולם אם נראה לבית המשפט כי יש בדבר חשש לעיוות דינו של הנאשם, רשאי הוא לדחות את הדיון למועד אחר או להורות הוראה אחרת כדי להסיר את החשש.

239. סדרי הזמנה בעבירות קלות (213) (תיקון: תשמ"ב, תשמ"ז)

בעבירות לפי פקודת התעבורה או התקנות לפיה, פקודת העיריות ופקודת ביטוח רכב מנועי (נוסח חדש), התש"ל - 1970, בעבירות שנקבעו כעבירות קנס, או לפי חיקוק אחר ששר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, קבע לכך, רשאי שר המשפטים לקבוע בתקנות סדרי אישום והמצאת מסמכים אף בסטייה מהוראות חוק זה.

239א. מסירת הודעה בעבירות תעבורה (תיקון: תשנ"ה)

עברה שנה מיום שבוצעה עבירה לפי פקודת התעבורה או לפי התקנות לפיה, או לפי פקודת ביטוח רכב מנועי (נוסח חדש), התש"ל - 1970, שלא גרמה לתאונת דרכים שבה נפגע אדם או ניזוק רכוש, לא יוגש עליה כתב אישום ולא תומצא בענייניה הזמנה למשפט לפי תקנה 38 לתקנות סדר הדין הפלילי, התשל"ד - 1974, אלא אם כן, תוך אותה תקופה, הוזמן החשוד בביצוע העבירה לחקירה, או נשלחה לו הודעה על ביצוע העבירה; אולם, אם הוכיח בעל הרכב החשוד בעבירה כי לא חלה עליו אחריות לעבירה לפי סעיף 27 לפקודת התעבורה, ניתן להגיש כתב אישום ולהמציא הזמנה למשפט למי שנהג ברכב, אם לא עברו שנתיים מיום ביצוע העבירה.

240. סדרי דין מיוחדים בעבירות קלות (תיקון: תשנ"ה, תש"ס) (הקטע בסוגריים יחול מיום 25.9.2000 עד 1.9.2003)

(א) בעבירות לפי פקודת התעבורה, או לפי פקודת ביטוח רכב מנועי (נוסח חדש), התש"ל - 1970, שלא גרמו לתאונת דרכים שבה נחבל אדם חבלה של ממש, בעבירות שנקבעו כעבירות קנס או בעבירות לפי חיקוק אחר ששר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת קבע, יחולו סדרי דין אלה:

- (1) על נאשם לפי סעיף זה לא יחולו הוראות סעיף 123, אולם אין בכך כדי למנוע ממנו להודיע לבית המשפט בכתב מה הן טענותיו לענין העונש;
- (2) נאשם שהוזמן ולא התייצב בבית המשפט בתחילת המשפט או בהמשכו, יראוהו כמודה בכל העובדות שנטענו בכתב האישום, זולת אם התייצב סניגור מטעמו;
- (3) בית המשפט רשאי לדון נאשם לפי הוראות פסקה (2), שלא בפניו, אם הוא סבור שלא יהיה בשפיתו על דרך זו משום עיוות דין לנאשם ובלבד שלא יטיל עליו עונש מאסר. (אין בהוראות פסקה זו כדי למנוע מבית המשפט להטיל מאסר במקום קנס ובלבד שבהזמנה למשפט צוין כי ניתן להטיל מאסר כאמור אם הנאשם לא יתייצב; צו מאסר לביצוע מאסר במקום קנס שניתן שלא בנוכחות הנידון או סניגורו יבוצע בהתאם להוראות סעיף 129(א)(ג).)
- (ב) על פסק דין מרשיע שניתן לפי סעיף קטן (א), יחולו הוראות סעיף 130(ח) ו-(ט).

241. חוקרים ותובעים לפי חיקוק אחר (215)

(א) הוראות חוק זה אינן גורעות מסמכותו של אדם המוסמך על-פי חיקוק אחר לחקור בעבירה או לנהל את התביעה.

(ב) חוקר כאמור יעביר את חומר החקירה לפרקליט המחוז; אולם אם נקבע בחיקוק אדם אחר המוסמך לנהל את התביעה באותה עבירה, יעביר את חומר החקירה לאדם כאמור.

242. סמכות פרקליט מחוז (תיקון: תשמ"ז)

כל סמכות הנתונה לפי חוק זה לפרקליט מחוז, רשאי להשתמש בה פרקליט המדינה או משנהו וכן רשאי פרקליט המדינה, באישור היועץ המשפטי לממשלה, להעניק סמכות כאמור לפרקליט אחר מפרקליטות המדינה.

243. שמירת דינים (216)

הוראות חוק זה אינן גורעות מהוראות חוק בתי-המשפט, התשי"ז - 1957, זולת אם נאמר כן במפורש.

244. ביצוע ותקנות (227)

(א) שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצועו.

(ב) שר המשפטים, בהתייעצות עם שר הפנים, רשאי לקבוע כללים לתיאום פעולות פרקליטות המדינה והמשטרה.

245. תחילה (תיקון: תשמ"ב)

תחילתו של נוסח זה ביום י' בתמוז התשמ"ב (1 ביולי 1982), אולם תחילתם של סעיפים 228 עד 230 ביום ט"ז בטבת התשמ"ג (1 בינואר 1983)

תוספת ראשונה א' (תיקון: תשס"א)

[סעיף 60(ג)(1)]

- (1) החזקת אגרופן או סכין שלא כדין לפי סעיף 186 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 (בתוספת זו - החוק);
- (2) עדויות סותרות לפי סעיף 240 לחוק;
- (3) השמדת ראיה לפי סעיף 242 לחוק;
- (4) מסירת ידיעה כוזבת על עבירת פשע לפי סעיף 243 לחוק;
- (5) בריחה ממשמורת בשל עבירת פשע לפי סעיף 257(1) לחוק;
- (6) חבלת גוף חמורה לפי סעיף 333 לחוק;
- (7) מעשה מגונה לפי סעיף 348(א) לחוק;
- (8) תקיפה לפי סעיף 381(ב) לחוק;
- (9) גניבה בידי עובד לפי סעיף 391 לחוק;
- (10) גניבה בידי מורשה לפי סעיף 393 לחוק, כששווי הגניבה אינו עולה על 10,000 שקלים חדשים;
- (11) גניבת בקר ומקנה לפי סעיף 393א לחוק;
- (12) עבירות כניסה, התפרצות וקבלת רכוש שהושג בפשע לפי סעיפים 406, 407 ו-411 לחוק;
- (13) נסיבות מחשידות בכוונת פריצה לפי סעיף 410 לחוק;
- (14) עבירות בקשר לרכב לפי סעיפים 413 עד 413 לחוק;
- (15) הונאה בכרטיס חיוב לפי סעיף 17 סיפה לחוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו - 1986;
- (16) עבירות המפורטות בצו לפי סעיף 3(ב) לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971, שדין אינו עולה על 10 שנות מאסר;
- (17) עבירות לפי סימנים א' וב' לפרק ג' לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג - 1973, לגבי כמות סם שקבע שר המשפטים בצו לפי פרט זה.

תוספת שניה (תיקון: תשמ"ג, תשנ"א, תשנ"ג, תשנ"ד, תשנ"ה, תשנ"ז, תש"ס, תשס"א, תשס"ב, תשס"ג)

(סעיף 68)

- (1) עבירות לפי סעיפים 189, 190, 192, 194, 196, 223, 334, 336 רישה, 379, 380, 447 זולת אם נעברה העבירה כשהעברייין נושא נשק חם או קר, 452, 494 ו-496 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 ולמעט עבירות כאמור, שנעברו כלפי בן משפחה; לענין זה, "בן משפחה" - כהגדרתו בחוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א - 1991.
- (2) עבירות לפי חוק למניעת מפגעים, התשכ"א - 1961, בסייגים האמורים בסעיף 11 לחוק האמור;
- (3) עבירות לפי סעיף 10(ג) ו-(ד) לפקודת זכות יוצרים;
- (4) עבירות לפי סעיף 3 לפקודת סימני סחורות;
- (5) עבירה לפי סעיף 23(1) לחוק הגנת הצרכן, התשמ"א - 1981, מחמת הפרה של סעיפים 17 או 18 לחוק האמור או של צו שניתן לפי סעיף 17 האמור;
- (6) עבירות לפי סעיף 60 לפקודת סימני מסחר (נוסח חדש), התשל"ב - 1972;
- (7) עבירות בשל העברת חזקה, סיוע לקבל חזקה וקבלת חזקה, לפי סעיף 108 לחוק הגנת הדייר (נוסח משולב), התשל"ב - 1972;
- (8) עבירות לפי חוק הבחירות לכנסת (נוסח משולב), התשכ"ט - 1969;
- (9) עבירות לפי חוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה - 1965;
- (10) עבירות לפי חוק הבחירות לגופים ציבוריים, התשי"ד - 1954;

- (11) עבירות לפי פקודת הידיעות הטלגרפיות לעיתונות;
 (12) עבירות לפי חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א - 1981;
 (13) עבירות לפי חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד - 1984, בסייגים האמורים בסעיף 21א לחוק האמור;
 (14) עבירה לפי סעיף 2 לחוק מניעת זיהום הים ממקורות ובשתיים, התשמ"ח - 1988 בסייגים האמורים בסעיף 8 לחוק האמור.
 (15) עבירה לפי סימן א1 לחוק המים, התשי"ט - 1959.
 (16) עבירה לפי חוק איסוף ופינוי פסולת למיחזור, התשנ"ג - 1993, שנעברה ברשות היחיד של הקובל.
 (17) חוק צער בעלי חיים, התשנ"ד - 1993, בסייגים האמורים בסעיף 15 לחוק האמור.
 (18) חוק החומרים המסוכנים, התשנ"ג - 1993, בסייגים האמורים בסעיף 15 לחוק האמור.
 (19) עבירה לפי סעיף 204 לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה - 1965, בנוגע להתקנת צלחת קליטה כמשמעותה בפרק ב' 2 סימן ב' לחוק הבזק, התשמ"ב - 1982, ובסייגים האמורים בסעיף 266ב.
 (20) עבירה לפי חוק הגבלת הפרסומת למוצרי טבק לעישון, התשמ"ג - 1983, בסייגים האמורים בסעיף 11א.
 (20) עבירה לפי סעיף 204 לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה - 1965, בנוגע למיתקן גישה אלחוטי כמשמעותו בפרק ו' סימן ה' לחוק הבזק, התשמ"ב - 1982, ובסייגים האמורים בסעיף 266ג לחוק התכנון והבניה.

**חוק העונשין, התשל"ז - 1977:
 סעיפים המקנים סמכות לבית המשפט להורות על
 עריכת תסקיר נפגע⁵⁴**

עבירות אלימות

⁵⁴ ראי גם בפרק 7 - ארגז כלים לעריכת תסקירים: "רשימת כותרים של סעיפי חוק העונשין המקנים סמכות לבית המשפט להורות על עריכת תסקיר נפגע".

201. המביא אדם לידי מעשה זנות עם אדם אחר, דינו - מאסר חמש שנים.

202. המביא אדם לידי עיסוק בזנות, דינו - מאסר שבע שנים.

203. (א) נעברה עבירה לפי סעיפים 201 או 202 תוך ניצול יחסי מרות, תלות, חינוך או השגחה, או תוך ניצול מצוקה כלכלית או נפשית של האדם שהובא לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות, דינו של עובר העבירה - מאסר עשר שנים.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיפים 201 או 202 באחת מנסיבות אלה, דינו של עובר העבירה - מאסר שש עשרה שנים:

(1) תוך שימוש בכוח, או הפעלת אמצעי לחץ אחרים, או תוך איום באחד מאלה, ואחת היא אם נעשו אלה כלפי האדם שהובא לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות, או כלפי אדם אחר;

(2) תוך ניצול מצב המונע את התנגדותו של האדם שהובא לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות, או תוך ניצול היותו חולה נפש או לקוי בשכלו;

(3) בהסכמה שהושגה במרמה, של האדם שהובא לידי מעשה זנות או לידי עיסוק בזנות.

203ב. (א) נעברה עבירה לפי סעיפים 199, 201, 202 או 203 בקטין שמלאו לו ארבע עשרה שנים, דינו של עובר העבירה -

(1) אם נקבע לעבירה מאסר חמש שנים - מאסר שבע שנים;

(2) אם נקבע לעבירה מאסר שבע שנים - מאסר עשר שנים;

(3) אם נקבע לעבירה מאסר עשר שנים - מאסר חמש עשרה שנים;

(4) אם נקבע לעבירה מאסר שש עשרה שנים - מאסר עשרים שנה.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיפים 199, 201, 202 או 203 בקטין שטרם מלאו לו ארבע עשרה שנים, או שמלאו לו ארבע עשרה שנים ועובר העבירה אחראי על הקטין, דינו של עובר העבירה - כפל העונש שנקבע לעבירה אך לא יותר מעשרים שנים.

214(ב1). המשתמש בגופו של קטין לעשיית פרסום תועבה, או המשתמש בקטין בהצגת תועבה, דינו - מאסר שבע שנים.

305. העושה אחת מאלה, דינו - מאסר עשרים שנים:

(1) מנסה שלא כדין לגרום למותו של אדם;

(2) עושה שלא כדין מעשה, או נמנע שלא כדין מעשות מעשה שמחובתו לעשותו, בכוונה לגרום למותו של אדם, והמעשה או המחדל עלולים מטבעם לסכן חיי אדם.

סימן ד': סיכון החיים והבריאות

327. השולל מאדם או מנסה לשלול ממנו את כושר התנגדותו, באמצעים שיש בהם סכנה לחיי אדם או לבריאותו, או שיש בהם כדי לפגוע בפיכחוננו, בכוונה לבצע פשע או עוון או להקל על ביצועם או להקל על בריחתו של עבריון לאחר ביצועם או לאחר ניסיון לבצעם, דינו - מאסר עשרים שנים.

329. (א) העושה אחת מאלה בכוונה להטיל באדם נכות או מום, או לגרום לו חבלה חמורה, או להתנגד למעצר או לעיכוב כדין, שלו או של זולתו, או למנוע מעצר או עיכוב כאמור, דינו - מאסר עשרים שנים:

(1) פוצע אדם או גורם לו חבלה חמורה, שלא כדין;

(2) מנסה שלא כדין לפגוע באדם בקליע, בסכין או בנשק מסוכן או פוגעני אחר;

(3) גורם שלא כדין להתפוצצותו של חומר נפיץ;

(4) שולח או מוסר לאדם חומר נפיץ או כל דבר מסוכן או מזיק אחר או גורם לאדם שיקבל כל חומר או דבר כאמור;

(5) מניח, בכל מקום שהוא, חומר מרסק או נפיץ או נוזל משתך;

(6) זורק על אדם חומר או נוזל כאמור בפסקה (5), או משתמש בהם על גופו בדרך אחרת.

(ב) העובר עבירה לפי סעיף קטן (א) כלפי בן משפחתו, לא יפחת עונשו מחמישית העונש המרבי שנקבע לעבירה, אלא אם כן החליט בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להקל בעונשו; בסעיף קטן זה, "בן משפחתו" - כהגדרתו בסעיף 382(ב).

(ג) עונש מאסר לפי סעיף קטן (ב) לא יהיה, בהיעדר טעמים מיוחדים, כולו על-תנאי.

333. החובל בחברו חבלה חמורה שלא כדין, דינו - מאסר שבע שנים.

- 335.** (א) נעברה עבירה לפי סעיפים 333 או 334 -
 (1) כשהעברין נושא נשק חם או קר, דינו - כפל העונש הקבוע לעבירה;
 (2) כשהיו נוכחים שניים או יותר שחברו יחד לביצוע המעשה בידי אחד או אחדים מהם, דינו של כל אחד מהם - כפל העונש הקבוע לעבירה.
 (א1) העובר עבירה לפי סעיף 333 כלפי בן משפחתו, דינו - מאסר עשר שנים.
 (ב) העובר עבירה לפי סעיף 334 כלפי בן משפחתו, דינו - כפל העונש הקבוע לעבירה; לענין סעיף זה, "בן משפחתו" - לרבות מי שהיה בן משפחתו בעבר, והוא אחד מאלה:
 (1) בן זוגו, לרבות הידוע בציבור כבן זוגו;
 (2) קטין או חסר ישע, שעובר העבירה אחראי עליו, כהגדרת "אחראי על קטין או חסר ישע" בסעיף 368א.

336. הגורם שלא כדין שיפעילו על אדם או שאדם ייקח רעל או דבר מזיק אחר, בכוונה לפגוע בו או בזולתו או להרגיזם, דינו - מאסר שלוש שנים; סיכן בכך את חיי האדם או גרם לו בכך חבלה חמורה, דינו - מאסר ארבע-עשרה שנים.

367. המוציא או מעכב במרמה, בכוח או בפיתויים קטין שלא מלאו לו ארבע עשרה שנים, או מקבלו או מסתירו בידועין שהוא הוצא או עוכב כאמור, הכל בכוונה לשלול את החזקת הקטין מהורו, מאפוטרופסו או ממי שחייב לפי הדין לטפל בו או להשגיח עליו ולקחתה לעצמו או לאחר, דינו - מאסר שבע שנים, והוא אם לא הוכיח שיש לו תביעה בתום לב לזכות ההחזקה כאמור.

368ב. (א) התוקף קטין או חסר ישע וגורם לו חבלה של ממש, דינו - מאסר חמש שנים; היה התוקף אחראי על הקטין או על חסר הישע, דינו - מאסר שבע שנים.
 (ב) נעברה עבירה לפי סעיף קטן (א) ונגרמה לקטין או לחסר הישע חבלה חמורה, דינו של התוקף - מאסר שבע שנים, ואם היה התוקף אחראי על הקטין או חסר הישע, דינו - מאסר תשע שנים.
 (ג) לענין סעיף זה, "חבלה" - בין גופנית בין נפשית.

368ג. העושה בקטין או בחסר ישע מעשה התעללות גופנית, נפשית או מינית, דינו - מאסר שבע שנים; היה העושה אחראי על קטין או חסר ישע, דינו - מאסר תשע שנים.

סימן ז': פגיעה בחירות

369. הכופה אדם בכוח או באיומים או מפתהו באמצעי תרמית ללכת מן המקום שהוא נמצא בו, הרי זו חטיפה, ודינו - מאסר עשר שנים.

370. המוציא אדם אל מעבר לגבולות המדינה שבה שוהה אותו אדם בלי הסכמתו שלו עצמו או של המורשה כחוק להסכים בשבילו, דינו - מאסר עשר שנים.

371. החוטף אדם בכוונה שייכלא שלא כחוק, דינו - מאסר עשרים שנים.

372. החוטף אדם כדי לרצחו או כדי להעמידו בסכנת רצח, או חוטף אדם כדי לסחוט או לאיים, דינו - מאסר עשרים שנים.

374. החוטף אדם כדי שיהיה נתון לחבלה חמורה והחוטף אדם בידיעה שהנחטף יהיה נתון במצב כאמור, דינו - מאסר עשרים שנים.

374א. החוטף אדם לשם מטרה מהמטרות המנויות בסעיף 377א(א) או כדי להעמידו בכך באחת מהסכנות המנויות באותו סעיף, דינו - מאסר עשרים שנים.

375א. (א) המחזיק אדם בתנאי עבדות לצורכי עבודה או שירותים לרבות שירותי מין, דינו - מאסר שש עשרה שנים.
 (ב) נעברה עבירה לפי סעיף קטן (א) בקטין, דינו של עובר העבירה - מאסר עשרים שנים.
 (ג) בסימן זה, "עבדות" - מצב שבו מופעלות כלפי אדם סמכויות המופעלות ככלל כלפי קניינו של אדם; לענין זה, יראו שליטה ממשית בחייו של אדם או שלילת חירותו כהפעלת סמכויות כאמור.

376. הכופה שלא כדין אדם לעבוד, תוך שימוש בכוח או באמצעי לחץ אחר או תוך איום באחד מאלה, או בהסכמה שהושגה בתרמית, והכל בין בתמורה ובין שלא בתמורה - דינו מאסר שבע שנים.

376.ב. (א) הגורם לאדם לעזוב את המדינה שבה הוא מתגורר לשם העסקתו בזנות או החזקתו בתנאי עבדות, דינו – מאסר עשר שנים.
(ב) נעברה עבירה לפי סעיף קטן (א) בקטין, דינו של עובר העבירה – מאסר חמש עשרה שנים.

377.א. (א) הסוחר באדם לשם אחד מאלה או הסוחר באדם ומעמידו בכך בסכנה לאחד מאלה, דינו – מאסר שש עשרה שנים:

(1) נטילת איבר מאיברי גופו;

(2) הולדת ילד ונטילתו;

(3) הבאתו לידי עבדות;

(4) הבאתו לידי עבודת כפיה;

(5) הבאתו לידי מעשה זנות;

(6) הבאתו לידי השתתפות בפרסום תועבה או בהצגת תועבה;

(7) ביצוע עבירת מין בו.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיף קטן (א) בקטין, דינו של עובר העבירה – מאסר עשרים שנים.

(ג) המתווך לסחר באדם כאמור בסעיף קטן (א), בין בתמורה ובין שלא בתמורה, דינו כדין הסוחר

באותו אדם.

(ד) בסעיף זה, "סחר באדם" – מכירה או קניה של אדם או עשיית עסקה אחרת באדם, בין בתמורה ובין שלא בתמורה.

382. (א) נעברה עבירה לפי סעיפים 379 או 380 כשהיו נוכחים שניים או יותר שחברו יחד לביצוע המעשה בידי אחד או אחדים מהם, דינו של כל אחד מהם - כפל העונש הקבוע לעבירה.

סימן ג': שוד

402. (א) הגונב דבר, ובשעת מעשה או בתכופ לפניו או לאחריו מבצע או מאיים לבצע מעשה אלימות באדם או בנכס כדי להשיג את הדבר הנגנב או לעכבו אצלו או כדי למנוע התנגדות לגניבת הדבר או להתגבר עליה, הרי זה שוד, ודינו של השודד - מאסר ארבע-עשרה שנים.

(ב) היה השודד מזוין בנשק או במכשיר שיש בהם כדי לסכן או לפגוע, או שהיה בחבורה, או שבשעת השוד או בתכופ לפניו או לאחריו הוא פצע אדם, הכהו או השתמש באלימות אחרת כלפי גופו, דינו - מאסר עשרים שנים.

403. התוקף אדם לשם שוד, דינו - מאסר שבע שנים; ואם נעברה העבירה בנסיבות כאמור בסעיף 402(ב), דינו - מאסר עשרים שנים.

404. הדורש מאדם דבר ערך בכוונה לגנבו, תוך שימוש באיומים או בכוח, דינו - מאסר חמש שנים; נעברה העבירה כשהעברייך נושא נשק חם או קר, דינו - מאסר עשר שנים.

427. (א) המשתמש שלא כדין בכוח כדי להניע אדם לעשות מעשה או להימנע ממעשה שהוא רשאי לעשותו, דינו - מאסר שבע שנים; הביא השימוש בכוח לידי עשיית המעשה או המחדל, דינו - מאסר תשע שנים.
(ב) לענין סעיף זה, דין המאכיל או המשקה סמים או משקאות משכרים כדין המשתמש בכוח.

פרק י': פגיעות בגוף

סימן א': גרימת מוות

298. הגורם במעשה או במחדל אסורים למותו של אדם, יאשם בהריגה, ודינו - מאסר עשרים שנים.

300. (א) העושה אחת מאלה יאשם ברצח ודינו - מאסר עולם ועונש זה בלבד:

(1) גורם במזיד, במעשה או במחדל אסורים, למותו של אביו, אמו, סבו או סבתו;

(2) גורם בכוונה תחילה למותו של אדם;

(3) גורם במזיד למותו של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכנות לביצועה או כדי להקל על ביצועה;

(4) גורם למותו של אדם כשנעברה עבירה אחרת, כדי להבטיח לעצמו, או למי שהשתתף בביצוע אותה עבירה, בריחה או הימלטות מעונש.

(ב) מי שהורשע ברצח לפי סעיף 2(ו) לחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם, תש"י-1950, דינו - מיתה.

302. המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו - מאסר עשרים שנים.

סימן ה': עבירות מין

345. (א) הבוהל אישה -
(1) שלא בהסכמתה החופשית;
(2) בהסכמת האישה, שהושגה במרמה לגבי מיהות העושה או מהות המעשה;
(3) כשהאישה היא קטינה שטרם מלאו לה ארבע עשרה שנים, אף בהסכמתה; או
(4) תוך ניצול מצב של חוסר הכרה בו שרויה האישה, או מצב אחר המונע ממנה לתת הסכמה חופשית;
(5) תוך ניצול היותה חולת נפש או לקויה בשכלה, אם בשל מחלתה או בשל הליקוי בשכלה לא היתה הסכמתה לבעילה הסכמה חופשית;

הרי הוא אונס ודינו - מאסר שש עשרה שנים.
(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), דין האונס - מאסר עשרים שנים אם האינוס נעשה באחת מנסיבות

אלה:

(1) בקטינה שטרם מלאו לה שש עשרה שנים ובנסיבות האמורות בסעיף קטן (א)(1), (2), (4) או (5);
(2) באיום בנשק חם או קר;
(3) תוך גרימת חבלה גופנית או נפשית או הריון;
(4) תוך התעללות באשה, לפני המעשה, בזמן המעשה או אחריו;
(5) בנוכחות אחר או אחרים שחברו יחד עמו לביצוע האינוס בידי אחד או אחדים מהם.
(ג) בסימן זה -
"בוהל" - המחדיר איבר מאיברי הגוף או חפץ לאיבר המין של האישה;
"קטין" - (נמחקה).

346. (א) (1) הבוהל קטינה שמלאו לה ארבע עשרה שנים וטרם מלאו לה שש עשרה שנים, והיא אינה נשואה לו, או הבוהל קטינה שמלאו לה שש עשרה שנים וטרם מלאו לה שמונה עשרה שנים, תוך ניצול יחסי תלות, מרות, חינוך או השגחה, או תוך הבטחת שווא לנישואין, דינו - מאסר חמש שנים.
(2) לענין סעיף קטן זה, יראו מטפל נפשי שבעל קטינה שמלאו לה שש עשרה שנים וטרם מלאו לה שמונה עשרה שנים, במהלך התקופה שבה ניתן לקטינה טיפול נפשי על ידו, כאילו עשה את המעשה האמור תוך ניצול יחסי תלות; חזקה זו לא תחול אם מעשים כאמור החלו לפני תחילתו של הטיפול הנפשי במסגרת קשר זוגי.
(ב) הבוהל אישה שמלאו לה שמונה עשרה שנים תוך ניצול מרות ביחסי עבודה או בשירות או עקב הבטחת שווא לנישואין תוך התחזות כפנוי למרות היותו נשוי, דינו - מאסר שלוש שנים.

347. (א) (1) העושה מעשה סדום באדם שמלאו לו ארבע עשרה שנים וטרם מלאו לו שש עשרה שנים, או העושה מעשה סדום באדם שמלאו לו שש עשרה שנים וטרם מלאו לו שמונה עשרה שנים, תוך ניצול יחסי תלות, מרות, חינוך או השגחה, דינו - מאסר חמש שנים.
(2) לענין סעיף קטן זה, יראו מטפל נפשי שעשה מעשה סדום באדם שמלאו לו שש עשרה שנים וטרם מלאו לו שמונה עשרה שנים, במהלך התקופה שבה ניתן לאותו אדם טיפול נפשי על ידו, כאילו עשה את המעשה תוך ניצול יחסי תלות; חזקה זו לא תחול אם מעשים כאמור החלו לפני תחילתו של הטיפול הנפשי במסגרת קשר זוגי.
(א1) העושה מעשה סדום באדם שמלאו לו שמונה עשרה שנים תוך ניצול מרות ביחסי עבודה או בשירות, דינו - מאסר שלוש שנים.
(ב) העושה מעשה סדום באדם באחת הנסיבות המנויות בסעיף 345, בשינויים המחויבים, דינו כדין אונס.

(ג) לענין סימן זה, "מעשה סדום" - החדרת איבר מאברי הגוף או חפץ לפי הטבעת של אדם, או החדרת איבר מין לפיו של אדם.

347א. (א) בסימן זה -
"טיפול נפשי" - אבחון, הערכה, ייעוץ, טיפול, שיקום, או ניהול שיחות, שנעשו באופן מתמשך, בדרך של מפגש פנים אל פנים, כדי לסייע לאדם הסובל ממצוקה, הפרעה, מחלה או בעיה אחרת, שמקורן רגשי או נפשי;
"מטפל נפשי" - מי שעוסק, באופן מקצועי, במתן טיפול נפשי, כמשלח יד או מכוח תפקיד, והוא פסיכולוג, פסיכיאטר או עובד סוציאלי, או מי שמתחזה לאחד מאלה.
(ב) מטפל נפשי הבוהל אישה או העושה מעשה סדום באדם, שמלאו להם שמונה עשרה שנים, במהלך התקופה שבה ניתן להם טיפול נפשי על ידו ועד תום שלוש שנים מסיום הטיפול כאמור, בהסכמה

שהושגה תוך ניצול תלות נפשית ממשית בו, שמקורה בטיפול הנפשי שניתן להם על ידו, דינו – מאסר ארבע שנים; לענין סעיף זה יראו מעשים כאמור שנעשו במהלך התקופה שבה ניתן הטיפול הנפשי כאילו נעשו תוך ניצול תלות נפשית ממשית כאמור; חזקה זו לא תחול אם המעשים החלו לפני תחילתו של הטיפול הנפשי.

- 348.** (א) העושה מעשה מגונה באדם באחת הנסיבות המנויות בסעיף 345(א)(2) עד (5), בשינויים המחויבים, דינו - מאסר שבע שנים.
(ב) העושה מעשה מגונה באדם באחת הנסיבות המנויות בסעיף 345(ב)(1) עד (5), בשינויים המחויבים, דינו - מאסר עשר שנים.
(ג) העושה מעשה מגונה באדם בלא הסכמתו, אך שלא בנסיבות כאמור בסעיפים קטנים (א), (ב) או (ג1), דינו - מאסר שלוש שנים.
(ג1) נעברה עבירה לפי סעיף קטן (ג) תוך שימוש בכוח או הפעלת אמצעי לחץ אחרים, או תוך איום באחד מאלה, כלפי האדם או כלפי זולתו, דינו של עובר העבירה - מאסר שבע שנים.
(ד) העושה מעשה מגונה באדם שהוא קטין שמלאו לו ארבע עשרה שנים תוך ניצול יחסי תלות, מרות, חינוך, השגחה, עבודה או שירות, דינו - מאסר ארבע שנים.
(2) לענין סעיף קטן זה יראו מטפל נפשי שעשה מעשה מגונה באדם שמלאו לו ארבע עשרה שנים וטרם מלאו לו שמונה עשרה שנים, במהלך התקופה שבה ניתן לאותו אדם טיפול נפשי על ידו, כאילו עשה את המעשה תוך ניצול יחסי תלות; חזקה זו לא תחול אם מלאו לאדם שש עשרה שנים, והמעשים החלו לפני תחילתו של הטיפול הנפשי במסגרת קשר זוגי.
(ד1) מטפל נפשי העושה באדם שמלאו לו שמונה עשרה שנים מעשה מגונה בנסיבות המפורטות בסעיף 347א(ב), דינו – מאסר שלוש שנים.
(ה) העושה מעשה מגונה באדם שמלאו לו שמונה עשרה שנים, תוך ניצול מרות ביחסי עבודה או בשירות, דינו - מאסר שנתיים.
(ו) בסימן זה, "מעשה מגונה" - מעשה לשם גירוי, סיפוק או ביזוי מיניים.

- 349.** (א) העושה מעשה מגונה בפומבי בפני אדם אחר, ללא הסכמתו, או העושה מעשה כאמור בכל מקום שהוא תוך ניצול יחסי תלות, מרות, חינוך, השגחה, עבודה או שירות, דינו - מאסר שנה.
(ב) העושה, בכל מקום שהוא, מעשה מגונה בפני אדם שטרם מלאו לו שש עשרה שנים, דינו - מאסר שלוש שנים.

350. לענין עבירה לפי סימן זה, אחת היא אם העושה עשה את המעשה או גרם שהמעשה ייעשה בו או באדם אחר.

- 351.** (א) העובר עבירה של אינוס לפי סעיף 345(א) או של מעשה סדום לפי סעיף 347(ב) באדם שהוא קטין, והוא בן משפחתו או באדם שהוא חסר ישע והוא אחראי עליו, דינו - מאסר עשרים שנים.
(ב) הבועל אישה שמלאו לה ארבע עשרה שנים וטרם מלאו לה עשרים ואחת שנים או העושה מעשה סדום באדם שמלאו לו ארבע עשרה שנים וטרם מלאו לו עשרים ואחת שנים, והוא בן משפחתם, דינו - מאסר שש עשרה שנים.
(ג) העושה מעשה מגונה באדם שהוא קטין והוא בן משפחתו או באדם שהוא חסר ישע והוא אחראי עליו, דינו -
(1) בעבירה לפי סעיף 348(א) - מאסר עשר שנים;
(2) בעבירה לפי סעיף 348(ב) - מאסר חמש עשרה שנים;
(3) בכל מקרה שאינו בין המנויים בפסקאות (1) ו-(2) - מאסר חמש שנים.
(ד) העושה מעשה מגונה בפני אדם שהוא קטין, בכל מקום שהוא, והוא בן משפחתו, דינו - מאסר ארבע שנים.
(ד1) אחראי על חסר ישע העובר עבירה לפי סעיף 349(א) בחסר הישע, דינו - מאסר שנתיים;
(ה) לענין סעיף זה -
"אומן" – אחד מאלה:
(1) אב או אם במשפחת אומנה שאישר משרד הרווחה;
(2) אחראי על קטין לפי פסקה (3) להגדרה "אחראי על קטין או חסר ישע" בסעיף 368א;
"אח או אחות חורגים" – בן או בת של בן זוג של הורה;
"אחראי על חסר ישע" – כהגדרה "אחראי על קטין או חסר ישע" בסעיף 368א;
"בן משפחה" -
(1) הורה; בן זוגו של הורה אף אם אינו נשוי לו; סב או סבתא;

- (2) מי שמלאו לו חמש עשרה שנים והוא אחד מאלה: אח או אחות; אח או אחות חורגים; דוד או דודה; גיס או גיסה. ואולם לענין עבירה של בעילה אסורה לפי סעיף קטן (ב) או של מעשה מגונה לפי סעיף קטן (ג)(3) שנעשו במי שמלאו לו שש עשרה שנים, לא יכללו דוד או דודה, גיס או גיסה בהגדרת "בן משפחה";
- (3) אומן; בן זוגו של אומן אף אם אינו נשוי לו; אביו או אמו של אומן;
- (4) מי שמלאו לו חמש עשרה שנים והוא אחד מאלה: בנו או בתו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה; אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה; ואולם לענין עבירה של בעילה אסורה לפי סעיף קטן (ב) או של מעשה מגונה לפי סעיף קטן (ג)(3) שנעשו במי שמלאו לו שש עשרה שנים, לא יכללו בן זוגו של בנו או בתו של אומן, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה בהגדרה "בן משפחה";

"חסר ישע" – כהגדרתו בסעיף 368א.

353. באישום בשל עבירה לפי סעיפים 346(א) או 347(א), תהיה זו הגנה לנאשם שהבדל הגילים בינו לבין הקטין אינו עולה על שלוש שנים אם הקטין הסכים למעשה ואם המעשה נעשה במהלך יחסי רעות רגילים וללא ניצול מעמדו של הנאשם.

354. (א) בעבירות המנויות בסעיף קטן זה, שנעברו בקטין, יחל מנין תקופת ההתיישנות ביום שמלאו לו עשרים ושמונה שנים; ואולם אם חלפו עשר שנים מיום ביצוע העבירה – לא יוגש כתב אישום אלא באישור היועץ המשפטי לממשלה –

- (1) עבירה לפי סעיף 351;
- (2) עבירה שעבר האחראי על הקטין כהגדרת "אחראי על קטין או חסר ישע" בסעיף 368א והוא אינו בן משפחה כהגדרת "בן משפחה" בסעיף 351(ה) והיא אחת מן העבירות הבאות:
- (א) אינוס - לפי סעיף 345;
- (ב) בעילה אסורה בהסכמה - לפי סעיף 346(א);
- (ג) מעשה סדום - לפי סעיף 347(א) או (ב);
- (ד) מעשה מגונה - לפי סעיף 348(א), (ב), (ג) או (ד).

(1א) הוגש כתב אישום, לפי סעיף קטן (א), בעקבות תלונה שהוגשה למשטרה לאחר שמלאו לנפגע העבירה עשרים ושמונה שנים, לא יורשע אדם על סמך עדות יחידה של נפגע העבירה, אלא אם כן יש בחומר הראיות דבר לחיזוקה; כלל כתב האישום גם עבירה שלא כאמור בסעיף קטן (א), תחול הוראת סעיף קטן זה רק לענין עבירה כאמור בסעיף קטן (א).

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו גם על מעשה שנעשה לפני יום י"ט באב תש"ן (10 באוגוסט 1990) ובלבד שנתקיימו כל אלה:

- (1) המעשה היה עבירה לפי סימן זה כנוסחו בעת עשייתו;
- (2) אילו נעשה המעשה לאחר היום האמור היה מהווה עבירה לפי סעיף 351;
- (3) העבירה טרם התיישנה לפי סעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982.
- (ג) (1) בעבירות המנויות בסעיף קטן זה, שנעברו בקטין, בידי מי שמלאו לו חמש עשרה שנים, והוא אינו האחראי על הקטין כאמור בהגדרה "אחראי על קטין או חסר ישע" שבסעיף קטן (א)(2), או בן משפחה בהגדרתו באותו סעיף קטן, יחל מנין תקופת ההתיישנות ביום שמלאו לקטין שמונה עשרה שנים; ואולם אם חלפו עשר שנים מיום ביצוע העבירה – לא יוגש כתב אישום אלא באישור היועץ המשפטי לממשלה.
- (2) ואלה העבירות:
- (א) אינוס – לפי סעיף 345;
- (ב) מעשה סדום – לפי סעיף 347(ב);
- (ג) מעשה מגונה – לפי סעיף 348(א), (ב) או (ג).

(ד) הוגש כתב אישום, לפי סעיף קטן (ג), בעקבות תלונה שהוגשה למשטרה לאחר שחלפו עשר שנים ממועד ביצוע העבירה או לאחר שמלאו לקטין 18 שנים, לפי המאוחר, לא יורשע אדם על סמך עדות יחידה של נפגע העבירה אלא אם כן יש בחומר הראיות דבר לחיזוקה; כלל כתב האישום גם עבירה שלא כאמור בסעיף קטן (ג), תחול הוראת סעיף קטן זה רק לענין העבירה כאמור באותו סעיף קטן.

(ה) הוראות סעיף קטן (ג) יחולו גם על עבירה שביום כניסתו לתוקף של חוק העונשין (תיקון מס' 84), התשס"ה-2005, טרם התיישנה לפי סעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982, לפי הדין שחל עליה ערב המועד האמור.

355. (א) הורשע אדם בעבירה לפי סעיפים 345, 348(א), (ב) או (ג), או 351(א), (ב) או (ג)(1) או (2), לא יפחת עונשו מרבע העונש המרבי שנקבע לאותה עבירה, אלא אם כן החליט בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להקל בעונשו.

(ב) עונש מאסר לפי סעיף קטן (א) לא יהיה, בהעדר טעמים מיוחדים, כולו על-תנאי.

חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה - 2004

1. מטרה

חוק זה מטרתו להגן על נפגע עבירה ולמנוע נזק נוסף שעלול להיגרם לו מהיתקלות תדירה בעבריין מין שפגע בו, בלי לפגוע במידה העולה על הנדרש בזכויותיו של עבריין המין.

2. הגדרות

בחוק זה -

"אשפוז" - אשפוז בבית חולים לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א - 1991 (בחוק זה - חוק

טיפול בחולי נפש);
 "בית משפט" - לרבות בית דין צבאי;
 "גזר דין" - לרבות מתן צו מבחן ללא הרשעה לפי סעיף 1 לפקודת המבחן [נוסח חדש], התשכ"ט - 1969, 3, מתן צו שירות ללא הרשעה לפי סעיף 71א(ב) לחוק העונשין, התשל"ז - 1977 (בחוק זה - חוק העונשין), או מתן צו לטיפול מרפאתי לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
 "הורשע" - לרבות נאשם שבית המשפט קבע כי ביצע את העבירה, או שבית המשפט מצא כי עשה את מעשה העבירה לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
 "חוק סדר הדין הפלילי" - חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982;
 "מאסר בפועל" - למעט מאסר בפועל אשר בית המשפט החליט שהעבריין יישא את כולו בעבודת שירות לפי סימן ב'1 בפרק ו' לחוק העונשין;
 "עבודה" - בין בתמורה ובין בהתנדבות, לרבות שירות בכוחות הביטחון ושירות לאומי;
 "עבירת מין" -
 (1) עבירה המנויה בסימן ה', בפרק י' לחוק העונשין, למעט עבירה לפי סעיף 352 לחוק האמור;
 (2) עבירה לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955 (בחוק זה - חוק השיפוט הצבאי);
 "עבריין מין" - אדם שביצע עבירת מין בהיותו בגיר והורשע בה.
 "עובד סוציאלי שמונה לפי חוק" - עובד סוציאלי שמונה לפי כל אחד מהחוקים המפורטים להלן, לפי העניין:
 (1) חוק גיל הנישואין, התשי" - 1950;
 (2) חוק הסעד (סדרי דין בענייני קטינים, חולי נפש ונעדרים), התשט"ו - 1955;
 (3) חוק שירותי הסעד, התשי"ח - 1958;
 (4) חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך - 1960;
 (5) חוק ההגנה על חוסים, התשכ"ו - 1966;
 (6) חוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט - 1969;
 (7) חוק אימוץ ילדים, התשמ"א - 1981;
 (8) חוק הסכמים לנשיאת עוברים (אישור הסכם ומעמד היילוד), התשנ"ו - 1996.

3. צו המגביל חזרת עבריין מין לסביבת נפגע העבירה

(א) בית המשפט רשאי להטיל על עבריין מין, בצו, מגבלות על מגורים או על עבודה בקרבת מקום המגורים או מקום העבודה של נפגע העבירה (בחוק זה - מגבלות), אם שוכנע, לאחר שקיים דיון בעניין, כי יש צורך בהטלת מגבלות משום שלנפגע העבירה עלול להיגרם נזק נפשי של ממש אם עבריין המין יתגורר או יעבוד בקרבת מקום מגוריו או מקום עבודתו; בהחלטה לפי סעיף זה יביא בית המשפט בחשבון, בין השאר, את הפגיעה שתיגרם לעבריין המין בשל הטלת המגבלות.

- (ב) (1) בית המשפט יקיים דיון לפי סעיף זה לבקשת כל אחד מהמנויים בסעיף קטן זה:
 (א) נפגע העבירה או ארם מטעמו שקיבל הרשעה בכתב מהנפגע (בחוק זה - אדם מטעמו);
 (ב) היועץ המשפטי לממשלה או נציגו;
 (ג) תובע משטרתי או תובע צבאי לפי העניין;
 (ד) עובד סוציאלי שמונה לפי חוק,
 ואולם בית המשפט רשאי שלא לקיים דיון אף אם התבקש לעשות כן לפי סעיף קטן זה, אם נפגע העבירה או אדם מטעמו ביקש שלא לקיימו.
 (2) על דבר הגשת בקשה לפי פסקה (1), יודיע בית המשפט לגורמים המנויים באותה פסקה בדרך ובמועד שנקבעו בתקנות.
 (3) הוטלו על עבריין המין מגבלות שיש בהן כדי להשליך על מקום מגוריו או על מקום עבודתו בקרבת מקום המגורים או מקום העבודה של נפגע העבירה בצו לפי חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו-2006 (בסעיף זה - צו פיקוח), רשאי בית המשפט לקיים דיון בבקשה שהוגשה לפני תום תקופת הפיקוח כאמור בצו או לפני ביטול או שינוי של מגבלות כאמור, ואם מצא שיש צורך בכך מנימוקים מיוחדים שיירשמו - בתוך שלושה חודשים מתום תקופת הפיקוח או מביטול או שינוי המגבלות כאמור; בהחלטה לפי פסקה זו לא יוטלו על עבריין המין מגבלות מחמירות יותר מאלה שהוטלו עליו במסגרת צו הפיקוח.
 (ג) (1) הדיון יתקיים מיד לאחר מתן גזר הדין ואם עבריין המין נידון לעונש מאסר בפועל או שבית משפט ציווה על אשפוזו - לפני שחרורו מן המאסר או מן האשפוז, או סמוך לאחר השחרור מן האשפוז.
 (2) בית המשפט רשאי לקיים דיון בבקשה שהוגשה בתוך 3 חודשים ממועד שחרור עבריין המין ממאסר בפועל או מאשפוז, לפי העניין, אם מצא שיש צורך בכך מנימוקים מיוחדים שיירשמו.
 (ד) החליט בית המשפט להטיל מגבלות, יקבע את המגבלות כאמור בפסקאות (1) ו-(2), והכל במידה שאינה עולה על הנדרש כדי למנוע נזק נפשי של ממש לנפגע העבירה:
 (1) יקבע את תקופת הזמן שבה ייאסר על עבריין המין להתגורר או לעבוד בקרבת מקום המגורים

או מקום העבודה של הנפגע, ובלבד שהתקופה לא תעלה על שלוש שנים; בית המשפט רשאי להאריך את התקופה מעת לעת לתקופות נוספות שלא יעלו על שלוש שנים כל אחת, אם שוכנע כי מתקיים האמור בסעיף קטן (א);

(2) יקבע את האזור שבו יאסר על עבריו המין להתגורר או לעבוד, לפי נסיבות העניין; קביעת האזור תיעשה, ככל הניתן, תוך שמירה על סודיות המען של מקום המגורים או מקום העבודה של נפגע העבירה.

4. מינוי מומחה מטעם בית המשפט

(א) בית המשפט המקיים דיון לפי סעיף 3, רשאי למנות מומחה מטעמו אשר יחווה את דעתו בכתב על מצבו של נפגע העבירה; חוות הדעת תכלול הערכה של הנזק הנפשי שעלול להיגרם לו כתוצאה ממגורים או מעבודה של עבריו המין בקרבת מקום מגוריו או מקום עבודתו של נפגע העבירה (בחוק זה - חוות דעת); בהחלטתו אם למנות מומחה, יביא בית המשפט בחשבון את עמדת עבריו המין.

(ב) מינה בית המשפט מומחה יחולו הוראות אלה:

(1) בעל דין לא יהיה רשאי להביא עדות נוספת של מומחה לענין הנדון אלא ברשות בית המשפט

מטעמים מיוחדים שיירשמו;

(2) נפגע עבירה שלגביו הוכנה חוות דעות לפי סעיף זה לא ייקרא להעיד בקשר אליה;

(3) בית המשפט יקבע את שכרו ואת הוצאותיו של המומחה והם ישולמו על ידי אוצר המדינה,

ואולם אם שוכנע בית המשפט כי הדבר מוצדק בנסיבות העניין, רשאי הוא לקבוע כי הם

ישולמו על ידי בעלי הדין או חלקם, ולקבוע את מידת ההשתתפות של כל אחד מהם.

(ג) על מינוי מומחה וחוות דעתו יחולו תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984, אלא אם כן נקבע אחרת

בסעיף זה או בתקנות שהותקנו לפי חוק זה.

5. הסכמה לבדיקה לצורך עריכת חוות דעת

(א) בדיקה בידי מומחה לצורך מתן חוות דעת לא תיערך אלא בהסכמת נפגע העבירה.

(ב) הסכמת נפגע עבירה שהוא אחר מאלה לבדיקה בידי מומחה לצורך מתן חוות דעת אינה טעונה אישור של

האפוטרופוס:

(1) קטין שמלאו לו ארבע עשרה שנים;

(2) פסול דין המסוגל לתת את הסכמתו;

(3) חסוי שמונה לו אפוטרופוס (בסעיף זה - חסוי) המסוגל לתת את הסכמתו.

(ג) בית המשפט רשאי לאשר עריכת בדיקה בידי מומחה כאמור בסעיף קטן (א) בקטין שטרם מלאו לו ארבע עשרה שנים, בפסול דין או בחסוי שאינם מסוגלים לתת את הסכמתם לבדיקה כאמור, אך אם האפוטרופוס סירב לעריכת הבדיקה, אם שוכנע כי עריכת הבדיקה היא לטובת הקטין, פסול הדין או החסוי, ולאחר ששמע את האפוטרופוס ואת העובד הסוציאלי שמונה לפי חוק המטפל בעניינו של הקטין, פסול הדין או החסוי.

6. סמכויות וסדרי דין

(א) צו כאמור בסעיף 3 יכול שיכיל דרישה למתן ערובה כדי להבטיח את קיום המגבלות שנקבעו בו; תנאי

הערובה, לרבות חילוטה, יפורטו בצו.

(ב) הסמכות העניינית לדון לפי חוק זה תהא לבית המשפט שדן בעבירת המין; ואולם אם בית המשפט שדן

בעבירת המין היה בית דין צבאי, והמועד לקיום דיון לפי חוק זה הוא ערב שחרור העבריו ממאסר בפועל או

מאשפוז או סמוך לאחר שחרור כאמור, או שמתקיים דיון בהארכת תקופת המגבלות לפי סעיף 3(ד)(ו), ומועד זה

חל לאחר גמר השירות הצבאי שבמסגרתו עבר את עבירת המין, תהיה הסמכות העניינית לבית המשפט שהיה

מוסמך לדון בעבירת המין אם לא היה דן בה בית דין צבאי.

(ג) על אף הוראות סעיפים 201 ו-202 לחוק השיפוט הצבאי, היה בית המשפט המוסמך לפי סעיף קטן (ב) בית

דין צבאי, יתקיים הדיון בבקשה לפי חוק זה לפני שופט צבאי - משפטי אחד, אלא אם כן המועד שבו מתקיים

הדיון הוא מיד לאחר מתן גזר הדין.

7. עיון חוזר, ערר וערעור

(א) עבריו מין שהוגבל במגורים או בעבודה לפי חוק זה רשאי לפנות לבית המשפט שנתן את הצו בבקשה לעיון

חוזר אם נתגלו עובדות חדשות או נשתנו הנסיבות ממועד מתן הצו.

(ב) נפגע העבירה או אדם מטעמו, וכן מי שביקש לקיים דיון לפי פסקאות משנה (ב), (ג) או (ד) של סעיף 3(ב)(ו) (בסעיף זה - המבקש) רשאי לפנות לבית המשפט בבקשה לעידן חוזר בהחלטתו שלא להטיל מגבלות או לבטל

מגבלות שהוטלו, אם נתגלו עובדות חדשות או נשתנו הנסיבות ממתן ההחלטה.

(ג) ניתנה החלטה לפי סעיף 3 מיד לאחר גזר הדין והוגש ערעור על פסק הדין ניתן לערער על ההחלטה כעל חלק

מפסק הדין.

(ד) עבריו המין או מי שמנוי בסעיף 3(ב)(1) רשאי להגיש ערר לבית משפט שלערעור, על כל אחת מהחלטות

אלה:

- (1) החלטה שניתנה לפי סעיף 3 מיד לאחר גזר הדין ולא הוגש ערעור על פסק הדין;
 (2) החלטה שלא ניתנה מיד לאחר גזר הדין;
 (3) ההלטה בעיון חוזר.
 (ה) בערר לפי סעיף קטן (ד) ידון בית המשפט בשופט יחיד; היה הערר לפני בית הדין הצבאי לערעורים ידון בית הדין בשופט צבאי-משפטי אחד.
 (ו) שופט הדין בערר רשאי להיזקק לחומר ראיות חדש שנתווסף מאז הדין בבית משפט קמא.
8. ביטול מגבלות עקב זיכוי עבריין המין
 (א) זיכה בית משפט עבריין מין שהוטלו עליו מגבלות בצו לפי סעיף 3, בטלות המגבלות שהוטלו עליו בצו ובית המשפט יורה על ביטולו.
 (ב) בסעיף זה, "זיכה" - לרבות מי שבית משפט קבע כי לא הוא ביצע את העבירה.

9. מינוי סניגור

- (א) בית המשפט רשאי למנות לעבריין מין סניגור, אם שוכנע כי אין לו אמצעים לשכור סניגור לשם ייצוגו בהליך לפי חוק זה, וכי יש חשש ממשי כי בלא ייצוג כאמור ייגרם לו עיוות דין.
 (ב) היה עבריין המין חולה נפש ימנה לו בית המשפט סניגור לשם ייצוגו בהליך לפי חוק זה.

10. דיווח לכנסת - הוראת שעה

- (א) שר המשפטים ידווח לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת אחת בשנה על יישומו של חוק זה; הדיווח יכלול, בין השאר, את כל אלה:
 (1) מספר הבקשות שהוגשו לפי סעיף 3, ומספר הצווים שבמסגרתם הטיל בית המשפט מגבלות;
 (2) סוג המגבלות שהוטלו והתקופה שנקבעה להן, לרבות הארכת התקופה;
 (3) אמצעים שנקטו בעקבות הפרת מגבלות שהוטלו לפי סעיף 3;
 (4) נתונים בדבר העלויות לביצוע החוק, ובהם, בין השאר:
 (א) עלויות מינוי מומחה לפי סעיף 4, ככל ששכרו והוצאותיו שולמו על ידי אוצר המדינה;
 (ב) עלויות העסקת סניגורים שמונו לפי סעיף 9.
 (ב) דיווח ראשון יימסר לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת בתום שנה ממועד תחילתו של חוק זה.
 (ג) סעיף זה יעמוד בתוקפו עד יום כ"ב בטבת התשס"ח (31 בדצמבר 2007).

11. ביצוע ותקנות

- שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצועו, ובין השאר בעניינים אלה:
 (1) הדרכים והמועדים להגשת בקשה להטלת מגבלות, בקשה לערעור, ערר או בקשה לעיון חוזר;
 (2) הדרך והמועד ליידוע הגורמים המנויים בסעיף קטן 3(ב) בדבר הגשת בקשה להטלת מגבלות;
 (3) דרכי פעולתו, שכרו והוצאותיו של מומחה.

12. תיקון חוק הסניגוריה הציבורית - מס' 8

בחוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו - 1995, 9 בסעיף 18(א), אחרי פסקה (12) יבוא:
 "מי שבית המשפט החליט למנות לו סניגור לפי סעיף 9 לחוק מגבלות על חזרת עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה - 2004."

13. תיקון חוק שחרור על-תנאי ממאסר - מס' 5

- בחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001 -
 (1) בסעיף 13, אחרי סעיף קטן (ד) יבוא:
 "(ה) מגבלות על אסיר ששחרר על-תנאי ממאסר לפי חוק זה, אשר הוטלו בצו לפי סעיף 3 לחוק מגבלות על חזרת עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה-2004 (בחוק זה - חוק מגבלות על עבריין מין), הן חלק מתנאי השחרור;
 (2) בסעיף 21 -
 (א) בסעיף קטן (א), במקום "עד (ד)" יבוא "עד (ה)".
 (ב) בסעיף קטן (ג), בסופו יבוא "ולענין הפרה של מגבלות שהוטלו בצו לפי סעיף 3 לחוק מגבלות על עבריין מין, תיתן הועדה משקל לעניינו של נפגע העבירה".

14. תחילה והוראות מעבר

- (א) תחילתו של חוק זה ביום כ' בטבת התשס"ה (1 בינואר 2005) (בחוק זה - יום התחילה).
(ב) הוראות חוק זה יחולו על מי שביום התחילה מתקיים בו אחד מאלה:
(1) טרם ניתנה הכרעת דין בעניינו;
(2) הורשע וטרם נגזר דינו;
(3) נידון לעונש מאסר בפועל ובמועד תחילתו של חוק זה טרם שוחרר ממאסרו;
(4) בית משפט הורה על אשפוזו וכמועד תחילתו של חוק זה טרם שוחרר מן האשפוז.

חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו - 2006

פרק א': כללי

מטרת החוק [תיקון התשע"א (מס' 3)]
1. מטרתו של חוק זה להגן על הציבור מפני ביצוע עבירות מין על ידי ביצוע הערכות מסוכנות לגבי עברייני מין בשלבים השונים של ההליך המשפטי, וכן ביצוע פיקוח ומעקב ושיקום מונע לעבריינים כאמור, והכל לשם מניעת ביצוע עבירות מין חוזרות.

הגדרות [תיקונים: התשע"א (מס' 2), (מס' 3)]

2. בחוק זה -
 - "אשפוז" - אשפוז בבית חולים לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
 - "בית משפט" - לרבות בית דין צבאי;
 - "בית סוהר" - כהגדרתו בסעיף 20ז;
 - "בן משפחה", של אדם - בן זוגו וילדו, הורהו, בן זוג של הורהו וילדו, ילדו, אחיו או אחותו ובני זוגם, וכן בן משפחה אחר המתגורר עמו;
 - "גורם מקצועי מתאם" - אחד מאלה, ובלבד שקיבל הכשרה מתאימה:
 - (1) לגבי עברייני מין שלא נידון למאסר בפועל - קצין מבחן;
 - (2) לגבי עברייני מין שהשתחרר או שעומד להשתחרר ממאסר בפועל או מאשפוז - נציג הרשות לשיקום האסיר;
 - "גזר דין" - לרבות מתן צו מבחן בלא הרשעה, צו שירות לתועלת הציבור בלא הרשעה, או צו לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
 - "הורשע" - לרבות נאשם שבית המשפט קבע כי ביצע את העבירה, או שבית המשפט מצא כי עשה את מעשה העבירה לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
 - "הערכת מסוכנות" - הערכת הסיכון, לרבות רמת הסיכון, הנשקפים מאדם לביצוע עבירת מין נוספת, למעט עבירה לפי סעיף 214(ב3) לחוק העונשין על ידו, ולפי הענין, גם המלצות לענין פיקוח ומעקב ולענין שיקום מונע; "ועדה לעיון בעונש" - כמשמעותה בפרק השני בחלק ח' לחוק השיפוט הצבאי;
 - "ועדת החוקה" - ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת;
 - "ועדת שחרורים" - כהגדרתה בחוק שחרור על-תנאי ממאסר;
 - "חוק המרשם הפלילי" - חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"א-1981;
 - "חוק העונשין" - חוק העונשין, התשל"ז-1977;
 - "חוק השיפוט הצבאי" - חוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955;
 - "חוק טיפול בחולי נפש" - חוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א-1991;
 - "חוק שחרור על-תנאי ממאסר" - חוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001;
 - "טיפול ייעודי" - טיפול שכל תכליתו להביא למניעת ביצועם של מעשים בעלי אופי מיני המהווים עבירה לפי כל דין או להפסקתם, למעט טיפול תרופתי;
 - "טיפול תרופתי" - כהגדרתו בסעיף 20ג;
 - "יחידת פיקוח" - יחידת פיקוח ומעקב שהוקמה לפי חוק זה;
 - "מאסר בפועל" - לרבות מאסר על-תנאי שהופעל ולמעט מאסר בפועל אשר בית המשפט החליט שעברייני המין יישא את כולו בעבודת שירות;
 - "מעריך מסוכנות" - מי שמונה והוכשר לערוך הערכות מסוכנות לפי חוק זה;
 - "מערך השיקום בבתי הסוהר" - כהגדרתו בסעיף 20(ב);
 - "מרכז לשיקום מונע" - גוף המבצע תכניות לשיקום מונע בקהילה המנוי בסעיף 20ב;
 - "מרשם" - כמשמעותו בסעיף 19;
 - "נציג היועץ המשפטי לממשלה" - לרבות נציג הפרקליט הצבאי הראשי, לפי העניין;
 - "עבודת שירות" - עבודת שירות לפי סימן ב'1 בפרק ו' לחוק העונשין, או עבודה צבאית לפי סעיף 541(3) לחוק השיפוט הצבאי;
 - "עברייני מין" - מי שהורשע בעבירת מין ומתקיים בו אחד מאלה:
 - (1) ביום ביצוע העבירה הוא היה בגיר;
 - (2) ביום ביצוע העבירה הוא היה קטין וביום הגשת כתב האישום נגדו מלאו לו 19 שנים;
 - (3) ביום ביצוע העבירה הוא היה קטין ונידון למאסר בפועל ובמועד שחרורו מלאו לו 19 שנים;
- "עבירת מין" -
 - (1) (א) עבירה לפי סעיף 214(ב) עד (ב3) לחוק העונשין;
 - (ב) עבירה המנויה בסימן ה' בפרק י' לחוק האמור, למעט עבירה לפי סעיף 352 שבו;
 - (ג) עבירה של התעללות מינית בקטין או בחסר ישע לפי סעיף 368 לחוק האמור;
 - (ד) עבירה של חטיפה לשם מטרות סחר בבני אדם לפי סעיף 374 לחוק האמור, למטרת ביצוע עבירת מין כאמור בסעיף 377(א)(7) לאותו חוק;
 - (2) עבירה לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי;
- "פלט", "חומר מחשב" ו"חדירה לחומר מחשב" - כהגדרתם בסעיפים 1 ו-4 לחוק המחשבים, התשנ"ה-1995;
- "פקודת המבחן" - פקודת המבחן [נוסח חדש], התשכ"ט-1969;
- "צו אשפוז" - כמשמעותו בסעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
- "קצין פיקוח" - מי שמונה והוכשר לבצע פיקוח ומעקב על עברייני מין לפי חוק זה;
- "הרשות לשיקום האסיר" - כמשמעותה בחוק הרשות לשיקום האסיר, התשמ"ג-1983;
- "שחרור" - לרבות שחרור על-תנאי;

"שיקום מונע" - שיקום לעברייני מין באמצעות תכנית שמטרתה להפחית את רמת הסיכון הנשקפת ממנו לביצוע עבירת מין נוספת, הכוללת טיפול ייעודי, הניתן לבד או עם טיפולים אחרים;
"שיקום מונע במסגרת פיקוח" - שיקום מונע בקהילה במסגרת צו פיקוח;
"שיקום מונע בקהילה" - שיקום מונע לעברייני מין שאינו בבית סוהר, לפי סעיף 20א.

קבלה ומסירה של מידע [תיקון התשע"א (מס' 3)]

3. (א) בסעיף זה -
"גורם מתאם בבית סוהר" - מי שנמנה עם מערך השיקום בבתי הסוהר כאמור בסעיף 20ז, המתאם טיפול בעברייני מין, שקיבל הכשרה מתאימה לכך;
"חוק סדר הדין הפלילי" - חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982;
"מטפל ייעודי בבית סוהר" - מטפל המבצע טיפול ייעודי במסגרת תכנית לשיקום מונע בבית סוהר לפי סימן ב' בפרק ג'1;
"מטפל ייעודי בקהילה" - מטפל המבצע טיפול ייעודי במסגרת תכנית לשיקום מונע בקהילה לפי סימן א' פרק ג'1;
"מרכז מורשה" - כהגדרתו בסעיף 20יא;
"עובד סוציאלי לפי חוק" - עובד סוציאלי לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, עובד סוציאלי לעניין סדרי דין כהגדרתו בחוק הסעד (סדרי דין בענייני קטינים, חולי נפש ונעדרים), התשט"ו-1955, עובד סוציאלי לפי חוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט-1969, ועובד סוציאלי לפי חוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981.
(ב) על אף האמור בכל דין ובכפוף להוראות סעיף קטן זה, הגורמים המנויים בפסקאות שלהלן מוסמכים לקבל את המידע האמור באותן פסקאות, ככל שהמידע הוא בקשר לעברייני מין ונדרש לצורך עבודתם, עמו, ומי שברשותו מידע כאמור, למעט סניגורו של עברייני המין, חייב למסרו על פי דרישתם:
(1) מעריך מסוכנות, גורם מקצועי מתאם, גורם מתאם בבית סוהר, מטפל ייעודי בקהילה, מטפל ייעודי בבית סוהר, קצין פיקוח ובעלי תפקידים אחרים ביחידת הפיקוח שקבע השר לביטחון הפנים בצו;
(א) מידע כאמור בסעיפים 2, 11 ו-11א לחוק המרשם הפלילי, ואולם מטפל ייעודי בקהילה במרכז מורשה לא יקבל מידע כאמור בפסקת משנה זו, למעט מידע הנכלל בהערכת המסוכנות;
(ב) כתבי אישום, הכרעות דין, גזרי דין ופרוטוקולים מהליכים לגבי עבירות מין המיוחסות לעברייני המין, לרבות פרוטוקולים מהליכים לפני ועדת שחרורים או ועדה לעיון בעונש, וכן בקשות, פרוטוקולים והחלטות מהליכים לפי חוק זה;
(ג) הערכות המסוכנות העדכניות ביותר;
(ד) מידע המצוי בידי מעריך מסוכנות, מרכז לשיקום מונע לגבי עברייני מין בתכנית לשיקום מונע או יחידת הפיקוח - בכפוף לאמור בפסקאות משנה (א), (ה) ו-10;
(ה) תסקירים מקצין מבחן, למעט תסקירים לגבי מצבו של נפגע העבירה כאמור בסעיף 187 לחוק סדר הדין הפלילי, ואולם הגורמים המנויים להלן יקבלו חוות דעת הכוללת את המידע הנדרש לצורך עבודתם בלבד: גורם מקצועי מתאם שהוא נציג הרשות לשיקום האסיר, מטפל ייעודי בקהילה שאינו קצין מבחן, קצין פיקוח וכן בעלי תפקידים אחרים ביחידת הפיקוח שקבע השר לביטחון הפנים בצו;
(ו) דוחות סוציאליים שנערכו לפי כל דין, לרבות תסקירים מעובד סוציאלי לפי חוק וכל מידע בעניינים סוציאליים אחרים, למעט תסקירים לגבי מצבו של נפגע העבירה כאמור בסעיף 187 לחוק סדר הדין הפלילי, ואולם לעניין תסקירים מעובד סוציאלי לפי חוק, הגורמים המנויים להלן יקבלו חוות דעת הכוללת את המידע הנדרש לצורך עבודתם בלבד: גורם מקצועי מתאם, גורם מתאם בבית הסוהר, מטפל ייעודי בקהילה, מטפל ייעודי בבית סוהר, קצין פיקוח וכן בעלי תפקידים אחרים ביחידת הפיקוח שקבע השר לביטחון הפנים בצו;
(ז) סיכום של מידע רפואי כהגדרתו בחוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996;
(2) (א) מטפל המבצע טיפול שאינו טיפול ייעודי במסגרת תכנית לשיקום מונע בקהילה - מידע מהערכת המסוכנות בדבר רמת המסוכנות ומאפייניה וכן מידע בדבר תנאי הפיקוח, ככל שהגורם המקצועי המתאם סבר שהדבר נדרש לצורך עבודתו של המטפל עם עברייני המין;
(ב) מטפל המבצע טיפול שאינו טיפול ייעודי במסגרת תכנית לשיקום מונע בבית סוהר - מידע מהערכת המסוכנות בדבר רמת המסוכנות ומאפייניה, ככל שהממונה על תחום הטיפול בעברייני מין בשירות בתי הסוהר סבר שהדבר נדרש לצורך עבודתו של המטפל עם עברייני המין.
(ג) (1) קצין מבחן מוסמך לקבל הערכות מסוכנות, מידע המצוי בידי מרכז לשיקום מונע לגבי עברייני מין בתכנית לשיקום מונע ומידע המצוי בידי יחידת הפיקוח, לצורך הכנת תסקיר מבחן לפי סעיף 37 לחוק העונשין.
(2) מפקח מחוזי של השירות לרווחת הפרט והמשפחה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ונציג שירות בתי הסוהר שהוא עובד סוציאלי החברים בצוות המקצועי כמשמעותו בסעיף 11(א) לחוק שחרור על-תנאי ממאסר מוסמכים לקבל הערכת מסוכנות לצורך מילוי תפקידם על פי דין; חבר אחר בצוות המקצועי האמור מוסמך לקבל מידע מהערכת המסוכנות בדבר רמת המסוכנות ומאפייניה וכן מידע בדבר תנאי הפיקוח.
(3) עובד סוציאלי לפי חוק מוסמך לקבל מידע מהערכת המסוכנות בדבר רמת המסוכנות ומאפייניה, וכן מידע בדבר תנאי הפיקוח והמעקב והתכנית לשיקום מונע שפורטו בצו הפיקוח, ככל שהמידע נדרש לצורך מילוי

- תפקידו על פי דין בקשר לטיפול בעבריו המין או בן משפחתו או להגנה עליהם או למטרה אחרת כפי שיקבע בית משפט בצו.
- (4) מנהל מחלקה פסיכיאטרית שבה מבוצע צו אשפוז של עבריו מין מוסמך לקבל הערכת מסוכנות שהוכנה לפי סעיף 6(א)(7).
- (ד) בלי לגרוע מהוראות סעיפים קטנים (ב) ו-(ג), יחידת הפיקוח רשאית למסור לגורמים המנויים להלן מידע בדבר תנאי הפיקוח והמעקב והתכנית לשיקום מונע שפורטו בצו הפיקוח, וכן מידע בדבר רמת הסיכון הנשקפת מעבריו המין לביצוע עבירת מין נוספת, ככל שיש בכך כדי לסייע לה או שהוא נדרש למקבל המידע לצורך מילוי תפקידו:
- (1) מנהל המחלקה לשירותים חברתיים ברשות המקומית שבה מטופל עבריו המין או בן משפחתו, או עובד ציבור אחר באותה מחלקה המטפל בעבריו המין או בן משפחתו; בפסקה זו, "בן משפחה" - לרבות אחיו או אחינית;
- (2) מנהל המוסד הטיפולי שבו שוהה עבריו המין.
- (ה) (1) בלי לגרוע מהוראות סעיפים קטנים (ב) ו-(ג), יחידת הפיקוח תודיע לראש המטה הכללי או לראש אגף כוח אדם בצבא הגנה לישראל או למי שהם הסמיכו לכך שעבריו מין המצוי בפיקוחה משרת בצבא.
- (2) חזקה על עבריו מין המצוי בפיקוח כי הוא משרת בצבא, אלא אם כן מתקיימים לגביו כל אלה:
- (א) עבריו המין הציג לפני יחידת הפיקוח תעודת פטור משירות ביטחון או אישור שהוא לא נקרא לשירות סדיר לפי חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986;
- (ב) עבריו המין הצהיר כי אינו משרת בצבא או מתנדב בשירות כאמור;
- (ג) אין למפקד יחידת הפיקוח יסוד סביר לחשד כי התעודה, האישור או ההצהרה שמסר עבריו המין אינם נכונים.
- (3) בסעיף קטן זה, "משרת בצבא" - מי שנמנה עם הכוחות הסדירים או מערך המילואים, לרבות חייל המשרת שירות צבאי לפי התחייבות לשירות קבע או אזרח העובד בשירות הצבא.
- (ו) מוסר מידע לפי סעיף זה יתעד בכתב את מסירתו.

סודיות [תיקון התשע"א (מס' 3)]

4. מי שהגיע אליו מידע לפי חוק זה ישמרנו בסוד, לא יגלה אותו לאחר ולא יעשה בו כל שימוש, אלא לפי הוראות חוק זה או כל חיקוק אחר או לפי צו של בית משפט, ובלבד שלא תועבר הערכת מסוכנות או מידע ממנה אלא למי שמוסמך לקבלן בהתאם להוראות סעיף 3 או לפי הסמכה מפורשת בחיקוק אחר ולצורך המטרה שנקבעה בסעיף 3 או באותו חיקוק.

פרק ב': הערכת מסוכנות

- מינוי מעריכי מסוכנות והכשרתם [תיקון התשע"א (מס' 3)]
5. (א) שר הבריאות ושר הרווחה (בסעיף זה - השרים) ימנו מעריכי מסוכנות שתפקידם לערוך הערכות מסוכנות, ויפקחו עליהם הכל כפי שיקבעו השרים.
- (ב) מעריך מסוכנות יהיה אחד מאלה:
- (1) רופא מומחה בפסיכיאטריה או בפסיכיאטריה של הילד והמתבגר;
- (2) פסיכולוג;
- (3) עובד סוציאלי;
- (4) קרימינולוג קליני או קרימינולוג אחר שקיבל רישוי לפי חוק לעסוק בטיפול.
- (ג) לא ימונה אדם כמעריך מסוכנות אלא אם כן הוא בעל הכשרה וכישורים באבחון ובטיפול בתחום עבריו המין, הכל כפי שיקבעו השרים.
- (ד) (1) לא ימונה אדם כמעריך מסוכנות אם התקיים לגביו אחד מאלה:
- (א) הוא הורשע בעבירה פלילית שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי להיות מעריך מסוכנות;
- (ב) הוא הורשע בעבירה משמעטית שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי להיות מעריך מסוכנות;
- (ג) קיימות נסיבות אחרות שבשלהן אין הוא ראוי להיות מעריך מסוכנות.
- (2) היו תלויים ועומדים נגד אדם הליכים בעבירות כאמור בפסקה (1)(א) או (ב), רשאים השרים לדחות את החלטתם בעניין מינויו עד לסיום ההליכים נגדו.
- (ה) אדם המבקש להתמנות מעריך מסוכנות, שהוא או בן משפחתו עוסק בטיפול ייעודי במרכז מורשה או שהוא בעלים או מנהל של מרכז מורשה יצהיר על כך בעת הגשת הבקשה למינוי; מונה אדם כמעריך מסוכנות וחל שינוי בנסיבות כאמור, יצהיר על כך סמוך למועד השינוי; בסעיף קטן זה, "מרכז מורשה" - כהגדרתו בסעיף 20א.
- (ו) (1) השרים רשאים לבטל מינוי של מעריך מסוכנות אם חדל להתקיים בו תנאי מהתנאים למינוי או שהתקיים בו תנאי מהתנאים המנויים בסעיף קטן (ד)(1).

- (2) היו תלויים ועומדים נגד מעריך מסוכנות הליכים בעבירות כאמור בסעיף קטן (ד)(1)(א) או (ב), רשאים השרים להתלות את מינוי עד לסיום ההליכים נגדו.
- (3) החלטת השרים בעניין ביטול או התליה של מינוי לא תינתן אלא לאחר שניתנה למעריך המסוכנות הזדמנות לטעון את טענותיו לפנייהם.
- (ז) בסעיף זה, "הליכים" - החל בחקירה על פי דין.

הערכת מסוכנות [תיקון התשע"א (מס' 3)]

6. (א) הגופים המנויים בסעיף קטן זה, לא יחליטו בנוגע לעברייני מין בענינים המפורטים להלן אלא לאחר קבלת הערכת מסוכנות עדכנית:
- (1) בית משפט, לעניין מתן אחד מאלה:
- (א) גזר דין למעט עונש מאסר בפועל, ולעניין בית דין צבאי - גם לגבי מתן גזר דין הכולל עונש מאסר בפועל; ואולם בית המשפט רשאי לבקש הערכת מסוכנות עדכנית לפני מתן גזר דין או לפני מתן החלטה בערעור על גזר דין, גם לגבי גזר דין הכולל עונש מאסר בפועל, אם סבר שהדבר דרוש לעשיית הצדק; בסעיף זה, "גזר דין" - למעט צו לפי סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש;
- (ב) צו פיקוח ומעקב לפי פרק ג';
- (ג) (נמחקה);
- (ד) צו לטיפול מרפאתי לפי סעיף 15 לחוק טיפול בחולי נפש;
- (ה) החלטה בערעור על החלטות לפי פסקאות משנה (א) עד (ד);
- (2) נשיא המדינה - לגבי מתן חנינה או הקלה בעונש כאמור בסעיף 11(ב) לחוק-יסוד: נשיא המדינה;
- (3) ועדת שחרורים - לגבי שחרור על-תנאי; ואולם אין בהוראת פסקה זו כדי לגרוע מהוראות סעיפים 11 ו-12 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר;
- (4) ועדה לעיון בעונש - לגבי המתקת עונש או החלפתו לפי סעיף 510 לחוק השיפוט הצבאי של מי שנידון למאסר בפועל בבית דין צבאי; ואולם אין בהוראת פסקה זו כדי לגרוע מהוראות הפרק השני בחלק ח' לחוק השיפוט הצבאי;
- (5) השר לביטחון הפנים או מי שהוא אצל לו את סמכותו - לגבי חופשה מיוחדת לפי סעיף 36 לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971;
- (6) מפקד בית סוהר צבאי - לגבי חופשה מיוחדת לפי תקנה 84 לתקנות השיפוט הצבאי (בתי סוהר צבאיים), התשמ"ז-1987;
- (7) ועדה פסיכיאטרית שמונתה לפי חוק טיפול בחולי נפש - לגבי מתן חופשה או שחרור מאשפוז;
- (8) ועדת מומחים שמונתה לפי סעיף 4 לחוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א-2001 - לגבי מתן פטור מאיסור עיסוק כאמור באותו חוק;
- (9) יחידת פיקוח - בעת מתן המלצה על-תנאי הפיקוח והמעקב לפי סעיף 13.
- (ב) בית משפט, המקבל החלטה בהתחשב בהערכת מסוכנות לפי סעיף קטן (א)(1), ימסור העתק מהערכת המסוכנות לעברייני המין ויאפשר לו לטעון לגביה; בית המשפט רשאי לבקש השלמות והבהרות ממי שערך את הערכת המסוכנות.
- (ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית המשפט שלא למסור העתק מהערכת המסוכנות, או חלק ממנה, לעברייני המין, אם סבר שיש בכך כדי לגרום לפגיעה של ממש בשלומו של אדם או בביטחונו.
- (ד) החליט בית המשפט שלא למסור העתק מהערכת המסוכנות לעברייני המין כאמור בסעיף קטן (ג), יעביר לו תמצית מן המידע העובדתי האמור בה, ככל שניתן לעשות כן בלי לפגוע בענין מהענינים המפורטים בסעיף קטן (ג), והוראות פסקאות משנה (1) ו-(2) יחולו;
- (1) בית המשפט ימנה לעברייני מין שאינו מיוצג סניגור לשם ייצוגו בהליך לפי סעיף קטן זה;
- (2) בית המשפט ימסור העתק מהערכת המסוכנות לסניגורו של עברייני המין, ובלבד שזה לא יעבירו לנאשם או לכל אדם אחר.

עדותו של מעריך מסוכנות

7. קיבל בית משפט הערכת מסוכנות כאמור בסעיף 6(א)(1), יחולו הוראות סעיף 26(א) לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971.

סודיות ידיעות

8. על אף האמור בסעיף 4(ב), ובכפוף להוראות סעיף 368ד לחוק העונשין, מידע על עבירה נוספת שביצע עברייני המין, העולה מתוך הערכת מסוכנות, לא יתקבל כראיה, לא ייעשה שימוש בתוכנו, ולא ייקרא מעריך מסוכנות להשלימו או להבהירו במסגרת כל הליך פלילי, לרבות במסגרת חקירה; אין באמור בסעיף זה כדי לגרוע מהוראות סעיף 3.

ניגוד ענינים [תיקון התשע"א (מס' 3)]

9. (א) לא ייתן מעריך מסוכנות הערכת מסוכנות לגבי עבריו מין, בהתקיים אחד מאלה:
(1) חשש שמעריך המסוכנות לא יוכל למלא את חובתו כמעריך מסוכנות בשל ניגוד ענינים בין חובתו כאמור לבין ענין אישי שלו או עיסוקיו האחרים;
(2) קשר טיפולי, בין מעריך המסוכנות לבין עבריו המין במהלך שלוש השנים שקדמו לביצוע הערכת המסוכנות בענינו.
(ב) (1) לא ייתן מעריך מסוכנות לעבריו מין שהוא העריך את מסוכנותו טיפול במסגרת פרטית, למעט טיפול במסגרת תכנית לשיקום מונע בקהילה, במשך שנה לאחר מתן הערכת המסוכנות.
(2) הוראות סעיף זה יחולו גם לענין מתן טיפול בידי מטפל אחר אם מעריך המסוכנות או בן משפחתו הוא מבעליו או ממנהליו של המקום שהטיפול ניתן בו.
(3) אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרוע מסמכותו של גורם מקצועי מתאם למנוע ממעריך מסוכנות מתן טיפול לעבריו מין שהוא העריך את מסוכנותו אם הטיפול ניתן כחלק מתכנית לשיקום מונע בקהילה.
(ג) מעריך מסוכנות שהוא או בן משפחתו עוסק בטיפול ייעודי במרכז מורשה או שהוא מבעליו או ממנהליו של מרכז מורשה, כהגדרתו סעיף 20א, יצהיר על כך בהערכת המסוכנות.
(ד) שר הבריאות, בהסכמת שר הרווחה והשירותים החברתיים ובאישור ועדת החוקה, רשאי לקבוע מגבלות נוספות שיחולו על מערכי מסוכנות בשל חשש לניגוד ענינים במילוי תפקידם.

פרק ג': פיקוח ומעקב

חובת פיקוח ומעקב

10. עבריו מין יהיה מצוי בפיקוח ובמעקב בהתאם להוראות פרק זה, במטרה להגן על הציבור מפני ביצוע עבירת מין נוספת על ידי עבריו המין ובמידה הנדרשת כדי למלא אחר מטרה זו.

הקמת יחידת הפיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

11. השר לביטחון הפנים יקים יחידת פיקוח, ואלה תפקידיה:
(1) לבצע פיקוח ומעקב על עבריו מין, בהתאם להוראות פרק זה;
(2) להמליץ לפני בית המשפט, על פי הערכת מסוכנות, על-תנאי פיקוח ומעקב לעבריו מין;
(3) להתעדכן בדבר פרטיהם של עבריו מין שיש עליהם חובת התייצבות לפי חוק זה ולשמם מקום להתייצבותם;
(4) לקיים קשר שוטף ותדיר עם עבריו מין המצויים בפיקוח ובמעקב;
(5) לנהל מרשם.

צו פיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

12. (א) בית המשפט, לאחר שקיבל הערכת מסוכנות, רשאי להוציא לגבי עבריו מין צו פיקוח ומעקב לתקופה שיקבע, אם סבר, לאחר שקיים דיון בענין, שרמת הסיכון כי עבריו המין יבצע עבירת מין נוספת אינה נמוכה (בחוק זה - צו פיקוח).
(ב) בית המשפט יקיים דיון לפי סעיף זה בכל אחד מאלה:
(1) מיזמתו או לבקשת נציג היועץ המשפטי לממשלה;
(2) אם הורשע עבריו המין בעבירת מין שנפגע העבירה בה היה קטין.
(ג) נציג היועץ המשפטי לממשלה יוזמן לכל דיון לפי סעיף זה.
(ד) דיון לפי סעיף זה יתקיים סמוך לאחר מתן גזר הדין ואם עבריו המין נידון למאסר בפועל, או שבית משפט ציווה על אשפוז - לפני שחרורו מן המאסר או מן האשפוז, או סמוך לאחר השחרור מן האשפוז, לפי הענין; ואולם רשאי בית המשפט לדון לפי סעיף זה גם לאחר המועדים האמורים, אם מצא שיש צורך בכך מטעמים מיוחדים שיירשמו.
(ה) הוציא בית המשפט צו פיקוח, יודיע לעבריו המין כי הוא מצוי בפיקוח ובמעקב, ויסביר לעבריו המין את משמעות הצו ואת תנאיו, לרבות את חובתו לשתף פעולה עם קצין פיקוח.
(ו) זיכה בית המשפט אדם מעבירת מין שבקשר אליה ניתן לגביו צו פיקוח כאמור, בטל הצו ובית המשפט יורה על ביטולו.

תנאי הפיקוח והמעקב [תיקון התשע"א (מס' 3)]

13. (א) החליט בית המשפט להוציא צו פיקוח לגבי עבריו מין, יקבע בצו את התנאים האלה.
(1) חובת התייצבות והודעה לפי סעיף 20א(א) ו-(ב);
(2) חובת קיום מפגשים עם קצין פיקוח, במועדים ובתדירות שיקבע קצין הפיקוח מעת לעת;
(3) חובת שיתוף פעולה עם קצין פיקוח ובכלל זה חובת התייצבות לביצוע הערכת מסוכנות על פי דרישתו;
(4) חובת קיום תנאים הקבועים בצו הפיקוח.

- (ב) בית המשפט, לאחר שקיבל את המלצות יחידת הפיקוח בדבר תנאי הפיקוח והמעקב המומלצים בעבור עברייני המין, רשאי לכלול בצו הפיקוח את התנאים הבאים, אם סבר שקיים קשר בין המגבלה הקבועה בתנאים לבין הסיכון הנשקף מעברייני המין לבצע עבירת מין נוספת; בסעיף קטן זה, "מגבלה" - לרבות איסור:
- (1) מגבלה על צריכת משקאות משכרים, או שימוש בסמים מסוכנים כהגדרתם בפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973 (בחוק זה - סמים מסוכנים);
 - (2) מגבלה על החזקת חומר או כל דבר שנועד לעורר מיניות;
 - (3) מגבלה על נהיגה בכלי רכב או על נהיגה בכלי רכב בלא נוכחות אחר;
 - (4) מגבלה על הימצאות מחוץ למקום המגורים בשעות מסוימות;
 - (5) מגבלה על הימצאות בסביבת מקומות מסוימים;
 - (6) מגבלה על קיום קשר עם עברייני מין;
 - (7) מגבלה על התחברות עם קטינים;
 - (8) מגבלה על רכישה, החזקה או נשיאה של חפצים מסוימים, בין במישרין ובין בעקיפין;
 - (9) מגבלה על פגישה עם נפגע העבירה או הימצאות בקרבת מקום מגוריו;
 - (10) מגבלה על עבודה במקומות מסוימים, בין בתמורה ובין בהתנדבות;
 - (11) מגבלה לענין מקום מגורים או עבודה;
 - (12) מגבלה לענין שימוש בשירותי אינטרנט.
- (ג) בית המשפט יקבע את תנאי הפיקוח והמעקב כאמור בסעיף קטן (ב), בהתחשב ברמת הסיכון הנשקפת מעברייני המין לביצוע עבירת מין נוספת ואם החליט בית המשפט להחיל על עברייני המין תכנית לשיקום מוגע במסגרת פיקוח בהתאם להוראות סעיף 20ד - יקבע את תנאי הפיקוח בהתחשב בהתקדמות תכנית כאמור; ואולם לא יורה בית המשפט על הכללתו של תנאי מסוים בצו הפיקוח אם ניתן להשיג את מטרת הפיקוח והמעקב באמצעות תנאי אחר שפגיעתו בעברייני המין פחותה.

תקופת הפיקוח והמעקב [תיקון התשע"א (מס' 3)]

14. (א) תקופה של צו פיקוח לפי פרק זה לא יעלה על חמש שנים (בסעיף זה - התקופה המרבית).
- (ב) הוציא בית המשפט צו פיקוח לתקופה קצרה מהתקופה המרבית, רשאי הוא, בתוך התקופה המרבית, להאריך את הצו מעת לעת, לתקופות נוספות שאינן עולות, במצטבר, על התקופה המרבית, אם סבר, לאחר שקיבל הערכת מסוכנות, שרמת הסיכון שעברייני המין יבצע עבירת מין נוספת, אינה נמוכה ואולם בית המשפט רשאי להאריך את הצו גם לא בתוך תקופת הפיקוח אם מצא שיש צורך בכך מטעמים מיוחדים שיירשמו, ובלבד שההארכה האמורה בוצעה במסגרת התקופה המרבית.
- (ג) בתום התקופה המרבית, רשאי בית המשפט להוציא צו פיקוח חדש לגבי עברייני מין, אם סבר, לאחר שקיבל הערכת מסוכנות, שרמת הסיכון שעברייני המין יבצע עבירת מין נוספת היא גבוהה; הוראות פרק זה יחולו על דיון כאמור בשינוים המחויבים.
- (ד) לא יוציא בית המשפט צו פיקוח ולא ימצא עברייני מין בפיקוח ובמעקב, לאחר שחלפה התקופה הבאה, לפי המוקדם:
 - (1) תקופת המחיקה, כהגדרתה בסעיף 16 לחוק המרשם הפלילי, לגבי עבירת המין שבה הורשע;
 - (2) עשרים שנים מיום שחרורו ממאסר בפועל או מאשפוז, או מיום מתן גזר דינו, לפי הענין.
 - (ה) על אף האמור בסעיף קטן (ד), הורשע עברייני המין בעבירת מין נוספת או בהפרת צו הפיקוח כאמור בסעיף 22(א), בטרם חלפה התקופה כאמור באותו סעיף קטן, יחל מנין התקופה כאמור במועד שחרורו של עברייני המין ממאסר בפועל או מאשפוז בשל עבירת המין הנוספת או הפרת צו הפיקוח, או ביום מתן גזר דינו בקשר לעבירה כאמור.

הפרת תנאי הפיקוח והמעקב [תיקון התשע"א (מס' 3)]

15. קצין פיקוח ידווח לנציג היועץ המשפטי לממשלה על הפרת צו פיקוח, לרבות תנאי מתנאי הפיקוח והמעקב הכלולים בו, אלא אם כן מצא כי ההפרה קלת ערך.

המידע שבפני בית המשפט

16. בהחלטה לפי סעיף 12, 13, 14 או 23 יהיה בפני בית המשפט המידע המפורט בסעיף 3(א), ככל שהוא דרוש לצורך קבלת החלטה כאמור; ואולם רשאי בית המשפט לתת החלטה לפי סעיף מהסעיפים האמורים גם בלא מידע כאמור, אם נחה דעתו שיש ברשותו המידע הנדרש למתן החלטה האמורה, ומטעמים מיוחדים שיירשמו.

מינוי קציני פיקוח והכשרתם

17. יחידת פיקוח תמנה קציני פיקוח מקרב עובדי המדינה, שהתקיימו בהם כל אלה:
 (1) משטרת ישראל הודיעה כי אין מניעה למנותם מטעמים של ביטחון הציבור;
 (2) הם קיבלו הכשרה מתאימה כפי שקבע השר לביטחון הפנים.

סמכויות קציני פיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

18. (א) לקצין פיקוח יהיו הסמכויות המפורטות להלן לצורך מילוי תפקידיו לפי חוק זה, ככל שקבע אותן בית המשפט בצו פיקוח, כדי למנוע ביצוע עבירת מין נוספת:
 (1) לדרוש מעברייני המין להתייצב לפניו;
 (2) לדרוש מעברייני המין ומבני משפחתו הבגירים מידע, וכן למסור מידע לבני משפחה אלה;
 (2א) לדרוש מעברייני המין למסור לו פלט הנמצא בהחזקתו או בשליטתו;
 (3) לבקש מכל אדם, שאינו אדם כאמור בפסקת משנה (2), למסור לו מידע, ובלבד שאין באופן בקשת המידע כדי לגלות את זהותו של עברייני המין כמי שמצוי בפיקוח ובמעקב לפי חוק זה;
 (3א) לבקש ממעסיק של עברייני המין למסור לו פלט, ובתנאי שהמעסיק יודע שאותו אדם הוא עברייני מין או שהוא מצוי בפיקוח ובמעקב, והכל באופן שלא יהיה בו כדי לגלות מידע שאינו ידוע למעסיק לגבי עברייני המין ובכפוף להסכמת המעסיק למסירת הפלט כאמור;
 (4) להיכנס למקום מגוריו של עברייני המין בנוכחותו;
 (5) לחפש על גופו של עברייני המין אם היה לו יסוד סביר להניח כי על גופו מצויים חפצים או ראיות, המצביעים על הפרת תנאי הפיקוח והמעקב; בפסקה זו, "חיפוש על גופו" - חיפוש על פני גופו של עברייני המין, בבגדיו או בכליו, שאינו חיפוש חיצוני או פנימי כהגדרתם בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), התשנ"ו-1996;
 (6) לחפש במקום מגוריו של עברייני המין וברכבו והכל בנוכחותו;
 (6א) לחדור לחומר מחשב הנמצא בהחזקתו או בשליטתו של עברייני המין ולהפיק פלט תוך חדירה כאמור או להעתיקו, ובלבד שמתקיימים כל אלה:
 (א) בצו הפיקוח נקבעו המטרות לביצוע הפעולות כאמור והתנאים לביצוען, באופן שלא תיפגע פרטיותו של עברייני המין או של אדם אחר מעבר לנדרש;
 (ב) הפעולות יבוצעו בידי אדם המיומן לכך;
 (ג) חדירה כאמור תיעשה בנוכחותו של עברייני המין;
 (ד) חדירה כאמור לחומר מחשב במקום עבודתו של עברייני המין תיעשה בהסכמת המעסיק, ובתנאי שהמעסיק יודע שאותו אדם הוא עברייני מין או שהוא מצוי בפיקוח ובמעקב, והכל באופן שלא יהיה בו כדי לגלות מידע שאינו ידוע למעסיק לגבי עברייני המין;
 (7) לתפוס חפץ כמשמעותו בפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], התשכ"ט-1969 (בסעיף זה - הפקודה) אם היה לו יסוד סביר להניח כי באותו חפץ מתבצעת הפרה של תנאי הפיקוח והמעקב; על תפיסת חפץ כאמור יחולו הוראות סעיפים 27, 28 סיפה ו-32 עד 42 לפקודה, בשינויים המחויבים;
 (8) לתת באישור מפקד יחידת הפיקוח אישור לעברייני המין בענין העסקתו, בין בתמורה ובין בהתנדבות;
 (9) לדרוש מעברייני המין לתת דגימת נשיפה כהגדרתה בסעיף 64ב(א) לפקודת התעבורה, או דגימת שתן לבדיקת הימצאותם של משקאות משכרים או סמים מסוכנים בגופו לאחר שמסר לו את מטרת נטילת הדגימה כאמור וביקש את הסכמתו לכך ולאחר שהסביר לו כי סירוב לתת דגימה כאמור ייחשב הפרה של צו הפיקוח; נטילה של דגימה לפי הוראות פסקה זו, תיעשה באופן ובמקום שיבטיחו שמירה מרבית על בריאותו של עברייני המין, ובמידה המועטה האפשרית של פגיעה ואי-נוחות;
 (10) לבקש מאדם או למסור לאדם, באישור מפקד יחידת הפיקוח, מידע הנדרש כדי למלא אחר תנאי הפיקוח והמעקב או הנוגע לתנאי הפיקוח והמעקב של עברייני המין, אף אם יש בכך כדי לגלות שאדם הוא עברייני מין או שהוא מצוי בפיקוח ובמעקב, ובלבד שהתקיימו כל אלה:
 (א) בנסיבות העניין לא ניתן להשיג מידע או למסור מידע כאמור בדרך שלא תגלה את הפרטים האמורים;
 (ב) הדבר דרוש כדי למנוע סכנה מיידית לשלומו של אדם.
 (1א) קבלת מידע מתקשורת בין מחשבים אגב חדירה למחשב והפקת פלט לפי סעיף קטן (א)(6א), לא תיחשב כהאזנת סתר לפי חוק האזנת סתר, התשל"ט-1979.
 (ב) קצין פיקוח יעשה שימוש בסמכויות הנתונות לו לפי חוק זה במידה הדרושה כדי למלא אחרי תנאי הפיקוח והמעקב, ותוך הגנה מרבית על פרטיותו של עברייני המין.
 (ג) קצין פיקוח יתעד בכתב ביצוע כל פעולה המנויה בסעיף קטן (א).

513104880

מרשם [תיקון התשע"א (מס' 3)]

19. (א) יחידת הפיקוח תנהל מרשם ארצי שיקלול מידע כמפורט להלן, לגבי עברייני מין שהוצאו לגביהם צווי פיקוח:
 (1) פרטים לגבי עברייני המין, כאמור בסעיף 20;

- (2) מידע כאמור בסעיף 2 לחוק המרשם הפלילי, לגבי עבריו המין;
- (3) העתק מגזר הדין שבשלו הוצא צו פיקוח לגבי עבריו המין והעתקים מגזרי דין מאוחרים יותר שניתנו לגביו בעבירות מין;
- (4) התנאים שנקבעו בצווי פיקוח שהוצאו לגבי עבריו המין, לרבות תנאי תכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח שפורטו בצוים כאמור.
- (א) המרשם ינוהל בידי עובד יחידת הפיקוח שהשר לביטחון הפנים הסמיכו לכך; הסמכה כאמור תפורסם ברשומות.
- (ב) המרשם יהיה חסוי ולא יימסר מידע ממנו אלא לפי חוק זה; אדם שהגיע לידי, במהלך מילוי תפקידיו, מידע מן המרשם, לא יגלה אותו לאחר ולא יעשה בו כל שימוש, אלא לפי חוק זה ולצורך מילוי תפקידיו.
- (ג) המרשם יהיה פתוח לפני הגורמים כמפורט להלן:
- (1) קצין פיקוח ובעל תפקיד אחר ביחידת הפיקוח שקבע השר לביטחון הפנים, בצו - בהתאם למידע הנדרש לצורך מילוי תפקידיהם לפי חוק זה ובהיקף הנדרש לשם כך;
- (2) המשטרה לפי הרשאות גישה שייקבעו בפקודות משטרת ישראל - בהתאם למידע הנדרש לצורך מילוי התפקיד ובהיקף הנדרש לשם כך, והכל לצורך אכיפת צווי פיקוח, גילוי עבירות, חקירתן או מניעתן, או גילוי עבריינים והעמדתם לדין; לענין זה, "פקודות משטרת ישראל" - כהגדרתן בפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א-1971;
- (3) המשטרה הצבאית, לפי הרשאות גישה שייקבעו בפקודות המטה הכללי כמשמעותן בחוק השיפוט הצבאי (בסעיף זה - פקודות המטה הכללי) - בהתאם למידע הנדרש לצורך מילוי התפקיד ובהיקף הנדרש לשם כך, והכל לצורך אכיפת צווי פיקוח, גילוי עבירות, חקירתן או מניעתן, או גילוי עבריינים והעמדתם לדין, לענין עבריינים ועבירות שהמשטרה הצבאית מוסמכת לחקור.
- (ב) המשטרה הצבאית תהיה רשאית למסור מידע שקיבלה מהמרשם לגורמים המנויים בסעיף קטן (ג) (2) בהתאם לפקודות המטה הכללי שנקבעו לפי אותו סעיף קטן.
- (ג) הגורמים המנויים להלן יהיו רשאים לקבל מידע מהמרשם כמפורט בפסקאות (1) ו-(2), בדרך של בקשה למידע ביחס לאדם מסוים, שתכלול את פרטי זהותו של המבקש והמטרה שלשמה נדרש המידע:
- (1) מעריך מסוכנות וגורם מקצועי מתאם - בהתאם למידע הנדרש לצורך מילוי תפקידיהם לפי חוק זה ובהיקף הנדרש לשם כך;
- (2) ראש המטה הכללי, ראש אגף כוח אדם בצבא הגנה לישראל, או מי שהם הסמיכו לכך, לפי הרשאות גישה שייקבעו בפקודות המטה הכללי - בהתאם למידע הנדרש לצורך מילוי תפקידיהם ובהיקף הנדרש לשם כך.
- (ד) (1) יחידת הפיקוח תמחק את פרטיו של עבריו המין מהמרשם בהתקיים אחד מאלה, לפי המוקדם, ובהתאם לתקנות שיקבע השר לביטחון הפנים -
- (א) לגבי אדם שזוכה מביצוע עבירת המין שבקשר אליה מסר פרטים למרשם - בלא דיחוי לאחר המצאת פסק הדין המזכה כאמור בסעיף 20(ג);
- (ב) בתום עשר שנים מסיום תקופת הפיקוח שהוטלה על עבריו המין כאמור בפרק זה.
- (2) קמה, בקשר לעבריו המין, עילה חדשה למסירת פרטים כאמור בסעיף 20 בטרם חלפו התקופות האמורות בסעיף קטן זה, לפי הענין, לא יימחקו פרטי עבריו המין מן המרשם, ויחל מנין התקופה כאמור בסעיף קטן זה במועד שבו קמה העילה החדשה.

חובת מסירת פרטים [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20. (א) עבריו מין שהוצא לגביו צו פיקוח כאמור בפרק זה, חייב להתייצב ביחידת הפיקוח או במקום אחר כפי שיורה לו קצין פיקוח בתוך שבעה ימים מיום הוצאת צו הפיקוח, ואם צו הפיקוח הוצא לפני שחרורו ממאסר או מאשפוז - בתוך שבעה ימים מיום שחרורו כאמור, ולמסור פרטים אלה:
- (1) שמו וכינויים אחרים שלו;
- (2) מספר תעודת הזהות או מספר הדרכון שלו;
- (3) תצלומו העדכני;
- (4) מקום מגוריו וכן כתובת שבה הוא שוהה באופן קבוע;
- (5) מקום עבודתו;
- (6) מספר הרישוי של רכב שבשימוש;
- (7) מספרי טלפון שבשימוש ודרכי התקשרות אחרות עמו;
- (8) כתובת שבה הוא שוהה או עתיד לשהות לפחות שבעה ימים ברציפות.
- (ב) חל שינוי בפרטים שבסעיף קטן (א), יודיע עבריו המין ליחידת הפיקוח על השינוי בתוך שבעה ימים מיום השינוי.
- (ב) (1) עבריו מין שפרטיו רשומים במרשם ואינו מצוי בפיקוח, ואשר על פי הערכת המסוכנות האחרונה שניתנה לגביו, רמת הסיכון כי יבצע עבירת מין נוספת היא לכל הפחות בינונית, יודיע ליחידת הפיקוח אחת לשנה, ממועד סיום תקופת הפיקוח ועד למועד מחיקת פרטיו מהמרשם (בסעיף זה - תקופת הדיווח), אם חל

שינוי בפרטים כאמור בפסקאות (1) עד (7) של סעיף קטן (א), או אם לאו, וימסור את הפרטים המעודכנים, לרבות מסירת תצלומו העדכני אם חל שינוי משמעותי במראהו.
(2) יחידת הפיקוח תיידע בכתב את עבריו המין כאמור בפסקה (1), עם סיום תקופת הפיקוח, על חובתו למסור פרטים כאמור באותה פסקה ועל משמעות הפרטה, ותציין בפניו את המועדים והדרך שבהם עליו למסור את הפרטים ואת מועד סיום תקופת הדיווח.
(ג) זיכה בית המשפט אדם מביצוע עבירת המין שבשלה היה חייב במסירת פרטים באמור בסעיף זה, ימציא התובע ליחידת הפיקוח, בלא דיחוי, העתק מפסק הדין שבו מזוכה האדם כאמור, באופן ובדרך שיקבע שר המשפטים.
(ד) הפרת חובותיו של עבריו המין המפורטות בסעיפים קטנים (א) ו-(ב), כמוה כהפרת צו הפיקוח. [תיקון התשע"א (מס' 3)]

פרק ג'1: שיקום מונע [תיקון התשע"א (מס' 3)]

סימן א': שיקום מונע בקהילה

הדרכים למתן שיקום מונע בקהילה [תיקון התשע"א (מס' 3)]
2.א.20 שיקום מונע בקהילה יינתן על פי תכנית שגובשה בהתאם להוראות סעיף 20ב ובכפוף להוראות סעיף 20ג, באחת מהדרכים המפורטות להלן:
(1) כתנאי מתנאי צו מבחן - בהתאם לסעיף 5(2) לפקודת המבחן או בהתאם לסעיף 33א לחוק השיפוט הצבאי;
(2) כתנאי מתנאי שחרור על-תנאי ממאסר - בהתאם לסעיף 13(ג) לחוק שחרור על-תנאי ממאסר או בהתאם לסעיף 510(ד) לחוק השיפוט הצבאי;
(3) במסגרת צו פיקוח - בהתאם להוראות סעיף 20ד.

תכנית לשיקום מונע בקהילה [תיקון התשע"א (מס' 3)]
2.ב.20 (א) שיקום מונע בקהילה יינתן באחד הגופים המנויים להלן (בחוק זה - מרכז לשיקום מונע):
(1) מרכז מורשה כהגדרתו בסעיף 20יא לפרק ג'2;
(2) שירות המבחן למבוגרים ושירות המבחן לנוער כמשמעותם לפי פקודת המבחן;
(3) הרשות לשיקום האסיר;
(4) יחידה אחרת במשרד הרווחה והשירותים החברתיים או במשרד הבריאות שהוכרה לפי סעיף 20ח.
(ב) טיפול ייעודי במרכז לשיקום מונע יינתן על ידי מטפל שמתקיימים בו התנאים האמורים בסעיף 20טז(ג)(1) או (2).
(ג) שר הרווחה והשירותים החברתיים ושר הבריאות, לפי העניין, יפרסמו נהלים לעניין ביצוע תכניות לשיקום מונע במרכזים לשיקום מונע לפי סעיף קטן (א)(2) עד (4).
(ד) גורם מקצועי מתאם יגבש לגבי עבריו מין תכנית לשיקום מונע בקהילה, אם יש בשיקום המונע כדי להפחית את רמת הסיכון הנשקפת ממנו לביצוע עבירת מין נוספת, בהתאם להערכת מסוכנות שניתנה לגביו.
(ה) תכנית לשיקום מונע בקהילה תבוצע במרכז לשיקום מונע שאליו הופנה עבריו המין בידי הגורם המקצועי המתאם; כללה התכנית גם טיפול שאינו טיפול ייעודי, רשאי הגורם המקצועי המתאם להפנות את עבריו המין לביצוע טיפול כאמור שלא במרכז לשיקום מונע.

טיפול תרופתי במסגרת תכנית לשיקום מונע בקהילה [תיקון התשע"א (מס' 3)] 2.ג.30 (א) בסעיף זה -

"טיפול תרופתי" - תרופות הורמונליות להפחתת הדחף המיני;
"טיפול נלווה", לטיפול תרופתי - בדיקה ואבחון על ידי רופאים מומחים, אבחון פסיכולוגי או קרימינולוגי, בדיקות מעבדה ובדיקות עזר רפואיות אחרות לפני או במהלך הטיפול, מעקב רפואי וטיפול רפואי בתופעות לוואי הנגרמות עקב השימוש בטיפול התרופתי;
"מבוטח", "קופת חולים" ו"סל שירותי הבריאות" - כהגדרתם בחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994.
(ב) טיפול תרופתי יינתן לעבריו מין כחלק מתכנית לשיקום מונע בקהילה אם התקיימו כל אלה:
(1) רופא בעל התמחות מתאימה, לפי אמות המידה שפרסם המנהל הכללי של משרד הבריאות, מצא כי עבריו המין מתאים לקבל טיפול וכי יש בטיפול כדי להפחית את רמת הסיכון הנשקפת ממנו לביצוע עבירת מין נוספת;
(2) ההמלצה למתן הטיפול וכן הטיפול והמעקב אחריו נעשים בהתאם לאמות מידה מקצועיות שפרסם המנהל הכללי של משרד הבריאות;

(3) הטיפול ניתן בשילוב טיפול ייעודי במרכז לשיקום מונע; על אף האמור בפסקה זו, טיפול תרופתי יכול שיינתן גם לא בשילוב טיפול ייעודי במרכז לשיקום מונע, במקרים חריגים ובתנאים שיפורסמו באמות המידה על ידי המנהל הכללי של משרד הבריאות;

(4) עבריו המין נתן הסכמה מדעת, כמשמעותה בפרק ד' לחוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996, לקבלת הטיפול התרופתי, ואם אינו כשיר לתת הסכמה ואפוטרופוס הסכים לטיפול - בית המשפט אישר את מתן הטיפול לאחר ששמע את עמדת הגורמים המקצועיים ואת עמדת האפוטרופוס.

(ג) טיפול תרופתי הניתן לפי הוראות סעיף קטן (ב), וטיפול נלווה לו יינתנו לעבריו המין כמפורט להלן:

(1) לעבריו מין המבוטח בקופת חולים - במסגרת קופת החולים שבה הוא חבר, על פי סל שירותי הבריאות וההסדרים הנהוגים באותה קופה, ובלבד שהמבוטח לא יחויב בדמי השתתפות עצמית, ואם הטיפול הנדרש אינו כלול בסל שירותי הבריאות - על חשבון המדינה ובהתאם לנהלים שפרסם המנהל הכללי של משרד הבריאות;

(2) לעבריו מין שאינו מבוטח בקופת חולים - על חשבון המדינה ובהתאם לנהלים שפרסם המנהל הכללי של משרד הבריאות.

שיקום מונע במסגרת פיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

4.ד20 (א) המלצת גורם מקצועי מתאם להחיל על עבריו מין תכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח תובא לפני בית המשפט הדין בבקשה להוציא צו פיקוח, אם היא ניתנת ליישום ועבריו המין הסכים להשתתף בה; המלצה כאמור תובא לבקשת בית המשפט, ביוזמתו של הגורם המקצועי המתאם או לבקשת עבריו המין.

(ב) בתכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח יפורטו כל אלה:

(1) תקופת השיקום המונע ומועד תחילתה, שיהיה סמוך ככל הניתן למועד תחילת הפיקוח;

(2) מרכז השיקום המונע האחראי לביצוע התכנית בכל שלב משלביה, והאופן שבו היא תבוצע מבין האופנים האלה:

(א) שהייה במרכז לשיקום מונע בכל שעות היממה או בחלק מהן;

(ב) שהייה במרכז לשיקום מונע לצורך קבלת טיפול ייעודי בלבד;

(3) סוגי הטיפולים שיינתנו במסגרת התכנית לשיקום מונע מחוץ למרכז לשיקום מונע, ככל שטיפולים כאמור נכללים בתכנית;

(4) מתן טיפול תרופתי כחלק מהתכנית לשיקום מונע, ככל שישנה המלצה לטיפול כאמור ובכפוף להוראות סעיף 20ג;

(5) הגורם האחראי לתיאום ולמעקב אחר אופן ביצוע התכנית לשיקום מונע.

(ג) הובאה לפני בית המשפט המלצה להחיל על עבריו מין תכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח, וסבר בית המשפט כי יש בתכנית כדי להפחית את רמת הסיכון הנשקפת מעבריו המין לביצוע עבירת מין נוספת, יפרט בצו הפיקוח את פרטי התכנית, לאחר שהסביר לעבריו המין את משמעות התכנית ואת תנאיה ויודא את נכונותו לעמוד בתנאים אלה.

חזרת עבריו מין מהסכמתו לתכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

5.ה20 (א) עבריו מין שנתן את הסכמתו להשתתף בתכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח, רשאי לחזור בו, בכל עת, מהסכמתו לתכנית כולה או לתנאי מתנאיה; ואולם יראו בחזרה מהסכמה כאמור הפרה של צו הפיקוח שבו פורטו פרטי התכנית אלא אם כן התקיימו כל אלה:

(1) עבריו המין התייצב בפני מפקד יחידת הפיקוח והודיע בכתב על חזרתו מהסכמתו לתכנית, ולעניין חזרה מהסכמה לתנאי של טיפול תרופתי כאמור בסעיף 20ד(ב) (4) - התייצב בפני מפקד יחידת הפיקוח והודיע בכתב שחדל למלא את התנאי, לא יאוחר מ-48 שעות לאחר שחדל למלא את התנאי;

(2) עבריו המין המשיך למלא אחר תנאי התכנית, למעט תנאי של טיפול תרופתי כאמור בסעיף 20ד(ב) (4), במשך 30 ימים מיום שהודיע כאמור בפסקה (1) או, לפי העניין, עד להחלטת בית המשפט בבקשה שהוגשה לפי סעיף 20, והכל לפי המוקדם.

(ב) הודיע עבריו המין על חזרתו מהסכמה, כאמור בסעיף קטן (א), ידווח מפקד יחידת הפיקוח לנציג היועץ המשפטי לממשלה על הודעתו.

בקשה לשינוי מוסכם בתנאי השיקום [תיקון התשע"א (מס' 3)]

5.י20 על אף האמור בסעיף 23, ביקש נציג היועץ המשפטי לממשלה לשנות תנאי מתנאי תכנית לשיקום מונע במסגרת פיקוח, לבקשת עבריו המין או בהסכמתו, ואין בשינוי כאמור משום החמרה בתנאי השיקום המונע וכן אין בו כדי להשפיע על תנאי הפיקוח והמעקב הכלולים בצו הפיקוח כאמור בסעיף 13, יגיש בקשה לשינוי הצו כאמור לבית המשפט שהוציא את צו הפיקוח, ובית המשפט שנמסרה לו בקשה כאמור רשאי לאשר את השינוי בלי לקיים דיון בבקשה.

[תיקון התשע"א (מס' 3)]

סימן ב': שיקום מונע בבית סוהר

שיקום מונע בבית סוהר [תיקון התשע"א (מס' 3)]

5.220 (א) בסעיף זה -

"אסיר" - אסיר שפוט כהגדרתו בפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971;

"בית סוהר" - מקום שהשר לביטחון הפנים הכריז עליו כבית סוהר לפי סעיף 69 לפקודה האמורה;

"יחידה של משרד הבריאות" - יחידה של משרד הבריאות שהוכרה כמרכז לשיקום מונע לפי סימן ג', הפועלת בבית סוהר.

(ב) השר לביטחון הפנים, בהתייעצות עם שר הבריאות, יקים מערך בשירות בתי הסוהר שתפקידו לגבש תכניות לשיקום מונע בבתי סוהר לאסירים עברייני מין ולבצען (בפרק זה - מערך השיקום בבתי הסוהר) תכניות כאמור יגובשו בתיאום עם היחידה של משרד הבריאות.

(ג) השר לביטחון הפנים ושר הבריאות, יפרסמו, כל אחד בהתייעצות עם השר האחר, נהלים לעניין ביצוע תכניות כאמור בתחומי אחריותם.

(ד) שיקום מונע בבית סוהר ינתן בהתאם לתכנית שגובשה על ידי מערך השיקום בבתי הסוהר, ובלבד שלפי הערכת מסוכנות שנערכה לגבי עברייני המין, יש בשיקום המונע כדי להפחית את רמת המסוכנות הנשקפת ממנו לביצוע עבירת מין נוספת, ועברייני המין הסכים להשתתף בתכנית כאמור; ואולם מערך השיקום בבתי הסוהר רשאי לקבוע תנאים מקדמיים לביצוע תכנית לשיקום מונע ואת המועד לתחילתה, בהתאם לצרכיו הטיפוליים של האסיר.

(ה) על אף האמור בסעיף קטן (ד), שוכנע ראש ענף טיפול ושיקום בבתי הסוהר, כי יש בתכנית לשיקום מונע שגובשה לגבי עברייני מין כדי לפגוע פגיעה שאינה זניחה בהסדרים בבית הסוהר הנוגעים לביטחון ולמשמעת של אסירים, וכי אין אפשרות לשנות את תנאי התכנית כך שלא תפגע בהסדרים כאמור, רשאי הוא שלא לאפשר לאסיר להשתתף בתכנית לשיקום מונע, ובלבד שהחלטתו כאמור תיבחן מחדש אחת לשישה חודשים.

(ו) הוראות סעיף 20ג יחולו, בשינויים המחויבים, לגבי מתן טיפול תרופתי כחלק מתכנית לשיקום מונע בבית סוהר.

(ז) טיפול ייעודי במרכז לשיקום מונע בבית הסוהר ינתן על ידי מטפל שמתקיימים בו התנאים האמורים בסעיף 20טז(ג) או (2).

[תיקון התשע"א (מס' 3)]

93537682573

סימן ג': הוראות כלליות

הכרה במרכזים לשיקום מונע [תיקון התשע"א (מס' 3)]

6.ח20 שר הרווחה והשירותים החברתיים או שר הבריאות, לפי העניין, רשאי להכיר ביחידה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים או ביחידה במשרד הבריאות, לפי העניין, כמרכז לשיקום מונע.

הקמת מרכזים נוספים לשיקום מונע [תיקון התשע"א (מס' 3)]

7.ט20 מצא שר הרווחה והשירותים החברתיים, לאחר התייעצות עם שר הבריאות, כי אין די במרכזים לשיקום מונע הקיימים כדי לקיים את ההוראות לפי פרק זה, יקים מרכזים נוספים לשיקום מונע.

אמות מידה לטיפול ייעודי [תיקון התשע"א (מס' 3)]

7.י20 המנהל הכללי של משרד הרווחה והשירותים החברתיים יחד עם המנהל הכללי של משרד הבריאות רשאים לפרסם אמות מידה מקצועיות לטיפול ייעודי לפי חוק זה.
[תיקון התשע"א (מס' 3)]

פרק ג'2: חובות רישוי וסמכויות אכיפה ופיקוח במרכזים מורשים

[תיקון התשע"א (מס' 3)]

סימן א': הגדרות

הגדרות - פרק ג'2 [תיקון התשע"א (מס' 3)]

7.יא20 בפרק זה -

"בעלים", של מרכז מורשה - מי שמפעיל מרכז מורשה או מי שמבקש להפעיל מרכז כאמור, לפי העניין;
"בקשה בעניין צו" - בקשה להארכת תוקפו של צו הגבלה מינהלי לפי סעיף 20כ(ו), בקשה לביטול צו הגבלה מינהלי לפי סעיף 20כז, או בקשה למתן צו הגבלה שיפוטי לפי סעיף 20כז;
"הליכים" - החל בחקירה על פי דין;

"העסקה" - בתמורה או שלא בתמורה, לרבות התקשרות לשם מתן שירותים;

"מנהל", של מרכז מורשה - מי שבידיו הסמכויות או האחריות לניהול המרכז;
"ממונה" - הממונה על הרישוי שמונה לפי סעיף 20ב;
"מרכז מורשה" - מרכז לשיקום מונע שקיבל רישיון לפי סעיף 20ג;
"רישיון הפעלה", "רישיון" - רישיון להפעלת מרכז מורשה שניתן לפי הוראות סימן ב';
"שליטה" - כהגדרתה בחוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968;
"השר" - שר הרווחה והשירותים החברתיים.
[תיקון התשע"א (מס' 3)]

סימן ב': רישיון להפעלת מרכז מורשה

ממונה על הרישוי [תיקון התשע"א (מס' 3)]
8.יב.8 השר ימנה, מבין עובדי משרדו, ממונה על הרישוי שתפקידיו יהיו לפי הוראות פרק זה.

בקשה לרישיון או לחידושו [תיקון התשע"א (מס' 3)]
8.יג.8 (א) המבקש לקבל רישיון או לחידושו להפעלת מרכז מורשה לשיקום מונע, יגיש לממונה בקשה לרישיון.
(ב) השר, באישור ועדת החוקה, יקבע הוראות לעניין בקשה לרישיון, לרבות הפרטים שתכלול והמסמכים שיצורפו אליה.
(ג) בקשה לחידוש רישיון הפעלה תוגש 45 ימים לפחות לפני מועד פקיעת תוקפו של הרישיון; הוגשה בקשה כאמור, יעמוד הרישיון הקיים בתוקפו עד למתן החלטת הממונה בבקשה; אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרום מכל סמכות הנתונה לממונה לפי פרק זה.
(ד) השר יפרסם באתר האינטרנט של משרד הרווחה והשירותים החברתיים רשימה של מרכזים מורשים.

הודעה על שינוי פרטים [תיקון התשע"א (מס' 3)]
8.יד.8 בעל רישיון הפעלה יודיע לממונה, בכתב, על כל שינוי בפרט מהפרטים שמסר בבקשה לרישיון לפי סעיף 20ג, בתוך 30 ימים מיום השינוי.

תנאים למתן רישיון או לחידושו [תיקון התשע"א (מס' 3)]
8.טו.8 (א) הממונה ייתן רישיון הפעלה או יחדשו, אם מצא כי מתקיימים כל אלה:
(1) מבקש הרישיון והמנהל של המרכז שלגביו מתבקש הרישיון או חידושו, ואם המבקש כאמור הוא תאגיד - גם בעל השליטה בתאגיד ומנהלו, לא הורשעו בעבירה פלילית או משמעתית שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה לא ראוי כי יהיו בעלים או מנהל, לפי העניין, של מרכז מורשה;
(2) מבקש הרישיון או חידושו הוכיח, להנחת דעתו של הממונה, כי הוא עומד בתנאים הנדרשים לפעילותו של מרכז מורשה לפי סעיף 20טז או כי הוא ערוך לעמוד בהם במועד שיקבע הממונה;
(3) מבקש הרישיון או חידושו לא הוכרז פסול דין או פושט רגל, ואם הוכרז פושט רגל - ניתן לו הפטר כאמור בסעיף 62 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980, אשר לפי תנאיו אינו אוסר עליו להיות בעל רישיון, ואם הוא תאגיד - הוא לא החליט על פירוקו מרצון ובית המשפט לא נתן צו לפירוקו, צו כינוס נכסים או צו פירוק זמני בעניינו;
(4) מתן הרישיון למבקש הרישיון או חידושו אינו נוגד את טובת הציבור או את טובת המטופלים.
(ב) היו תלויים ועומדים נגד מבקש הרישיון או המנהל, כאמור בסעיף קטן (א)1, הליכים בעבירות כאמור באותו סעיף קטן, רשאי הממונה לדחות את החלטתו בעניין מתן הרישיון עד לסיום ההליכים כאמור.
(ג) הממונה רשאי להתנות מתן רישיון הפעלה או חידושו, בקיומם של תנאים נוספים על אלה המפורטים בסעיף קטן (א), בהתאם למאפייני המרכז ולסוגי המטופלים בו, אם מצא שתנאים אלה נדרשים להפעלתו התקינה של המרכז המורשה, מנימוקים שימסור למבקש הרישיון.
(ד) הממונה יסרב ליתן רישיון הפעלה או לחדשו, אם לא התקיימו התנאים האמורים בסעיף קטן (א) או (ג), מנימוקים שימסור למבקש הרישיון ולאחר שנתן לו הזדמנות לטעון את טענותיו לפניו.

תנאים לפעילותו של מרכז לטיפול ייעודי [תיקון התשע"א (מס' 3)]
8.טז.9 (א) במרכז מורשה לא יועסק מטפל ייעודי או עובד אחר שנמצא בקשר ישיר ומתמשך עם המטופלים במרכז במסגרת תכנית לשיקום מונע, אלא אם כן הציג אישור מאת הממונה כי לא הורשע בעבירה פלילית או משמעתית שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה לא ראוי שיועסק במרכז, וכן כי לא קיימות נסיבות אחרות שבשלהן העסקתו תהיה מנוגדת לטובת הציבור או לטובת המטופלים; סעיף קטן זה לא יחול לעניין בעל הרישיון ומנהל המרכז.
(ב) היו תלויים ועומדים נגד המועמד להעסקה הליכים בעבירות כאמור בסעיף קטן (א), רשאי הממונה לדחות את החלטתו בעניין מתן האישור עד לסיום ההליכים נגדו.

- (ג) טיפול ייעודי במרכז מורשה יינתן על ידי מי שמתקיימות לגביו הוראות פסקאות (1) או (2) שלהלן:
- (1) (א) הוא רופא מומחה בפסיכיאטריה או בפסיכיאטריה של הילד והמתבגר, פסיכולוג, עובד סוציאלי, או קרימינולוג קליני או קרימינולוג אחר שקיבל רישוי לפי חוק לעסוק בטיפול;
- (ב) הוא בעל ניסיון והכשרה מקצועית, לרבות השתלמויות והדרכות בתחום עבריינות המין, כפי שקבע השר בהסכמת שר הבריאות ובאישור ועדת החוקה;
- (2) הוא נמצא בשלבי ההכשרה להיות אחד מהמנויים בפסקה (1) ועומד בתנאים שקבע השר, באישור ועדת החוקה.
- (ד) לא ישהו ולא יטופלו, באותה עת, במרכז מורשה, קטינים ובגירים יחד, למעט לצורך טיפול משפחתי; לעניין זה, "בגיר" - למעט מי שטרם מלאו לו 20 שנים והוא שוהה או מטופל במרכז מאז היותו קטין.
- (ה) השר רשאי לקבוע תנאים נוספים לפעילות מרכז מורשה בעניינים המפורטים להלן, ורשאי הוא לקבוע תנאים שונים לפעילות זו, בהתאם למאפייני המרכז ולסוגי המטופלים:
- (1) תנאים ואמצעים הדרושים להפעלתו התקינה של המרכז, לרבות תנאים פיזיים, סביבתיים, בטיחותיים ותברואתיים;
- (2) תנאים לעניין סדר היום במרכז, לרבות חלוקת הזמן בין סוגי הפעילויות הניתנות בו, וכן תנאים לעניין תכנית הטיפול הניתנת למטופלים במרכז;
- (3) תקן המועסקים במרכז, לרבות היחס בין מספרם לבין מספר המטופלים במרכז;
- (4) תנאי כשירות, ניסיון והכשרה מקצועית, לרבות השתלמויות והדרכות, הנדרשים מהצוות הטיפולי-מקצועי המועסק במרכז וממנהל המרכז;
- (5) הסתייעות במומחים או במטפלים אחרים בנוגע לסוגים מסוימים של טיפולים הניתנים במרכז;
- (6) תנאים לעניין ניהול תיקים, וכן שמירה, תיעוד, איסוף וביעור של מידע לגבי המטופלים במרכז;
- (ו) תקנות לפי סעיף קטן (ה)(1) עד (3) ו-(6) יותקנו בהתייעצות עם שר הבריאות, ולעניין תקנות לפי סעיף קטן (ה)(6) לגבי שמירה, תיעוד, איסוף וביעור של מידע - גם בהתייעצות עם שר המשפטים ובאישור ועדת החוקה; תקנות לפי סעיף קטן (ה)(4) ו-(5) יותקנו בהסכמת שר הבריאות.

תנאים ברישיון [תיקון התשע"א (מס' 3)]

10.ז.20 הממונה רשאי, לאחר שנתן לבעל הרישיון הזדמנות לטעון את טענותיו לפניו, לקבוע ברישיון הפעלה תנאים בהתאם למאפייני המרכז ולסוגי המטופלים בו, שיש לקיימם במהלך תקופת תוקפו של הרישיון, כולה או חלקה, לרבות בעניינים המפורטים בסעיף 20טז, וכן רשאי הוא, בכל עת, אם מצא כי הדבר דרוש בשל שינוי הנסיבות לאחר מתן הרישיון, לגרוע מתנאי הרישיון או לשנותם.

תקופת תוקפו של רישיון [תיקון התשע"א (מס' 3)]

10.יח.20 (א) תקופתו של רישיון הפעלה ראשון שניתן יהיה לשנה; רישיון יחודש לתקופות נוספות של שלוש שנים כל אחת, אם יתקיימו התנאים המפורטים בסעיפים 20טו עד 20ז. (ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), הממונה רשאי לתת רישיון הפעלה או לחדשו, לפי העניין, לתקופות קצרות מהתקופות האמורות באותו סעיף קטן, אם סבר כי מבקש הרישיון לא יעמוד בתנאי הרישיון שנקבעו, או אם השתנו הנסיבות לקבלת הרישיון, לאחר שהודיע למבקש הרישיון בכתב את נימוקיו ונתן לו הזדמנות לטעון את טענותיו לפניו.

ביטול או התליה של רישיון [תיקון התשע"א (מס' 3)]

10.יט.20 (א) הממונה רשאי, לאחר שנתן לבעל רישיון הפעלה הזדמנות לטעון את טענותיו לפניו - (1) לבטל את הרישיון או להתלותו לתקופה שיקבע, בהתקיים אחד מאלה: (א) הרישיון ניתן על יסוד מידע כוזב או שגוי; (ב) חדל להתקיים תנאי מהתנאים למתן הרישיון לפי סעיף 20טו; (ג) הופר תנאי מתנאי הרישיון או הופרה הוראה מההוראות לפי סימן זה, לרבות תנאי מהתנאים לפעילותו של מרכז מורשה לפי סעיפים 20טז ו-20ז; (2) להתלות את הרישיון לתקופה שיקבע אם נפתחו נגד בעל הרישיון הליכים בעבירות כאמור בסעיף 20טו(א)(1). (ב) הממונה לא יבטל רישיון הפעלה ולא יתלה אותו לפי הוראות סעיף קטן (א)(1)(ב) או (ג), אלא לאחר שדרש, בכתב, מבעל הרישיון לקיים את התנאי או ההוראה שחדלו להתקיים או שהופרו, כאמור באותו סעיף קטן, באופן הרישיון לא עשה כן; ביטול רישיון הפעלה או התלייתו יכול שיעשו בלא דרישה כאמור, אם לא ניתן לקיים את התנאי או ההוראה כאמור. (ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהאפשרות להוציא צו הגבלה מינהלי לפי סעיף 20כד או צו הגבלה שיפוטי לפי סעיף 20כז.

הגבלה על העברת רישיון [תיקון התשע"א (מס' 3)]

11.כ20 רישיון הפעלה, לרבות זכות מהזכויות המוקנות בו, אינו ניתן להעברה, אלא אם כן ניתן לכך אישור מראש ובכתב מאת הממונה ובתנאים שקבע; העברת השליטה בתאגיד שהוא בעל רישיון הפעלה טעונה אישור מראש ובכתב מהממונה, ורשאי הוא לקבוע כי העברה כאמור טעונה רישיון חדש; אישור כאמור לא יינתן אלא אם כן שוכנע הממונה שמתקיימים בנעבר כל התנאים הנדרשים למתן רישיון הפעלה.

אגרה בעד רישיון או חידושו [תיקון התשע"א (מס' 3)]
11.כא20 השר רשאי לקבוע אגרה בעד הגשת בקשה לקבלת רישיון הפעלה או חידושו.

סימן ג': סמכויות אכיפה ופיקוח

הסמכת מפקחים וסמכויותיהם [תיקון התשע"א (מס' 3)]
20.כב11 (א) השר יסמך מפקחים מבין עובדי משרדו, לשם פיקוח על ביצוע ההוראות לפי פרק זה.
(ב) לא יוסמך למפקח לפי סעיף זה, אלא מי שמתקיימים לגביו כל אלה:
(1) משטרת ישראל הודיעה, בתוך 90 ימים ממועד פניית השר אליה, כי היא אינה מתנגדת להסמכתו מטעמים של ביטחון הציבור, לרבות בשל עברו הפלילי;
(2) הוא עומד בתנאי כשירות נוספים ככל שהורה השר בהסמכת השר לביטחון הפנים;
(3) הוא קיבל הכשרה מתאימה, לרבות בתחום הסמכויות שיהיו נתונות לו לפי פרק זה, כפי שהורה השר בהסמכת השר לביטחון הפנים.
(ג) הודעה על הסמכת מפקח לפי סעיף זה תפורסם ברשומות.

הסמכת מפקחים וסמכויותיהם [תיקון התשע"א (מס' 3)]
20.כג12 (א) לשם פיקוח על ביצוע ההוראות לפי פרק זה, רשאי מפקח, לאחר שהזדהה לפי סעיף קטן (ב) -
(1) להיכנס למרכז מורשה ולדרוש ממטפל, מעובד או ממי שנחזה לאחד מאלה - למסור לו את שמו ומענו ולהציג לפניו תעודת זהות או תעודה רשמית אחרת המזהה אותו;
(2) להיכנס למרכז מורשה ולדרוש מכל אדם הנוגע בדבר להציג לפניו כל ידיעה או מסמך שיש בהם כדי להבטיח או להקל את ביצוען של ההוראות לפי פרק זה; לעניין זה, "מסמך" - לרבות תיקים של מטופלים במסגרת תכנית לשיקום מונע, דוחות, תעודות ופלטים הנוגעים למטופלים כאמור;
(ב) מפקח לא יעשה שימוש בסמכויות הנתונות לו לפי סעיף זה, אלא בעת מילוי תפקידו ובהתקיים שניים אלה.
(1) הוא עונד באופן גלוי תג המזהה אותו ואת תפקידו;
(2) יש בידו תעודת מפקח המעידה על תפקידו ועל סמכויותיו, שאותה יציג על פי דרישה.

צו הגבלה מינהלי [תיקון התשע"א (מס' 3)]
20.כד12 (א) היה לממונה יסוד סביר לחשד כי חדל להתקיים תנאי מהתנאים למתן רישיון הפעלה לפי סעיף 20טו או הופר תנאי מתנאי הרישיון או מההוראות לפי סימן זה, וכי נגרמת בשל כך פגיעה בשלום הציבור או בשלום של מטופלים במרכז מורשה, או שישנו יסוד סביר לחשש שתיגרם בשל כך פגיעה כאמור, רשאי הוא לדרוש, בכתב, מהבעלים או מהמנהל של המרכז לקיים את התנאי או ההוראה שחדלו להתקיים או שהופרו (בסימן זה - התראה מינהלית), באופן ובמועד שנקבעו בהתראה.
(ב) ניתנה התראה מינהלית לפי הוראות סעיף קטן (א), ולא קוימו הוראותיה באופן ובמועד שנקבעו בה, רשאי הממונה להורות, בצו, לאחר שהתייעץ עם הגורם המקצועי המתאם, על הגבלת הטיפול שניתן במקום במסגרת תכנית לשיקום מונע, לרבות הוראה כי לא יינתן במקום טיפול כאמור או כי הוא יינתן במגבלות ובתנאים שנקבעו בצו (בפרק זה - צו הגבלה מינהלי); הממונה רשאי לקבוע בצו הוראות לעניין האחראים לביצועו ודרכי הבטחת מילוי.
(ג) על אף הוראות סעיף קטן (א), מצא הממונה כי כתוצאה מפעילותו של המרכז המורשה יש אפשרות ממשית לפגיעה מיידית בשלום הציבור או בשלום של המטופלים במרכז מורשה, רשאי הוא להוציא צו הגבלה מינהלי כאמור בסעיף קטן (ב), בלי שנתן קודם לכן התראה מינהלית.
(ד) לא יינתן צו הגבלה מינהלי אלא לאחר שניתנה לבעלים של המרכז המורשה שלגביו ניתן הצו, הזדמנות סבירה לטעון את טענותיו לפני הממונה; לא ניתן לאתר את הבעלים בשקידה סבירה, תינתן ההזדמנות כאמור למנהל המרכז, ככל שאפשר לאתרו בשקידה סבירה.
(ה) על אף הוראות סעיף קטן (ד), מצא הממונה כי יש חשש לפגיעה מיידית בשלום הציבור או בשלום של המטופלים במרכז מורשה, רשאי הוא להוציא צו הגבלה מינהלי לפי סעיף קטן (ג) גם בלא שניתנה הזדמנות לטעון טענות כאמור באותו סעיף קטן, אם סבר שיהיה במתן הזדמנות לטעון טענות כאמור כדי לסכל את מטרת הוצאת הצו, ובלבד שהזדמנות כאמור תינתן בהקדם האפשרי לאחר מכן.

(ו) צו הגבלה מינהלי יעמוד בתוקפו לתקופה שתיקבע בו, ורשאי הממונה להאריך את תוקפו לתקופות נוספות, ובלבד שסך כל התקופות לא יעלה על 45 ימים מיום שניתן; בית המשפט המוסמך לדון בעבירה לפי סעיף 22(ג) רשאי להאריך את תוקפו של צו כאמור לתקופות נוספות שלא יעלו על 30 ימים כל אחת, אם שוכנע כי התקיימה עילה מהעילות האמורות בסעיפים קטנים (א), (ג) או (ה); ואולם הוגש כתב אישום בעבירה שבקשר אליה הוצא צו ההגבלה המינהלי, לא יאריך בית המשפט את תוקפו של הצו לפי סעיף זה מעבר ל-30 ימים לאחר הגשת כתב האישום ויחולו לעניין זה הוראות סעיף 20כז.

(ז) לשם קיום הוראות צו הגבלה מינהלי, רשאי שוטר להיכנס למרכז מורשה שלגביו ניתן הצו, ולנקוט אמצעים סבירים לצורך ביצועו.

עיון חוזר [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20כה.13 הרואה את עצמו נפגע מצו הגבלה מינהלי רשאי להגיש, לאחר תיקון ההפרה או לאחר שפסקה עילת המניעה לפעילות המרכז המורשה, בקשה לעיון חוזר; הוגשה בקשה כאמור ומצא הממונה כי ההפרה תוקנה או כי אין עוד מניעה לפעילותו של המרכז המורשה, יבטל את צו ההגבלה המינהלי.

בקשה לביטול צו הגבלה מינהלי [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20כו.13 (א) הרואה את עצמו נפגע מצו הגבלה מינהלי רשאי להגיש לבית המשפט המוסמך לדון בעבירה לפי סעיף 22(ג) בקשה לביטולו.

(ב) הגשת בקשה לביטול צו הגבלה מינהלי לפי סעיף קטן (א), אינה מתלה את תוקפו של הצו, כל עוד לא החליט בית המשפט אחרת; החליט בית המשפט להתלות את תוקפו של הצו במעמד צד אחד, תידון הבקשה במעמד הצדדים בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מתום שבעה ימים מיום ההחלטה.

(ג) בית המשפט רשאי לבטל צו הגבלה מינהלי, לאשרו או לשנות תנאי מתנאיו.

צו הגבלה שיפוטי [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20כז.14 (א) הוגש כתב אישום בשל עבירה לפי סעיף 22(ג) או בשל הפרת צו הגבלה מינהלי, רשאי בית המשפט שאליו הוגש כתב האישום, אם שוכנע כי התקיימה עילה מהעילות האמורות בסעיף 20כד(א), (ג) או (ה), לצוות על הגבלת הטיפול שניתן במקום במסגרת תכנית לשיקום מונע, לרבות הוראה כי לא יינתן במקום טיפול כאמור או כי הוא יינתן במגבלות ובתנאים שנקבעו בצו עד לסיום ההליכים המשפטיים או לתקופה אחרת שיקבע (בפרק זה - צו הגבלה שיפוטי); בית המשפט רשאי לקבוע בצו הגבלה שיפוטי הוראות לעניין האחראים לביצוע הוראות הצו ודרכי הבטחת מילוי.

(ב) הורשע אדם בעבירה כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט, נוסף על כל עונש שיטיל עליו, לתת צו הגבלה שיפוטי לתקופה שלא תעלה על שישה חודשים.

קבילות ראיות במתן החלטה בעניין צו [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20כח.14 לצורך החלטה בבקשה בעניין צו לפי סעיפים 20כד(ו) או 20כו ועד להגשת כתב אישום, רשאי בית המשפט להיזקק לראיות אף אם אינן קבילות במשפט.

סדרי דין בהחלטה בבקשה בעניין צו באין הוראות [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20כט.14 בכל עניין של סדרי דין שאין עליו הוראה אחרת לפי חוק זה או בחיקוק אחר ינהג בית המשפט, בדון בבקשה בעניין צו, בדרך הנראית לו הטובה ביותר להכרעה צודקת ומהירה.

עיון חוזר בהחלטה בבקשה בעניין צו [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20ל.14 בית משפט שנתן החלטה בבקשה בעניין צו רשאי לדון מחדש בהחלטתו, לבקשת מי שרואה את עצמו נפגע מההחלטה אשר לא הוזמן להשמיע את טענותיו או אם ראה כי הדבר מוצדק בשל נסיבות שהשתנו או עובדות חדשות שהתגלו לאחר מתן ההחלטה.

ערעור על החלטה בבקשה בעניין צו [תיקון התשע"א (מס' 3)]

20לא.15 (א) על החלטה בבקשה בעניין צו ניתן לערער לבית משפט לערעור.

(ב) הרואה את עצמו נפגע מצו הגבלה שיפוטי שניתן לפי סעיף 20כז(ב) רשאי לערער עליו במסגרת הערעור על גזר הדין.

פרק ד': הוראות שונות

הסמכות העניינית

21. (א) הסמכות העניינית לדון לפי פרק ג' תהא לבית המשפט שדן בעבירת המין; ואולם אם בית המשפט שדן בעבירת המין היה בית דין צבאי, והמועד לקיום דיון לפי פרק ג' הוא ערב שחרור עבריין המין ממאסר או מאשפוז או לאחר שחרור כאמור, או שמתקיים דיון לפי סעיף 14(ב) או (ג), לפי הענין, ומועד זה חל לאחר גמר השירות הצבאי שבתקופתו עבר את עבירת המין, תהיה הסמכות העניינית לבית המשפט שהיה מוסמך לדון בעבירת המין אם לא היה דן בה בית דין צבאי.

(ב) על אף הוראות סעיפים 201 ו-202 לחוק השיפוט הצבאי, היה בית המשפט המוסמך לפי סעיף קטן (א) בית דין צבאי, יתקיים הדיון בבקשה לפי הוראות פרק ג' לפני שופט צבא - משפטאי אחד, אלא אם כן המועד שבו מתקיים הדיון הוא מיד לאחר מתן גזר הדין.

עונשין [תיקון התשע"א (מס' 3)]

22. (א) המפר את צו הפיקוח, לרבות תנאי מתנאי הפיקוח הכלולים בו, דינו - מאסר שנתיים. לענין זה יראו סירוב לדרישת קצין פיקוח לתת דגימת נשיפה או דגימת שתן לפי סעיף 18(א)9, כהפרה של צו הפיקוח.

(א1) המפר את חובת הדיווח הקבועה בסעיף 20(ב)1, דינו - מאסר שלושה חודשים.

(ב) המוסר או מגלה מידע שקיבל לפי חוק זה, בניגוד להוראות סעיף 4, 6(ד)2 או 19(ב) דינו - מאסר שלוש שנים.

(ג) המפעיל או מנהל מרכז מורשה שלא בהתאם לתנאי הרישיון, דינו - מאסר שנה.

(ד) נעברה עבירה לפי סעיפים קטנים (ב) או (ג) בידי תאגיד, דינו - כפל הקנס הקבוע לאותה עבירה.

אחריות נושא משרה בתאגיד [תיקון התשע"א (מס' 3)]

22. (א) נושא משרה בתאגיד חייב לפקח ולעשות כל שניתן למניעת עבירה מהעבירות לפי סעיף 22(ב) ו-(ג), בידי התאגיד או בידי עובד מעובדיו; המפר הוראה זו, דינו - קנס כאמור בסעיף 61(א)4 לחוק העונשין.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיף 22(ב) או (ג) בידי תאגיד או בידי עובד מעובדיו, חזקה היא כי נושא משרה בתאגיד הפר את חובתו לפי סעיף קטן (א), אלא אם כן הוכיח כי עשה כל שניתן כדי למלא את חובתו האמורה.

(ג) בסעיף זה, "נושא משרה" - מנהל פעיל בתאגיד, שותף למעט שותף מוגבל, או פקיד האחראי מטעם התאגיד על התחום שבו בוצעה העבירה.

עיון חוזר וערר [תיקון התשע"א (מס' 3)]

23. עבריין מין שהוצא לגביו צו פיקוח לפי פרק ג', רשאי נציג היועץ המשפטי לממשלה -

(1) לפנות לבית המשפט שהוציא את צו הפיקוח בבקשה לעיון חוזר בצו ובכלל זה בתנאי מתנאי תכנית לשיקום מונע בקהילה שפורטו בצו אם נתגלו עובדות חדשות או נשתנו הנסיבות; ואולם רשאי בית המשפט לדחות בקשה כאמור על הסף, אם שוכנע שעל פניה הבקשה אינה מגלה עילה, או שהיא טורדנית או קנטרנית;

(2) להגיש ערר לבית משפט שלערעור על כל אחת מהחלטות אלה:

(א) החלטה לפי סעיף 12, 13, 14 או 18;

(ב) החלטה בעיון חוזר.

מינוי סניגור

24. בית המשפט ימנה לעבריין המין סניגור, אם שוכנע כי אין לו אמצעים לשכור סניגור לשם ייצוגו בהליך לפי פרק ג'.

שיתוף פעולה בין מרכז לשיקום מונע, גורם מקצועי מתאם ויחידת הפיקוח [תיקון התשע"א (מס' 3)]

24. (א) מרכז לשיקום מונע, בקשר לעבריין מין המטופל במסגרת תכנית לשיקום מונע, גורם מקצועי מתאם ויחידת הפיקוח, ישתפו פעולה ביניהם בכל הנוגע לביצוע תפקידם לפי חוק זה, ובכלל זה יעבירו ביניהם מידע בדבר הפרת צו פיקוח או שינוי של תנאי מתנאיו, אי-קיום תנאי מתנאיה של תכנית לשיקום מונע בקהילה שפורטו בצו פיקוח, וכל מידע אחר שיש בו כדי להשפיע על תהליך פיקוח ומעקב או שיקום מונע שמתבצעים לפי חוק זה.

(ב) שר הרווחה והשירותים החברתיים והשר לביטחון הפנים יפרסמו נהלים לעניין שיתוף הפעולה להעברת מידע לפי סעיף זה.

ידווח לכנסת - הוראת שעה [תיקון התשע"א (מס' 3)]

25. (א) השר לביטחון הפנים ידווח לוועדת החוקה, אחת לשנה, ב-1 למרס, על כל אלה:

(1) מספר עבריני המין שהוצא לגביהם צו פיקוח כאמור בסעיף 12, ותקופת הפיקוח שנקבעה לגביהם;

(2) סוגי תנאי הפיקוח והמעקב שנקבעו בצווי הפיקוח כאמור בסעיף 13;

(3) מספר עבריני המין שהוצא לגביהם צו פיקוח והורשעו בביצוע עבירת מין נוספת, בין במהלך תקופת הפיקוח ובין לאחריה.

(ב) שר המשפטים ידווח לוועדת החוקה, אחת בשנה, על כל אלה:

(1) מספר האנשים שהורשעו בביצוע עבירות מין;

- (2) מספר עברייני המין שבית המשפט מינה להם סניגור לפי סעיף 6(ד)(1) או לפי סעיף 24.
 (ג) דיווח ראשון כאמור בסעיף קטן (א) או (ב), לפי הענין, יימסר לוועדת החוקה בתום שנה מיום תחילתו של חוק זה.
- (ד) סעיפים קטנים (א) עד (ג) יעמוד בתוקפו עד תום עשר שנים מיום תחילתו של חוק זה.
- (ה) השר לביטחון הפנים ושר הבריאות, לפי הענין, ידווחו לוועדת החוקה, אחת לשנה, ב-1 במרס, על כל אלה:
 (1) מספר האסירים שהם עברייני מין, וכן מספר האסירים כאמור המשתתפים בתכנית לשיקום מונע בבית סוהר לפי סימן ב' בפרק ג' 1, תקופת השיקום המונע שנקבעה לגבי כל אחד מהם והאופן שבו מבוצע השיקום המונע;
 (2) מספר האסירים שהם עברייני מין, שלא התאפשר להם להשתתף בתכנית לשיקום מונע בבית סוהר והסיבות שבשלן לא התאפשר להם להשתתף בתכנית, לרבות משום שהתכנית אינה בשפה המובנת להם, והשפות המובנות לאותם אסירים;
- (3) מספר האסירים שהם עברייני מין, שראש ענף טיפול ושיקום בשירות בתי הסוהר החליט שלא לאפשר להם להשתתף בתכנית לשיקום מונע בבית סוהר בהתאם להוראות סעיף 20(ה), הנימוקים למתן ההחלטה כאמור ומשך הזמן שבו לא ניתן שיקום מונע בשל אותה החלטה;
- (4) מספר האסירים שהם עברייני מין, שהשלימו בשנה שקדמה למועד הדיווח תכנית לשיקום מונע בבית סוהר והערכות המסוכנות שלהם בתחילת התכנית ובסיומה.
- (ו) שר הרווחה והשירותים החברתיים ידווח לוועדת החוקה, אחת לשנה, ב-1 במרס, על כל אלה:
 (1) מספר עברייני המין שנקבעה לגביהם תכנית לשיקום מונע בקהילה, וכן ידווח לגבי כל אחד מעברייני המין כאמור פרטים אלה:
 (א) הדרך שבה ניתן לו השיקום המונע, מבין הדרכים המפורטות בסעיף 20א;
 (ב) תקופת השיקום המונע שנקבעה לגביו;
 (ג) המרכז לשיקום מונע האחראי לביצוע התכנית לשיקום מונע החלה לגביו, ואופן ביצוע התכנית;
 (2) מספר עברייני המין שנקבעה לגביהם תכנית לשיקום מונע בקהילה כתנאי מתנאי צו מבחן לפי סעיף 20א(1) או במסגרת תנאי שחרור ממאסר לפי סעיף 20א(2) ושהוטל עליהם, נוסף על צו המבחן כאמור או על תנאי השחרור ממאסר, לפי הענין, גם צו פיקוח;
 (3) מספר עברייני המין שנקבע לגביהם טיפול תרופתי במסגרת תכנית לשיקום מונע בקהילה, משך הזמן שנקבע למתן הטיפול התרופתי כאמור וטיפול אחר שניתן להם במהלך אותה תקופה;
 (4) מספר עברייני המין שנקבעה לגביהם תכנית לשיקום מונע בקהילה שהורשעו בביצוע עבירת מין נוספת במהלך תקופת השיקום המונע כאמור;
- (5) מספר עברייני המין שהומלצה או נקבעה לגביהם תכנית לשיקום מונע בקהילה שלא התאפשר להם להשתתף בתכנית והסיבות שבשלן לא התאפשר להם להשתתף בתכנית;
 (6) מספר עברייני המין שנקבעה לגביהם תכנית לשיקום מונע בקהילה ולא השלימו את התכנית שנקבעה להם, והסיבות לכך.
- (ז) שר הביטחון ידווח לוועדת החוקה, אחת לשנה, ב-1 במרס, על מספר החיילים שהורשעו בעבירת מין, ולא התאפשר להם להשתתף בתכנית לשיקום מונע משום שהם כלואים בבית סוהר צבאי.
- (ח) סעיפים קטנים (ה) עד (ז) יעמדו בתוקפם עד תום עשר שנים מיום תחילתו של חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין (תיקון מס' 3), התשע"א - 2011.

ביצוע ותקנות [תיקון התשע"א (מס' 3)]

26. (א) השר לביטחון הפנים ממונה על ביצוע חוק זה, למעט פרק ב', סימנים א' ו-ג' בפרק ג' 1 ופרק ג' 2 והוא רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו, ובין השאר בענינים אלה:
 (1) תנאי הכשרה לקציני פיקוח;
 (2) ניהול המרשם - בהסכמת שר המשפטים ובאישור ועדת החוקה.
 (3) גישה למרשם, אופן העברת המידע מהמרשם, שמירת המידע ותיעוד קבלתו, בהסכמת שר המשפטים והשר הממונה על הגוף שהמרשם פתוח בפניו או על הגוף שרשאי לקבל ממנו מידע, וכן באישור ועדת החוקה.
 (ב) שר המשפטים רשאי לקבוע הוראות בענינים אלה:
 (1) סדרי דין לענין הגשת בקשה להוצאת צו פיקוח כאמור בסעיף 12, לרבות בקשות לפי סעיפים 14 ו-23 - לאחר התייעצות עם השר לביטחון הפנים; ואולם סדרי דין כאמור בדיון לפני בית דין צבאי ייקבעו על ידי שר הביטחון בהסכמת שר המשפטים;
 (2) אופן ודרך המצאת העתק מפקד דין המזכה אדם כאמור בסעיף 20(ג).
 (ג) שר הבריאות ממונה על ביצוע פרק ב', והוא רשאי, בהסכמת שר הרווחה, להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו, ובין השאר בענינים אלה:
 (1) תנאי הכשרה למעריכי מסוכנות;
 (2) פיקוח על מעריכי מסוכנות.
 (ד) שר הרווחה והשירותים החברתיים ממונה על ביצוע סימנים א' ו-ג' בפרק ג' 1 ועל ביצוע פרק ג' 2, והוא רשאי, בהתייעצות עם שר הבריאות, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועם.

שמירת דינים

27. (א) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות חוק המרשם הפלילי לענין מסירת מידע למי שזכאי לקבלו, ואולם אין בהוראות חוק המרשם הפלילי כדי לפגוע בהוראות סעיפים 3, 4, 6 ו-16.
- (ב) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א-2001, או מהוראות חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה-2004.
- (ג) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מסמכויות קצין מבחן על פי דין.

תיקון חוק השיפוט הצבאי - מס' 55

28. בחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 -
- (1) בסעיף 510, אחרי סעיף קטן (ג) יבוא:
- "(ד) (1) הוועדה תקבע תנאים לשחרורו של עבריין מין אשר הוטלו עליו מגבלות בצו לפי חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, או בצו לפי חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה; המגבלות כאמור יהיו תנאי השחרור.
- (2) אסיר ששוחרר בתנאים כאמור בסעיף קטן זה, והפר תנאי מהתנאים האמורים, רשאית הוועדה לבטל את השחרור ולחייב את האסיר לשאת מאסר שאורכו כאורך תקופת התנאי או חלק ממנה.
- (3) על ביטול שחרור כאמור בפסקה (2), יחולו הוראות סעיפים 21 עד 24 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, בשינויים המחויבים, והסמכויות הנתונות לוועדת שחרורים כהגדרתה בחוק שחרור על-תנאי ממאסר, לפי הוראות אותם סעיפים, יהיו נתונות לוועדה.
- (4) בסעיף קטן זה -
- "חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה" - חוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, התשס"ה-2004;
- "חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין" - חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006;
- "חוק שחרור על-תנאי ממאסר" - חוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001;
- "עבריין מין" - כהגדרתו בחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין או כהגדרתו בחוק מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, לפי הענין;

- "תקופת התנאי" - התקופה שמיום שחרורו של האסיר בעקבות המתקת עונשו על ידי הוועדה או החלפתו בעונש על-תנאי, עד לסיום תקופת המאסר שהיה נושא לפי גזר הדין אילולא שוחרר."
- (2) בסעיף 511, אחרי סעיף קטן (ב) יבוא:
- "(ג) לא תחליט הוועדה על המתקת עונש של עבריין מין כהגדרתו בסעיף 510(ד)(4), או החלפתו, אלא לאחר קבלת הערכת מסוכנות עדכנית כאמור בחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006."

תיקון פקודת בתי הסוהר - מס' 33

29. בפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971, בסעיף 76, האמור בו יסומן "(א)", ואחריו יבוא:
- "(ב) השירות יהיה רשאי לבצע פיקוח ומעקב על עברייני מין בהתאם להוראות חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006."

תיקון חוק הסניגוריה הציבורית - מס' 11

30. בחוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995, בסעיף 18(א), אחרי פסקה (13) יבוא:
- "(14) מי שבית המשפט החליט למנות לו סניגור לפי סעיף 6(ד)(1) או 24 לחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006."

תיקון חוק זכויות נפגעי עבירה - מס' 3

31. בחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001, בתוספת השלישית, אחרי פרט 4 יבוא:

5. מתן צו פיקוח לפי סעיף 12 לחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006, לרבות תנאי הפיקוח והמעקב כאמור בסעיף 13(4), (5), (7) ו-(9) עד (11) לאותו חוק, וכן כל שינוי בתקופת תוקפו של הצו או בתנאי מתנאיו כאמור בסעיפים 14 ו-23 לאותו חוק. היועץ המשפטי לממשלה או נציגו"

תיקון חוק שחרור על-תנאי ממאסר - מס' 6

32. בחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001 -

- (1) בסעיף 12(א), בסופו יבוא "בסעיף זה, "חוות דעת", לענין אסיר הנושא עונש מאסר בשל עבירת מין - הערכת מסוכמת כהגדרתה בחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006 (בחוק זה - חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין).";
- (2) בסעיף 13(ה), אחרי "בחוק זה - חוק מגבלות על עברייני מין", יבוא "או בצו לפי חוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין".

תיקון חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים - מס' 4
 33. בחוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א-2001, בסעיף 4(ג), אחרי "שוכנעה" יבוא "לאחר שקיבלה הערכת מסוכמת", ובסופו יבוא "בסעיף זה, "הערכת מסוכמת" - כהגדרתה בחוק הגנה על הציבור מפני עברייני מין, התשס"ו-2006".

תחילה, תחולה והחלה הדרגתית

34. (א) תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי התשס"ז (1 באוקטובר 2006) (בחוק זה - יום התחילה).
 (ב) הוראות חוק זה יחולו בהדרגה, במועדים שייקבעו בצווים שיציא השר לביטחון הפנים לאחר התייעצות עם שר הרווחה ועם שר המשפטים, ובלבד -
 (1) שביום התחילה יחדלו הוראות חוק זה על עברייני מין שנידון למאסר בפועל, ריצה את מלוא תקופת המאסר שהוטל עליו, ולא שוחרר על-תנאי;
 (2) שעד יום י"ט בתשרי התשס"ח (1 באוקטובר 2007) יחולו הוראות חוק זה על עברייני מין שהורשע בביצוע עבירת מין שנפגע העבירה בה היה קטין;
 (3) שעד יום ב' בתשרי התשס"ט (1 באוקטובר 2008) יחולו הוראות חוק זה על כל עברייני מין שנידון למאסר בפועל אף אם לא סיים לרצות את מלוא תקופת המאסר שהוטלה עליו;
 (4) שעד יום ד' בתשרי התשע"ב (2 באוקטובר 2011) יחולו הוראות חוק זה על כלל עברייני המין.
 (ג) חוק זה יחול, לפי הענין, על כל אחד מאלה:
 (1) טרם ניתנה הכרעת דין בענינו;
 (2) הורשע וטרם נגזר דינו;
 (3) נידון לעונש מאסר בפועל ובמועד תחילתו של חוק זה טרם שוחרר ממאסר;
 (4) בית משפט הורה על אשפוזו ובמועד תחילתו של חוק זה טרם שוחרר מאשפוז.

אריאל שרון גדעון עזרא
 ראש הממשלה השר לביטחון הפנים
 משה קצב ראובן ריבלין
 נשיא המדינה יושב ראש הכנסת

חוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים, התשס"א-2001

1. הגדרות (תיקון: תשס"ה, תש"ע, תשע"א)
 בחוק זה -
 "אדם עם מוגבלות שכלית או התפתחותית" - אחד מאלה:
 א. "אדם עם פיגור שכלי" - מי שוועדת אבחון כמשמעותה בחוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט - 1969 מצאה כי הוא מפגר;
 ב. בוטל (בתיקון מס' 7);

ג. אדם עם הפרעה התפתחותית מורחבת (PDD - Pervasive Developmental Disorder) לרבות אדם הסובל מאוטיזם;
 "בגיר" - מי שמלאו לו 18 שנים;
 "בית ספר" - כהגדרתו בפקודת החינוך [נוסח חדש], התשל"ח - 1978;
 "ועדה" - כמשמעותה בסעיף 4;
 "חסר ישע" - מי שמחמת גילו, מחלתו או מוגבלותו הגופנית או הנפשית, ליקויו השכלי או מכל סיבה אחרת אינו יכול לדאוג לצורכי מחייתו, לבריאותו או לשלומו;
 "מוסד" -

1. בית ספר שלומדים בו קטינים, מוסד חינוכי ששהים בו קטינים, מעונות לקטינים, מעונות יום ומשפחתונים לקטינים, מרכזי תרבות נוער וספורט, מכוני כושר ומועדוני ספורט שבהם מתאמנים בין השאר קטינים, גן ילדים, גן חיות, גן שעשועים, תנועת נוער, עסק שבין עיסוקיו הסעת קטינים, עסק העוסק בין השאר בארגון טיולים לקטינים או באבטחת קטינים, בריכת שחיה הפתוחה גם לקטינים, קייטנה, פנימיה או מועדון שבהם שוהים קטינים, מרפאות ובתי חולים לילדים, מחלקות לילדים בבתי חולים;

2. א. מקום, מהמפורטים להלן, שבו נמצאים בני אדם עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או חסרי ישע:

1. מעון, כהגדרתו בחוק הפיקוח על המעונות, התשכ"ה - 1965;
2. מעון יום או מרכז טיפולי;
3. מרכז עבודה שיקומי;
4. מועדון שמטרתו מתן שירות לקבוצה של בני אדם כאמור;

ב. עסק, מהמפורטים להלן, למתן שירותים לבני אדם עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או לחסרי ישע, שבין עיסוקיו:

1. מתן שירותי נופש לקבוצה של אנשים כאמור;
2. הסעת אנשים כאמור;
3. אבטחת קבוצות של אנשים כאמור;

3. א. בית חולים או מרפאה - כהגדרתם בחוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א - 1991;

ב. בית חולים או מחלקה המיועדים לאשפוז חולים סיעודיים;
 בפסקה זו - "חולה סיעודי" - חולה גריאטרי או תשוש נפש, לרבות חולה שמצב בריאותו ותפקודו ירודים כתוצאה ממחלה כרונית או מליקוי קבוע, הדורש מעקב רפואי מיומן במסגרת אשפוז, במשך 24 שעות ביממה לתקופה ממושכת;
 ג. מסגרת שיקום המיועדת לנכי נפש כהגדרתם בסעיף 2 לחוק שיקום נכי נפש בקהילה, התש"ס - 2000, שהיא שירותי שיקום המנויים בפרט א(2) או (3) לתוספת לחוק האמור, שירותי ליווי, הכשרה והשגחה המנויים בפרט ב(1) לתוספת האמורה או מסגרת המספקת שירותי תיאום טיפול המנויה בפרט ז לתוספת האמורה;

4. גוף אחר, שבין עיסוקיו מתן שירותי חונכות, הדרכה, הוראה, בידור או אבחון לקטינים, לבני אדם עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או לחסרי ישע, טיפול בהם, השגחה עליהם או ליווי שלהם בהליכים משפטיים;
 "מעסיק" - לענין קבלת אדם לעבודה במוסד באמצעות משרד ממשלתי או רשות מקומית שהמוסד נתון לפיקוחם - האחראי במשרד הממשלתי או ברשות המקומית על קבלת אדם לעבודה במוסד; לענין קבלת אדם לעבודה במוסד שלא באמצעות משרד ממשלתי או רשות מקומית - מנהל המוסד במוסד שהוא תאגיד גם התאגיד;
 "עבודה" - בין בתמורה ובין בהתנדבות, לרבות במתן שירותים, המאפשרת למבצעה, במסגרת עבודתו, להיות בקשר קבוע או סדיר עם קטינים, עם אנשים עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או חסרי ישע;
 "עבירת מין" -

1. עבירה לפי חוק העונשין, התשל"ז - 1977 (בחוק זה - חוק העונשין) כמפורט להלן:

- א. עבירה לפי סעיף 214(ב) עד (ב3);
 - ב. עבירה המנויה בסימן ה' בפרק י', למעט עבירה לפי סעיף 352;
 - ג. עבירה של התעללות מינית בקטין או בחסר ישע לפי סעיף 368ג;
2. עבירה לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955.

2. **איסור העסקה ועיסוק (תיקון תשס"ח)**

א. מעסיק לא יקבל לעבודה במוסד ולא יעסיק בעבודה במוסד, בגיר שהורשע בעבירות מין שאותה ביצע בהיותו בגיר.

ב. בגיר שהורשע כאמור בסעיף קטן (א) לא יעסוק בעבודה במוסד.

ג. הוראות סעיפים קטנים (א) ו-(ב) יחולו ממועד ההרשעה בעבירה לפי הוראות סעיף קטן (א) ועד 20 שנים לאחר ההרשעה, ואם נידון למאסר - 20 שנים לאחר שחרורו של הבגיר מבית הסוהר בשל אותה עבירה.

3. **אישור המשטרה**

א. מעסיק לא יקבל בגיר לעבודה במוסד בטרם קיבל אישור ממשטרת ישראל כי אין מניעה להעסקתו לפי חוק זה.

- ב. אישור המשטרה יינתן באחד מאלה:
1. הבגיר לא הורשע בעבירת מין כאמור בסעיף (א2), או אם הורשע, חלפה תקופת האיסור כאמור בסעיף (ג2);
 2. הוועדה פטרה את הבגיר מהאיסור כאמור בסעיף (ב4).
 - ג. משטרת ישראל תרכז את כל הנתונים הנדרשים לענין חוק זה.
 - ד. אישור המשטרה יינתן על פי בקשתו של בגיר, ובלבד שאותו בגיר המציא למשטרה תעודה מהמוסד כי הוא מועסק בו או מועמד לעבודה בו, או על פי ייפוי כוח מטעם אותו בגיר למעסיק או למוסד, ובלבד שהמעסיק או המוסד יצהיר שהוא מוסד לפי חוק זה.
 - ה. לענין סעיף זה "אישור המשטרה" - אישור שניתן בתקופת השנה שקדמה לקבלה לעבודה.
4. **הערכה על ידי ועדת מומחים** (תיקון: תשס"ה, תשס"ו, תשע"א)
- א. שר המשפטים בהתייעצות עם שר העבודה והרווחה ימנה ועדה שתהיה מורכבת משופט בית משפט שלום שישימש כיושב ראש הוועדה, ושני מומחים לענין דפוסי התנהגותם של עברייני מין ולענין הטיפול בהם; הוועדה על מינוי הוועדה והרכבה תפורסם ברשומות.
 - ב. הוועדה מוסמכת, לפי בקשת בגיר שחל לגביו איסור עיסוק לפי חוק זה (להלן - המבקש), להעריך בתוך תקופת האיסור, את הצורך בהמשך תחולת האיסור ולתת לו פטור מן האיסור, לתקופת האיסור, כולה או חלקה.
 - ג. לא תיתן הוועדה פטור מן האיסור כאמור בסעיף קטן (ב), אלא אם כן שוכנעה לאחר שקיבלה הערכת מסוכנות שהמבקש אינו מהווה סיכון לקטינים, לאנשים עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או לחסרי ישע. בסעיף זה "הערכת מסוכנות" - כהגדרתה בחוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו - 2006.
 - ד. החלטת הוועדה תימסר למבקש; פטרה הוועדה את המבקש מתקופת האיסור, כולה או חלקה, תודיע גם למי שאחראי במשטרה על מתן אישורים לפי חוק זה.
 - ה. לפני מתן החלטתה, תיתן הוועדה הזדמנות למבקש או למי מטעמו ולנציג היועץ המשפטי לממשלה להשמיע את טענותיהם.
 - ו. הוועדה מוסמכת לקבל מהמשטרה כל מידע הנחוץ לצורך החלטתה, לרבות מידע כאמור בסעיפים 2, 11 ו-11א לחוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"א - 1981 (להלן - חוק המרשם).
 - ז. לא תדון הוועדה בבקשה נוספת של מבקש שבקשתו נדחתה, לפני תום שנתיים מיום דחיית הבקשה.
5. **עונשין**
- א. העובר על הוראות סעיף 2(א) או 3(א) דינו - קנס כאמור בסעיף (א61)(3) לחוק העונשין.
 - ב. העובר על הוראות 2(ב), דינו - מאסר שנה.
6. **סייג לאחריות פלילית**
- א. מעסיק שהעסיק בגיר בלא אישור המשטרה לא יישא באחריות פלילית לפי סעיף (א3) אם ההעסקה היתה בנסיבות מיוחדות שבהן לא היה סיפק בידו לקבל את האישור, ובלבד שהעסקת הבגיר היתה למשך זמן סביר, באותן נסיבות, שאינו עולה על 30 ימים, והמעסיק פעל בלא דיחוי לקבל אישור המשטרה לפי הסעיף האמור.
 - ב. מעסיק המקבל שירותים ממעסיק אחר שהוא מוסד לא יישא באחריות פלילית לפי סעיף(א3), אם וידא שהמוסד קיבל אישור כנדרש לפי אותו סעיף.
7. **העסקה באמצעות קבלן כוח אדם**
- הוראות חוק זה החלות על מעסיק יחולו גם על מעסיק בפועל של בגיר באמצעות קבלן כוח אדם, ועל בגיר המועסק כאמור.
8. **פיטורין**
- הופסקה עבודתו של עובד לפי הוראת סעיף 2 ובשל כך הוא פוטר בידי מעסיקו, יהיה המעסיק, על אף הוראות כל דין, הסכם קיבוצי או חוזה עבודה, פטור ממתן הודעה מוקדמת לפיטורים; העובד יהיה זכאי לפיצויי פיטורין לפי חוק פיצויי פיטורים, התשכ"ג - 1963, זולת אם בית הדין האזורי לעבודה קבע כי הפיטורים היו בנסיבות מיוחדות, שאינן מצדיקות מתן פיצויי פיטורים כולם או חלקם.
9. **סמכות בית הדין לעבודה**
- לבית הדין לעבודה תהא סמכות ייחודית לדון בעניין הנוגע להפסקת עבודה או לפיטורין לפי חוק זה.
10. **מרשם פלילי**
- א. אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות חוק המרשם לענין מסירת מידע למי שזכאי לקבלו.

ב. על אף הוראות סעיף קטן (א), אין בהוראות חוק המרשם כדי לפגוע בהוראות סעיפים 2, 3 ו-4 לחוק זה.

11. **מוסדות נוספים** (תיקון: תשס"ה, תשע"א)
שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע מוסדות נוספים המיועדים למתן שירות לקטינים, לאנשים עם מוגבלות שכלית או התפתחותית או לחסרי ישע שהוראות חוק זה יחולו עליהם.

12. **ביצוע ותקנות** (תיקון: תשס"ב)
א. השר לביטחון הפנים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצוע, לרבות סדרי הגשת בקשות לקבלת אישור המשטרה ולמעט לעניין סעיף 4.
ב. שר המשפטים, בהתייעצות עם שר העבודה והרווחה ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי להתקין תקנות לביצוע סעיף 4.

13. **תחולה לעניין סעיף 3** (תיקון: תשס"ח)
הוראות סעיף 3 יחולו, לעניין נשים, במועד שיקבע השר לביטחון הפנים באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, ובלבד שהשר לביטחון הפנים ידווח אחת לשנתיים לוועדת החוקה חוק ומשפט בדבר היקף עבריינות המין בקרב נשים בישראל.

13א. תקופת הביניים - הוראות מיוחדות (תיקון: תשס"ב)
א. בסעיף זה - "תקופת הביניים" - התקופה שמיום פרסומו של חוק זה ועד יום התחילה;
"בגיר" - "כהגדרתו בסעיף 1, למעט אישה";
"מעסיק" - לרבות מעסיק בפועל כמשמעותו בסעיף 7.
ב. בתקופת הביניים לא יקבל מעסיק לעבודה במוסד בגיר, אלא אם כן נתן לו הבגיר יפוי כוח, שבו הוא מייפה את כוחו של המעסיק או המוסד לבקש אישור מהמשטרה, כי אין מניעה להעסקתו לפי חוק זה.
ג. מעסיק שקיבל בגיר לעבודה בתקופת הביניים והוא עודנו מועסק במוסד ביום התחילה, יפנה למשטרה לפי סעיף 3(ד) בתקופה שמיום התחילה ואילך, לצורך קבלת אישורה כי אין מניעה להעסקת הבגיר לפי חוק זה ורשאי הבגיר לפנות למשטרה כאמור בעצמו.

14. **תחילה** (תיקון: תשס"ב)
תחילתו של חוק זה ביום כ"ז באדר א' התשס"ג (1 במרס 2003) (בחוק זה - יום התחילה), בכפוף להוראות סעיף 13א.

15. **תחולה והוראת מעבר** (תיקון: תשס"ה, תשס"ח)
א. הוראות חוק זה יחולו על בגיר שהורשע בעבירת מין שאותה ביצע בהיותו בגיר, אם הורשע בעבירה כאמור, בתוך חמש השנים שקדמו ליום כניסתו לתוקף של חוק זה.
ב. בוטל.
ג. הוראות חוק זה לא יחולו על בגיר המועסק במוסד לעניין המשך העסקתו באותו מוסד, אם הורשע לפני תחילתו של חוק למניעת העסקה של עברייני מין (תיקון מס' 4), התשס"ח - 2007 (בסעיף זה - התיקון), ובלבד שביום תחילתו של התיקון, יש בידו אישור המשטרה להעסקתו באותו מוסד.

חוק המרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות, התשע"ב-2012

נפגעי עבירה,

הוספת סעיף 3א

1. הוספת סעיף 3א

בחוק המרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות, התשנ"ה-1995⁵⁵ (להלן – החוק העיקרי), אחרי סעיף 3 יבוא:

"פיצוי לקטין שניזוק 3א. (א) הורה בית המשפט לנאשם לשלם פיצוי כאמור בפסקה (6) להגדרה "חוב" לניזוק מעבירה שביום החלטת בית המשפט היה קטין, ישלם המרכז לניזוק את סכום הפיצוי שנפסק, עד לתקרה של 10,000 שקלים חדשים, בניכוי הסכום ששילם החייב, במועד ובתנאים שקבע שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.

(ב) שילם המרכז פיצוי לניזוק לפי סעיף קטן (א), ייזקף כל סכום שישולם לחשבון החוב, עד לסכום הפיצוי ששילם המרכז כאמור, לטובת אוצר המדינה, בתוספת ריבית החשב הכללי כמשמעותה בהודעה בדבר שיעור ריבית החשב הכללי כפי שהיא מתפרסמת ברשומות."

2. תיקון חוק העונשין [מס' 114]

בחוק העונשין, התשל"ז-1977⁵⁶, בסעיף 77, אחרי סעיף קטן (ג) יבוא:

"(ד) הורה בית משפט כי פיצוי שהנאשם חויב בו לפי סעיף זה ישולם לשיעורין, והנאשם לא שילם את אחד התשלומים במועדו, תעמוד יתרת החוב לפירעון מיידית."

3. תחילה ותחולה

תחילתו של חוק זה ביום י"ט בטבת התשע"ג (1 בינואר 2013); הוראות סעיף 3א לחוק העיקרי, כנוסחו בסעיף 1 לחוק זה, יחולו על פיצוי שנקבע בהחלטת בית המשפט שניתנה ביום תחילתו של חוק זה ואילך.

יעקב נאמן
שר המשפטים

בנימין נתניהו
ראש הממשלה

ראובן ריבלין
יושב ראש הכנסת

שמעון פרס
נשיא המדינה

מקורות לקריאה מומלצת

⁵⁵ ס"ח התשנ"ה, עמ' 170; התשע"ב, עמ' 26.
⁵⁶ ס"ח התשל"ז, עמ' 226; התשע"ב, עמ' 102.

נפגעי עבירה - עברית

אבו-באקר, ח' (2007). איתור ילדים נפגעי התעללות והזנחה - מבוא לחברה הערבית. ירושלים: אשלים.

אבו-באקר, ח' (2006). אלימות מינית כלפי ילדים בחברה הערבית: הבעיה ודרכי הטיפול (בשפה הערבית). ירושלים: אשלים.

אלרון, י' (2008). תסקיר מבחן ותסקיר קורבן – שיקולים משפטיים ואתיים. בתוך ד' יגיל, א' כרמי, מ' זכי, וע' לבני (עורכים), סוגיות בפסיכולוגיה, משפט ואתיקה בישראל: אבחון, טיפול ושיפוט (עמ' 163-179). תל-אביב: דיונון.

אנטוולי, י' (2007). התעללות גופנית בילדים. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה (עמ' 396-434). ירושלים: אשלים.

ארונסון, א' (2005). לא נשאר את מי לשנוא: על אלימות בבתי-ספר. בן-שמן: מודן.

בדיחי, מ' (2008). "בחדרי חרדים": מאפיינים, אטיולוגיה והתייחסות טיפולית לעבירות מין בעולם החרדי. בתוך ח' מהל, מ' חובב, ומ' גולן (עורכים), התמכרויות, אלימות ועבירות מין (עמ' 458-477). ירושלים: כרמל.

בן-אמיתי, ג' (2007). השלכות נפשיות של התעללות בילדים ובמתבגרים. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה (עמ' 536-565). ירושלים: אשלים.

בן מאיר, ח', ולבבי, י' (2010). היבטים יחודיים בטיפול בילדים נפגעי תקיפה מינית מהמגזר החרדי. חברה ורווחה, ל(3-4), 453-475.

גיליון מוקדש לנושא ילדים נפגעי התעללות והזנחה ומשפחותיהם: מחקר וטיפול.

ברקוביץ, ר' (2005). **הקשר בין הפעלת אלימות וקורבנות לאלימות בקרב תלמידים** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לעבודה סוציאלית"). האוניברסיטה העברית, ירושלים.

גל, ט', ו-וינדמן, ו' (2002). ילדים נפגעי עבירה בישראל: ריבוי קשיים, מיעוט מענים. **ביטחון סוציאלי**, 63, 210-235.

הרמן, ג' (1994). **טראומה והחלמה**. תל אביב: עם עובד.

לאוסון, ש' (2002). **כיצד לעזור לילדים להתמודד עם בריונות**. תל-אביב: עלה.

לוי-איגר, ר', ולוי, ח' (2007). תסקיר נפגע עבירת מין. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), **התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה** (עמ' 365-376). ירושלים: אשלים.

לויפר, ג', וגולדשטיין, ש' (2007). **איתור ילדים נפגעי התעללות והזנחה - מבוא לעדה החרדית**. ירושלים: אשלים.

לנג-פרנקו, נ' (2007). התעללות מינית בילדים. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), **התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה** (עמ' 435-459). ירושלים: אשלים.

מרעי, ו' נ' (2000). **חשיפתם של ילדים ערבים ישראלים לאלימות יומיומית בבית-ספר יסודי והקשר של חשיפה זו עם התנהגות אלימה אצל הילדים בבית-הספר** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לפסיכולוגיה"). האוניברסיטה העברית, ירושלים.

משרד העבודה והרווחה, בית הספר המרכזי לעובדים בשירותים החברתיים (2000). **נפגעי תקיפה מינית: תקצירי הרצאות, מאמרים ודרכי טיפול: חוברת קורס**. תל-אביב: משרד העבודה והרווחה, בית הספר המרכזי לעובדים בשירותים החברתיים.

נחמני-רוט, ד' (2007). תפקיד הפרקליטות בנושא פגיעות בילדים. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), **התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה** (עמ' 285-308). ירושלים: אשלים.

סמסון, ט' (2003). **תהליכים רגשיים העולים מסיפורי חיים של נשים שבילדותן נרצחה האם על ידי האב** (דו"ח מסכם כחלק מעבודת "מוסמך לעבודה סוציאלית"). אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע.

פוגץ, ד' (2007). קטינים נפגעי עבירה בראי המשפט: מגמות בחקיקה ובפסיקה. בתוך ד' הורוביץ, י' בן-יהודה, ומ' חובב (עורכים), **התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך ורווחה** (עמ' 99-151). ירושלים: אשלים.

פרניס, ט' (1995). ממשוגע לרע: נקודת התחלה רב-מקצועית ועל מערכתית. בתוך **התעללות מינית בילדים - תיאוריה ודרכי טיפול**. קרית-ביאליק: אח.

פרנצי, ש' (1999). בלבול השפות בין המבוגרים לילד: שפת הרוך ושפת התשוקה. **שיחות**, יג(2), 92-97.

צבן, ר' (מרכזת). (2000). **סיכומי מאמרים בנושא: השלכות של פגיעה מינית**. תל-אביב: משרד העבודה והרווחה, בית הספר לעובדים בשירותים החברתיים.

שולשטיין-אלרום, ה' (2003). **העברה בין-דורית של נטיות להתנהגות תוקפנית בקרב בני-נוער במוסד ובקהילה** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לעבודה סוציאלית"). אוניברסיטת חיפה, חיפה.

- Bank, L., & Dawud-Noursi, S. (2001). The impact of violence on children at home' community, and national levels: Special Issue. *Journal of Community Psychology*, 29(3).
- Benda, B. B., & Corwyn, R. F. (2002). The effect of abuse in childhood and in adolescence on violence among adolescents. *Youth and Society*, 33(3), 339-365.
- Ceballo, R., Dahl, T. A., Aretakis, M. T., & Ramirez, C. (2001). Inner-city children's exposure to community violence: How much do parents know? *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 927-940.
- Dowd, N. E., Singer, D. G., & Wilson, R. F. (2006). *Handbook of children, culture and violence*. Thousand Oaks: Sage.
- Doyle, C. (2006). *Working with abused children: From theory to practice* (3rd. ed.). Basingstoke: Palgrave.
- Dutton, D. G., & Yamini, S. (1995). Adolescent parricide: An integration of social cognitive theory and clinical views of projective-introjective cycling. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(1), 39-47.
- Glick, M. D. (2004). *Violent young children*. Boston: Pearson.
- Hendriks, J. H., Black, D., & Kaplan, T. (1993). *When father kills mother: Guiding children through trauma and grief*. London: Routledge.
- Hildyard, K. L., & Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: developmental issues and outcomes. *Child Abuse and Neglect*, 26(6), 696-679.
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse and Neglect*, 32(8), 797-810.

- Jones, N. (2008). Working 'the code': On girls, gender, and inner-city violence. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41(1), 63-83.
- Keable, J. (2001). *Creating a safe place: Helping children and families recover from child sexual abuse*. London: Kingsley.
- Leichtentritt, R., & Davidson-Arad, B. (2006), The impact of sexual abuse as portrayed by Israeli social workers through the victim impact statement. *Families in Society*, 87(1), 123-133.
- Lev-Wisel, R., & Sampson, T. (2001). Long-term effects of maternal death through paternal homicide evidenced from family of origin drawings. *Arts in Psychotherapy*, 28(4), 239-244.
- Lightner, C., & Hathaway, N. (1990). *Giving sorrow words*. Chap. 4: Funerals and mourning customs. New-York: Warner.
- Lorandos, D., & Campbell, T. W. (2004). *Benchbook in the behavioral sciences: Psychiatry-psychology-social work*. Durham, NC.: Carolina Academic.
- Marleau, J. D., & Webanck, T. (1997). Parricide and violent crimes: A Canadian study. *Adolescence*, 32(126), 357-361.
- Maughan, A., & Cicchetti, D. (2002). Impact of child maltreatment and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73(5), 1525-1542.
- McGee, Z. (2000). Patterns of violent behavior and victimization among African American youth. *Journal of Offender Rehabilitation*, 30(1/2), 47-64.
- Miller, L. (1999). Treating posttraumatic stress disorder in children and families: Basic principles and clinical applications. *American Journal of Family Therapy*, 27(1), 21-34.

- Mullings, J. L., Marquart, J. W., & Hartley, D. J. (Eds.).(2003). *The victimization of children: emerging issues*. Binghamton: Haworth.
- Ng-Mak, D. S., Salzinger, S., & Feldman, R. (2002). Normalization of violence among inner-city youth: A formulation for research. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(1), 92-101.
- Parson, E. R. (1995). Post-traumatic stress and coping in an inner-city child: Traumatogenic witnessing of interparental violence and murder. *Psychoanalytic Study of the Child*, 50, 272-305.
- Pughe, B., & Philpot, T. (2007). *Living alongside a child's recovery: Therapeutic parenting with traumatized children*. London: Jessica Kingsley.
- Schamess, G., Streider, F. H., & Connors, K. M. (1997). Supervision and staff training for children's group psychotherapy: General principles, and applications with cumulatively traumatized, inner-city children. *International Journal of Group Psychotherapy*, 47(4), 399-426.
- Thompson, M., Norris, F. H., & Ruback, R. B. (1998). Comparative distress levels of inner-city family members of homicide victims. *Journal of Traumatic Stress*, 11(2), 223-242.
- Towns, D. P. (1996). "Rewind the world"!: An ethnographic study of inner-city African American children's perceptions of violence. *Journal of Negro Education*, 65(3), 375-389.
- Williams, B. (1999). Initial education and training for work with victims of crime. *Social Work Education*, 18(3), 287-296.
- Wolfe, V. V. (2007). Child sexual abuse. In E. J. Mash, & R. A. Barkley (Eds.), *Assessment of childhood disorders* (pp. 685-748). New-York: Guilford.

Young, M. A. (2008). *Working with grieving children after violent death: A guidebook for crime victim assistance professionals*. National organization for victim assistance.

Youngstrom E., Weist, M D., & Albus, K. E. (2003). Exploring violence exposure, stress, protective factors and behavioral problems among inner-city youth. *American Journal of Community Psychology*, 32(1/2), 115-129.

רב-תרבותיות ורגישות תרבותית - עברית

איציקסון, ש', והנגבי, ר' (1985). אובדן ואבל בחברה האתיופית: הבטים אנתרופולוגיים - פסיכולוגיים. **עלים**, 20-28.

אלקרינאווי, ע' (2000). **אתנו-פסיכיאטריה בחברה הבדואית-ערבית בנגב**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

בוסטין, ע' (2007). תיווך לשוני ותרבותי של שירותים חברתיים. **הד האולפן החדש**, 91, 1-11. אוחר מתוך

http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/63B593C1-8C84-4BC0-8C4F-D9074B731008/88308/_91.pdf

בן עזר, ג' (1992). הקולט במפגש: תהליכים פסיכולוגיים העוברים על הקולט במפגש הבין תרבותי עם עולי אתיופיה. בתוך **כמו אור בכד: עלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה** (עמ' 19-39). ירושלים: ראובן מס.

גרזברד, ע' (2008). **הקוראן לחינוך הילד: בליווי דוגמאות והסברים פסיכולוגיים**. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

גרזברד, ע' (2007). **דיאלוג: 123 סיפורים טיפוליים מהחברה המסורתית ופתרונם**. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

גריסרו, נ' (2011). דוקטור, יש לי תולעים בראש: על בעיות נפשיות בקרב בני הקהילה האתיופית בישראל, המאפיינים התרבותיים והמכשלות האבחנתיות והטיפוליות באוכלוסייה זו. **שיקום - ביטאון עמותת חומש**, 23, 39-48.

דיין, נ' (עורכת). (1999). **לדבר על הטראומות: טיפול קבוצתי ליוצאי אתיופיה: רקע : התנסות : תוצאות ומסקנות**. ירושלים: ג'וינט ומשרד העבודה והרווחה.

הימן, א', והלל, נ' (1992). **פסיכותרפיה עם מתבגרים ילידי אתיופיה: המילים שבגוף, ניסיון אובדני כחרדת נטישה, האבל הבלתי גמור, פרחי הזאר או הזר, ההתחפרות, היא זה גם אני, אוכל מכאיב או ההרעבה העצמית**. תל אביב: האגף לשירותים פסיכו-סוציאליים - עליית הנוער.

זלשיק, ר' (2008). **עד נפש: מהגרים, עולים, פליטים והממסד הפסיכיאטרי בישראל**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

כהן, ש' (ללא תאריך). **מקומה של המשפחה בתהליכי הקליטה וההסתגלות של נוער עולה לחברה הישראלית**. אוחר מתוך <http://pby.org.il/yoahzot/family.pdf>

כי-טוב, י', ובן-דוד, ע' (1993). המרכיב התרבותי בטיפול זוגי אצל עולי אתיופיה. **חברה ורווחה**, יג(3), 265-275.

סלונים-נבו, ו', ושרגה, י' (2007). התערבות משפחתית עם עולים מחבר המדינות: כיווני מחשבה, בתוך ק' רבין (עורכת). (2007). **להיות שונה בישראל: מוצא עדתי, מגדר וטיפול** (עמ' 147-121). תל אביב: רמות.

פיקדו, ב' (2005). גודל השבר כגודל החלום: על גל האלימות בעדה האתיופית. **ארץ אחרת**, 30, 58-62.

צברי, ש' (2000). **השפעת מאפיינים תרבותיים של הנערה ומשפחתה על החלטות העובד במצבי סיכון** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לעבודה סוציאלית"). אוניברסיטת חיפה, חיפה.

קיטרון, ד' (1999). העברה והעברה נגדית בפסיכותרפיה המנוהלת בשפה זרה. **שיחות**, ו(1), 67-73.

קליין-סלע, כ' (2007). **אובדן בן במהלך השירות הצבאי - הבדלים בין-תרבותיים : השוואה בין הורים שכולים דרוזים להורים שכולים יהודים** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לעבודה סוציאלית"). אוניברסיטת חיפה, חיפה.

קסן, ל', ולב-ויזל, ר' (עורכות). (2002). **עבודה קבוצתית בחברה רב-תרבותית**. תל-אביב: צ'ריקובר.

רבין, ק' (עורכת). (2000). **טיפול משפחתי זוגי לאוכלוסייה במצוקה מעדות שונות**. תל-אביב: רמות.

רבין, ק' (עורכת). (1999). **להיות שונה בישראל: מוצא עדתי, מגדר וטיפול**. תל-אביב: רמות.

רובין, ש', ונאצר, ח' (1995). **טיפול והדרכה במשפחה מוסלמית שכולה: התערבות שכמעט נכשלה**. **במשפחה**, 38, 17-30.

רובין, ש', ואיסמאעיל, ה' י' (2006). אובדן ושכול בקרב מוסלמים בישראל: קבלת רצון האל, חווית היגון, והקשר המתמשך לנפטר. **שיחות**, כא(1), 44-50.

שבתאי, מ', וממויה, ז' (2007). **איתור ילדים נפגעי התעללות והזנחה - מבוא לחברה האתיופית**. ירושלים: אשלים.

שלייפר, מ', ובן-עזר, ג' (2006). הנרטיב האישי בהגירה: שני הבטים והשלכות לזהות ולשפה. **הד האולפן**, 89, 93-101. אוחר מתוך

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/178E57CD-C509-4088-8C22-6DE029172F83/88267/ShlygerBenEzer1.pdf>

שרגה, י' (2008). עבודה טיפולית עם ילדים עולים ועם משפחותיהם: מרכיבי ההתערבות. בתוך ג' וויל (עורך), **פסיכולוגיה חינוכית בחברה רב תרבותית**. ירושלים: משרד החינוך. אוחר מתוך

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/3092FAD5-DF11-4DD2-9556-3ACD8566EB75/92896/9.pdf>

תגרין, י' (מרכזת). (2001). **עבודת צוות רגיש-תרבות: קורס לעובדים סוציאליים במרכזי קליטה: סיכומי הרצאות וקובץ מאמרים**. תל אביב: משרד העבודה והרווחה. בית הספר המרכזי לעובדים בשירותים החברתיים.

תמיר-אלון, ג' (2009). **אבחנה ופרוגנוזה של מטופלים: האם מושפעים ממוצא עדתי של עובד סוציאלי ומטופל? (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך לעבודה סוציאלית")**. אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב.